

kiskommentár

az újszövetséghez

KISKOMMENTÁR AZ ÚJSZÖVETSÉGHEZ

SLACK K. — MOULTON H. K. — AVERY M. — THOMSON I.

Kiskommentár
az
Újszövetséghez

Bécs, 1973

A közös kötetbe foglalt négy angol mű címe és szerzője:

1. *SLACK, Kenneth*: Matthew, Mark, Luke & Acts.
2. *MOULTON, H. K.*: John, Johannine Epistles & Revelation.
3. *AVERY, Margaret*: Romans, 1 and 2 Corinthians, Galatians and Hebrews.
4. *THOMSON, Ian*: Ephesians, Philippians, Colossians, Thessalonians, Timothy, Titus, James, Peter, Jude.

E négy mű a „MOWBRAYS MINI-COMMENTARIES based on the text of the Jerusalem Bible” sorozat (szerk. CHAMBERLAIN, Elsie) London, A. R. Mowbray & Co. LTD első négy kötete.

Egyházi jóváhagyással

Fordította: *Sántha Máté*

Fedőlapterv: *Deéd Ferenc*

Copyright 1973 by Verlag OPUS MYSTICI CORPORIS
(in Verbindung mit dem Österreichischen
Pastoralinstitut)

A-1042 WIEN, Postfach 17. – Verlags-Nr. 316.

Druck: Missionsdruckerei St. Gabriel, Mödling

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
-----------------	---

I. rész

Kenneth Slack: Kiskommentár I.	11
---------------------------------------	----

Az olvasóhoz	12
--------------	----

Máté, Márk, Lukács és az Apostolok	
------------------------------------	--

Cselekedetei	13
--------------	----

Márk evangéliuma	16
------------------	----

Jézus mondásai	31
----------------	----

Máté Jézus-képe	37
-----------------	----

Lukács arcképe	46
----------------	----

Az Apostolok Cselekedetei	56
---------------------------	----

II. rész

H. K. Moulton: Kiskommentár II.	71
--	----

Szent János evangéliuma	73
-------------------------	----

János három levele	123
--------------------	-----

Első levél	123
------------	-----

Második és harmadik levél	127
---------------------------	-----

János jelenéseinek könyve	128
---------------------------	-----

III. rész

Margaret Avery: Kiskommentár III.	143
A rómaiaknak írt levél	145
A korintusiaknak írt levelek	160
A korintusiaknak írt első levél	161
A korintusiaknak írt második levél	171
A galatáknak írt levél	180
A zsidókhoz írt levél	191

IV. rész

Ian Thomson: Kiskommentár IV.	207
Bevezetés	209
Az efezusiaknak írt levél	216
A filippieknek írt levél	225
A kolosszeieknek írt levél	231
A Filemonnak írt levél	238
A tesszalonikiaknak írt levelek	241
A tesszaloniki egyháznak írt első levél	244
A tesszaloniki egyháznak írt második levél	247
A pasztorális levelek	250
A Timóteusnak írt első levél	253
A Timóteusnak írt második levél	258
A Titusznak írt levél	260
Levelek az összes keresztényekhez	264
Jakab levele	264
Péter első levele	269
Péter második levele	278
Júdás levele	281

Bevezető

Kiadványunk célja: rövid, közérthetően fogalmazott, könnyen kezelhető, kiegyensúlyozottan modern segéd-eszközt adni kézbe az Újszövetségi Szentírás olvasásához és tanulmányozásához.

Hosszas keresés után választásunk a Mowbray kiadó angolnyelvű sorozatának első négy kötetére esett. Ezeket itt egy kötetbe foglalva kapja az olvasó. A felosztást azonban ezen belül meg kellett hagynunk. Nemcsak azért, mert a négy kötet más-más szerzőtől származik, és ezek a feldolgozás külsőségeiben, a rövidítések használatában különféleképpen járnak el. Hanem azért is, mert a csoportosítás a legtöbb esetben a technikai szükségszerűsége túl jól megfontolt szerkezeti-tudományos okokból született. A sorrend tehát nem azonos az Újszövetség megszokott rendjével. Eligazításul a tartalomjegyzék szolgálhat.

Ekkora terjedelemben természetesen nem várhatunk részletes szentírásmagyarázatot. A szerzők inkább támpontokat és ösztönzéseket kívánnak adni a Biblia olvasásához, átelmélkedéséhez, megbeszéléséhez. De ha figyelmesen olvassuk ezeket a rövid áttekintéseket, rengeteg kincset találunk bennük összezsúfolva, mind szellemi, mind lelki téren. Íróikban olyan erények egyesülnek, amelyek – különösen manapság – ritkán járnak együtt: az angol exegézis élenjáró hírét igazoló tudományos alaposság és modernség, a közvetlen, életszerű előadás, és az Isten könyve iránti szeretet és áhítat. Ami pedig magát az értelmezést illeti: a könyv tartalmából világos, hogy a józan szentírásmagyarázók között kevés a különbség, ha különböző egyházakhoz tartoznak is. Katolikus

szerzők persze erősebben kibomborítanának egyes vonásokat. De ezeket katolikus olvasó úgyis ismeri. Viszont cserébe bőven kap olyan szempontokat, amelyekre eddig talán nem figyelt föl eléggé.

Röviden bemutatjuk a szerzőket:

A sorozat szerkesztője Elsie *Chamberlain* kongregacionista lelkész (az anglikanizmus szigorú irányzata). Sok éven át a BBC vallásos adásainak állandó személyzetéhez tartozott.

Kenneth *Slack* lelkész a londoni City Temple-ben. Azelőtt a Brit Egyházak Tanácsának főtitkára volt.

H. K. *Moulton* 25 éven át volt Bangalore-ban (India) az Egyesült Teológiai Kollégium újszövetségi görög professzora. Jelenleg a Brit és Külföldi Bibliatársaság (a világ legnagyobb bibliafordító és terjesztő társasága) helyettes fordítási titkára. Több könyv szerzője, és egyik összeállítója a már négy kiadásban megjelent görög szentírási konkordanciának.

Margaret *Avery* mögött kiterjedt tanítói-nevelői és előadói pályafutás áll közép- és főiskolákon, valamint kollégiumokban. Angol és teológiai diplomája van. Jelenleg a londoni King's College nevelési részletében tart előadásokat.

Ian *Thomson* lelkész a Bibliaolvasó Társulat igazgatója. Oxfordban és Cambridge-ben történelem-professzor volt, emellett különböző helyeken lelkész és teológiai előadó.

A felsorolt szerzőknek hálás köszönetet mondunk azért a lekötelező kedvességért és készségért, amellyel a fordításhoz hozzájárultak. Ugyancsak köszönjük a Mowbray kiadónak a közzététel jogának előzékeny átengedését.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az angol eredeti egységesen a Jeruzsálemi Biblia angol szövegét veszi alapul. Ahol ez megegyezik az 1967-es magyar

fordítással, ott azt használtuk. Ahol nem, ott az angol szöveget törekedtünk a lehető leghívebben magyarra fordítani, hiszen az elemzések erre támaszkodnak. Ez természetesen nem lényegi különbségeket jelent, de – főleg Pál szövegeinél – elég sok árnyalati eltérést. Az idézeteknek ez a fordítása az angolnyelvű Jeruzsálemi Biblia kiadójának, a Darton, Longman & Todd Ltd külön engedélyével történt.

Egyes szerzők sokhelyütt összehasonlítják a különböző angol fordítások szövegét. Úgy gondoljuk, számunkra sem tanulság nélküli nyomon követni, hogyan kísérlétezik ez a roppant gazdag és árnyalt nyelv századok óta a szentírási szövegek értelmének minél hűségesebb visszaadásával, azért ezeket a részeket is meghagytuk. Az angol szöveg mellett a fordítás során persze állandóan figyelemmel kísértük a magyart is, és szükség esetén azt is idéztük.

Könyvünket a Szentlélek Úristenre bízuk, hogy ezzel a minimális segédeszközzel maximális segítséget adjon az Isten Igéjére éhes magyaroknak.

Első rész

KENNETH SLACK

Máté, Márk, Lukács,
Apostolok cselekedetei

Az Olvasóhoz

Nyilvánvaló, hogy egy ekkora könyvecske, amely az első három evangéliumot és az Apostolok Cselekedeteit próbálja megtárgyalni, nem lehet a szó rendes értelmében vett kommentár. Az olvasó nem folyamodhat hozzá azzal, hogy biztosan megtalálja: mit mond egy bizonyos szakasról, amelyet éppen tanulmányoz. Inkább az volt a célom, hogy egy rövid bevezetőt adjak; ez majd bizonyos kulcsokkal szolgál e négy újszövetségi könyv olvasóinak, hogy gazdagabban kiaknázzák ezeket.

Föltétlenül nagyon értékes az, amikor rövid részleteket olvasunk a Bibliából, hogy elmélyítsük lelkiéletünket. Ugyanilyen értékes, ha közelebbről foglalkozunk egy bizonyos könyvével, részletes kommentár segítségével, és így behatóbban elsajátítjuk a keresztény igazságot. De szeretném azt az eljárást is ajánlani, hogy olvassunk el egyvégtében egy vagy több evangéliumot, azzal a céllal, hogy a benne szereplő Személy az evangéliumi megörökítés egészén át fejthesse ki hatását gondolkodásunkra és lelkünkre. Ez a könyv nem több, mint néhány útjelző karó éppen ehhez a vállalkozáshoz. A jelzések az első három evangéliumra mutatnak és arra a könyvre, amelyet „*a Szentlélek evangéliumának*” neveztek.

Ha ezt a négy könyvet a Jerusálemi Biblia friss szövegében elolvassuk (a könyvecske ezt veszi alapul), az segítségünkre lehet abban, hogy világosabban megfeleljünk hitünk középponti kérdésére. Az evangéliumokban kinyilatkoztatott Jézus maga szegezi nekünk ezt a kérdést: „*És ti mit mondotok, ki vagytok?*”

Máté, Márk, Lukács és az Apostolok cselekedetei

Miért választjuk el az első három evangéliumot a negyediktől, Jánosétól? Miért ugrunk át ebben a könyvben a következőre, az Apostolok Cselekedeteire? – Nem kell szaktudósnak lenni ahhoz, hogy meglássuk: igen nagy különbségek vannak a negyedik evangélium, meg az első három között. Volt idő, amikor János evangéliumát nem is vették komoly történelmi dokumentumnak, mert annyira különböző a másik háromtól, és sokhelyütt szinte inkább elmélkedés, mint annak a leírása, amit Jézus tett és mondott. Inkább az ún. „szinoptikus” evangéliumok: Máté, Márk és Lukács beszámolóira támaszkodtak; ezek azonos nézőpontból adják a történetet.

Ma meglehetősen más az álláspont. Egyes szakemberek azt hiszik, hogy János egynémely pontban – pl. az utolsó vacsora idejére vonatkozólag – helyesbíti ezt a beszámolót. Úgy vélik, evangéliuma mögött a Jeruzsálemben lefolyt események sokkal közelebbi ismerete áll. Nagyon fontos továbbá, hogy lássuk – amint majd a következőkben világos lesz –: semmiképpen sem a „három egy ellen” felfogás a helyes. Ha hárman

azt mondják nekem: egy baleset azért következett be, mert az egyik kocsi nem vette figyelembe az „állj” jelzést, egyvalaki viszont azt mondja: ellenkezőleg, azért történt, mert a másik oldalvást nekirontott, akkor szinte biztosan úgy fogok dönteni, hogy a háromnak van igaza. De mi lesz, ha rájövök, hogy a három közül kettő csak azért meséli el így a dolgot, mert a harmadiktól így tudja? Akkor már egy van egy ellen, és sokkal nehezebb ítéletet mondani. Nagyjából ez az első három evangélium viszonya a negyedikhez.

Az első három evangélium közül az alapvető Márké¹. (Egy modern evangéliumfordító azzal próbálta megmutatni ezt, hogy kiadásában – E. V. Rieu: A négy evangélium, Penguin – első helyre tette: merész kísérlet, de a szokás ereje az újszövetséget illetően igen nagy.) Csakugyan: Márk csak 31 olyan verset tartalmaz, amely nem fordulna elő vagy Lukácsnál, vagy Máténál. De Máté és Lukács külön-

¹ Ha olvasóim ismerik a Jeruzsálemi Biblia bevezetőjét a szinoptikusokhoz, látni fogják, hogy az én kiindulópontom más. Véleményem szerint azoknak a szakembereknek van igazuk, akik szerint Márk evangéliuma íródott meg elsőnek, s Máté és Lukács már ezt használta. Később majd kiderül: azt a hipotézist is jól megalapozottnak tartom, hogy Máté, valamint Lukács egy Jézus mondásait tartalmazó írott forrást is felhasznált. Remélem, olvasóim ezt a véleménykülönbséget inkább ösztönzőnek, mint zavarónak fogják tartani.

A római katolikus és protestáns szakemberek felfogása itt esetleg különböző lehet. Megjegyzem, hogy a kongregacionista tudós, G. B. Caird mostanában megjelent Lukács-kommentárja (Penguin Gospel Commentaries) ezt állítja: „... az újszövetség tanulmányozásának területén egy következtetés sem biztosabb annál, hogy Márk volt a legkorábbi evangéliumíró, és a másik két evangelista saját evangéliumának összeállításában felhasználta az övet” (p. 18).

bőzőképpen használja fel Márkot. Máté igen kimerítően. Márk hiteles szövegének 661 verséből – írja A. E. J. Rawlinson – több mint 600 lényegében megvan Máténál is. Lukács ellenben csak kb. felét hozza, és rendszerint módosított formában. F. C. Burkitt összefoglalása szerint *„Máté Márknak új kiadása, átdolgozva, más szerkezettel, és új anyaggal gazdagítva... Lukács új történeti mű, amely Márknak más dokumentumok egyes részeivel való kombinálásából jött létre.”*

Mindenképpen teljesen világos, hogy Márk az alapvető tanú. Ezt az evangéliumot vesszük most vizsgálat alá.

Márk evangéliuma

Általában egyetértenek abban, hogy ezt az evangéliumot Kr.u. 65 körül János Márk írta, valószínűleg a római keresztény közösség használatára. János Márk természetesen nem volt apostol, de semmi kétség, hogy nagyon közeli kapcsolatban állt a kora keresztény egyházal. Csel 12,12-ben olvassuk: Mihelyt (Péter) föl eszmélt, elment Máriának, a Márknak nevezett János anyjának a házába, ahol sokan voltak együtt és imádkoztak. János Márk Pálnak és Barnabásnak (ez utóbbinak unokaöccse volt) lett fiatalabb missziós társa (vö. Kol 4,10).

A tudósok manapság nagyon kiemelik, milyen fokban közvetítette hozzánk az evangéliumok anyagát az ún. „közösségi hagyomány“. Az a tényező, hogy Jézus mondásai és cselekedetei szájról-szájra jártak, és hogy a keresztény csoportok állandóan gyűjtöttek őket, bizonyára erős befolyással volt mind az anyag alakítására, mind áthagyományozásának biztosítására. De azért nem mindenki kezeli olyan szkeptikusan azt a gondolatot, hogy a Márk-evangéliumban közvetlen szemtanú-anyag is van, mint az egyik legújabb (és méltán dícsért) kommentár. D. E. Nineham „Szent Márk”-jában (Penguin Bibliakommentárok) úgy látszik az egész evangéliumot „közösségi hagyománynak” tulajdonítja.

Nagyon korai adatunk van arra, hogy a keresztény egyház Márkot valójában Péter evangéliumának tartotta. Egy Papiász nevű 2. századi püspök, egy idősebb ember szavára hivatkozva, így ír: „A presbiter tehát ezt szokta volt mondani: Márk, aki Péter tolmácsa lett, gondosan leírta mondazt, amit az Úr

mondott vagy cselekedett, amennyire emlékezett rá, de nem rendszeresen. Ő ui. se nem látta az Urat, se nem volt személyes követője, hanem – mint mondtam – később követte Pétert, az pedig tanítását a szükségletekhez (már mint a pillanat követelményéhez) alkalmazta, nem pedig összefüggő elbeszélésben számolt be az Úr beszédeiről. Márk tehát nem követett el hibát, amikor bizonyos dolgokat csupán emlékeztére támaszkodva írt le. Mert csak egy dologra törekedett, ti. arra, hogy semmit se hagyjon ki a hallottakból, és ne vegyen be közéjük semmi hamis állítást.”

Látjuk tehát: az a hagyomány, hogy Péter szoros összeköttetésben áll ezzel az evangéliummal, ugyancsak régi. Olyan versek, mint a már idézett Csel 12,12, valószínűvé teszik, hogy a fiatalember valósággal csüggött a nagy apostol szavain, aki gyakori vendég volt házukban.

Mi ennek az evangéliumnak a jellegzetessége? Első pillantásra szinte művésztelenül egyszerűnek látszik. Olvassuk át gyorsan az első két fejezetet. Mi a benyomásunk? Nagyjából az, hogy a megrögzített események amúgy tövel-heggyel vannak összehányva. Ez a benyomás, meg az az érzés, hogy itt hiányzik a művészi kéz „retusálása”, adja meg sokak számára ennek az evangéliumnak sajátos varázsát, – különösen napjainkban, amikor a „dogma” gyanús fogalom, és az Egyház mint intézmény pergőtűz alatt áll. Márk evangéliuma inkább amatőr pillanatfelvétel, mint műtermi arckép.

Két elővigyázatra intő szót kell mondanunk mindezzel kapcsolatban: persze nem mintha kibővíteni akarnánk a Márk-evangélium adta friss benyomást. Az egyik: a többi evangélium sem Jézus-portré abban az értelemben, hogy kerek életrajz lenne. Még csak

nem is életrajzi vázlat, vagy rövid emlékirat. Először is nem adnak használható felvilágosítást a külsejéről, – már pedig az ilyen arckép fura arckép. Semmit sem mondanak arról, mennyi ideig tartott pályafutása; ezt legföljebb mi magunk számíthatjuk ki, átrágva magunkat a négy evangéliumon.

A másik, még jelentősebb óvás: A stílus csiszolatlansága ne tévesszen meg bennünket. Ne gondoljuk: Márk inkább Jézusnak, a názáreti férfinak egyszerű, dogmátlan képét adja, mint azét a Krisztusét, akiről az Egyház olyan bonyolult teológiai tételeket állít. Ennek a tévedésnek legjobb eloszlatója az, ha elolvassuk az evangéliumot ahelyett, hogy csak beszélünk róla, és ilyen vagy olyan „véleményünk van róla”.

Lássuk csak ennek az evangéliumnak harsogó nyitányát: „*Kezdődik Jézus Krisztusnak, az Isten Fiának evangéliuma (jóhíre).*” Nézzük tovább, és megtaláljuk Keresztelő János mondását, hogy méltatlan Jézus sarusziját megoldani; az égi hang világos kijelentését: „*Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem*” (1,11); annak meghirdetését, hogy Isten országa – amelyet a zsidók oly régóta vártak – most érkezett (1,15); tanítását, amely „*ámulatba ejtett mindenkit, mert úgy tanított, mint akinek hatalom van a birtokában, nem úgy, mint az írástudók*” (1,22); megdöbbenést, hogy tisztátalan szellemek is engedelmeskednek neki (1,27) és a leprás meggyógyul (1,42). Még csak egy fejezeten vagyunk túl, s máris micsoda arckép rajzolódik elénk néhány élénk ecsetvonással! Isten dolgozik itt. Arnold Bennett ezt írta naplójában: „*A múlt évben gyakran gondolkodtam azon, milyen hasztalan igyekezet arcok irodalmi leírásával próbálkozni... Homérosz úgylátszik sohasem írta le Helénát. Egyszerűen azt mondta, hogy gyönyörű volt,*

és ezt folyvást hangoztatta, amellelt megmutatta szépségének befolyását, a vénekre is.” Ezt csinálja Márk. Megmutatja Jézus isteni tekintélyének és hatalmának befolyását másokra. Szuggesztív arcképfestési mód.

Nemcsak egy Személy portréja ez: egy eseményé is. Az esemény: Isten nagy, elhatározó belépése a történelembe Fiának személyében. Ennek horderejét Márk evangéliumában még csak növeli az a tény, hogy Jézus egyenesen a színre robban, betörve János bűnbánatra intő küldetésének kellős közepébe. Nincs születéstörténet, mint Máténál és Lukácsnál, nincs elmélkedő prologus, mint Jánosnál, csak: *„Kezdődik a jóhír . . .”* – és már ott is van a Jóhír, amint János megkereszteli.

Figyeljük meg, milyen lelkesen hangsúlyozza ez az evangélium, hogy ez a Jézus: Isten Fia az emberek testi világában. Az első három fejezet teljes egészében Jézus szolgáló életéből vett tipikus eseményeknek van szentelve, s ezek mindegyike csoda. Ez az ember nemcsak valami szellemi úttörő, vagy nagy tanító. Az isteni teremtmény hatalom újfajta betöréséről van szó itt az emberi életbe, s ennek közvetlen eredménye az, hogy a vele érintkezésbe kerülők testi épsége helyreáll.

Simon Péter anyósa lázbeteg. Jézus (akinek a tüzes Simon olyan sajátos módon lett követőjévé) nyugodtan bemegy a házába, beszél hozzá, kézenfogja és fölemeli. A láz máris elmúlt, és az asszony vidáman szorgoskodik, hogy vacsorát készítsen Jézusnak és barátainak (1,29–31).

Egy szegény torz leprás, akinek bőre csupa undorító kiütés, akinek tagjai sorra megbénulnak a rettenetes betegségtől, Jézus felé vánszorog és szabadításért könyörög betegségéből, amely hermetikus magányt jelentett mindhalálig. Jézus megérinti, és már meg is gyógyult. Isten ujjá működik itt (1,40–45).

Jézus Kafarnaumba megy; a hatalmas tömeg beszorítja a házba. Következik a bénának és barátainak százalmas kis menete, és az a drámaian merész vállalkozás, hogy a kibontott tetőn át jutnak Jézushoz. Az ember betegségét súlyosbítja az a tudat, hogy rossz élete juttatta idáig. Jézus így szól hozzá: „*Gyermekem, bűneid meg vannak bocsátva.*” Figyeljük meg az írástudók, a hivatalos vallástanítók reakcióját: „*Hogy beszélhet ez így? Káromkodik. Ki bocsáthatja meg a bűnt más, mint az Isten?*” Éppen ez az. Ki más? – És úgylátszik a szó mégis hatásos: az ember fölkel a hordágyáról és jár. Ez a kérdés talán valójában nem is olyan retorikus kérdés volt, amilyenek szánták – és lehetővé tett egy másik, döbbenetes választ (2,1–12).

Ugyanez tűnik élénk az emberi lélek birodalmában. Milyen szörnyű volt századokon át a zavarodott elméjük és komolyan neurotikusok kezelése! Sokszáz évbe telt, míg Jézus egészsége és épsége behatolt a keresztény lelkiismeretbe. De ő a csalódottságnak és kétségbeesésnek, a hibbant észnek és elborult elméknek ebben a rettenetes világában valahogy egészen biztosan mozog. Ez Márk Jézus-arcképének igen jelentős vonása.

Nézzük 1,23-27-et. Itt a zsinagógában volt egy háborodott ember, akinek éleslátása fölfedezte azt, amit világos elmék nem láttak meg: kicsoda valójában Jézus. „*Mi közünk egymáshoz, Názáreti Jézus? Vesz-tünkre jöttél? Tudom, ki vagy: az Isten Szentje.*” A bizonyíték nem késik: elhangzanak a szigorú szavak a férfi életét hatalmában tartó gonoszhoz: „*Hallgass! Takarodj ki belőle!*” És figyeljük meg a hatást a körülállókra. Borzongó tisztelet ez előtt a hatalom előtt, amely valahogyan behatolt az emberi életbe.

Az evangélium nyitó fejezetei Jézus szolgálatának

ezt az elemét hangsúlyozzák. Lásd 3,22–27; 5,1–20; 6,13.

Márk úgy mutatja be Jézust, mint akinek ugyanilyen hatalma van az emberek szellemén is akaratán is. A tömör stílus csak még jobban kiemeli ezt. Hívta Simont és András: „*Rögtön otthagyták a hálójukat és követték*” (1,18). Ugyanilyen azonnali Jakab és János válasza.

A modern korban gyakran kétségbe vonták, akart-e Jézus egyházat alapítani. Az evangélium hangsúlyos „igen”-nel felel erre a kérdésre. Ezzel nem állítom azt, hogy ő alapította mindazt az intézményességet, amely manapság mintha elválaszthatatlanul össze lenne kötve az „*egyház*” szóval. De biztos, hogy beleszületett egy egyházba, egy „*meghívott népbe*”, Izraelbe; és Márk az első fejezetben bemutatja, amint embereket hív magához, 3,13-ban pedig különleges felelősséget ruház rájuk. A szám megfelelése Izrael 12 törzsének bizonyosan jelképes, annak is van szánva.

Márk evangéliuma egy vízgyűjtő medence felé tart. Ez 8,27kk. Idáig folytatódik Jézus tekintélyének és hatásának bemutatása. Mint már jeleztük, ezt az emberek testével, elméjével, szellemével és akaratával kapcsolatban láthatjuk. Ugyanezt a hatalmat és tekintélyt mutatja meg az evangélium a természet világa fölött. Akármit is csináljunk ezekkel a természeti csodákkal, nevetséges volna föl nem ismerni, hogy Márk szerint Jézus tekintélye erre a birodalomra is kiterjed. Ebbe a kategóriába tartozik a vihar lecsendesítése (4,35–41), a két csoda a kenyerekkel (6,40–44; 8,1–10) és a vízenjárás (6,45–52).

Márk nemcsak arról emlékezik meg, amit Jézus „*tekintélyének és hatásának*” neveztem ezekben a különböző birodalmakban, hanem rögzíti Jézus példabeszédes tanítását is. Ebben az evangéliumban ez

többnyire igen rövid (lásd 4,1–34). 4,12 Izaiás-idézete: „*Nézzenek, de ne lássanak, halljanak, de ne értsenek, nehogy megtérjenek s bocsánatot nyerjenek*” – számunkra igen különösen hat. Hiszen az egész eljárás: a kijelentés: „*Hasonló az Isten országa*”, és a rákövetkező kép vagy történet minden bizonnyal azt a célt szolgálja, hogy ábrázolva értesse meg annak a jelentését, amit közönséges emberek másképpen nem tudnának felfogni. Itt részben héber gondolkodásmóddal állunk szemben, és ez nekünk nehezen hozzáférhető: a cselekvés valószínű eredményét (ebben az esetben azt, hogy az emberek nem hajlandók igazán hallgatni Jézus szavára és ennek megfelelően tenni) úgy állítják be, mintha szándékolt volna. Tény az, hogy a parabolikus módszer egyszerűsége *nem* keltett Jézus hallgatóinak zömében igazi hatást.

Rengeteget írtak az utóbbi években Jézus példabeszédeiről. Ennek a tanulmányozásnak egyik legjelentősebb eredménye az, hogy rájöttünk: a keresztény történelem hagyományos értelmezésmódja – ti. hogy ezek allegóriák – valójában félrevezető. Elhibázza a lényegüket. Az allegóriában minden kifejezés egy-egy fogalom helyett áll. Tompa Mihály versét, *A madár fiaihoz* c. allegóriát vizsgálva pl. nem kell túlzott éleselméjűség ahhoz, hogy meglássuk: a madár a haza, fiai a költők, a nagy vihar a szabadságharc, stb. Már az egyház korai idejében szokásossá vált Jézus paraboláinak ilyen értelmezése. Sok tudós szerint ez valójában már előbb megtörtént, mintsem Márk megírta az első evangéliumot. 4,13–20-ban a magvető példabeszédének magyarázata olyan allegorikus értelmezés, amelyet a keresztény közösség hozott létre, és Jézus szájába adott! A nagy újszö-

vetségi bibliatudós, C. H. Dodd, az Uj Angol Biblia kiadóbizottságának elnöke, ezt írja erről a szakaszcól *Az Ország példabeszédei* c. könyvében: „Ez az egész részlet nyelvében és stílusában élesen eltér Jézus mondásainak nagyrésztől. Szókincse (ebben a rövid szakaszban) hét olyan szót tartalmaz, amely a szinoptikusok (ti. Máté, Márk és Lukács) többi részében nem fordul elő.”

Dodd rámutatott a példabeszéd igazi jellegére. Minthogy pedig a példabeszéd az e könyvben tárgyalt mindhárom evangéliumban igen nagy szerepet visz, nagyon is érdemes megadni az ő kulcsfogalmait. A példabeszéd az olyan gondolkodás természetes kifejezője, amely a dolgokat képekben, konkrétan látja. Így pl. ahelyett, hogy azt mondaná: „A jótékonyág ne legyen kérkedő”, Jézus így beszél: „Ha alamizsnát adtok, ne kürtöljétek ki”. (Láthatjuk: Jézus ezzel annak a céljának is kifejezést ad, hogy az egyszerű ember számára is érthetően beszéljen; annak ugyanis az elvont dolgok ugyancsak keveset jelentenek.)

Továbbá „a példabeszéd a természetből, vagy a mindennapi életből vett metafora vagy ehhez hasonló, amely élénkségével vagy különösségével fölkelte a hallgató figyelmét, és kellő kétséget hagy benne, hogy ezt pontosan hogy is kell érteni, ezzel serkentve tevékeny gondolkodásra.” Bizonyos példabeszédek pedig – azok, amelyek e szó hallatára elsősorban jutnak eszünkbe – teljesebb, részletezett történetet adnak. Ezek visznek bennünket abba a kísértésbe, hogy allegóriát csináljunk belőlük. Pedig hát a részletek csupán arra valók, hogy díszítsék és megjelenítsék a valóságos szituációt, – mi pedig ehelyett különleges

jelentéssel és szimbolizmussal látjuk el őket. Szent Ágoston pl. az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszéd mesterségét értő vendéglősenek alakjában nem kisebb valakinek az előképét látta, mint Pál apostolét!

A parabola igazi kulcsa Jézus tanításában az, hogy egy lényeges dologról van szó, egy hasonlat felvázolásáról, mégpedig – Dodd kifejezésével élve – úgy, hogy gondolkodásunkat tevékenységre ösztönözze. Így pl. – hogy visszatérjünk Márk evangéliumához – a mustármag parabolája (4,30–32) lényegében azt az egyet hangsúlyozza hogy az Ország aprócska kezdetből hajt ki – vagyis, hogy saját korunk egy példabeszédét használjuk: atomikus. Ahogyan olvasuk az evangéliumot, próbáljuk meg megállapítani mindegyik példabeszéd lényeges mondanivalóját.

Hivatkoztam az evangélium vízgyűjtő medencéjére: 8,27–30. Alig lehet túlértékelni ennek jelentőségét az egész megértése szempontjából.

Márk elmondja nekünk, *hol* történt ez a roppant jelentőségű találkozás Jézus és tanítványai között. Ez talán azoknak az élénk ecsetvonásoknak egyike, amelyek emlékeztetnek, hogy Péter személyes élménye áll e mögött az evangélium mögött. Kár volna hát csak úgy átugrani ezt a nyelvtörő nevet: „*Cezárea Filippi*”. Itt van a Jordán folyó forrása, és az a sötét barlang, amelyben a bugyborékoló víz feltör, régi idők óta az istentisztelet természetes helye volt. Itt imádták a Báál-istenségeket. Nagy Sándor görögjei pedig a nimfáknak és Pánnak szenteltek egy szentélyt. Akkor Paneásznak hívták a helyet. (Ma érdekes módon Baneusznak – az arabban nincs „p” betű.) Valójában a természetet imádták itt – az emberi ösztönök istenét.

Nagy Heródes kicsit talpnyaló módon a császárnak épített itt szentélyt, hálából, hogy nekiadta ezt a területet. Fia, Fülöp díszesebbé tette és a Cezárea nevet adta neki. (C. Filippinek, vagyis Fülöp Cezáreaájának azért hívták, hogy megkülönböztessék a nagyobbik Cezáreától a tengerparton, ahol Pál később olyan sokáig fogságban volt.)

Szándékosan vitte-e Jézus erre a dús asszociációjú helyre tanítványait, mielőtt nekiszegezte a sarkalatos kérdést: kicsoda ő? Ez a hely két vallás őrzője volt: az ősrégié, amely az emberi ösztönöket és a gyönyört emelte trónra, és az újé (de múltba ereszkedő gyökerekkel), amely az államot és az emberi hatalmat istenítette. Itt készült Jézus kinyilatkoztatni követőinek, hogy az ő követése olyan hitet jelent, amely szeges ellentéte mindannak, amiért ez a kettő sík-raszáll.

De először ki kellett csalogatnia belőlük annak fölismerését: kicsoda ő. Azzal kezdi, hogy megkérdezi őket, mit beszélnek általában róla az emberek. Majd folytatja: „*Hát ti mit mondotok, ki vagyok?*” Péter válaszolt: *„Te vagy a Krisztus.”* A lelkükre kötötte, hogy ne szóljanak róla senkinek.”

Ez igazán gyűjtömedence. Első ízben vallja meg egy ember, hogy ez a Názáreti Jézus a Messiás, a „*Küldött*”. Igazán a keresztyén tanítványi mivolt kezdeteként jelölhetjük meg ezt. De üdvös dolog fölismerni, hogy a hitnek ez a lendülete milyen gyorsan ível át a leggyalázatosabb bukásba. Jézus elkezdi mondani nekik, hogy a Messiás sorsa szenvedés és halál. Az ő messiási mivolta ellentéte mindannak, amit Paneász/Cezárea Filippi jelképez: a gyönyör és az uralkodás útján járásnak. És ez Péternek semmiképpen sem fér a fejébe. „*Péter kezdett szemrehányást tenni neki.*” Nem zavarta, milyen groteszk, hogy egyik

percben Messiásnak vallja Jézust, a másokban meg rendreutasítja. (Az ellentmondás Istennek sohasem zavar meg minket túlságosan.) És – amint valaki mondotta – Jézus egy pillánatra most nem barátja szeretett vonásait látja, hanem azt az arcot, amelyet a Jordánon túl szemlélt, viaskodva a kísértéssel, hogy más messiási útra térjen. „*Távozz tőlem, Sátán! Mert nem Isten, hanem emberek módjára gondolkodol*” (8,33).

Egy másik nagy angol újszövetségi tudós, Dr. T. W. Manson, egy roppant fontos dologra mutatott rá az első három evangélium egyik kulcskifejezésével kapcsolatban. Ez a kifejezés „*az Isten országa*”. (Máté jellemző módon „*menyek országá*”-t mond, zsidó szokás szerint tisztelettel kikerülve az Isten nevét.) Láttuk már, hogy sok példabeszéd kezdődik ilyesféle mondattal: „*Hasonló az Isten országa . . .*” Dr. Manson híres könyvében (*Jézus tanítása*), annak érdekes elemzése során, hogy mikor és kiknek adott tanítást Jézus, kimutatta: *Péter vallomásaig Jézus úgy hirdeti az Országot, mint ami közeledik, vagy egészen közel van (lásd 1,15); utána pedig be lehet lépni az Országba. Ahogyan Dr. Manson frappánsan összefoglalja: „Egy ember válasza meghozta az Országot.”*

Micsoda az Isten országa? A görög szó szószerint „*királyságot*”, „*királyi kormányzást*” vagy „*birodalmat*” jelent. Ha Jézus egyre mondogatta, hogy közel van az Isten országa, annak nyilván jelentenie kellett valamit hallgatói számára. Jelentett is. Ószövetségi kifejezés volt. (Vö. Zsolt 145,13 és Dán 4,3; 4,34). Az emberek azt a napot, azt a nagy napot várták, amikor Isten átveszi a királyi hatalmat. Hitték, hogy ő király, és azon a Napon majd meg is mutatja ezt. Jézus azt mondja az embereknek, hogy ez a Nap felvirradóban

van. Ennek bizonyítékait Márk azokban a leírásokban adta, amelyekről az imént azt mondtam, hogy Jézus *hatását*” ábrázolják. (Lásd 3,20–27.)

De az evangélium megmutatja nekünk: igaz, hogy Jézus tanítása természetszerűen mindig olyan kifejezésekbe és fogalmakba „*akaszódik*”, amelyeknek megvolt a jelentősége hallgatói számára (hisz máskülönben egyáltalán nem léphetett volna kapcsolatba velük), viszont mindig eltérő módon teljesítette be a reményeket és elvárásokat. Látjuk ezt Fülöp Cezáreájában Péter vallomásánál. A „*Messiás*” szó sokat jelentett Péternek; de amilyen *Messiás* Jézus volt, az homlokegyenest ellenkezett egész elképzelésével.

Jézus számára az Isten országa nem a látható Utópia birodalma, ahová emberi erőfeszítéssel be lehet jutni, amelyet a közönséges keresztény elképzel. Titokban növekvő maghoz hasonlítja (4,26–29), vagy aprócska maghoz, amely naggyá nő (4,30–32). Nem olyasvalami, amit Isten hirtelen „*meghoz*”. Örök tény, amelyet Jézus eljövetele és az ő hatalmas tettei tettek láthatóvá, és azért hihetővé. Azok, akik látják, hogy az Ország Jézusban elérkezett, és követik őt, belépnek az Országba, amely elsősorban és mindenekelőtt személyes viszony. Ez teszi Péter vallomását oly módfelett jelentőssé.

Következik a színváltozás – és a modern embernek kényelmetlen érzése van ezzel az eseménnyel kapcsolatban. Mózes és Illés megjelenése, meg a sugárzó öltözet és az égi hang tüneménye megzavar. Nem kell persze azt várnunk, hogy a zsidók húsz évszázaddal ezelőtti látomásai megfelelnek a mieinknek. A Törvény és a Próféták két nagy atyja egész gondolkodásuknak része volt. Itt vette tudomásul Jézus, hogy valóban a Kereszt útja az az út, amelyet Isten terve

kezdettől fogva neki szánt. Mint a virrasztó lovag, itt szánja oda magát, hogy kövesse a kürtjelet: „*Jeruzsálembe és a Kálváriára!*” A színváltozás nem az engedelmesség viszonzása volt, hanem annak világos bizonyossága.

Figyeljük meg, milyen szigorúan – és igazságosan – bánik az egész evangélium Péterrel. Ez a legerősebb bizonyítéka annak, hogy Péter saját élménye áll mögötte. Bármelyik másik evangelista bemutatná-e a maga jószántából ennyire a nagy apostol balgaságait és kudarcait? Csak Péter bánhatott így magával, amint visszatekintett és látta, milyen alaposan elbánt Mesterével.

Elindultak Jeruzsálem felé. Közben Jézus azon igyekezett, hogy megértesse megzavarodott, értetlen tanítványait: gyalázatos halál vár rá ott. Jézus ellenségei kísérletezéseikkel, kérdezetéseikkel kezdik előkészíteni megölését. Jézus céltudatosságáról élénk pillanatfelvételt ad 10,32. Milyen világossá teszi ez az evangélium: a keresztfeszítés nem olyasvalami volt, amit az emberek vittek végbe Jézussal, hanem ő kényszerrítette ki. De a tanítványok értetlensége akkor hág tetőfokra, amikor kettejük: Jakab és János (miután még csak az imént osztották meg a színváltozás élményét) ironikusan azt kéri, hogy jobbán és balján foglaljanak helyet (10,35–40).

Az ironikus tónus folytatódik a diadalmas jeruzsálemi bevonulással. Minden megvan itt, amit a tanítványok a Messiásról elgondoltak: nyilvános ünneplés, annak felismerése, hogy a város dávidi dicsőségét túlszárnyalja a jelen, és a lelkes vallási izgalom hulláma. De Jézus szamarán a rabszolgák halála felé halad, és abba a városba lép be, amelyről tudja, hogy megérett az ítéletre, mégpedig éppen a nacionalizmusnak és a vallásos buzgalomnak amiatt a

keveréke miatt, amelyet irányában is tanúsítanak (lásd 13. fej.).

Az evangélium utolsó három, a passióról és a feltámadásról szóló fejezete több mint csúcspont. Valójában mindaz, ami előtte jár, csak prologus. János evangéliumával összevetve ismét igen rövidnek látszik, de még így is feltűnő, mennyit szán ezekre az eseményekre. Itt éri el a „*Jézus Krisztusról, Isten Fiáról szóló jóhir*” teljes jelentését.

Két Getszemáne-kertbeli epizód különösen érdekes ebben az evangéliumban, furcsa módon éppen azért, mert nem adja meg a neveket. Péter meg fogja tagadni Mesterét. De János evangéliuma a jeruzsálemi események beható ismeretében elmondja nekünk, hogy Péter volt az, aki bátran, bár helytelenül kivonta kardját és levágta a főpap szolgájának a fülét (Jn 18,10). Márknál csak „*egy ott álló*”. Vajon Péter nem vállalt felelősséget ezért a derék tettéért?

A másik érdekes esemény 14,51–52. Ki volt ez a titokzatos fiatalember? Egyes tudósok azt gyanítják, hogy maga János Márk.

Márk Jézus hallgatását érezteti meg velünk a vizsontagságokon át és a keresztfeszítéskor. A főpap első kérdésére „*semmit sem felelt*” (14,61). Ennek a hallgatásnak a keretében óriási erővel hat ránk az egyszerű válasz arra a kérdésre, amelyet a főpap a maga káromló képtelenségében bizonyára alig mert föltenni: „*Te vagy-e a Krisztus, az Áldottnak fia?*” „*Én vagyok*” – mondta Jézus, és aztán idézi Dán 7,13 nagy messiási jövendölését.

Mikor ezt kimondta, nem szól többet. Pilátusnál sem állítani, sem tagadni nem kívánja királyságát. És Márk a kereszten csak egyetlen szót említ – az elhagyatottság kiáltását (15,34).

A legtöbb tudós felfogása szerint (kéziratok

tanúságán alapuló vélemény) az eredeti evangélium 16,8-cal bevégeződött. Ez a befejezés egybehangzó lenne az evangélium egészével. Jézus fiúsága végre diadalmaskodott. A sír nem tudta magában tartani. Feltámadt. És az asszonyok megrendülve hódolnak előtte.

Ez az evangélium csak abban az értelemben egyszerű, hogy nincs kiszínezve és nincs benne semmi irodalmi sallang. Nem kevesebb, mint egyszerűen megírt emléke annak: milyen hatással volt az emberekre és vilgukra, hogy Isten Fia belépett abba. Ez a jóhír: az evangélium.

Jézus mondásai

Márk evangéliumáról írva több helyet vettem igénybe, mint amennyi a megmaradó három könyv bármelyikére is rendelkezésemre áll. Szándékosan csináltam ezt. Márk evangéliuma alapvető. Azonfelül az elsőnek tárgyalt evangéliumról írva olyan kérdésekkel kellett foglalkoznom, amelyek mind a három szinoptikus evangéliumban közösek, mint pl. a parabola használata és „*az Isten országa*” kulcskifejezés.

Mindenesetre legjobbnak látszik, ha nem térünk át egyenesen Mátéra, majd Lukácsra, hanem megvizsgáljuk azt az anyagot, amelyet nem Márkból vesznek, de mindkettejükben közös. Jó száz évvel ezelőtt, 1863-ban, Heinrich Julius Holtzmann fiatal német tudós írt egy könyvet és abban úgy okoskodott, hogy Máté és Lukács Márkon kívül még egy másik dokumentumot is figyelembe vett. Ez főleg Jézus mondásait és beszédeit tartalmazta. Ezt a meggyőződését valamilyen formában a legtöbb tudós elfogadta. Rendszerint Q betűvel jelölik ezt a feltételezett gyűjteményt. (Aki kíváncsi arra a rejtélyre: miért éppen így, élvezetes elbeszélését találhatja meg Stephen Neill „*The Interpretation of the New Testament*” c. könyvének 119. oldalán, egy hosszú lábjegyzetben. Még a legszerényebb szentírástanulmányozó is haszonnal jegyezheti meg zárómondatát: „*Ha ilyen nehéz bizonyosságot szerezni egy saját korunkhoz ilyen közeleső tárgyban, milyen óvatosnak kell lennünk, hogy ne ítéljünk elhamarkodottan sokkal távolabb esőkben, amelyekről sokkal korlátozottabb információk állnak rendelkezésünkre!*”)

Megfigyelték, hogy azt mondtam: „*feltételezett*”.

Hiába megyünk egy könyvtárba, hogy kikérjük „Q” egy példányát. Senkisé sem látott belőle egyet sem. Csak abból következtetünk létezésére, amit Mátéban és Lukácsban találunk.

Ebben a két evangéliumban „*kb 200–250 vers közös, és gyakran találunk bennük közeli megegyezést*” (Vincent Taylor). A közeli megegyezés nemcsak a szóhasználatra vonatkozik, hanem általában megegyeznek a mondások egymásra következésének rendjében. Kevés tudós vonja kétségbe, hogy ez a két evangélium két egymástól független mű, tehát egyik nem függ a másiktól. (Csak a születés-elbeszéléseket kell megnéznünk, hogy lássuk ezt.) Ezért igen erősen megalapozott az az okoskodás, hogy Jézus mondásainak volt egy külön gyűjteménye. Milyen hálásnak kell lennünk az iránt az ismeretlen iránt, aki vette magának a fáradságot, hogy összegyűjtse és leírja ezeket a mondásokat!

Vincent Taylor, *A Biblia: Rövid bevezetés* c. művének 30. oldalán egy kis tömör jellemzést ad arról, mit köszönhetünk neki: „*Q kevés példabeszédet tartalmaz, de mondásai csupa élet és szín. Liliomok, fű, vetőmag, fák, nád, fügefa, tüske, szeder, szőlő, rókák, kígyók, verebek, hollók, sasok – minderről olvasunk Q-ban. Látjuk azt is, mennyire érdeklődött Jézus a mindennapi élet közönséges dolgai iránt: felhők, szél, lámpa, erszény, csűr, malomkő, homokra és sziklára épült ház, a vályogfalakat átvájó tolvajok, a piactéren játszó gyerekek*”. Ez a két felsorolás elismerést ébreszt az evangéliumok olvasójában a természet és az emberek közönséges világából vett annyi kedves dicsletükért. Ebből a gazdagságból sok származik Máténál és Lukácsnál közös Q forrásukból.

Nézzük ennek a két evangéliumnak néhány Q-ból eredő főbb helyét. Az egyik a megkísértés története

(Mt 4,11–11; Lk 4,1–13). A sorrend különböző, de a megfelelés igazán szoros. Jézus magányos élménye volt ez: nemcsak abban a fizikai értelemben, hogy visszavonult a Jordánon túli pusztába, hanem az ábrázolt belső küzdelem jellegében is. Csak ő maga mondhatta el. Milyen csodálatosan kerekítik ki Márk egyszerű beszámolóját (1,12–13)! Látjuk a kísértés igazi természetét: hogy a messiási mivolt más útját válassza. Leginkább a „*rövidebb út*” kísértései ezek – és milyen más kísértés hathatott volna ilyen erővel Jézusra, aki résztvevő szívével vágyva vágyott arra, hogy az emberek megismerjék az egész emberséget? A „*köveket kenyérré*” azt jelképezi, hogy az ember fizikai szükségleteit tegyük első helyre. (Egy jószívű embernek manapság csak a Közelkeletet kell meglátogatnia, hogy átérezze a fizikai szükség nyomasztó nagyságát.) „*A templom párkánya*” annak a kísértését jelenti, hogy gyorsan megnyerje az emberek ragaszkodását, Isten Fiának, a várt természetfölötti lénynek megfelelő szerepben lépve fel. Melyik fiú nem érezte, aki akkor Róma könyörtelenül érvényesülő hatalmának árnyékában nőtt fel („*a föld országai és dicsőségük*”), hogy ezt a hatalmat az emberek sorsának rohamos megváltoztatására lehetne fölhasználni?

Ezeket a szakaszokat nem annyira úgy kell értenünk, mint logikai vagdalkozást a látható Sátán és a szentírási szövegeket idéző Jézus között, hanem mint mély benső küzdelmet Jézusban két út között: az egyik látszólag olyan kétségbeejtően bizonytalan és lassú, összevetve más, gyors megoldásokkal kecsegtető utakkal. (És micsoda fény vetődik itt Jézus szentírástanulmányozására – pedig mennyivel nehezebb volt ez öneki, mint nekünk, hiszen akkor az írás tekercseit csak a zsinagógában lehetett megtalálni!)

Talán kicsit furcsa, hogy „Jézus mondásai”-ként emlegessünk egy olyan dokumentumot, amely elsőnek nem egy kijelentését, hanem egy élményét mondja el; de ez minden bizonnyal jó előszó a következőkhöz. A „boldogságokban és jajokban” (Mt 5,1–4; 6,11–12; Lk 6,20–26) az emberi értékeknek az a fejtetőre állítása jelenik meg előttünk szavakban, amit a Messiás hivatása mutat meg: nem földi dicsőség, hanem kereszt. A lélekben szegények, a szelídek, a gyászolók, azok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot, és az üldözöttek – ezek a boldogok. Micsoda felforgatás!

És Q-nak köszönhetjük Jézus nagy tanítását a szeretet törvényéről (Mt 5,39–40, 42–44; 7.12; Lk 6,27–31), az „*aranyszabállyal*” együtt. Gyakran szeretném tudni: vajon azok, akik könnyedén és eléggé sekélyesen kimondják, hogy az Aranszabály az egész vallás, amire szükségünk van (mindenféle „*egyházi és teológiai*” körítés nélkül), megnézték-e valaha is igazán szigorú és meghökkentően igényes elhelyezését. Olvassuk át ezeket a verseket, és látni fogjuk, hogyan értette John Huxtable következő mondatát: „*A Hegyibeszéd, amelyet a természetes ember annyiszor és olyan lelkesen dicsér, valójában az ítéletét jelent.*”

Egy másik Q-ból vett szakaszban a két evangélium közelebbről meghatározza, mit ért Jézus szereteten (Mt 5,44–48; Lk 6,32–36). Amint T. W. Manson velősen megállapítja: „*A jóság új színvonalának a fele-fele szintje fölé kell emelkednie*”¹.

Q-nak köszönhetjük a legtöbb ismeretünket Keresztelő János és Jézus viszonyára vonatkozólag. Mi volt János prédikálásának a jellege? Jelentős ez a kérdés, mert emberileg szólva úgy kellett tünnie, hogy

¹ Az idézett versekben a Q forrás rekonstrukcióját Dr. Manson művéből veszem: *Jézus mondásai*.

Jézus szolgálata Jánoséból eredt. Q elmondja ezt nekünk Mt 3,7–12 ill. Lk 3,7–9.16.17-ben. Hogyan fogadta János unokaöccsének föllépését? Ismét Q mondja meg: Mt 11,2–6; Lk 7,18–23. Mi volt Jézus véleménye Jánosról? Ezt is megtudjuk: Mt 11,7–19; Lk 7, 24–35.

Q Jézus sok közvetlen útmutatását tartalmazza tanítványainak, szorongatás vagy üldözés idején, de a mindennapi életben is. Bátorságuknak az Atya végtelen gondjának ismeretében kell gyökereznie (Mt 10,28–31; Lk 12,4–7); Isten iránti hűségüket a Mesterről iránti hűséggel kell megmutatniuk (Mt 10,32–33 és 12,32; Lk 12,8–12); nem szabad túlságosan aggódniuk anyagi dolgok miatt (Mt 6,25–33; Lk 12, 22–31). Föl kell ismerniük, hogy Jézus igénye abszolút, fölötte áll minden családi köteleknek is (Mt 10,37–38; Lk 14,26–27) és kerülniük kell minden megosztott szolgálatot (Mt 6,24; Lk 16,13). Hivatásuk az, hogy só legyenek a világ ételében (Mt 5,13; Lk 34–35). (Érdekes, hogy Márk ezt a mondást egy másik forrásból meríti: 9,50).

Látjuk, hogy Q roppant értékes gyűjteménye Jézus mondásainak. Nélküle Krisztus-követésünk néhány legjobban segítő útmutatása hiányoznék az evangéliumokból. Ennek a gyűjteménynek köszönhetjük az evangélium egy igen hatásos epizódját, a római százados hitét is (Mt 8,5–10.13; Lk 7,1–10), és egy példabeszédet: a nagy ünnepi lakomáét (Mt 22,1–10; Lk 14,15–24).

Ebben a fejezetben kicsit eltértem az előszóban kifejezett szándékomtól, hogy könyvem *„az utca embere”* is olvashassa. Csak valamennyit tudtam érinteni és jelezni abból az anyagból, ami Máténál és Lukácsnál közös, és azt hiszik, hogy a Q-val jelzett közös forrásból származik, de ha az olvasó követni

próbálja a gondolatmenetet, sokat kell lapozgatnia és tanulmányoznia újszövetségi szentírását. Enélkül azonban nem értékelhetjük igazán ennek a két evangéliumnak a jellegét. A Biblia minden figyelmes olvasója föltétlenül észreveszi ezeket a közeli megfeleléseket; a tudósoknak tehát igen értékes munkája volt, amikor az evangéliumok mai formáján túlmenve egy még korábbi forrás felé hatoltak. De még egy nagy haszna van annak, ha fölismerjük e két evangélium közös anyagát, és ez volt a fő oka, hogy ezt a talán kicsit fárasztó, nagyon is összefogott tárgyalásmódot alkalmaztam. És ez a következő: Ha látjuk Máté és Lukács szoros függését Márktól és a közös Q forrás kihasználását, akkor *el tudjuk választani egymástól azt, amivel mindegyikük egyénien és egyetlenül járul hozzá Jézus-megértésünkhöz*. Akkor megkérdezhetjük: „*Hogyan látta Jézust Máté?*” és „*Mi volt Lukács Jézus-képe?*” Lássuk most ezt.

Máté Jézus-képe

Máténak nevezem ennek az evangéliumnak a szerzőjét, mert általánosan ezen a néven ismerik. Majdnem ugyanilyen általánosan tagadják a mai szakemberek, hogy az első evangélium szerzője Máté apostol lett volna. De mindenesetre nyilvánvalóan olyan zsidó, akinek teljes meggyőződése, hogy Jézus a Messiás. J. B. Phillips ezt írja: *„A gyakori ószövetségi hivatkozások, annak hangoztatása, hogy Jézus elsődleges küldetése Izrael házának, elveszett juhaihoz’ szól, és a Péter hitének sziklájára épült Egyház, új Izrael’-ként való szemlélete: mindez egy megtért zsidóra vall, aki zsidó társai számára ír.”* Floyd V. Filson, ennek az evangéliumnak egyik legújabb kommentátora, hasznosan egyensúlyozza észrevételével az iménti idézetet: *„A szerző zsidókeresztény, és hangsúlyoznunk kell, hogy, keresztény.”*

Ez az észrevétel azért hasznos, mert első pillantásra az evangélium zsidó jellege a szembeötlő, és néha talán egy kicsit messze esővé teszi tőlünk. Már az evangélium nyitánya elkedvetlenítő: József származáslistája Ábrahámtól kezdve, pedig ez igazán nem látszik fontosnak, hiszen a következő versek Jézus szűzi fogantatásáról beszélnek (1,1–25). Ezekben a kezdeti versekben fordulnak elő legelőször azok a szavak, amelyek harangkondulás gyanánt zengenek végig ezen az evangéliumon: *„Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr mondott a próféta által”* (1,22).

Máté uralkodó vonása Jézus ábrázolásában a beteljesedés. *„Jézus, a Beteljesedés”*: ez ennek az evangéliumnak az üzenete. Ez egymagában igazolná, miért

nyomtatják első helyen az evangéliumok között: ez a legvilágosabb lehetséges összekötő kapocs az ószövetséggel, amely bibliáinkban előtte áll.

Teológiai tanulmányaim idején abban az áldásban részesültem, hogy Dr. Leslie Elmslie személyében igen érdekesen tanító ószövetségi tanárom volt, és ennek hatására szolgálatom első idejében igen sokat prédikáltam a Bibliának ebből a részéből. (Még ma is megteszem.) De egy kis aggodalmam volt emiatt, és kikértem egy bölcs szakember tanácsát, akit ismertem. J. R. Coates sommás válasza ez volt: „*No igen, Jézus is ezt tette.*” Az azóta eltelt években nemcsak a magam vigasztalására használtam ezt a rövid mondatot, hanem szükséges figyelmeztetésnek is az ószövetségnek az ellen a lebecsülése ellen, amely nagyon általánossá vált az egyház életében. „*Jézus is ezt tette.*” Ha egyáltalában arra törekszünk, hogy teljesen értékeljük a Názáreti Férfit, akkor nem szabad elválnunk magunkat az ő szellemi gyökereinek megértésétől. (Láttuk már: az ószövetségi írások szavainak állandó fontolgatása fakasztotta föl lelkében a helyes irány megismerését, amikor a Jordánon túl hivatásával, messiási mivoltának természetével viaskodott.)

Ebben látjuk meg Máté evangéliumának nagy értékét. Vincent Taylor szavaival fogalmazva: az Írás beteljesedéséről szóló mondatok mögött „*az a mélyebb állítás rejlik, hogy a kereszténység nem véletlen műve, hanem beteljesedés.*” Néha azok a szentírási szövegek, amelyeknek ő a beteljesedését látja, a mi szemünkben távolesők, mint mondjuk 2,18 Jeremiás-idézete az ártatlanok lemészárlásáról. Egyízben pedig félreérti a beteljesedve látott szöveget és ehhez alkalmazza az eseményt: a diadalmas jeruzsálemi bevonulásról írva (21,1–11) két állatot említ, Zak 9,9 helytelen olvasása

következtében, holott a költői gondolatpárhuzam valójában ugyanarra az állatra vonatkozik! De néha csodálatos szellemi megértés mutatkozik az ószövegségi hivatkozásban, mint a terjedelmes Izaiás-idézetben, az után, hogy Jézus titoktartásra int önmagát illetőleg (12,16kk).

Az általános benyomás az, hogy ez az evangélium belegyökereztetni Jézust saját népének életébe és hitébe, ezzel pedig Istennek abba a százados tervébe, amely végighúzódtott a régi Izrael történetén, előkészítve az újnak jövetelére. Úgy tűnik, mintha szakadék tátongana Máté és János evangéliuma között. Máté erősen zsidó ízű; János még a zsidó hit kulcsszavait is kerüli, amilyen mondjuk az „*Isten országa*”. Máté zsidó származáslistával kezd; János filozófikus prológussal. De azért Máté evangéliuma a saját kifejezéseivel pontosan ugyanazt mondja, amit János olyan kerekén állít ebben a prológusban: „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt*” (Jn 1,1–2). Sohasem volt olyan idő, amikor Jézus ne lett volna ott az Atya szándékában. „*A kereszténység nem véletlen hanem beteljesülés.*”

Szembeszökő az ellentét Máté és Márk között az evangélium szerkezetében. Egészen népszerű módon szólva: Márk egyszerűen „*nekivág*”. Evangéliumának nincs túlságosan világos szerkezete vagy formája, és kétségtelenül nincs benne nyoma tudatos irodalmi szándéknak. Mint megjegyeztük, bizonyos izgatott feszültség és erőteljes egyszerűség jellemzi ezt a beszámolót, és ennek megvan a maga varázsa. Meg kell becsülnünk ezt a nemzedékünkre gyakorolt vonzóerejét, föltéve, hogy nem csábít arra a gondolatra, mintha egyszerűsége fölmentene bennünket Krisztus istenségének elismerése alól.

Ezzel teljes ellentétben Máté a legnagyobb gonddal készített művészi szerkezetet mutat. Ennek célja szigorúan tanító. A fölépítés világos. A Jeruzsálemi Bibliának a szinoptikus evangéliumokhoz írt bevezetése határozottan úgy írja le ezt az evangéliumot, mint „*drámai elbeszélést hét felvonásban a mennyek országának eljöveteléről*”. A kezdő felvonás a gyermekségtörténet, a végső a passió, közbül pedig öt szakasz, „*mindegyikben egy beszéd található, és ezt gondosan megválasztott elbeszélő anyag vezeti be ill. készíti elő*.” A kiadás szövegnyomtatásában nagy segítséget jelent ennek kidomborítása a szakaszok címeinek és a fontosabb alcímeknek föltüntetésével. Ha jól megfigyeljük ezeket, az nagymértékben gyarapítani fogja az evangélium olvasásából merített hasznunkat, mert észrevesszük a szigorú szerkezetet.

Érdekes, hogy a metodista újszövetségi tudós, J. Alexander Findlay, *Jézus az első evangéliumban* c. könyvében hasonló úton jár. Ez a könyv „*igyekszik visszaállítani az Első Evangéliumot arra az első helyre, amelynek egykor az Egyházban örvendett, hiszen ennek az elsőségnek maradandó tanúsága az újszövetségben elfoglalt helye*.” Példányomban nincsen dátum, de biztos, hogy olyan időben írták, amikor ez az igyekezet, tudós kifejezéssel szólva, „*korszerűtlen*” volt a protestáns világban. (Nézetem szerint a római katolikus tudományosság erősen eltérő vonalat követett; a Jeruzsálemi Biblia imént idézett bevezetésének olvasója megfigyelheti, hogy a szerző meggyőződése szerint Máté evangéliuma nemcsak rangban, de időben is az első.)

Findlay is úgy látja, hogy a gyermekségtörténet és a passió öt nagy szakasznak a kerete. Érdekes összehasonlítani az ő felosztását és címzéseit a Jeruzsálemi Biblia felosztásaival és címeivel.

5,1–7,29 Jézus, a Tanító, aki nagyobb Mózesnél.

8,1–11,1 Jézus, a Vezér és Megmentő, nagyobb Józsuénél.

11,2–13,53 Jézus, az öröktől való Bölcsesség, Isten Igéje, nagyobb a Salamonban megtestesült bölcseségénél.

13,54–19,1 Jézus, az új Izrael megalapítója, akit a régi Izrael elutasít.

19,2–26,1 Jézus, a világ bírása, a világ áldozata és a világ megváltója.

Az eddigiekben láttuk ennek az evangéliumnak uralkodó jellegét és szigorú szerkezetét, bármilyen címek alá foglaljuk is. Nézzünk most néhány olyan szakaszt, amely Máté sajátja (mindig szem előtt tartva: nem az ennek az evangéliumnak fő értéke, hogy mi olyat ad, ami Márknál és Lukácsnál nincs, hanem egész forráskezelése, és az a sajátos jegy, amelyet írás közben minden anyagra rányom).

Itt azonnal rábukkanunk – nem csupán a már jelzett „*ijesztő*” származáslistára, hanem a születés terjedelmes elbeszéléseire: a szűzi foganás, a név, amely Jézust Józsuéhoz, népének nagy katonai megmentőjéhez kapcsolja, a bölcsék jövetele, Heródes gyermekgyilkossága és az egyiptomi menekülés. A szűzi foganás Lukácsban is megvan, és a Jézus név természetesen minden evangéliumban közös. De a többi anyagot Máténak köszönhetjük.

Sokaknak meggyőződése, hogy az evangélium Jézus szűzi fogantatásával (rendesen szűzi születésnek mondják) áll vagy bukik. Hogy lehetne különben egyedülálló módon Isten Fia – tehát másképpen, jobban, mint ahogy mindannyian a Mennyei Atya gyermekei vagyunk? Ebben a római katolikus, ortodox, anglikán keresztények és sok evangélikus egyház tagjai teljesen megegyeznek. Elismeréssel illethetjük az Isten ügyével

való törődésnek és a vallásos érzésnek azt a mélységét, amely e meggyőződés hevesességében rejlik.

Mindamellettt egyszerű tény, hogy „a szűzi szülés nem volt része az apostoli kor alapvető igehirdetésének. Ez Keresztelő János működésével és Jézus keresztségével kezdődött” (Floyd V. Filson). Már láttuk hogy ugrik Márk egyenest fejest a történetbe, mondván: a Jézus Krisztusról, Isten Fiáról szóló jóhír Keresztelő János pusztai megjelenésével kezdődik. János evangéliuma ugyanerről a pontról indul. „Jött egy ember, akit Isten küldött. János volt a neve” (1,6). És később majd látjuk, hogy az Apostolok Cselekedeteinek nyitófejezetei az apostoli igehirdetés velejét adják. Mint Floyd V. Filson mondja: a szűzi szülés nem része ennek. Ami hangsúlyozottan része – mint ahogy már láttuk Márk-tanulmányozásunkban –, az a következő: Jézus egyedülálló értelemben Isten Fia. Máté azt mondja: ez azért van, mert „*ami benne van /ti. Máriában/, azt a Szentlélektől foganta*” (1,20).

Napjainkban, amikor a „haladó” keresztényt az a kísértés környékezi, hogy inkább azzal dicsekedjék: mit vetett el a hagyományos hitből, mint azzal, milyen üdvözítő igazság ragadta meg belőle, az emberek hajlamosak túllicitálni egymást a hitetlenségben. Vetélkednek egymással: melyik dobál ki több bibliai anyagot a hajó korlátján. Emlékszem, mikor egy ilyen felfogású ember gúnyosan mondta: „Ó, ez még a *betlehemi csillagban is hisz!*” Szemmelláthatólag nem süllyedhetünk mélyebbre, mint hogy elfogadjuk Máté születéselbeszéléseit úgy, amint vannak... Költészet-e a napkeleti bölcsek látogatása, vagy történelem? A woolwichi püspök (Robinson) *Honest to God* c. könyvének egy élesszemű ismertetője azt mondta: a püspök úgylátszik minél több költészettől meg akar szabadulni a keresztény hitben, az ő vágya viszont az,

hogyan állítsuk ezt vissza. Ez csak korrekt megjegyzés a püspök könyvének egy részéhez, de alkalmazása túlnő az ismertetés keretein. Nem kell meggyőződve lennünk a bölcsek történelmi létéről. Hitünk egyetlen tétele sem függ ettől. De szegényebbek lennénk nélkül a történet nélkül. Milyen feltűnő, hogy ez az olyannyira zsidó hátterű evangélium, amely egészen idáig tele volt zsidó hivatkozásokkal, központi alakokként lépteti föl ezeket a pogány világból érkező bölcseket! Őket mutatja be Krisztus első imádói gyanánt, és ezek az emberek, meg különféle adományaik költői szimbolizmusa követésre méltó mintává teszik ezt a jelenetet.

Feltűnő megfigyelni Máté evangéliumának törzsnagyában, milyen mélyen érdekli Krisztus ítélete és visszatérése. Mutatják ezt egyes csak itt meglévő parabolák. Ott van a tíz szüőről szóló példabeszédben, amely befejező versével hangsúlyozza, milyen szükség van a készenállás és várakozás szellemére: „*Virrasszatok tehát, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát*” (25,13). És ott van abban a példabeszédben is, amely sajátságos módon keresztény kortársaink nagy kedvence lett. Néha az utolsó ítélet, máskor a juhok és a bakok példabeszédének mondják (25,31–46).

Azt mondtam: „*sajátságos módon*”, tudniillik az olyan kijelentés, mint Máté e parabolájának záróverse, igazán nem hangzik vonzóan a legtöbb modern keresztény fülnek: „*És majd az örök büntetésre mennek, az igazak pedig az örök életre.*” De megérthetjük, miért ver akkora visszhangot korunk keresztényeinek lelkében ez a parabola, amely arról szól, hogyan szolgálunk (vagy nem szolgálunk) Krisztusnak rászoruló testvérei személyében. Hiszen ma azon van a hangsúly, hogy a segítségünkre szorulóknak szolgál-

juk és gondozzuk az Egyházat, bennük fedezzük föl „inkognitóban” Krisztust.

Mátét „*egyházias evangéliumnak*” is hívták. Ez első tekintetre aligha növeli iránta az érdeklődést manapság, amikor az egyházat olyan szigorúan ítélik meg. De Máté gondolata nem az egyházi építmény vagy a hierarchia; felfogását zsidó hite alakítja. Az Egyház Isten választott népének gyülekezete. Ez a nép pedig nem „*papfajtákból*” áll, hanem az egyszerűekből és alázatosakból. „*Áldalak, Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak előtt, és kinyilvánítottad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, mert így tetszett ez neked*” (11,25–26). És ami (láttuk) kimondatlanul ott rejlik Márknak Péter vallomásáról szóló elbeszélésében, mikor Jézust Cezárea Filippinél Messiásnak mondja, ti. hogy ez a vallomás szólítja létbe az Egyházat, azt Máté kifejezetten jelzi: „*Boldog vagy, Simon, Jónás fia, mert nem a test és a vér nyilvánította ezt ki neked, hanem mennyei Atyám. Én is mondom neked, te Péter vagy és e sziklán fogom építeni egyházamat, s az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta. Neked adom majd a mennyek országa kulcsait és amit megkötsz a földön, meg lesz kötve a mennyekben is és amit feloldasz a földön, fel lesz oldva a mennyekben is*” (16,17–19).

Nem szükséges mondani, hogy ez a szakasz a katolikus-protestáns vita vihar zónájának központja. Floyd V. Filson néhány mondata talán kiigazítja mind a két szélső álláspontot: *Máté számára az Egyház nem vezető nélküli demokrácia volt... Péternek az Úr különleges elsőbbséget és felelősséget adott... Hitelreméltó az a bizonyosság, hogy Jézus mozgalmában egyedülálló szerepet biztosított Péternek, és ezt a következtetést támogatja Péter aktív szerepe az Egyház sorsdöntő korai éveiben. A szakasz nem mond*

semmit utódokról; nem egy egyházi törvény merev kihirdetése; de nem szabad Péter hitének meleg dícséretévé sem lefokozni.” Valóban: Máté világosan előadja, hogy Jézus egyházat alapított, és ez Izrael egyházának egyenes folytatása.

Máté nem idealizálja az Egyházat: lásd a búza és a konkoly (13,24–30), meg a háló példabeszédét (13,47–50). De teljesen világos, hogy az Egyház nem emberi intézmény, hanem Isten népének gyülekezete, amelyet Krisztus úgy hozott létre, hogy embereket a benne való hit megvallására készítetett. Stílusos tehát, hogy az evangélium a nagy megbízatás szavaival végződik: „*Menjetek, tegyetek tanítványommá minden népet . . .*” (28,20).

Lukács arcképe

Máté evangéliuma védőbeszédre szorul; Lukácsé nem. Máté evangéliuma hagyományosnak tűnik állandó ószövetségi hivatkozásaival, és (mint épp az imént láttuk) egyházasnak, hiszen hangsúlyozza, hogy az Egyház szervezett test, kijelölt vezetőkkel. Úgy látszik inkább arra van gondja, hogy felépítse a hívők szervezetét, nem pedig arra, hogy letörje a korlátokat.

Lukács, éppen ellenkezőleg, mintha a kívülállók, az elnyomottak evangéliuma lenne. Uralkodó légköré pogány, nem zsidó. Irodalmi szépsége még a fordításon is átüt: a nyitófejezetek nagy himnuszainak vagy énekeinek kedvessége (Magnificat 1,46–55, Benedictus 1,68–79, Nunc dimittis 2,29–32) és két saját parabolájának: a tékozló fiúnak (15,11–32) és az irtalmas szamaritánusnak (10,29–37) párját ritkító előadása.

Ez a szépség persze nemcsak az előadásban rejlik, hanem a tartalomban. Olyan ez a tartalom, hogy ma sokunkhoz egészen közvetlenül szól. Egy evangélium sem örökíti meg ilyen teljesen Jézus gondját a szegényekre és kitaszítottakra. Egyik sem hangsúlyozza ennyire a nők helyét Jézus szolgálatában. Ez az evangélium mutatja meg leginkább, hogy a Jóhír minden faj és nemzet embereinek szól.

Törődés a szűkölködőkkel és a kívülállókkal, a nők emancipált szemlélete, világméretű, egyetemes jelleg – ezek éppen olyan dolgok, amelyek könnyen megkapnak bennünket ma ebben az evangéliumban. És kétségtelen, hogy mindez csakugyan benne van. De ha egy tömegben, minden mástól elszigetelve kiemeljük őket és nem vizsgáljuk meg kritikusan az evangélium

sajátos anyagának világánál, akkor hamis és torz képet kaphatunk róla. Remélem meggyőződünk az imént arról, hogy a Mátéről szerzett, talán nem nagyon vonzó első benyomásnak nem szabad megfosztania attól a gazdagodástól, amelyet az evangéliumával való mélyebb megismerkedés hozhat. Viszont nem engedhetjük, hogy Lukács evangéliumának olvasásából csupán valami vonzó, kedves benyomás maradjon meg bennünk. Ha jobban belehatolunk, rá fogunk jönni, hogy ennek az evangéliumnak egyik legerősebb, leguralkodóbb jegye a *szigorúság!*

Ezzel az evangéliummal nemcsak bezárjuk a szinoptikus evangéliumokról szóló rövid vizsgálódásunkat, hanem elkezdjük egy kétkötetes munka tanulmányozását is. Ez is meggyőző ok arra, hogy ebben a könyvecskében ne a négy evangéliumról legyen szó, csak az első háromról, meg az Apostolok Cselekedeteiről. Láttuk, hogy ez a három evangélium összetartozik; Lukács és a Cselekedetek pedig ugyanattól a szerzőtől származik. Ez a szerző az evangélium címében megnevezett személy: Lukács, a „*szeretett orvos*”, Pál utazótársa és misszionárius kollégája. A föltételezés szerint fajilag pogány volt, bár azok közül a pogányok közül, akik mély jártasságot szereztek a zsidó írásokban és vallásban. Az ilyen „*istenfélő*” emberek között talált a legterényebb talajra az evangélium hirdetése, amint Lukács második kötetének olvasói jól láthatják. Ha elfogadjuk a Pál társával való azonosságot, akkor világos, hogy orvos volt (1. Kol 4,14). Sok ötletességet fordítottak a múltban a szakemberek arra, hogy bebizonyítsák: az evangéliumában használt orvosi kifejezések ezt belső evidenciával igazolják. Ez ellen az állítás ellen újabban elég szigorú kritikai kirohanásokat

intéztek, de legalábbis egyáltalán nem összeférhetetlen a régi hagyománnyal.

Az evangélium egy Theophilushoz szóló emelkedett hangú, kifejezett ajánlással kezdődik. Talán álnév volt ez (a szó jelentése: „istenszerető”) egy előkelő pogány-keresztény számára. De miután ez a ragyogó mondat elhőmpölygött, a Keresztelő János és Jézus születéséről szóló történetekkel egyenest belekerülünk a mély, de egyszerű zsidó jámborság világába. Ezek a nyitófejezetek igen értékesen emlékeztetnek bennünket arra, hogy a törvény betűjéhez tapadó farizeizmus, a zelóták-képviselte vallásos nacionalizmus és az opportunisták, helyezkedő szadduceizmus nem merítette ki Urunk idejében a zsidóság vallási színpéjét. És nemcsak a tarsusi Saul-fajta farizeusok vették vallásukat halálos komolyan. (Lebilincselő oktatást kaptunk erről az utóbbi években a qumráni közösségre vonatkozó felvilágosításokban, amelyeket a holttengeri tekercsek és a rákövetkező régészeti felfedezések tartalmaztak.) Zakariás és Erzsébet, maga Mária, Simeon és Anna – és talán egynéhányan abból a „mindenki”-ből, akikhez az utóbbi a templomban beszélt, „*akik csak várták Jeruzsálemben a megváltást*” (2,38), igazi és mély jámborság képviselői. Keresztelő János szüleiéről így ír: „*Mindketten igazak voltak az Isten előtt, és a legnagyobb gonddal megtartották az Úr minden parancsát és rendelkezését*” (1,6). Talán a dombvidéken az erkölcsi komolyság nem fajult azzá a merev legalizmussá, amelyet Jézus elítélt. Itt kedves, áhítatos puritanizmus uralkodott. Lukács megmutatja, hogy ebből a szellemi környezetből lépett elénk János és Jézus is.

Milyen könnyen ugrunk át figyelmetlenül olyan verseket, amelyek régi neveket tartalmaznak! Pedig az olyanokban, mint 2,1–2, értékes hivatkozások van-

nak Augustus császárra és Quirinus szíriai kormányzóra. Fontos a korszakmegjelölés is 3,1–2: „*Tiberius császár uralkodásának tizenötödik esztendejében, amikor Poncius Pilátus volt Júdea helytartója, és Galileának Heródes volt a negyedes fejedelme, testvére, Fülöp Itureának és Trachinitis tartományának, Lizaniás pedig Abilinának volt negyedes fejedelme, Annás és Kaifás főpapok idején szólt az Úr Jánoshoz, Zakariás fiához, a pusztában.*” Láttuk, hogy Jézus működése Jánoséból eredt. Most Lukács világossá teszi, milyen tökéletesen belegyökerezik az evangélium a történelembe! És még a számunkra meglehetősen terméketlen származáslista is – Lukács ezt, Mátétól eltérően, nem az elejére teszi, hanem eldugja az evangélium belsejébe (3,23–38) – jelentős ténnyel szolgál. Máté Jézus emberi őseit Ábrahámig, a hívők atyjáig viszi vissza; Lukács Ádámig, az egész emberiség atyjáig.

Csupán Lukácsnak köszönhetjük az egyedüli betekintést abba, mit John Oxenham „*a rejtett éveknek*” nevezett. Hasonló című könyve igen népszerű volt az előző nemzedékben. A születés ill. a templomban való bemutatás, és a Jordánnál való megkeresztelkedés között a függöny csak egyetlen epizód erejéig lebben fel. 2,41–50-ben Jézust ott találjuk a törvénytudók között, és megragadó bepillantást kapunk öntudatoságába: „*Nem tudtátok-e, hogy Atyám dolgaival kell foglalkoznom?*”

Ismét a methodista tudós, J. Alexander Findlay mond nekünk egy olyan mondatot, amely evangéliumolvasásunk fölbecsülhetetlen vezetője lehet. Ezt írja Lukácsról: Urunk ábrázolásában vezető gondolata az, hogy Jézus egy előre látott beteljesülés felé halad. A jeruzsálemi út az evangéliumnak több mint a felében uralkodó, mert Lukácsot először a zarándok Jézus,

azután pedig a zarándok Egyház eszméje ragadta meg.” 9,51-ben olvassuk: „*Mikor már közeledtek mennybevételenek napjai, elszántan Jeruzsálem felé indult...*” Ez kulcsvers Lukács megértéséhez. Úgy látja Jézust, amint nekiindul könnyörtelen kalandjának.

Nehéz lenne túlozni a komor sürgetésnek és kritikus pillanatnak ezt a jellegét Lukács Jézus-képében. Látjuk azokban a parabolákban, amelyek Lukács sajátjai. Nézzük csak az esztelen gazdag példabeszédét (12,16–21), Isten fenyegető szavával „*Te bolond! még ezen az éjjelen számon kérik a lelkedet...*” Aztán ott a szegény elítélt fügefá picli parabolája (13,6–9), és az építkezésből, illetőleg hadviselésből vett két hasonlat arra, hogy jól számot kell vetni azzal, mibe kerül tanítványnak lenni (14,28–33).

Igazán zavarbaejtő első olvasásra a furfangos sáfárról szóló példabeszéd (amint a Jeruzsálemi Biblia találóan nevezi; 16,1–8). Úgy látszik, hogy ebben Jézus egy minden hájjal megkent csirkefogót állít oda példaképnek. Még Lukács is mintha zavarba jött volna emiatt, és hozzáfűz egypár elég jelentéktelen megjegyzést a pénzről. Aggodalmaskodásának ténye erős bizonyítéka: milyen szilárd hagyomány volt, hogy Jézus valóban elmondta ezt a megdöbbentő és váratlan történetet.

A dolog kulcsát abban találjuk, amit már előbb megjegyeztünk a példabeszéd módszeréről: valamire rá akar mutatni. Itt ez a „*poén*” annál csattanósabb, mert a közvetítésére felhasznált történet szerintünk egyáltalán nem illik Jézus ajkára. A tanulság az, hogy ez a csirkefogó azonnal, határozottan és hathatósan cselekedett. És ezt kell tennie az embernek, ha felelni akar Krisztus hívására. Lukács erősen hangsúlyozza Jézus-ábrázolásában, hogy nem minden alkalom tér

vissza. Isten nem jár el velünk kétszer egyformán. Azért adja az időt és az alkalmakat, hogy megragadjuk, hogy jól értékesítsük. Szilárdság, elhatározás – lényeges dolgok, ha Jézusé akarunk lenni. Nézzük meg a lelkiismeretlen bíró és az alkalmatlankodó özvegy történetét (18,1–8). Bizonyos értelemben megint csak nem valami épületes történet önmagában, de központi mondanivalója egészen megragadó. Az igazságtétel mintha nem is lenne számottevő a dologban; a valódi lényeg a makacs kitartás. Vagy nézzük „*az alkalmatlan barátot*” (11,5–8). Nyomorúságos anyag fickó: elfelejtett bevásárolni, mégis el akarja látni a vendégét. Így hát éjnek éjszakján barátja ajtaján dörömböl. Ezeknek az embereknek – a furfangos sáfárnak, az alkalmatlankodó özvegynek, a dörömbölő barátnak – egyike sem cselekedeteinek *erkölcsi* minősége miatt követendő. Amit történet történet után belénk akar verni, az a sürgető határozottság roppant jelentősége. És ez kifizeti magát. Enélkül senkisé is fog megfelelni közülünk Krisztus hívására; mindig lesz valami, ami miatt halasztgatjuk a döntést, mindaddig, míg lelkünk megkérgesedik, érzéketlenné válik, és már nem is lesz képes felelni.

Viszont milyen szigorú ez az evangélium azokhoz, akik határozatlanul, pipogya módon ténferegnek végig az életben. Ítélet vár a gonosz gazdagra (16,19kk), amint Isten haragjának gyors villáma (láttuk) lesújtotta az esztelen gazdagot. Figyelemreméltó az a jelentős hozzátétel is, amelyet Lukács egy Márkkal közös parabolájához fűz, a nagy lakomáról szólóhoz (Mt 22,1–10; Lk 14,16–24). A gazda szavaiban hangzik el: „... *Mondom nektek, senki a meghívottak közül meg nem ízleli lakomámat.*” Elszalasztották az alkalmat.

Mintha Jézus Lukácsnál minden lehetséges alkalmat megragadna – még a kevésbé kecsegtető szituációkat is, mint mondjuk a furfangos sáfáré –, hogy belénk kalapálja: milyen sürgető a hívás a nagy kalandra, és mennyi aktuális határozottságra van szükségünk, hogy feleljünk rá. De seholsem élesebb ennek a hangsúlya, mint az irgalmas szamaritánus példabeszédében (10,29–37). A papot és a levitát elítéli az Úr, mert amikor eljött a beigazolódás pillanata, a szájukon hordott minden jámborság semmivé vált. Az igazságnak ebben a pillanatában a megvetett keverékfajú és vallású ember borult habozás nélkül térdre a porban, a vérben, a veszedelemben, odaadóan, energikusan és teljes eredményességgel küzdve meg a válságos helyzettel.

Lukácsnak ez a Jézus-portréja egy olyan Vezéré aki betör öntetszégünkbe és cselekvést kíván. Amint Márk nem egy egyszerű, „dogmátlan” názáreti férfiút ad elénk, hanem Jézus Krisztust, az Isten Fiát, éppúgy Lukács – bár kétségtelenül olyan Jézust mutat be, aki minden nemzetből való, minden helyzetben lévő embernek rendelkezésre áll, akár a legelveszettebbnek és legalacsonyabbra süllyedettnek is – mindenekfölött egy szigorú Jézust állít elénk, aki azonnali és közvetlen feleletre való igényével és intelmeivel megzavarja nyugalunkat.

Nagyon kiemeltem evangéliumunknak ezt az oldalát, mert ezt gyakran szem elől tévesztik és csak arra a benyomásra figyelnek, amit különben olyan nyilvánvalóan elénk ad: a karját az egész emberiség felé kiterjesztő Jézuséra. Ez az utóbbi benyomás persze minden bizonnyal helyes. Vincent Taylor jól mondja: „*Lukács egyik fő jellemvonása az egyetemeség jellege.*” Már az elejéről kihallja ezt a hangot, az angyalai híradás „jóakarát az embereknek”

kifejezéséből (2,14. A Jeruzsálemi Biblia, valamint az új angol biblia fordításából ez alig tűnik ki.) Mindenesetre még ugyanebben a fejezetben ott van Simeon énekében a „világosság a pogányok megvilágosítására . . .” (2,32). Es nézzük azt a megrázó beszédet, amelyet Jézus nyilvános működésének megkezdésekor szülővárosában mondott (4,16–30), s amelynek példázatait egytől-egyig a pogány nemzetekről veszi, Fönícia tengerparti városáról, Szidonról, és egy szír hadvezérről. Röviden már megvizsgáltuk az irgalmas szamaritánus történetét, a teljes „illendő” értékrend elképesztő felforgatásával – a megvetett szamaritánus az „istenes” pap és levita fölé magasztalva! Norval Geldenhuys, evangéliumunkhoz írt kommentárjában, ragyogó gyűjteményt hoz az erre vonatkozó hivatkozásokból: „Az Ország nyitva áll szamaritánusoknak (9,51–56; 10,30–37; 17,11–19) és pogányoknak (2,32; 3,6.38; 4,25–27; 7,9; 10,1; 24,47) éppúgy mint zsidóknak (1,33; 2,10); vámosoknak, bűnösöknek és kutasztítottaknak (3,12; 5,27–32; 7,37–50; 19,2–10; 23,43) éppúgy, mint tisztas embereknek (7,36; 11,37; 14,1) szegényeknek (1,53; 2,7; 6,20; 7,22) éppúgy mint gazdagoknak (19,2; 23,50): nőknek éppúgy mint férfiaknak. Ilyen egyetemes és mindent átölelő az evangélium szerint Krisztus megváltói műve!” (Kommentár Lukács evangéliumához p. 43. Marshall, Morgan and Scott.)

Talán a tékozló fiú peldabeszédében találunk bizonyos kiengesztelődést Lukács Jézus-képének e két eleme között: itt megvan mind a szigorúság, mind az egyetemes, mindent átölelő szeretet. A tékozló fiúnak először meg kellett ismerkednie a nélkülözés és az éhség szigorával, hogy megismerhesse atyjának szeretetét és készségét. Lukács Jézus-képe megmutatja, hogy Jézus látta: az önzés messze vidékén élünk.

Szilárdan, erőteljesen, szigorúan hív haza. De hazahív, haza, mindnyájunkat, és a hazatérés öröm.

Lukács-Jézus-képéről szóló fejezetem záradékául vizsgáljuk meg a passió és a föltámadás történetének azokat a részeit, amelyeket csak Lukácsnak köszönünk. Ő mondja el nekünk, hogyan tér el Pilátus az igazságosság objektív normáitól, miközben próbál kibújni a felelősség alól. Mikor hallja, hogy Jézus galileai, elküldi Heródeshez (23,4–12), akinek vallási felfogása szinte mágikus. Lukács Heródes katonáinak tulajdonítja, hogy Jézust gúnyból királyi ruhába öltöztetik. Heródes kicselezi Pilátust és visszaküldi Jézust.

Ismét jellemzően lukácsi a Jézust a Kálváriára követő síró asszonyok szívbemarkoló epizódja, és az a még nagyobb szomorúság, amit láttukra Jézus érzett, hisz tudta, milyen végzet vár Jeruzsálemre és milyen keservesen fogja az sújtani a városban az anyákat (23,27–31).

És Lukácsnak köszönhetjük Jézus feltámadás utáni megjelenéseinek talán legmegindítóbbját (talán csak Mária Magdolnának feltámadott Urával való összetalálkozása vetélkedik vele, Jn 20). Krisztus megjelenése ismeretlenül az emmauszi úton két kis jelentéktelen tanítványnak az evangéliumi történet egyik legkedveltebb része (24,13–35). (Furcsa módon ez ihlette a kupadöntők közönségének kedvelt énekét: „*Maradj velem*”, amely szinte szimboluma az angol népi vallássságnak.)

Két megtört szívű és reményű ember van itt. De együtt vannak, és komolyan birkóznak megzavarodottságukkal. Mikor az idegen csatlakozik hozzájuk, még most, minden reményük látszólagos meghíúsultán sem tagadják azt, amit valóságosan megtapasztaltak Jézusban, „*aki szavaival és tetteivel igazolta,*

hogy nagy próféta . . .” És amikor útjuk végére érnek, bár nem ismerték föl Jézust, maguknál akarják tartani azt a férfit, aki valahogyan elűzte a bánatukat. *„Unszolták, hogy maradjon velük.”* A kenyértörés pillanatában fölismerik, ő pedig eltűnik szemük elől. Fölismerésük ráeszmélés egy már megtörtént élményre. *„Nem lángolt-e a szívünk, amikor beszélt az úton és kifejtette az írásokat?”*

Milyen jellemző Lukácsra a vándor Jézus eltűnése ezen a ponton! Jézus útrakel, ők követik, megosztják élményüket másokkal, és íme: ott van köztük megint (24,36). Ekkor megbízatást ad nekik. Újból mennyire jellemző Lukács elbeszélésmódjára ennek a megbízatásnak a formája és a célja! A bűnök bocsánatát kell hirdetni *„minden népnek, Jeruzsálemtől kezdve”*.

Lukács első kötete tehát azzal zárul, hogy Jézus eltűnik az emberek szeme elől. A tanítványok *„vissza-mennek Jeruzsálembe, tele örömmel”* (micsoda visszahatás ez a végleges elválásra legnagyobb Barátjuk társaságától, látható, tapintható közelségétől!) és *„állandóan a templomban voltak, dicsőítve Istent”* (24,52–53). De ez előtt ott van egy apró mondat, amelyet alig veszünk észre. Azt mondja: *„Imádták őt”*. Ezeket az embereket gyermekségüktől fogva arra tanították, hogy undorító pogány káromlás másként gondolni Istenre, mint az Egyetlenre és Láthatatlanra. Ők pedig imádják Jézust. A parasztlánytól született, jászolba fektetett kisdedből olyan férfiú lett, akiről most látják, hogy Isten, és aki megkívánja az emberek imádatát. Ez nem lehet a történet vége, csak a kezdete. Lukács tehát következő könyvében tovább folytatja és elmondja, hogyan terjed el a jóhir Jeruzsálemben, és onnan az egész világon.

Az Apostolok Cselekedetei

Az előszóban azt mondtam, hogy az Apostolok Cselekedeteinek könyvét „a Szentlélek evangéliumának” nevezték. Minden bizonnyal a könyv igazi nyitánya a Lélek adománya az Egyháznak pünkösdkor. Az első fejezet valójában prológus, amely összeköti az evangéliummal a Theophilushoz intézett szavak segítségével és a mennybemenetel elbeszélésével, beleszöve Júdás végének tragikus epizódját és elmondva, hogyan töltötték be a tizenkettő apostoli szövetségében keletkezett űrt. (Emberi mechanizmus? Mintha Istennek már meglettek volna a tervei, hogy ezt a helyet egy tarzusi férfival tölti be.)

A második fejezet kezdi a könyv témáját: hogyan ruházza fel Isten erővel azokat, akik ugyan már ismerik a teljes evangéliumot, de még várnak az ő ajándékára, hogy az képessé tegye őket a jóhír hathatós közlésére. Az adomány egy egységes csoport osztályrésze lesz („mindannyian ugyanazon a helyen együtt voltak” 2,1). Tömegével írták a kommentárokat a nyelvek pünkösdi adományáról – eksztatikus beszéd volt-e, azaz „nyelvek” a szó újszövetségi értelmében, idegen nyelvek valóságos adománya (szükséges volt-e ez, hiszen a görög koiné a római világ általánosan beszélt nyelve), vagy a galileai népi nyelv csodálatos megtisztítása tájjellegétől? Nem tudjuk. Erről a Lélek adományát kísérő csodáról talán William Temple írta a legjobb kommentárt: „Az apostolok a Szentlélek befolyása alatt beszéltek, és beszédjük témája Isten művei voltak. Csak így fordulhat visszájára a bábéli átok.”

Isten művei, csodálatos művei Krisztusban: ez az apostolok prédikációjának a tárgya. 2,14–36 a keresztény egyház első beszéde. C. H. Dodd „*Az apostoli igehirdetés*” című, csalóka egyszerűségű, igen rövid könyvében elemezte ezeket a korai beszédeket. Mi volt az az üzenet, amelyet ezeknek az embereknek közvetíteniök kellett? Dodd megvizsgálja Péter négy beszédét (2,14–36; 2,38–39; 3,12–26; 4,8–12) és azon a véleményen van, hogy ezek tipikusan jellemzők arra a híradásra, amelyet mint az isteni Király hírnökei továbbadtak. Nagyon röviden összefoglalom, hogyan látja ez a tudós a hírnökökre bízott üzenet (ez a jelentése valójában a „*prédikálás*”-ra használt görög kifejezésnek) főbb vonásait.

A beteljesedés korszaka „*virradt ránk Jézus működésével, halálával és feltámadásával.*” „*A feltámadás erejében Jézus az Isten jobbjára magasztaltatott fel, mint az új Izrael messiási Feje*”, és „*a Szentlélek az Egyházban Krisztus jelenlegi hatalmának és dicsőségének a jele*”. „*A messiási kor rövidesen el fogja érni beteljesedését Krisztus visszatérésben.*”

Az igehirdetés „*mindig a bűnbánatra való felhívással, a bocsánat és a Szentlélek felajánlásával és az 'üdvösség' ígéretével végződik; utóbbi 'élet az eljövendő korban' azok számára, akik belépnek a választott közösségbe*”.

Ezt a híradást persze sok idézet támasztja alá az ószövetségi írásokból. Mert bár a hallgatók például pünkösd napján a Földközi-tenger világának megragadóan sokféle helyéről jönnek, de valamennyien zsidók, vagy ún. „*istenfélő*” pogányok, akik csak fajukban és a körülmélettségben különböztek a zsidóktól, és a nagy ünnepre jöttek föl Jeruzsálembe. Jézus az ő vallásos váramozásaik beteljesülése volt. Az apostolok nemcsak földrajzilag, hanem szellemileg is

engedelmeskedtek az Úr parancsának: „*Jeruzsálem ben kezdték*”.

De máris kezd mutatkozni a zsidók ellenségeskedése a nemzeti vezetőszerép (4,1–22; 5,17–41) és a farizeusi szigor síkján. Bizonyos Tarzusi Saul, vad farizeus, baljóslatú tevékenységgel jelenik meg a színen (7,58; 8,1; 8,3). Az Egyházat, „*Krisztus testét*”, ugyanaz a szentségtelen és valószínűtlen szövetezés fenyegeti világias szadduceusok (a főpap pártja) és önelégült farizeusok között, amely Jézus keresztre feszítését okozta.

Érdekes látni, hogyan sül ki a korai Egyház legjobb elgondolásaiból mindig valami egészen más, mint amit elterveztek. A hét diakonus tisztsége – bár el kellett telniök „*Szentlélekkel és bölcsességgel*” – nyilvánvalóan alacsonyabbrangúnak volt szánva az apostolokénál. De a hét között ott van István és Fülöp. Mindketten látják, hogy az evangélium radikálisabb, mint még akár az apostolok is föltételezték. Nemcsak beteljesedés: forradalom.

István erőteljesebben értelmezi az Írásokat Péternél, és ezzel mély zavart kelt. Szerinte a régi Izraelt kudarc és hitetlenség jellemzi (7,1–53). Már megvan itt a pogány világ felé való áttörés magvai. A rendzavarás nagyobb, mint vádlói elviselhetnék, és a keresztény hit megkapja első vértanúját. István halálával kimondja a nagy állítást: Jézus többet ér, mint maga az élet.

Fülöp története nem ilyen tragikus, de forradalmi. Saul tevékenysége sok mással együtt kiüldözi Jeruzsálemből, és idejét arra fordítja, hogy az eretnek szamaritánusoknak (1. Jn 4,9) prédikálja az Evangéliumot. Az apostolok tudomásul veszik ezt (8,4–8; 8,14–17). Utána még sokkal radikálisabb cselekedettel megkeresztel egy pogányt, az etiópiai királynő udvarának

eunuchját (8,26–38). Bizonyosnak látszik, hogy ez az ember „istenfélő” volt, azaz olyan pogány, aki hitt a zsidó hitben, mert zárándoklaton járt és az Írásokat tanulmányozta. Ugyanígy bizonyosnak látszik, hogy nem lehetett prozelita, vagyis olyan pogány, aki teljesen elfogadta a zsidó állapotot és körülmetéltette magát, mert ez egy eunuch számára nem volt lehetséges. Az ajtó ismét jobban kitérült a pogány világra.

Közben pedig egy nagyon tehetséges farizeus gyötördő lelkiismerete a Feltámadt Krisztus eszközévé lett. Saul vétkesen osztozott hasonlóan tehetséges kortársának, Istvánnak halálra kövezésében. Próbálta elcsitítani lelkiismerétét heves üldözéssel, de végül, amint a városhoz ért, ahol keresztény hekatombát tervezett, meghallotta a Feltámadott Krisztus hangját (9,1–9). Roppant jelentős, hogy a Tarzusi Saulhoz intézett szavak így hangzanak: „*Saul, Saul, miért üldözel engem?*” Nem „*a követőimet*”, hanem „*engem*”. Jézus földi élete folytatódik követőiben; aki üldözi őket, a őt üldözi. Pál később, mikor mint keresztényt beidézték, elbeszélte megtérésének ezt a pillanatát (26,17–18). Ebből az elbeszélésből világos, hogy már akkor rájött, hogy a pogány világba kap megbízást. Az István megkezdte, Fülöp folytatta forradalom most megkapta legnagyobb képviselőjét. Saul egyetértett István halálában; most ő folytatja életét és szolgálatát.

Itt következik ennek a bibliai könyvnek egyik legkedvesebb epizódja: Ananiás hősiessége, aki ezekkel a szavakkal áll a rettegett üldöző elébe: „*Saul testvér*” (9,17) – és ezek a szavak nyomban bebocsátották a megrendült embert a keresztény testvériségbe. Furcsa, hogy a könyv másik Ananiás nevű alakja (5,1–6) ragadt benne a népi képzeletben. Ezt az utóbb szereplőt annak az emberi eszköznek mondhat-

juk, amely közvetítette a legnagyobb apostolnak a bocsánat bizonyosságát.

Már most az apostolok egyikének, méghozzá nem kisebbnek, mint Péternek kell szembenéznie a forradalom dinamikus erejével: mi rejtett abban a hitben, amelyet ő hirdetett elsőnek mint beteljesedést. Aki olvasta Pálnak a galatákhöz írt levelét, tudni fogja, milyen nehéz volt Péternek elfogadni a pogányokat keresztények gyanánt, hacsak nem voltak készek előbb zsidóvá válni a körülmetélésben és rituális szokásokban. De most az „istenfélő” Kornéliusz és családja esetében Péternek szembe kell néznie azzal az igazsággal, amelyet álma közvetített neki: „*Amit Isten megtisztított, te nem hívhatod tisztátalannak*” (10,15). „*Most rájöttem arra az igazságra – mondja –, hogy Isten nem személyválogató, hanem mindenki kedves előtte, aki féli és az igazság szerint jár el, bármely nép fia is*” (10,34–35). Elrendeli, hogy kereszteljék meg őket, hiszen látja, hogy megkapták a Lelket. A nagy apostol nem mindig emelkedett föl maradéktalanul e látomása magaslatáig, de jól látta azt a forradalmi igazságot, amely az Egyház életelemének volt szánva. Az Egyháznak immár nem egy a zsidóságon belüli társaságnak kellett lennie, nemcsak zsidókból áll, illetőleg olyanokból, akik hajlandók hasonlóvá válni hozzájuk. Az az igazság, amelyet Péter Kornéliusznak és házanépének hirdetett, a katólikus, vagyis egyetemes Egyház alapigazsága volt. Pálnak majd nem kis heveléssel kell Péter ellen fellépnie, hogy tartsa magát ehhez (1. Gal. 2,11–14). De az igazság napfényre került, és győzni fog.

Egyidejűleg Antióhia nagyvárosában jelentkezik az evangélium meghirdetésének mozgalma a pogányok között; ebből lesz majd az ősegyház egyik legnagyobb központja (11,20). Ebből, és a jeruzsálemi egyház

válaszakciójából kiindulva kezdődik az újszövetség nagy missziós társulása Barnabás és Pál között (egyideig János Márk, a második evangélium szerzője is csatlakozik hozzájuk). Missziójuk virágzik. Az érem másik oldala viszont az, hogy a zsidók ellenállása egyre élesebb, és egy hatalmon lévő ember úgy találja, hogy az üldözés a népszerűség gyors útja (lásd Heródes akcióját 12,1–23). Baljóslatú precedens a keresz-tény történelemben.

Pál prédikálása először 13,17kk-ben jelenik meg. Ő is hűségesen tartja a parancsot: „*Jeruzsálemben kezdeni*”. Nem is terméketlen missziója a zsidók között (13,43), de a pogányok lelkesedése elkeseredett visszahatást vált ki, és megszületik a cselszövésnek az a mintája, amelyet aztán Pál ugyancsak alaposan meg-tapasztalt.

Az élétezős antióhiai egyház kiküldi két misszionáriusát, Pált és Barnabást, és az ő sikereik egyre élesítik a kereszténység mély feszültségét a pogány-missziót illetően: zsidókká kell-e lenniök ahhoz, hogy Krisztus követői legyenek? Odaérkeznek a jeruzsálemi anyaegyház egyes tagjai és azt mondják, hogy a megtérteket körül kell metél-ni (15,1). A vita arra vezet, hogy egyenes felhívást intéz-nek a jeruzsálemi egyház vezetői-hez. Mint a Jeruzsálemi Biblia jegyzetei mondják, „*e fejezet eseményei különféle nehézségeket vetnek föl*”, hát még ha összevetjük azzal, ahogyan Pál beszéli el az ellenkezést a galatákhoz írt levelében. Én itt csak azzal foglalkozom, amit a Cselekedetek kibontakozó vezérmotívumának vettem, a „*Jeruzsálemben kezdődő*” Egyház kiterjedésével minden népre.

A jeruzsálemi egyháznak ezen a döntő fontosságú zsinatán Péter „*nagy*” formátumában jelenik meg: „*Emlékezzetek rá: az a hitünk, hogy ugyanúgy üdvö-*

zülünk, mint ők: Urunk Jézus kegyelméből” (15,11). Mindez minekünk nagyon nyilvánvaló, és a Cselekedetek, meg a galata levél modern tanulmányozói talán ugyancsak únják, hogy egy halott és értelmetlen vita hamujában kotorásszanak. De világosan látnunk kell, mi forgott kockán, föl kell mérnünk a zsidózóknak, „*körülmetézés-pártnak*” bélyegzett embereket mozgató indítékok mélységét. Az újszövetségi levelek, mondjuk Pálnak a korintusi egyházhoz írt levele, elég élénken megmutatják a pogány világ erkölcsi szennyét. Ennek kellős közepén a zsidó nép csodálatos tisztességben és tisztaságban maradt meg. Éspedig azáltal, hogy engedelmeskedett a Törvénynek. Kétségtelen, hogy ez aprólékossá vált és néha jobban törődtek lényegtelen rituális részletekkel, mint az élet erkölcsi minőségével; de ez volt az erős sánc a pogányság felől fenyegető erkölcstelenség árja ellen.

Volt még két másik lényeges dolog is. Az egyik kevésbé jelentős, mint a másik, de roppant lélektani erőt hordott: ti. hogy a pogányokkal való érintkezés rituálisan tisztátalanná tette a zsidókat. Nehéz túltenni valakinek magát ilyen alapvető dologban egy egész élet tréningjén. Mintha mondjuk az „*apartheid*” tanításának buzgó hívőit arra szólítanák föl, hogy rendszeresen étkezzenek együtt bantunégerekkel. Teljes eddigi beidegzettségük ellene szólt, és – akárcsak a fölvetett délafrikai párhuzam esetében – attól rettegetek, hogy ez veszélybe sodorja tisztességes és kultúrált életszínvonalukat.

A másik, nagyobbik tényező az volt, hogy az evangélium végre is a zsidókhoz jött. Beteljesedés volt: a próféciák és százados várakozás beteljesedése. Világ kezdetétől tartó folyamat betetőzése, amelynek során Isten készített magának egy népet, hogy elküldhesse hozzá Messiását. Nem kellett-e hát zsidóvá

lennie valakinek, ha teljesen részesévé akart válni ennek az örökségnek? Teljességgel érthető álláspont volt ez, méginkább ha figyelembe vesszük, hogy még máig sem oldottuk meg igazán a problémát: milyen fokban használja föl Isten a többi hitet, arra a szerepre, amelyet a zsidóság játszott az embereknek az evangélium befogadására és megértésére való előkészítésében (1. Gal 3,24).

Mindezt elmondhatjuk, mondjuk is el a zsidózók álláspontjának megértésére és méltánylására; de Pál ez elleni harcának erejét, sőt koronként hevesességét (utóbbit inkább a galata levélben láthatjuk, mint a „nyugodtan összegyűjtött” Cselekedetekben) igazolja az, ami kockán forgott. Semmivel sem kevesebb a keresztény szabadságnál. Még élesebben fogalmazva, a döntő kérdés a következő volt: „*Elég-e Krisztus kegyelme, vagy a megtért üdvösségéhez a Törvényre is szükség van?*” Pál nem az az ember volt, aki kesztyűs kézzel bánik ellenfeleivel, amikor Krisztus üdvözítő művéről van szó.

A Cselekedetek könyve leegyszerűsíti a küzdelmet és megmutatja, hogyan látja be világosan az Egyház Pál és Barnabás munkájának helyességét. Üdvös keresztény önbizalommal teszik ezt, erről tanúskodik a ragyogó kifejezés: „*Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk . . .*” (15,28). Kikötésük csupán (15,29) a pogány erkölcstelenség, szexuális lazaság legkirívóbb és legfenyegetőbb formáira vonatkozik, továbbá a közös étkezés legélesebb társadalmi problémáira.

Az ősegyház tekintélyi központja a katolicitásnak, az egyetemesség elvének a javára döntött. Nehéz lenne túlozni ennek a pillanatnak a jelentőségét. Vagy azét, amely röviddel utána következik Lukács történetében. Pál látomása ez a macedón emberről, amint így kiált: „*Jöjj át Macedóniába!*” (16,9–10). Pál eleget tesz a

hívásnak, s ezzel elérkezett az a történelmi pillanat, amikor az evangélium elérkezik Európába. Meglepő módon ennek a földrésznek jutott osztályrészül, hogy sok századon át a keresztény egyház szíve közepe legyen, az a bástya, amely ellenállt az izlám annyi régi ázsiai és afrikai egyházat elnyelő árjának, és alkalomadtán az a gócpont, amelyből misszionáriusok mentek az egész világba.

Ezen a ponton az elbeszélés első személyre vált át: „*Miután láttuk a látomást, nem vesztegettünk időt . . .*” Lukács csatlakozott Pálhoz, és most már egy szemtanú bizonyosságát kapjuk. (Lásd a három „*mi*” szakaszt: 16,10–17; 20,6–21,18; 27,1–28,6). Már a 13. fejezettől kezdve nagy az eltolódás a történet egyensúlyában. A könyv első fele sok alakkal foglalkozik – Péterrel, Istvánnal, Fülöppel és Barnabással, hogy csak négyet nevezzünk meg. A második felének egyetlen hőse van, a pogány világ hasonlíthatatlan apostola: Tarzusi Pál.

16,19–37 élénken bemutatja, milyen szenvedéssel jár ez a hivatás, de ugyanúgy Pál készségét is minden alkalom felhasználására, hogy embereket nyerjen meg Krisztusnak. (A Filippibeli fegyházőrnek és „*egész háznépének*” megkereszteléséről szóló versből – 16,33 – talán túlságosan kisarkított érvet kovácsoltak a gyermekek keresztsége mellett!) Magának Jézusnak a szenvedése is megismétlődik követőinek szenvedésében: a zsidók ellenséges összefogása keresztülviszi a római polgári hatalom beavatkozását, hogy a büntetés kegyetlenebb legyen. Ezt is látjuk a következő 17. fejezetben.

Az egyre növekvő ellenállásnak ebben a történetében Pál athéni látogatása (17,16–34) szinte vakációs közbjáték. Szépen tükrözi ezt a Jeruzsálemi Biblia fordításában Pál beszédének egyik mondata:

„... amint itt sétálgattam, csodálva szent emlékeiteket...” Szigorúbb evangelizátorok az ellenszegülés itteni hiányát (némi gúnyoros nevetéstől eltekintve, 17,32) mindig annak tulajdonították, hogy Pál filozófiai és kulturális téren közelíti meg őket. Ha Jézust, a megfeszítetted prédikálta volna, alkalmasint más lett volna az eredmény. De mindenesetre sok hívő hálás az athéni beszéd frissességért és tág jellegéért.

A 19. fejezetben az ellenállás már széles körben elterjedt a zsidók között. Most üzleti érdekek is keveredtek bele, és nincs vadabb ellenállás, mint mikor az emberek zsebére megy a dolog. Csak éppen valami vallásos takaró kell a kapzsiságra, mint az efezusi ezüstkovácsoknál (19,28: „*Nagy az efezusiak Dianája!*”), és kész a leggyűlékonyabb helyzet. De éppúgy mint azelőtt Korintusban (18,12–17), az efezusi polgári vezetőség sem mutatkozott ilyen téren szolgálatkésznek.

Pál érzi, hogy összezsapnak fölötte az ellenségeskedés hullámai, meg is mondja az efezusi előjáróknak abban a megindító istenhozzádban, amely olyan remek képet ad róla (20,17–38; 1. a 23. verset). Pál jeruzsálemi útján találkozunk újból Fülöppel, most már házas ember, de micsoda családja van (21,8–9)!

Pál éleslátása, vagy balsejtelme helytállónak bizonyul. Jeruzsálemben bebörtönzés várja. Van valami egészen különös abban, hogy a nagy apostol mondhatni életútjának végét itt éri el, a szent városban, amelyből Mesterét halni vitték. Előtte vannak még a fogság hosszú évei és egy megdöbbenő arányú levelezés, amelyért a keresztény egyház minden elkövetkező százada köszönettel tartozik. De a nagy missziós utaknak vége, és a halál készül pontot tenni életére, akár Uráéra a rómaiak kezében. Itt Jeruzsálemben eszébe jutottak annak a fiatalembernek a ruhái, aki

előtte már meglátta, hogy a megfeszített názáreti férfiú minden nemzet Megváltója. Most a templomban megvallja multját, vezekelve elmúlt tetteinek elfelejt-hetetlen, szörnyű emlékeiért, és egyszerűen elmondja, hogyan találkozott Jézussal Damaszkusz kapuinál (22,1–21).

Most órá vár az a sors, amelyet az üldözés napjai-ban ő készített másoknak. Elfogják, a római megvesz-szőzés borzalmától csak szabad római polgárjogának emlegetése menti meg, és kezdődik a tárgyalások és bírói kihallgatások hosszú sora, aminek csak halála vet véget Rómában. Ezek a fejezetek a Cselekedetek végén megmutatják a zsidó tekintélyek és a fanatikus nacionalista csoportok engesztelhetetlen gyűlöletét (1. 23,12–15; 24). Sajátos irónia van abban, hogy ez történik azzal a Pállal, aki kereszténysége előtt ugyan-ilyen engesztelhetetlen volt és ugyanilyen szilajon üldözte más városokba a keresztényeket (9,2; 26,11).

A 26. fejezet adja a Cselekedetek során Pál megtér-ésének, ennek a keresztény egyház egész következő történetére nézve oly sorsdöntő eseménynek egteljesebb elbeszélését. Pál Agrippa, a zsidó király előtt védi életét. Ez a silány életű vazallus a legrosszabban utánozta Rómát: nemi erkölceiben, illetőleg ennek hiányában. De Heródes családjából volt, zsidó, és nagyon jól ismerte a zsidók régi szokásait, amelyek mind vallási alapon nyugodtak. A Jeruzsálemi Biblia Agrippa feleletét fordítva közelebb kerül a hivatalos angol fordítás szövegéhez, mint a legtöbb modern változat. „*Szinte még rábeszélnél, hogy keresztény legyek*” – mondja a hivatalos fordítás 26,28-ban. És ezen a gyenge alapon sok beszédet mondtak el már Agrippa vágyakozásáról. A jeruzsálemi biblia ver-ziója: „*Még egy kicsi, és érveid kereszténnyé tenné-*

nek”. Talán az Új Angol Biblia adja vissza ennek az ízt: „Azt gondolod, nem sokba kerül, hogy megnyerjed és keresztényt csinálj belőlem.” Nem a meghódolás szélén való remegés ez, inkább megvetés: hogy is gondolhatja valaki, hogy őt olyan könnyű lenne rábeszélteni annak a nevetséges fanatizmusnak az elfogadására, amely egy valamirevaló római polgárt – Pál nyilván ilyen – a császárhoz való fellebbezés vágányára vitt.

A Cselekedetek kevés verse ad olyan ékesszóló bizonyosságot Pál mélységes keresztény meggyőződéséről és Úrában való örömről, mint Agrippának adott válasza: „Akár kicsi, akár több – válaszolta Pál –: azt kívánom Isten előtt, hogy nécsak te, hanem mindazok, akik ma hallottak engem, olyanok legyenek, mint én vagyok.” Csak mintegy utólagosan teszi hozzá: „– ezeket a bilincseket leszámítva” (26,29).

Pál tehát Rómába megy és az úton hajótörést szenved. Ennek elbeszélése az egész Biblia egyik legdrámaibb helye, és Pál egyénisége erejének és jellemének csodálatos ábrázolása (27,9–44).

Az irónia a könyv végéig üldözi Pált. Saját kezétől van bizonyágunk arra, hogy gyakran vágyott Rómába kerülni. Azt írta a római keresztényeknek: „Tudtotokra adom, testvérek, hogy már többször szándékoztam hozzátok menni, bár mindmáig akadályba ütközött, – abban a reményben, hogy köztetek is olyan gyümölcsözően működhetem, mint a többi pogány nép között tettem” (Róm 1,13). Milyen buzgón ápolgathatta Pál nagyszerű misszionáriusi tervező érzéke ezt a vágyat! Mi minden nem vált volna lehetségessé a birodalom gócpontjában kifejtett működéssel, ahonét a hosszú római utak a civilizált világ szegélyéig értek!

Ahhoz sem kell nagy történelmi képzelőerő, hogy

lássuk: már csak tisztán emberi szinten is élnie kellett Pálban ennek a vágyakozásnak. Kisásziában született, de a szabad római polgárság nagy kiváltságával. Tudjuk, mit jelent ez neki. Kijelentése Csel 22,28-ban: „*Én pedig úgy születtem!*” – olyan büszkeséget árul el, amelyet a kereszténység is alig tompított. Bizonyára gyerekkorától vágyott arra, hogy végigsétáljon Róma utcáin, megcsodálja a márványpalotákat és a nagy diadalíveket; legjobban talán a kis Fórumon szeretett volna állni, a város kis piacán, ahonnet ez az egész császári ragyogás fakadt, és itt csendesesen elmondani magában: „*Civis Romanus sum!*” – római polgár vagyok.

És a valóság? Birodalmi katonák őrizetében pillantja meg Róma hét dombját – igen, annak a birodalomnak a katonái őrzik; amelyben szabad polgárnak vallotta magát, és fellebbezni jön Néróhoz főbenjáró ügyben. Azért jön Rómába, hogy ott fogságba vessék. Igazán ironikus. Ugy látszik, még Pál bátorságának is vége a reményei meg a valóság között fennálló éles ellentét láttán. De Istennek szava van hozzá. A keresztény egyház egyszerű tagjait használja föl erre, akik eléje jönnek, olyan messzire, amennyire csak mernek, és így végtelenül vonzó és csodálatra készítő bátorsággal megvallják, hogy keresztények és ennek a veszedelmes fogolynak a barátai. (A találkozás helye Appius fóruma volt, ott ahol a kocsiút és a víziút találkozik; ezen túl nem mehettek annak kocázata nélkül, hogy elkerülik.) „*Mikor Pál meglátta őket, hálát adott Istennek és felbátorodott*” (28,15). Mint egy másik válságos időben, amikor Ananiás jött hozzá a „*Saul testvér*” szavával, az egyszerű keresztény tanítványok szeretete átalakította Pál lelkiállapotát.

Következett kétéves rendkívüli működés; Pál ér-

dekes szabadságot élvez a halál árnyékában. A szellem szabadsága ez. Csak közvetlenül foglalkozhatott azokkal, akik hozzá jöttek, de ezeknek „*teljes szabadsággal tanította az igazságot az Úr Jézus Krisztusról*” (28,31). Az utolsó szavak, amelyeket Lukács Pál ajkára ad tudósításában, csodálatosan illenek a pogány világ nagy apostolához: „*Tudjátok meg hát, hogy ez az üdvösség a pogányoknak küldetett; ők hallgatni fognak rá*” (28,28).

A Cselekedetek furcsa módon befejezetlen. Nem tudjuk meg belőle, mi történt a könyv nagy hőisével a 13. fejezet után. (Vértanúságának valószínű dátuma Kr. u. 65.) Egyesek szerint elengedték és legalábbis még egy missziós utazást tett újabb elfogatása és halála előtt; mások szerint ez alatt az egész hosszú idő alatt fellebbezésének eredményét várta, mert vádlói megkésték római útjukon. A Cselekedetek könyve úgy hagyja el, amint – bár bilincsekben – szabadon hirdeti az egész világnak az üdvösséget.

Stílusos, hogy ez a könyv valamiképpen befejezetlen maradjon. Ha van könyve a Bibliának, amelynek cserélhető lapú irattartóba kell kerülnie, akkor ez az. Krisztus apostolainak cselekedetei ne szűnjenek meg. Az evangélium eljutott az egész világra és minden korba, „*míg ő el nem jön*”.

Második rész

H. K. MOULTON

János evangéliuma
János-levelek
Jelenések könyve

Rövidítések

Hiv.	Hivatalos (angol) fordítás
I.C.C.	International Critical Commentary = Nemzetközi Kritikai kommentár (London, 1895-től)
J.B.	Jeruzsálemi Biblia
N.E.B.	New English Bible = Új Angol Biblia
ÓSz	Ószövetség
R.S.V.	Revised Standard Version = javított hivatalos kiadás
T.E.V.	To-day's English Version = modern angol fordítás (Good News for Modern Man: Fontana)

Szent János evangéliuma

Más-más megvilágításban

Hány újságot olvas? Valószínűleg csak egyet – ha egyáltalán olvas. Vannak viszont olyanok – például akik a rádióban a reggeli lapszemlét készítik –, akik végigolvassák az egész halmazt, vagy mindenesetre eleget ahhoz, hogy elmondják nekünk, mi mindegyikben a legfontosabb újdonság.

Nagyjából persze minden újságnak ugyanazok a tények állnak rendelkezésére. Első tekintetre nagymértékben fődik egymást. De a tények keretén belül mégis igen változatosak. Ha több egyformán jelentős esemény történt, egyesek az egyiket hozzák előbb, mások egy másikat. Mindig szem előtt tartják olvasóikat és az ő szájuk íze szerint írnak. Időnként valamelyiküknek lesz valami önálló friss szenzációja, és mindig mindegyiknek meglesz a saját elgondolása, ami nem szükségképpen torzítja el a tényeket.

A négy evangéliumíró helyzete is ilyesforma. Mindannyiuknak ugyanazok az alaptények állnak rendelkezésére. De négy különböző emberről van szó, aki négyfajta olvasóközönségnek ír. Egyformán aggodalmas lelkiismeretességgel törekszenek igazat mondani, de válogatnak Jézus életének jóhíréből, és saját egyéniségüknek és látásmódjuknak megfelelően írnak.

Márk mondhatnánk a társaság Reuter hírügynöksége, az elsődleges dokumentum, amelyre a többi többé-kevésbé támaszkodik, bár megvannak a saját forrásaik is. Az első három evangélium mintegy napilap, főként a tények érdeklik őket. A negyedik hetilap: a tények benne csak háttér, és a kommentár lép előtérbe. Ahogy az eseményekről úgy kapunk

igazán teljes és pontos képet, ha az összes újságot elolvassuk, éppenúgy Jézus hiteles arcképét ettől a négy embertől együttesen kapjuk, mindegyiktől a maga különböző szemszögéből. Az egyedüli különbség az, hogy az evangéliumokban nincsenek híroldalak vagy apróhirdetések, szóval kevésbé fontos részek. Nem tudjuk, mennyit hagytak ki. János azt mondja (21,25): ha mindent leírtak volna, az egész világ sem tudná befogadni a könyveket. De előttünk vannak a „vezércikkek”, az, ami az íróknak lényeges volt, és ez több mint elég olvasmányul életünk útján.

Tény és jelentés

Mi most csak Szent János evangéliumával foglalkozunk. Ez igen élénk képet fest nekünk Jézus életéről és személyiségéről, igen korlátolt számú történelmi tény kiválasztása alapján. Nem egészen hűsz eseményre lehet felosztani, de legtöbbjének elbeszélése olyan részletes, vagy annyi tanításra ad alkalmat, hogy az eredmény egy gazdag és teljes evangélium.

Jól ismerjük a rádió híradási gyakorlatát. A reggeli hírek csak a tényeket közlik. Az emberek nem érnek rá többre. A déli és az esti híradóban, meg a későesti hírekben viszont az adás a tényekkel kezdődik, de a program többi részét különböző kommentároknak szentelik. Többre van szükségünk, mint pusztá tényekre. Segítség kell, hogy megértsük jelentésüket.

Erősen ilyen Szent János módszere. Néha elmond egy eseményt és ránk hagyja, hogy kikövetkeztessük az értelmét. Ennek a módszernek példái a kánai menyegző (2,1–12), a nemes ember fia (4,43–54), a vízenjárás (6,16–21), a betániai megkenés (12,1–11) és a jeruzsálemi bevonulás (12,12–19).

Más helyeken viszont az értelmezés fontosabb az

eseménynél, vagy az esemény a tanítás alkalmává lesz. A 3. fejezetben Nikodémus meglátogatja Jézust. Az egész, amit mond: egy rövid állítás és három rövid kérdés. Ő maga csekély jelentőségű. A fontos ebben a fejezetben: Jézus tanítása az újjászületésről. Nikodémus egyszerűen csak alkalom erre. A feleleteket neki adja az Úr, de szélesebb közönségnek szólnak. Csakugyan: a 11–12. vers egyesszámról többesszámra tér át. A Jeruzsálemi Biblia ezt világosan visszaadja.

A szamariai asszony története a 4. fejezetben igen élénk előadású és önmagában véve roppant érdekes. De János nemcsak a drámaiság kedvéért mondja el. Mindenütt megjelennek benne azok a tételek, amelyeket belénk akar vésni: a zsidó vallás fölötte áll a többinek, de iránya Krisztus felé mutat; zsidók és szamaritanusok, férfi és nő kiengesztelődése; a termékeny keresztény működés közvetlen alkalma.

Az 5. fejezet röviden, bár élénken mondja el a beteszdai fürdőben meggyógyított ember történetét, de a 9. versben tűnik ki az igazi oka, hogy miért beszél róla. A csoda szombaton történt. A teremtéskor Isten szombaton megnyugodott, de később a zsidók rámutattak, hogy egész idő alatt működnie kellett a világ fenntartására. Jézus egyenlőséget igényel Atyjával, az Istennel, és így ő is tovább működik.

Ugyanez áll a 6. fejezetre. Az ötezer ember jóllakításáról szóló beszámoló olyan, mint a többi evangéliumban, bár kisebb különbségekkel, de nem marad csupán csodálatos esemény, mint amazokban. A 35. vers áttér arra, hogy Jézus önmagát jelenti ki az élet kenyerének, az embernek pedig szüksége van rá, hogy magához vegye az Emberfiát (53. v.), *„egye az ő testét és igya az ő véré”*.

A 7–8. fejezet kerete a zsidó sátoros ünnepre való fölmenetel Jeruzsálembe, de jelentősebb a zsidókkal

való vitatkozás, mint maga az alkalom. Amikor Jézus az élő vízről beszél (7,38) és önmagát a világ világosságának mondja (8,12), talán az ünnepen szokásos esőért szóló könyörgésekre utal, és a szertartás keretében kivilágított templomra; de a modern olvasót erről fel kell világosítani. A tény teljesen alárendelődik nagyobb jelentőségének.

A 9. fejezet az egyik legélénkebb a könyvben. János mintha félig-meddig szabadságot is élvezte volna magát komoly céljától, amikor megírta. A meggyógyított vak igazi jellem, konokul kitart a magáé mellett az őt kioktató kemény vénekkel szemben. Erősen előnyére üt ki a párhuzam félénk szüleivel, akiknek hirtelen eszébe jut; fiúk már elég idős ahhoz, hogy magáért beszéljen és megkímélje őket a zavartól (9,21), vagy a beteszdei fürdő emberével, aki olyan hálátlan volt, hogy beárulta Jézust, hogy saját magát mentse (5,15). De még ez az eleven történet is azért szerepel, hogy helyesbítse Istenről való helytelen felfogásunkat (9,1–3), és a vége ellentét a fizikai vakság és a sokkal súlyosabb lelki vakság között (39–41).

A 10. fejezet a templomszentelés ünnepének keretébe illeszkedik. Ezt a zsidók évenként megülték a templom megtisztítása óta (Kr. e. 165, Antiohusz Epifánesz szír király megszenteltségletelentése után). Lehet, hogy a fejezetbe egy kis sorrendi zavar csúszott, és a 19–30. vers eredetileg a jelenlegi 9. és 10. fejezet között állt. Így a 19–21. vers kiegészítené a 9. fejezetet, a 22–30. pedig nagyon természetes kezdete lenne a 10.-nek. (Lásd később az erről szóló fejezetet.) De a keret kevésbé jelentős. Azt mutatja meg, hogyan tartotta meg Jézus mint jámbor zsidó az ünnepeket, de legfontosabb benne az az igénye, hogy ő a Jópásztor és Isten Fia.

Ezzel ellentétben Lázár feltámasztása a 11. fejezet-

ben roppant szemléletes leírás. Díjat nyerne mint novella, teológiai jelentőségétől eltekintve. Izgatott várakozás, pátosz, dráma, diadal – minden megvan benne. De mindezeknek értelme: „*Én vagyok a feltámadás és az élet*” (25). A festői elbeszélés ezt az igazságot vési belénk.

A lábmossa tetteben megnyilvánuló példabeszéde (13,1–15) nagyon világosan érthető. Következik rá a 13. fejezet hátralevő részében és a 14–17. fejezetben az utolsó vacsora elbeszélése. Ennek meglepően kevés a közös vonása a másik három evangélium beszámolójával. János még csak az Oltáriszentség megalapítását sem mondja el. Ehelyett a vacsorát arra használja alkalmul, hogy Urunk néhány legmélyebb tanítását adja elénk. Hogy valódi Jézus-szavakat örökít-e meg, arról később. A lényeg az, hogy míg a többi evangélium a tényekre összpontosít, igen kevés tanítással, addig János pontosan megfordítja a hangsúlyt.

Nem ilyen nagy az ellentét a keresztfeszítés és a feltámadás jánosi elbeszélésében. Igen sok fontos tényről sorol fel itt. De állandóan jelzi az értelmét. Minden evangélium megemlíti a keresztfelírását: „*A zsidók királya.*” De csak János mondja el Jézus vitáját Pilátussal az igazi királyságról (18,33–40). Csak ő említi a varratlan köntöst (19,23), amelyet a főpap viselt, a töretlen csontokat (19,33.36), mint a húsvéti bárálynál, és a Jézus oldalából kifolyó vért és vizet (19,34), a jövő szentségek szimbolumát. A keresztfeszítés valóban történet, de olyan történet, amely mindenestül értelmezni való.

János végül valóban annyira nem veszi figyelembe a pusztá időrendet, hogy húsvétot és pünkösdöt egy napba sűríti. Még mindig „*ugyanaznap*”, a feltámadás napján vagyunk, amikor az Úr tanítványaira lehel és azt mondja: „*Vegyétek a Szentlelket*” (20,22).

A Jeruzsálemi Biblia a 21. fejezetet „*Függelék*”-nek címezi és jegyzetben azt mondja, hogy talán „*vagy az evangélista, vagy valamelyik tanítványa csatolta*”. Akárhogyan is legyen, ez is „*történet plusz tanítás*”, de bizonyos különbséggel. A bőséges halfogás ténybeli elbeszélését kapjuk, de ezúttal a tényt nem teológiai értelmezés, hanem gyakorlati alkalmazás követi: „*Simon, szeretsz-e engem jobban ennél a halászeletnél?*” (A fordításra nézve vö. a részletes elemzést.) „*Akkor légy juhaim pásztora.*” Emberekre gondot viselni a világ legfontosabb foglalkozása. Péter esetében ez azt jelentette, hogy föladta rendes megélhetését és annak szentelte magát, amit mi „*főfoglalkozású*” keresztény működésnek mondunk. A legtöbben nem tehetnek így, de azért másokkal törődni – így vagy amúgy – mindig mindenkinek főfoglalkozása marad.

Alexandriai Kelemen, ez a vonzó ember (Kr. u. 150–215) híres szavakban állította ellentétbe Jánost a többi evangéliummal: „*Minthogy János megfigyelte, hogy a többi evangélium a testi dolgokat emelte ki, ő a Szentlélektől ihletve lelki evangéliumot alkotott.*” Ez egészében összefoglalja azt, amit eddig vizsgáltunk. A legszembeötlőbb ellentét mindjárt az evangéliumok kezdete. Máté és Lukács történelem, a mélyen megindító születés-történetek. János tiszta teológia: „*Kezdetben volt az Ige: az Ige Istennel volt és Isten volt az Ige . . . Istent soha senki sem látta; az egyszülött Fiú, aki legközelebb van az Atya szívéhez, ő jelentette ki*” (1,1.18). A születés tényét pedig nem megindítóan egyszerű szavakkal írja le, hanem egy tömény állítással: „*Az Ige testté lett*” (1,14). Nem csoda, hogy Kelemen azt mondta, amit mondott. De karácsony nagy ünnepi liturgiájában mindkettőre szükség van. Gyönyörűséges és szívet melegítő, hogy „*pólyába takarták és jászolba fektették*” (Lk 2,7), „*aranyat,*

tömjént és mirrhát ajánlottak neki” (Mt 2,11), de még nem teljes, ha nem „láttuk az Ő dicsőségét . . . telve kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14).

De Kelemen „nemcsak teológus” volt, – hogy azoknak a kifejezését alkalmazzuk, akik a teológusokat az egyik legalacsonyabb emberi foglalkozás képviselőinek tekintik. Nem szerette a vallást formulákra és jelszavakra visszavezetni. Jó csevegő volt, sohasem szűnt meg kérdegetni, kutatni, gondolkozni – kicsit hasonlított Szókratészra, még a bohémság egy árnyalatában is. János evangéliuma nem mint dogma izgatta. Hanem mint lelki tapasztalat. Azért, mert ő is hallotta Krisztus hívását, hogy a lelkek pásztora legyen. János mindig olyan embereket ragadott meg, akik nem tudják abbahagyni a kutatást Isten elsőkézből való megtapasztalására, és ugyanakkor elkötelezetten törődnek embertársaikkal. Ilyen könyv ez.

Jézus szavai

Pontosan adja ezeket János vissza? Ilyen csodálatos emlékezte volt? A zsidók általában igen jól emlékeztekbe tudták vésni az Írások és rabbijaik szavait. Jegyzetfüzetet hordott magával? Sajnos, bár a „sztenográfia” két görög szóból álló összetétel, csak 1602-ben keletkezett.

Persze ez a fejtörés mindenképpen jelentéktelen. A tanítványok természetesen igen sokra emlékeztek Jézus kijelentései közül, főleg mert egyeseket gyakran ismételtek. Megszerkesztették a „*kijelentések történetét*”: megadták azokat a körülményeket, amelyek között Jézus valami nevezetesen mondott, és így jutottak el magáig a mondásig. Néha szószerint tudták idézni a Mestert. Máskor az értelem megmaradt, de az utólagos szóba foglalás nem föltétlenül volt

pontos. Nagyjából ez Máté, Márk és Lukács eljárása. Náluk kevés a hosszú beszéd. Nem kell túlságosan törődnünk azzal a lehetőséggel, hogy a megörökítés nem szószerinti. Megvan a lényege annak, amit Jézus mondott, még ha helyenként esetleg nem is az eredeti szavait kapjuk, és minden egyöntetű, minden „*igazán cseng*”, mint J. B. Phillips emlékeztetett rá mostanában „*Az igazság csengése*” c. könyvében.

Jánosban ugyanazt a célt más úton érjük el. A beszédek sokkal hosszabbak, különösen az utolsó vacsorán. A 3. fejezetben a modern kiadó még abban sem lehet biztos, hol zárja be az idézőjelet és fejezze be Jézus szavait. A N.E.B. és a J.B. a 21. versig terjeszti ki. A R.S.V. a 15.-nél befejezi, bár jegyzetben hozza a másik lehetőséget is: a 16–21. vers lehet akár Jézus szava, akár János ihletett hozzátétele.

Bizonyos értelemben ezt az állítást az evangélium jelentős részére alkalmazhatjuk, és hálások lehetünk érte. Íme egy tanítvány, aki Mesterének mondásait egészen magáévá tette. Olyan hosszan elmélkedett rajtuk, hogy képtelen elválasztani az Úr megnyilvánulásait attól, ahogyan ő maga megértette és kifejezte. A szőlővessző valóban egyesült a szőlőtővel. A Lélek elvezette Jánost a teljes igazságra, földidézve Jézus szavait és megdicsőítve őt azzal, ahogyan János fogadja és alkalmazza őket (16,13–15). János nem úgy jár el, mint a riporter, aki talán pontosan, de értetlenül örökít meg valamit. Hanem mint a tolmács, aki ismeri Mestere gondolatát.

Későbbi szentek – Norwichi Julianna, Kempis Tamás és még sokan – olyan szavakat írtak le, amelyek a Szentíráson alapultak, bár nem találhatók benne, és biztosak voltak, hogy ezek Istentől származtak. Szent János közölük való: az első és a legközelebbi mindazok közül, akik Krisztus szavait szívükbe

fogadták és engedték gyümölcsöt hozni. Ne próbáljuk hát erőszakkal különválasztani Jézust és Jánost. Hanem olvassuk János szavait mindvégig úgy, mint amelyek lényegük szerint Mesterének szavai.

Az új dimenzió

Ezek a szavak, és az alapjukat tévő cselekedetek valami gyökerestül újat képviselnek. Új tényező került bele az emberi tapasztalatba, és egész gondolkodásunknak új irányt kell vennie. Jézus az emberre lett Isten. Ezért a régi kategóriákat újra kell gondolni. Még mindig megvan az értékük. Az újszövetség szilárdan az ószövetségen alapul. De új dimenzióba viszi át.

Az úrhajózás korszaka kicsit korszerűtlenné tette egy csomó közhasználatú kifejezésünket. Azt mondjuk: *„Éppenúgy nem tudnám megtenni ezt, mint ahogy nem tudok repülni”* – de ma már akármelyik nap repülőre ülhetünk és repülhetünk. Úgy beszélünk a *„holdbeli emberről”*, mint teljesen hipotetikus alakról, pedig nemsokára valóságos emberek laknak majd ott. Továbbra is azt mondjuk: *„Egy atomnyi igazság sincs abban, amit mond”* (a magyar ember persze *„mákszemnyit”* mond), ti. a legkisebb elképzelhető mennyiség sem – de a mi atomkorunkban az atom már egyáltalán nem a legkisebb egység. Nehézség nélkül szét lehet robbantani.

Hasonlóképpen János úgy találta, hogy Jézus világosságánál újfajta módon kell néznie ősi hitére. Már a prólóusban megkezdte ezt (1,17). A régi életmód alapvetően a Mózes által adott Törvényen alapult. A Törvény nagy javára volt a zsidóknak. Isten akaratának kinyilatkoztatása volt, az emberek életszabálya, amely szerint sokan csakugyan éltek is. A baj csak az volt, hogy szabályok önmagukban nem tudják képessé

tenni az embert arra, hogy szerintük éljen. Segítségre van szükségünk Istentől, bármilyen kevésbé érdemeljük is meg. Ez a kegyelem. Ez volt az az újdonság, amit az emberek megtaláltak Jézus által. Persze az ószövetségben is ott volt Isten kegyelme és szerető kedvessége, de ez a kegyesség általános magatartása volt az ember iránt, és szükség idején való beavatkozás. Nem a mindennapi élethez szükséges erő. Ezt hozta Jézus Isten adományaként, és ez mindent megújított. Sőt János azt mondja, hogy az igazság is Jézus Krisztus által jött. Igen sok igazság volt az ószövetségben – meg is mutatja ezt –, de Jézusban az igazság új szintje jelent meg.

Keresztelő János is a maga helyére kerül az időben. Nagyon alázatosan nyilatkozik magáról: „*Nem vagyok méltó, hogy sarusziját megoldjam*” (1,27). „*Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem*” (3,30). De többről van szó, mint csak erről. Maga Jézus állapítja meg (Lk 7,28): „*Sohasem volt mostanáig nagyobb ember, mint János, de a dolgok új rendjében a legkisebb is nagyobb nála.*” Átléptünk Krisztus előttől Krisztus utánba. Ez nem annyi, mint amikor december 31-ére január elseje következik. Új korszakot jelent.

Hogyan értelmezzük a galileai Kánában történt csodát? Csupán Jézus hozzájárulása-e az ünnepi alkalomhoz? Lehet az is, attól függően, hogyan nézzük a „természeti” csodákat. De bizonyos, hogy sokkal több is. János „jel”-nek hívja, és a jel több, mint a csoda. *Megmutat* valamit. Mit? Az a hat kökorsó a leírás szerint „*a zsidóknál szokásos lemosásokra volt szánva*” (2,6). Csak véletlen leírás ez, vagy szándékos? Nem a zsidóság korrekt, de inkább külsőséges gyakorlataira gondol-e János, amelyeket Jézus az evangélium melegítő és vidámító borává változtatott át? Nem

tudhatjuk biztosan, mi járt a fejében, de ez rá vallana.

Nikodémus nyilvánvaló ellentét a régi és az új között. Őszinte ember, biztos benne, hogy Jézus Istentől küldött tanító (3,2), de ezen túl nem jut. A régi kategóriákban ítéli meg. Nem látja, hogy ezek most már érvényüket veszítették, és új alapon kell újrakezdenie. Jézus nem csupán a soronkövetkező. Az ró királysága új dinasztia.

Nikodémusnak nem fért a fejébe a Lélek működése. A szamariai asszonynak a 4. fejezetben nem fért a fejébe, mit ért Jézus „*élő vízen*” (10.vers). Nem tudott túljutni a materiális vízen és ősen, Jákobon, aki a kutat ásta. Számára az Isten imádása is az egymással vetélkedő hegyek, Gerizim és Jeruzsálem ügye volt. „*Lélek az Isten*” (24.vers): ezt már képtelen volt megérteni.

Az 5. fejezetben található szombatvita olyan dolgokat fejt ki részletesebben, amelyek a másik három evangéliumban is megvannak. Alig vesszük észre, milyen forradalmi kijelentés Mk 2,27-ben: „*A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért*”. Itt egy nagy tiszteletben részesülő intézmény, amelyet maga Isten rendelt el és szigorúan megtartották századokon át – Jézus pedig második helyre utasítja azokhoz a teremtményekhez képest, akik azért születtek, hogy tiszteletben tartsák. De János egy szinttel magasabbra emeli az egészet. Jézus nemcsak emberbaráti okokból törte meg a szombatot. Amikor ezt tette, egyenlőnek vallotta magát Istennel. A zsidók azt tanították, hogy bár Isten a hetedik napon megnyugodott teremtmői művétől, hétről-hétre – éspedig mindennap – tovább működött a világ fenntartására. Jézus egy szintre helyezi magát Istennel, és ez vagy új dimenzió, vagy káromlás.

Semmi sincs, amit Jézus provokáció nélkül hagyna.

A zsidók egyik nagyszerű emléke a pusztai manna. Nehemiás hálásan emlékezett meg róla (9,20), ugyanígy a zsoltáros (78,24). Jézus teljességgel leszállítja az értékét: „*Atyáitok mannát ettek a pusztában és meghaltak*” (6,49). Nem vált tartósan javukra. Ezzel szemben Jézus saját személyében lelki táplálékot ajánl, amely örök életet ad az embereknek. Ismét új dimenzió.

Ugyanígy a sátoros ünnep a 7. fejezetben. Ez aratási ünnep volt, igen vidám idő; az emberek kunyhókba költöztek ki a mezőn vagy a kertjükben, vagy akár a háztetőre, igazi vakációs szellemben. A törvénytudóknak is megvolt az örömük: eldönthették, vajon a fölötött alkotmányok igazán „*sátrak*”-e, vagy pedig „*hajlékok*”. Az ünnephez különféle szertartások fűződtek, egyik volt az, hogy vizet öntöttek ki, kétségtelenül a következő termést megöntöző esőre gondolva és annak a reményében. Jézus az ünnepnek ezt az egyetlen részét: a víz alkalmazását ragadja meg. Nem tesz közvetlen összehasonlítást, de beszél a szomjúságról, amelyet egyedül ő képes eloltani, és az élővízről, amely belőle árad, és a benne hívőkből (7,37–38). Aratás és eső jó adományai Istennek a természet rendjében, de a nagyobb Adomány előtt jelentőségüket veszítik.

A vak ember története a 9. fejezetben ugyanezt az elgondolást követi. A végén kiderül, hogy nem is ő a vak. Hanem a farizeusok azok, és talán kényelmetlen érzéssel rá is ébrednek erre, bár méltatlankodva tagadják (9,40–41). Jézus gyakran bírálta ezeket a „*vak vezetőket*” (Mt 23,16), és mi elégedetten föltételezzük, hogy az ő oldalán vagyunk, mert észrevesszük hibáikat. Észrevettük volna az első században is, vagy csatlakoztunk volna a magasállású vallási vezetők iránti általános tisztelethez? Alec Findlay, ez a sok jó

ötletet adó tanító, gyakran alázatosan emlegette, hogy Jézus legszigorúbb kifogásait azoknak tartotta fenn, „*akik, akárcsak én, egy életen át vallást tanítottak*”. Nem minden hitoktató (e sorok írója is az) gondolt erre mindig – de itt is új dimenzió jelenik meg.

A 10. fejezet folytatja az ellentétet. Ezekiel (34) keseregve emlegette, hogy a vezetők, akiknek pásztorkodni kellett volna Izrael fölött, teljesen átengedték a romlásnak. Isten sem tudott már más orvosságot, mint hogy maga vette át feladatukat (34,11–16). És akkor Jn 10,11-ben Jézus azt mondja magáról, hogy ő a jó pásztor, aki eredményt ér el ott, ahol az emberek kudarcot vallottak, megteszi azt, amit Ezekiel szerint egyedül Isten tud megtenni. Megint csak a dolgok újfajta rendjében vagyunk. Ne hagyjuk elsikkadni a „jó” szóban rejlő erőt. Nem elsősorban erkölcsi jóságra vonatkozik. Nem ez forog szóban. Abban az értelemben jó, mint ahogyan „jó mesteremberről” beszélünk: jó a feladatára, eredményt ér el. Jézus nemcsak valami szent pásztor. Ő *megteszi* azt, ami szándékában van.

Így folytatódik az evangélium tovább. A jeruzsálemi diadalmas bevonulás (12,12–19) nem a régi szokás szerint csatalovon megy végbe, hanem számaron, a békés utazás szokásos állatán – mintha azt mondanánk: nem tankon, hanem biciklin.

A 12–17. fejezet nem kevesebbszer, mint tizenhét-szer használja a „*megdicsőít*” szót. De egyetlenegyszer sem abban az értelemben, mint a „*Salamon és minden dicsősége*” kifejezés. Jézus a halállal akar megdicsőülni, mint a búzaszem, hogy dús termést hozzon (12,23–24); Júdás árulásával, amely a keresztre vitte (13,30–32), tanítványai szolgálatával (17,9–10). Atyját ugyanezeknek az embereknek jó gyümölcsöt hozó

élete dicsőíti meg (15,8). Igazán új értelmezése a dicsőségnek.

Ne tévesszük szem elől, milyen ellentét van Jézus, az életadó és gyümölcsöző „igazi szőlőtő” (Jn 15,1) és az Izaiás siratóénekében szereplő szőlőtő között (Iz 5,1–7). A próféta részletesen leírja a tökéletesen megművelt szőlőskertet: termékeny talaj, eltakarított kövek, a legjobb minőségű tövek, állandó ápolással. A tulajdonos bízvást vár csodás szüretre – és mit kap? Néhány savanyú fürtöt, amilyen akármelyik domboldalon nőhetett volna. Az ószövetség egyik legmegrendítőbb lesüllyedése ez. Jézus viszont minden előny nélkül kezdi művét – és azóta is folyvást gyümölcsöt hoz.

Végül ott a nyilvánvaló ellentét a királyságra vonatkozó elgondolásban. Pilátus (18,33–40) csak a császári tekintély kategóriában tud gondolkozni. „Az én királyságom nem ilyen” – ez az észme túl van a felfogóképességén. Nem hiányzik belőle a jóakarát Jézus iránt, de teljesen megzavarja az ilyen beszéd. Ezen az evangéliumon át végig a negyedik dimenzióban vagyunk, és ez egyszerűen nem hozzáférhető olyanoknak, akik nem tapasztalták meg belülről.

Miért írja?

Mi János célja írásával? Azt már láttuk, hogy nem egy nagy ember „klasszikus életrajza”. Egy ilyen elveken alapuló életrajzzal senkisémmé boldogulna, és Jánosnak nincs is szándékában ilyen kísérlet. Ő maga mondja meg nekünk, mire törekedett. 20,31 szerint azért írta meg ezeket az emlékezéseket, „*hogy higgyétek, hogy Jézus a Krisztus, az Istennek Fia, s a hit által életetek legyen az ő nevében*”. Négy dolog kapcsolódik itt egybe: 1) a történeti Jézus és az ő földi szavainak és

tetteinek megörökítése, 2) az a tény, hogy ez a Jézus a Messiás, a zsidó várakozás beteljesedése, és Isten Fia; 3) az a szándék, hogy az emberek elhiggyék ennek igazságát, és 4) hogy az értelmi meggyőződés és a személyes hit (az a görög szó, amelyet „hit”-nek fordítunk, mind a kettőt magában foglalja) újfajta életre vezessen.

Ezt az újfajta életet János „örök élet”-nek mondja. A régi angol fordítás: „*everlasting*” (örökké tartó) félrevezető, mert nem szabadul ki az idő fogalmából: ezer év, millió év, azon túl még meghatározatlan tartam. János nem valami végeérhetetlen útra gondol. Hanem egy új korszakra, új „*eónra*”. Olykor még ma is a görög szót használjuk. Az a kifejezés, amelyet „*mindörökké*”-vel fordítunk (pl. 6,51.58), szószerint ezt teszi: „*az eónba*”, abba a korszakba, amely nem csak éppen néhány évvel távolabb van a kalendárium-ban, hanem mindenestül új szféra. És nem is úgy kell elgondolnunk ezt az új életet, hogy csak a jövőre tartozik. „*Aki hisz, annak . . . örök élete van*” (3,36; 5,24; 6,47). Figyeljük meg a jelen idő használatát a következő helyeken is: 6,54; 10,28; 12,50 (itt a J. B. az „örök életet *jelentenek*” kifejezést használja, a N. E. B. pontosabb, mint a magyar fordítás is: „*az ő parancsa az örök élet*” – most!); 17,3. Minden más helyen a használat egyszerre jelen és jövő időre vonatkozik. Legismertebbjük, 3,16, ezt jelenti: „*hogy mindenki, aki benne hisz itt és most, megkapja ezt az életet*”. Mihelyt valaki elfogadja Jézust annak, aki, és bízik benne, megkezdődik ez az élet, és folytatódik – szegényes szókincsünkkel csak így mondhatjuk: „*mindörökke*”. Amit ezzel körül próbálunk írni, az egy újfajta élet, tekintet nélkül jelenre vagy jövőre, hiszen azzal éljük, aki lényegileg kívül áll az időn, bármilyen teljességgel az időbe lépett.

Ez a fajta élet a halált az őt megillető helyre teszi: végül is jelentéktelen. Már nem a nagy rémkép többé. Csak átmenet az élmény egyik oldaláról a másikra. Lázár történetében (11. fej.) nem a halottnak az emberi életbe való visszahozása a legfontosabb. Lázárnak néhány év múlva újból meg kellett hálnia, és akkor már senkisémet hozta vissza. A történet lényege a 25–26. versben fejeződik ki: *„Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meg is hal, élni fog. Mindaz az élő, aki hisz bennem, nem hal meg sohasem.”* Azután megkérdi Mártát: *„Hiszed ezt?”* Márta ugyan ebben a percben nem képes gondolatával utolérni ezt, de készen áll a lényeges felelettel: *„Hiszem, hogy te vagy a Krisztus.”* Elfogadja a szavát.

A 14. fejezet 1–2. versében Jézus ugyanerre akarja rábeszélni tanítványait: *„Bízzatok az Istenben, énbenem is bízzatok. Atyám házában sok lakás van, ha nem így volna, megmondottam volna nektek. Azért megyek, hogy helyet készítsek nektek.”* És Krisztus feltámadásának drámai elbeszélése megerősíti mindezt.

Jézus megmutatta az embereknek Istent. Életet adott mindazoknak, akik elfogadták őt. De János nem éri be ennyivel. Jézusnak tanítványaihoz intézett legutolsó szavai között ott volt a megbízatás: *„Amint az Atya küldött engem, úgy küldelek én titeket”* (20,21). Ezeket a szavakat sohasem vették igazán komolyan. Az a görög szó, amelyet *„amint”*-tel fordítunk, kifejező és hangsúlyos. J. B. Phillips szerint: *„Éppen úgy, ahogyan...”* A tanítványnak olyan odaadónak, olyan önzetlennek, olyan életadónak kell lennie, mint Ura – semmivel sem kevésbé. Ez persze lehetetlen – de ez a mérték.

A tanítványokért mondott végső ima ugyanezt tar-

talmazta, ugyanazzal az „*éppen úgy*”-gyal: „*Amint te küldöttél engem a világba, úgy küldöm én őket a világba*” (17,18). A továbbiakban azt kéri, hogy ezek a tanítványok szavukkal juttassák el az embereket a benne való hitre (17,20), hogy egységük erősítse meg az emberek hitét (17,21), és hogy az a szeretet, amelyet ő maga tanúsított, meggyökerezzen bennük (17,26). Ezt a szeretetért való könyörgést idézi föl a Péterrel folytatott beszélgetésben (21,15–17) parancs alakjában. B. H. Streeter kanonok egyszer fölvetette: János talán azt gondolta, hogy az Egyház az ő öregkorában túlságosan intellektuálissá vált. Saját gondolatainak mélysége mintha túl messze vezetett volna egysésetek. Természetesen a mindenkori intellektuális problémákkal nyíltan és bátran szembe kell nézni, de Krisztus végakarata és vég hagyománya nem az volt, hogy „*Tanuljatok*”. Hanem: „*Szeressetek – szeressetek és nyújtsatok táplálékot*” (Streeter: *Négy evangélium*, 479–81).

Igen sok tudatlan ember van, aki leszólja a tudományt. Véleményük semmit sem nyom a latban. Streeter megbecsülte és felhasználta a tudományt, de – akárcsak János – tudta hogy nem ez volt Jézus utolsó szava.

Ki írta? Mikor?

Sok kommentár ezzel a két kérdéssel kezdődik. Igaz, fontosak – de nem annyira, hogy az első helyre kerüljenek. Most kerítünk sort rájuk.

Maga az evangélium nem tartalmazza a szerző nevét. Különböző evangélium sem. Az írók Jézust hirdették, nem saját magukat. János nevét az evangéliummal összefűzve a 2. század végéig találjuk meg, és világos, hogy a nagy alexandriai tanító, Ireneusz (kb.

Kr. u. 130–200) János apostolnak tulajdonította. Azóta is ez volt az általános keresztény meggyőződés.

Vannak persze nehézségek is. A szinoptikus evangéliumok úgy mutatják be nekünk Jánost, Zebedeus fiát, mint olyasvalakit, aki meg akarta akadályozni embertársát egy jótettben (Mk 9,38). az egyik főhelyre pályázott Jézus birodalmában (10,35–37) és tüzet akart lehívni az égből egy ellenséges falura (Lk 9,54). Továbbá egy halászszerber fölkészültségével meg lehetett-e írni ezt a „*teológikus evangéliumot*”? Halásztársa, Péter később egy remek levelet írt, de azon is még mindig rajta van a gyakorlati ember nyoma.

Érvelhetünk ez ellen úgy, hogy Jézus sok faragatlan természetet átalakított – és János az ő belső köréhez tartozott (Mk 9,2 stb.), valamint hogy sok mély gondolkodó volt alacsony származású. De a helyzetet bonyolítja az, hogy egy a 2. század elején élő író, Papias, két Jánosról beszél: az egyiket az apostolok közé számítja, a másikat „*presbiternek*” („*idősebb*”) mondja. Ezt a címet használja a második és harmadik levél írója, amelyeket a hagyomány Jánosnak tulajdonít, és a három „*jánosi*” levél stílusa valóban nagyon hasonlít az evangéliuméhoz. Persze több személyt is nevezhettek így, de sokan úgy gondolják, hogy az evangéliumot csakugyan János, a presbiter írhatta, és ez talán János, az apostol tanítványa volt. Ez megmagyarázná magas szellemi színvonalát, de teret engedne a mögötte rejlő apostoli tekintélynek és kétségtelenül közvetlen megfigyelésnek is. 19,35 utalása arra, „*aki látta*” a Jézus oldalából kifolyó vért és vizet, ez esetben az apostolra, nem szükségszerűen az íróra vonatkoznék. 21,20.24 utalásai pedig: „*a tanítvány, akit Jézus szeretett*”, mint „*aki tanúságot tesz minderről és ezeket megírta*”, ismét János apostolra vonatkoznának, de a „*leírta*” nyugodtan jelentheti ezt

is: „*a leírtak hátterében áll*”. Ha azt kérdezzük, ki írta a Római levelet, bizonyos értelemben azt kell felelnünk: nem Pál, hanem Tertius (1.16,22), és Pál az írnokainak (így hívjuk őket) valószínűleg meglehetősen szabadságot engedélyezett. János ezt csak egy lépéssel továbbviszi.

Mindebben kicsit sok a „*ha*”, de ennél többre nem juthatunk. Egyesek még tovább is mennek és azt mondják, hogy „*a tanítvány, akit Jézus szeretett*” (13,23; 19,26; 20,2; 21,7.20) a szerző, de ez nem azonos Jánossal. A szeretett tanítványt és Jánost az evangélium sohasem azonosítja egymással világosan. Egyesek azt gondolják, hogy Lázár volt: Jézus azt is szerette (11,3.36). Lehetséges, hogy feltámadása után igen közeli kapcsolatban volt a Tizenkettővel.

Szerencsére a könyv becse nem függ szerzőjének biztos megállapításától. Hitelességét önmagában hordja, mint történelmi emlékezésen alapuló keresztény igazság.

Dátuma legalábbis Kr. u. 115-re nyúlik vissza. 130 körül már a messze Egyiptomban másolták: ebből egy papirusztöredék ránkmaradt. Valószínűleg Efezusban írták meg az evangéliumot. Ha bizonyos időközök engedünk meg az idézésre és másolásra, indokolt lenne az első század vége tájára tenni keletkezését. Az apostol ekkor már öreg ember volt, de könnyen lehetséges, hogy még mindig élt. Ha pedig tanítványának mondta el emlékeit, az korábban is történhetett, talán hosszabb időn keresztül.

Összekeveredett-e a sorrend?

Sokan azt gondolják, hogy valamennyire igen. Meg kell vizsgálnunk ezt a lehetőséget, mielőtt az evangélium szerkezetét áttekintenénk. Ez természetesen

könnyen megtörténhetik. Aki vizsgái dolgozatokat osztályoz, vagy kartotékol, jól tudja azt. Egy néhány éve Indiában nyomtatott bibliában Lukács egyik lapja a Leviticus közepébe került, elég meglopó „szövegösszefüggést” adva.

Nézzük, milyen rendezési javaslatai vannak Bernard érseknek az I. C. C. köteteiben. Mások igen hasonlók ehhez. Hat „áthelyezést” jelöl meg:

1. Az 5. és 6. fejezet jobb lenne fordított sorrendben. Az 5. fej.-ben Jézus Jeruzsálemben van. 6,1 szerint „*a Galileai tenger másik oldalára megy*”. Ez a „*másik oldal*” furcsa, ha Jeruzsálemből indul útnak, de természetes, ha Galileából, ahol a 4. fej.-ben van. 7,1 szerint a zsidók „*halálra keresik*”. Ez természetesen következik 5,18-ból. A 6. fej.-ben nincs szó megölésről. (N. B. A J. B. kicsit félrevezetően fordítja 7,1-et: „*Galileában tartózkodott*”. A görög egyszerűen azt mondja, hogy „*járt*”. A N. E. B. is így fordítja.)

2. Miután fölcserélte az 5. és 6. fejezetet, Bernard 7,15–24 verseit az 5. fejezet végére tenné. Itt közvetlen utalásokat találunk arra, hogy meg akarják ölni Jézust (5,18; 7,20), és a fürdőbeli ember meggyógyítására (5,9; 7,23). A témák tehát hasonlóak, és ha ezt a részt áthelyezzük, kitűnő kapcsolatot kapunk 7,14 és 7,25–26 között.

3. 13,31b–14,31 jobban illik a 16. és 17. fej. közé, mint jelenlegi helyére. „*Keljetek föl, menjünk innét*” (14,31) furcsán fest, ha utána még két fejezetre terjedő beszéd, meg a 17. fej. imádsága következik. Ha csak az ima van a fölkerekedés előtt, az viszont természetes. 16,5 szerint Jézus azt mondja: „*Senkisék kérdezi tőlem közületek: Hová mégy?*”, pedig mind Péter (13,36), mind Tamás (14,5) föltette ezt a kérdést. A 15. fejezet a szőlőtőről szóló tanításával természetesen illenék a beszéd elejére és közvetlenül a vacsora

utánra, inkább, mint összefüggés nélkül a 14. fej. után.

4. 3,31–36 természetesebb helyen lenne 3,21 után. Inkább 3,11–21 gondolatát folytatja, mint a Keresztelő tanúságtételét 3,27–30-ban.

5. 10,19–29 jöhetne a 10. fej. elejére, az 1–18. vers elé. A 19–21. vers kikerekíti a 9. fejezetet. A 22. vers egy új jelenet kitűnő kezdete, míg a jelenlegi 10,1 elég összefüggéstelen. Ha végrehajtjuk a cserét, 10,30 éppen olyan jól illik 10,18, mint 10,29 után.

6. Végül Bernard 12,44–50-et a fejezet közepére, 12,36 után akarja tenni. Ez a rész a világosság témáját folytatja. A nyilvános beszéd (44. vers) folytatódik, és a végén Jézus elrejtőzik (12,36b), ahelyett, hogy elrejtőznék és újból megjelennék.

Senkisem tarthatja bizonyosnak ezeket a helyesbítéseket, de ösztönzik gondolkodásunkat, összefüggőbbé teszik az evangéliumot és azért jobban megértetik velünk. Ami pedig ezt eredményezi, azt érdemes csinálni.

Az evangélium terve

Egy modern könyv tartalomjegyzékkel kezdődik: ebben az író megmondja, mi a szándéka. Azért teszi ezt, hogy kímélje az időnket és hogy ne kelljen azt gondolnunk, hogy maga sem tudja.

János kevésbé szofisztikus, jobban bízik az olvasóban – de kétségtelen, hogy neki is megvan a terve. Ez nem merev. Más-más emberek más-más szemszögből látták. A Jeruzsálemi Biblia bevezetése (142.o.) egy prológustra és kilenc részre osztja. Bernard érsek (I. C. C., XXX–XXXIII.o.) három részre, prológuossal és függelékekkel:

Az első rész (1,19–4,54 és 6) főként a szerencsés első

esztendei működést írja le Galileában, közbül egy jeruzsálemi látogatással. Vége az emberi kudarc előre-vetett árnyéka: „*sok tanítványa elhagyta*” (6,66).

A *második rész* a jeruzsálemi működés (5,7–12): minden jelenete ellentétektől feszül. Itt teszi meg Jézus az erőfeszítést nemzete szívének megszerzésére, és – emberileg szólva – ismét kudarcot vall. János a zárószakaszban foglalja ezt össze (12,36–43).

Ez a kudarc elkerülhetetlenné teszi a *harmadik részt* (13–20). A jelekkel és tanítással adott felszólítás nem érte el célját. Nem marad más, mint a kereszt és a feltámadás. Kaifás azt mondja: *Jobb, hogy egy ember haljon meg . . . mint hogy az egész nép elpusztuljon*” (11,50), és Jézus felelete: „*Ha fölemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzok*” (12,32). A kereszt az ember veresége és Isten győzelmé.

Akármilyen is a kiadók felosztása, az evangélium menete szorosan kapcsolódik az évenkénti zsidó ünnepekkel. Jézus ezekre – mint minden jámbor zsidó – rendszerint fölment Jeruzsálembe. 2,13-ban a pászkaünnepre megy, az egyiptomi szabadulás emlékünnepeére. János a templom megtisztításának elbeszélését köti össze ezzel a látogatással. A szinoptikus evangéliumok közvetlenül a keresztrefeszítés előttre teszik ezt, arra az egyetlen jeruzsálemi látogatásra, amelyet megemlítenek. Az egyes látogatások tényleges dátumát nehezen lehetne biztosan megállapítani. Az új „*Peake Bibliai Kommentár*” cikke (728–32.o.) megmutat valamennyit a bonyodalmakból. A szerző szerint Kr.u.33 április 3-a a keresztrefeszítés legvalószínűbb dátuma. De lehetséges 30.ápr. 7. is. Amellett nem lehetünk teljesen biztosan afelől sem, vajon Jézus előző szolgálata két vagy három évre terjedt-e ki. De tegyük föl, hogy az első pászkalátogatás ideje Kr.u.28. A második húsvét (6,4) eszerint 29-ben lenne. Föl-

ment-e Jézus erre Jeruzsálembe? Ebben az összefüggésben 5,1- et kell megnéznünk, figyelembe véve, hogy az 5. fejezet valójában a 6. után következik (1.fönt). Itt említés történik egy „*zsidó ünnep*”-ről. A J.B. jegyzete ehhez: „*Talán pünkösd, vagy a sátoros ünnep*”. Bernard és mások húsvétnek gondolják.

Következik a sátoros ünnep (7,2), ez a szeptemberben vagy októberben tartott aratási ünnep, amikor minden zsidó „*hajlékokba*” (kunyhók vagy sátrak, Lev 23,42) költözött ki. Ez ugyanerre az évre esnék. Ugyanígy a templomszentelés ünnepe (10,22) decemberben, a templon újraszentelésének megünneplésére, amely Kr.e. 165-ben, a szírektől való megszenteltségtelepítés után történt. Végül pedig eljön a Kr.u.30. év húsvétja, amikor maga Jézus a húsvéti bárány.

Miért kapcsolja János elbeszélését mindezekhez az ünnepekhez? Csak annyi ez, mintha mi azt mondanánk: „*húsvétkor*”, anélkül, hogy keresztény módon gondolkoznánk? Vagy Jézus jámbor zsidó vallásosságát összeköti azzal, hogy ő ezt beteljesedéséhez és végéhez juttatta?

Végül mirevaló a prolóógus és a függelék?

A függelék önmagát magyarázza. Hitelessége arra a tanítványra megy vissza, „*akit szeretett Jézus*” (1. 20.24), ő áll jól az evangélium anyagáért és ő rögzítette írásba. Tanítványainak egy csoportja megerősíti, hogy amit tőle hallottak, igaz, és ő maga hozzáad egy végső szót (25.v.) Két eseményről számol be. Az első rehabilitálja Pétert és megadja megbízatását. Egyben összekapcsolja a Feltámadottnak ezt a megjelenését a többi evangéliumban említettekkel. Mt 28,7.16 és Mk 16,7 említi Galileát. Lukácsban csak Jeruzsálem szerepel. János függeléke összekombinálja a két helyet.

A másik részlet (20–23) egy kósza hírrel foglalkozik. Valahogyan híre ment, hogy a szeretett tanítvány nem

hal meg. (Ha a feltámadott Lázárral azonos, akkor igen érthető, hogyan kezdődött a híresztelés.) Ezt helyre kell igazítani az evangélium befejezése előtt. Két nagyon emberi epizód ez – olyan érdekes és fontos utógondolatok, amelyek gyakran fordulnak elő utóiratokban.

A prológos másfajta. Az egész evangélium, talán az egész újszövetség legfönségesebb stílusú része. Talán utoljára írta meg János. Az előszavakat rendszerint utolsónak írják. Elmélkedett Jézus tanításain és életének egyes eseményein, és megmutatta nekünk, hová vezette elmélkedése. Most azután egészében nézi, nem részletenként. Mi van mögötte? Mi az egésznek a jelentése? Nem könnyű erre kifejezést találni. Talán a „Logosz” szó segít? A zsidók Isten „Igéjére” gondoltak, amely teremő erejű: „Mondotta Isten: Legyen világosság, és lett világosság” (Ter 1,3). Isten „szava” közlődött a prófétákkal: „Jahve szava szolt hozzám és azt mondta . . .” (Jer 1,2 és egy egész sor más helyen). Isten hatalmának és kinyilatkoztatásának kifejeződése ez. A görögök a „Logosz” szót az isteni Értelemre alkalmazták, amely fenntarja a mindenség rendjét és ez az, ami összetartja az egészet. János mind zsidóknak, mind görögöknek írt. Ez a szó mindegyiknek mondhatott valamit, és elindíhatta őket afelé a személy felé, aki eszméiket megtestesítette, és egyben messze túlszárnyalta mindazt, amit eddig elgondoltak, vagy ismertek.

Ez a Logosz valóságosan „testté lett” (1,14), teljességgel emberi személlyé, belefoglalva ebbe mindazt a gyöngeséget és kísértést, amit a „test” (hús) szó képvisel. Leereszkedett a mi színvonalunkra, és az emberek mégis „dicsőséget”, „kegyelmet” és „igazságot” láttak benne. Sem zsidó, sem görög nem látta még a Logoszt ebben a megvilágításban. János, mind-

azok után, amit Jézusban látott és róla elgondolt, meg kellett hogy állapítsa: ő egyszerre „hús” és „az egyszülött Fiu”. A kijelentés egyik fele sem hagyható el. Azóta is ez maradt a kereszténység középponti ellentmondása, de azoknak a közvetlen meggyőződésén és gondolkodásán alapul, akik ismerték Jézust. És ők nem mondhattak mást.

János evangéliuma során nem használja a Logosz szót ebben az értelemben. De a prológuiban összegyűjti a gyakran előforduló többi kifejezést: élet, világosság, tanúságtétel, Keresztelő János, hit, igazság, dicsőség, Isten Fia, az Atya. Itt vannak most együtt, mintegy kirakatba téve az olvasónak. „Jöjjön be – mondja János – és vásároljon.”

Idáig a nagy körvonalakat vizsgáltuk. Ez az első, ha az evangéliumról a maga egészében képet akarunk kapni. Most helyreteszünk néhány részletet. A jó festménynél mindkettőre szükség van.

Tény, hogy a modern fordítások kevesebb magyarázatot igényelnek, mint a régebbiek. Önmagukban is sokkal világosabbak, és a Jeruzsálemi Bibliának megvannak a saját jegyzetei, bár ezek más értelmezésnek, vagy további anyagnak is teret engednek. De azért néha a modern fordítások is kommentárra szorulnak, ha szóhasználatuk nagyon eltér a görögtől, különösen két értelmileg eltérő, változat összehasonlítása esetén. Pl. ki ismerne rá J. B. Phillipsnél és az Új Angol Bibliában ugyanarra a jánosi versre (8,25), mikor az egyik ezt mondja: „Az vagyok, amit kezdettől mondtak nektek”, a másik pedig: „Minek beszéljek egyáltalán nektek?”

Egy ily „kiskommentár” nem térhet ki minden részletre. Ahhoz sokkal terjedelmesebb magyarázatra lenne szükség. Most csak az érdekesebb helyeket vizsgáljuk.

A J.B. szövegét használjuk, de időnként szabadon el is térünk tőle.

1,1 – *Isten volt az Ige.* Az ÚSz sohasem használja a „*Szentháromság*” szót, de a Szentháromságba vetett hitünk természetszerűen származik abból, amit az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről mond. Különállók, mégis egyek (1.később 10,30 kommentárját). A N.E.B. jól fordítja ezt a mondatot ezzel: „*Ami Isten volt, az volt az Ige.*” Ez megőrzi mind egységüket, mind különálló voltukat, és elkerüli az abból származó gyakori zavart, ha a mondatot így értelmezzük: „*Az Ige Isten volt, vagyis a Szentháromság első személye*”.

1,14.18 – *az egyetlen Fiú.* Régebbi változatokban (a magyarban ma is) „*egyszülött Fiú*”-nak fordították. Voltaképpen jelentése „*egyetlen*”. Minden igaz keresztény Isten fia, de Jézus egyedülálló értelemben az.

1,18 – *aki legközelebb van az Atya szívéhez* (1. N.E.B. is). Betű szerint: „*aki az Atya keblén van*” (így a magyar fordítás is). Zsidó szokás szerint étkezésnél vegignyúltak egy heverőn, bal könyökre támaszkodva, lábukat hátranyújtva. A díszvendég vagy a legközelebbi barát a vendéglátó gazda mellett, „*az ő kebelén*” feküdt. De az is lehet, hogy a szóhasználat a „*kebled felesége*” kifejezésből ered (MTörv 13,6), amelynek jelentése: „*legkedvesebb feleséged*” (J.B.).

1,21 – Illés. Illést mint „*az Úr napjának*” előfutárát várták (Mal 4,5). Keresztelő János mint a Messiás előfutára Illés szerepét töltötte be, mint Jézus jelzi Mt 11,14-ben, de természetesen Jánosnak igaza van, mikor itt tagadja, hogy ő valóban Illés. János az ÚSz legalázatosabb embere. Sohasem igényel sajátmagának semmit.

1,29 – „*Isten háránya*”. Az utalás nem a húsvéti

bárányra vonatkozik, nem is a templomban feláldozott bárányokra. Ezekhez nem társult a bűn elvételek képzelete. Csaknem bizonyos, hogy János eszében Iz 53 volt. Ott a próféta úgy beszél a szenvedő szolgáról, mint aki „*olyan, mint a bárány*” (7) és reá súlyosodik mindannyiunk bűne (6). János ezt egy nagy lépéssel továbbviszi, amikor azt állítja, hogy Jézus ténylegesen elveszi bűnünket. N.B. „*bűnünket*”, nem pedig „*bűneinket*”, mint oly sokszor hibásan idézik. Jézus többet tesz, mint hogy egyéni bűnöket vegyen el. Az emberiség egészét megtisztítja bűnös állapotától.

1,30 – András háromszor jelenik meg János evangéliumában: itt, 6,8 és 12,22-ben. Itt Jézushoz hozza önmagánál fontosabb testvérét, Pétert. 6,8-ban ő hozza oda azt a kisleányt, aki a hozzávalót adta az ötezer ember táplálásához. 12,22-ben a görögöket hozza Jézushoz, akik a pogány megtértek előfutárai voltak, magunkat is beleértve. András tehát mindig alárendelt szerepben mutatkozik, nagyobb dolgok ügyengetőjeként. Találónan választották a missziós munka védőszentjéül.

1,51 – *A legünnepelesebben mondom nektek.* Régebbi változatokban (és a magyarban): „*Bizony, bizony mondom nektek.*” Ez a „*bizony*” a görög „*Amen*” fordítása. Kettőzött használata csak Jánosban fordul elő, éspedig huszonötször.

2,12 – *testvérei.* A J. B. jegyzete szerint ez a tanítványok belső körét jelenti. Mt 12,46 jegyzete szerint: „*Nem Mária gyermekei, hanem közeli rokonok, talán unokatestvérek.*” Mind az ÓSz, mind az ÚSz gyakran használja a szót mind a két értelemben.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a római katolikusok hisznek Mária örökös szüzességében, és nem engedik meg, hogy még más gyermekei is lettek volna. Ez a kérdés élénk vita tárgya volt egészen a Kr.u.4.

századig visszamenőleg. Egyesek azt tartották, hogy Jézus „*testvérei*” Józsefnek előző feleségétől született fiai voltak. Mások szerint József és Mária további gyermekei, ismét mások szerint unokatestvérei. A Szentírás egyik álláspontra sem szolgáltat világos bizonyítékot, bár sokat vitatkoztak róluk. Sok függ a házasság iránti magatartásunktól és attól, hogy véleményünk szerint mik a megtestesülés előfeltételei.

2,13–22. Más evangéliumokban a templom megtisztítása a szenvedés hete alatt történik. Lásd Mk 11,15–18, stb. Jézus sokkal nagyobb erkölcsi tekintéllyel tehette meg ezt akkor, mint most, amikor még viszonylag ismeretlen. János talán azért teszi elsőnek, hogy élénk fényt vessen evangéliumának egyik céljára: megmutatni, hogy Jézus a zsidó hit megtisztítására jött.

2,20 – *negyvenhat esztendeig*. Nagy Heródes a templom újjáépítését Kr.e.19 körül kezdte meg. Eszerint itt Kr.u.28 körül vagyunk. Az építkezésnek még korántsem volt vége. Csak 64-ben fejeződött be – és 70-ben véglegesen lerombolták.

3,14 – *Ahogy Mózes felemelte a kígyót a pusztában*. L. Szám 21,9, ahol a kígyót a gyógyulás forrásának tekintik. A párhuzam a rézkígyó felállítása és Krisztusnak a keresztre emeltetése között van. Hivő rátekintés mindkét esetben gyógyulást hozhat. A hasonlat nekünk kicsit messzeesőnek tetszhet. De a zsidó rabbik gyakran használták ezt a módszert, és Jézus hallgatói igazolhatónak és hatásosnak tekintették. Az igazi hithirdető mindig azt az érvet használja, amely leginkább hatással van hallgatóira.

3,18 – *már ítélet alá esett*. Jézus ebben az evangéliumban nem vár az ember sorsának eldöntésével az utolsó ítéletig. Amint láttuk, az örök élet már most birtokában van azoknak, akik hitüket Krisztusba vetik.

Ugyanígy az, aki elutasítja a hitet, már eldöntötte sorsát. Önmagát ítélte meg, mert jobban szereti a sötétséget a világosságnál (19.vers). A J.B.-ban ez áll: „Ezen az alapon mondanak (róla) ítéletet”, de a görög szó nemcsak ítéletet jelent, hanem az ítélkezés folyamatát, a folyamat pedig az, hogy az ember folytatólagosan visszautasítja Krisztust.

3,30 – *Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem.* A Keresztelő nagy ember volt, bámulatos befolyással. De a legnagyobb szerűbb az volt benne, hogy elismerte alacsonyabbrendűségét Jézushoz képest. Nem minden „nagy ember”-ben van meg ez a tulajdonság, bárhogyan beszéljen is. Bengel, ez a tömör és hatásos 18. századi magyarázó, itt hozzáteszi: „ezért hát az emberek ne hozzám jöjjenek, hanem őhöz.” Majd így folytatja: „Krisztus növekedésének még a halál sem volt akadálya. Az evangelisták egészen másképpen beszélnek az ő haláláról, mint Jánoséről.”

3,34 – *Isten fenntartás nélkül adja neki lelkét, – betűszerint: „nem mérícskélve”* (amint a magyar kitűnően fordítja!), mint ahogyan a benzint adagolják ki gondosan az állomáson a mérő utolsó kettýenéséig.

3,36 – *Isten haragja.* Sok fordítása a „dühe” szót használja, nehogy azt gondoljuk, hogy Isten emberi módon haragszik. Csakugyan az ÚSz sohasem használja a „hāragudni” ígét Istennel kapcsolatban. A „düh” itt nem azt jelenti, hogy Isten „kijön a sodrából”, hanem hogy természeténél fogva mindenestül ellensége a bűnnek.

4,4 – *keresztül kellett mennie Szamarián.* A térkép szerint ez a közvetlen út. De ha a zsidók Judeából Galileába vagy visszafelé utaztak, rendszerint a Jordán völgye mentén mentek, hogy elkerüljék Szamariát. Zsidók és szamaritánusok nem állhatták egymást. A szamaritánusok vagy félvér zsidók, vagy

idegen telepések voltak. Kr.e.520-ban, mikor a zsidók hazatértek a számkivetésből, felajánlották, hogy segítenek nekik a templom újjáépítésében. Ajánlatukat elutasították. Ezután saját formát fejlesztettek ki maguknak az ősi hitből, s még templomot is építettek Gerizim hegyén, hogy ne kelljen Jeruzsálembe menniük. Még ma is él vagy 200 belőlük.

4,9 – *A zsidók nem érintkeznek a szamaritánusokkal.* Üzleti ügyekben megtették. A N.E.B. talán helyesebben fordítja: „*nem használnak közös edényeket*”.

4,10 – *élő víz.* A kifejezés értelme kettős: „*folyóvíz*” és „*az élet vize*”. Ezért értette félre az asszony.

4,18 – *öt férjed.* Honnan tudta ezt Jézus? Előzőleg hallotta valakitől? Ennek semmi nyoma. Természetfölötti tudással? Nem hivatkozik rá, mint másutt. Vagy talán szimbolikus kifejezésmód és azokra a pogány istenségekre utal, amelyeket az idegen telepések hoztak Szamariába (2Kir 17,30–31)? Ilyen hét volt, bár a nemzetiségi csoportok száma öt. Jusson eszünkbe, hogy a beszélgetésről az asszony számolt be (29.vers). Az is lehet, hogy büntudatos lelkiismerete kiegészítette a részleteket.

4,19 – *Látom, hogy próféta vagy . . . ezen a hegyen . . . Jeruzsálem.* Másra fordítani a szót, ha a dolog kezd kellemetlen lenni – ez még ma is ugyanúgy szokás. A vallási vita kitűnő módja annak, hogy kitérjünk a személyesen nekünk szóló felhívás elől. A Gerizim hegyre és Jeruzsálemre vonatkozólag 1. a 4,4 jegyzetét. A Gerizim csúcs (870 m) éppen szemben volt az asszonnyal, másfél mérföldre délnyugatra Jákob kútjától. Jelentőségének hangsúlyozására a szamaritánusok még MTörv 27,4 szövegét is megváltoztatták úgy, hogy Isten parancsa szerint a Gerizimen, nem az Ebalon kellett oltárt állítani.

4,22 – *A megváltás a zsidóktól származik.* A tág

látóköri Jézustól aligha várnánk ezt a kijelentést – de igaz. Jézus középpontja mindannak, amiről Isten azt kívánja, hogy megtaláljuk benne, és az ő földi háttere a zsidóság. Nem lehetünk meg az Ószövetség nélkül. 4,24 – *Lélek az Isten*. Nem „*egy lélek*” a sok közül. Hanem szellemi természetű, és imádása nem alapulhat anyagi dolgokon, bár azok is segítségünkre lehetnek benne.

4,25 – *Messiás*. Héber szó, jelentése: „*fölkent*”. Ezt várták a zsidók, hogy eljöjjön és megszabadítsa őket az idegen uralomtól. A szó az ÚSz-ben csak itt és Jn 1,41-ben fordul elő, mert másutt görög formájában találjuk: „*Krisztus*”, ami szintén „*fölkentet*” jelent. Csakugyan, János mind a kétszer lefordítja a szót. (Ne vegyük a fordításokat András ill. a szamariai asszony szavai részének. Péternek és Jézusnak nem lenne szüksége a lefordításra. Ma mi lábjegyzetet használunk.) Jézus sohasem használja a szót sajátmagára, bár mások megteszik. Az ő korában ennek túlságosan nacionalisztikus csengése volt. Ő „*Emberfiának*” nevezte magát: ez egyetemesebb kifejezés az eljövendő Megváltóra, – bár ezt az utóbbi kifejezést sem használta soha. Sőt az ÚSz többi részében is ritkán mondják róla. Túl sok köze volt a nemkeresztény kultuszokhoz. Mi mindkét szónak szellemi értelmet adtunk és gyakran használjuk. De ne tévesszük szem elől, hogy Jézus és korai követői óvatosan elkerülték az olyan kifejezéseket, amelyek inkább lealacsonyították, mint felmagasztalták volna őt.

4,54 – *a második jel*. Az első l. 2,11. János a csodákra sohasem a szokásos evangéliumi szót használja („*hatalmas tettek*”). Neki ezek mindig (tizenhétyszer) „*jelek*”, Isten hatalmának és a mögöttük rejlő kinyilatkoztatásnak nyilvánvaló bizonyágai.

5,2 – *Beteszda* (J.B.: Bethzatha). A régi kéziratokban 9

különféle írásmódot találunk. A víz erejének megmagyarázása (3.vers vége és 4) hiányzik a legjobb kéziratokból. Időről-időre friss víz folyhatott a medencébe és így nagyobb hatása volt. Ezt természetesen isteni beavatkozásnak tekintették. Miért ne?

5,6 – „*Akarsz-e meggyógyulni?*” Ez az ember elég szerencsétlen flótás. Harmincnyolc év alatt már igazán tehetett volna egy sikeres erőfeszítést. Jézus bizonyos kíván lenni benne, hogy akar meggyógyulni. Enélkül senkit sem gyógyít meg, sem fizikailag, sem lelkileg. Az ember még gyógyulása után sincs sokkal jobb állapotban. Jézus ismét találkozik vele, hogy a lelki egészséget is hozzáadja a fizikai gyógyuláshoz (14, vers) – ő pedig azzal válaszol, hogy elmegy és jelentést tesz róla a zsidóknak.

5,29 – *ismét előjönnek (feltámadnak)*. A korakeresztény írások néha mind a jók, mind a gonoszok feltámadásáról beszélnek, néha csak a jókérol. A zsidók a jövőendő életet a feltámadás, a görögök a halhatatlanság kategóriájában gondolták el. Az előzőnek az előnye az, hogy világossá teszi: a jövőendő élet bármilyen formája nem automatikus, hanem Isten hatalmától és szeretetétől függ. Hátránya viszont az, hogy gyakran túl materialisztikusan veszik. A Credo-nak a test feltámadásáról szóló mondata lényegében ezt jelenti: „*Hiszem, hogy Isten teljes személyiségemnek folytatást ad.*”

6,7 – 200 dénár (J.B., R.S.V.), „200 penny” (Hiv.), „20 font” (N.E.B.), Figyeljük meg a fordítás három lehetőségét: 1) megadhatjuk az akkori római pénzértéket, egy munkás napi napszámát (l. Mt 20,2 a különféle változatokban), 2) megtarthatjuk a fordítás idején ennek megfelelő értéket (az angol hivatalos fordítás 1611-ből származik!) 3) megadhatjuk az ennek kb.

megfelelő mai vásárlóértéket. Jövendő fordításoknak még jobban folytatniuk kell a leértékelést!

Próbáljuk „megmagyarázni” ezt a csodát, úgy hogy akinek élelme volt, megosztotta a másikkal, mint a kisfiú tette? Mondjuk azt, hogy János valójában az Élet Kenyeréről akar beszélni (35.vers) és a csodát csak jelképnek veszi? Vagy elfogadjuk az elbeszélést úgy, amint van, megelégedve azzal, hogy Jézusnak hatalma van a természet fölött? Nincs rá „*skatulyából kihúzott*” válasz. Különböző emberek különbözőképpen közelítik meg a dolgot. De akármilyen is a magatartásunk, ennek nem kell érintenie azt a hitünket, hogy Jézus az Isten Fia.

6,19 – *a tavon járva*. A görög szöveg ezt is jelentheti: „*a tó mentén*” (ugyanez a kifejezés 21,1-ben ezt jelenti). Ha így vesszük, azzal elkerülnénk a csodát, bár persze sem János, sem a tanítványok nem így értették. Itt is különböző nézőpontok vannak, mint az előző eseménynél, de a hit ismét nem elsősorban a csodáktól függ.

6,31 – *manna* (l. 49 is). A manna története (Kiv 16) az egyik nagy héber hagyomány volt Isten jóságáról. Egy Konkordancia (lelőhelyek szerinti bibliai szótár) megmutatja, hogyan emlékeztek rá újra meg újra a későbbi időkben. A zsidókat egészen megrémítette az a mondás, hogy a manna igazából nem tett velük maradandó jót, és valamiképpen maga Jézus az égből szállott kenyér. („*Kenyér*” az ÚSz-ben gyakran általában ételt jelent, nemcsak betű szerint kenyeret.)

6,51 – *testem (húsom)*. Még érthetlenebb, amikor Jézus a továbbiakban azt mondja, hogy ez az étel az ő húsa. De amikor János Jézus megtestesüléséről gondolkodik, akkor az ő „*húsáról*” beszél (a megtestesülés szószerinti jelentése „*hússá válás*”). L. Jn 1,14; 1Jn 4,2; 2Jn 7. „*Enni*” annyit jelent, mint asszimilálni:

magunkba venni és áthasonítani. Amikor tehát Jézus húsát esszük, ezzel elfogadjuk, hogy Jézus valóban az emberré lett Isten. Valahányszor áldozunk, mindig újból hálásan állítjuk ezt; de a tény állítása nem szorítkozik az áldozás alkalmára.

Ugyanígy Krisztus vérét inni – elrémitő gondolat minden zsidónak! – annyit jelent, hogy elfogadjuk a keresztről felénk áradó megváltó hatalmát. Ezt tesszük áldozáskor, de máskor is. János nem írja le az Oltáriszentség megalapítását az utolsó vacsorán. Talán ezeket a nagy igazságokat alkalomtól függetlenül akarta tárgyalni.

7,35 – *a görögök*. A kifejezés általában a nemzsidókat vagy – gyakori szóval – pogányokat jelenti. L. 12,20 is. János jellemző „*iróniájának*” megnyilvánulása ez a hely: a beszélő nevetségesnek szánja, amit mond, de az olvasó tudja, hogy később megvalósult. Vö. 2,20 és 11,50.

7,37–38 – *Aki szomjazik, jöjjön hozzám! Jöjjön hozzám és igyék, aki hisz bennem! Ahogy az Írás mondja, bensejéből az élő vizek forrásai fakadnak*. A régi kéziratokban ritkán tettek ki írásjeleket. Ez nagymértékben a modern kiadóktól függ. Egy mostanában kiadott görög Szentírás 600 olyan helyet sorol föl, ahol az írásjelek különféle kitétele eltérő értelmet ad, bár persze többnyire csak kisebb mértékben. A R.E.V. itt ezt írja (és a magyar fordítás ugyanígy): „*Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék. Aki hisz bennem, annak bensejéből – ahogy az Írás mondja – élő vizek forrásai fakadnak.*” Hogy a pontot az „*igyék*” elé vagy után tesszük-e, az módosítja a „*benseje*” jelentését. Az első esetben Krisztusra mint forrásra vonatkozik. A másodikban a hívőre, aki ivott a forrásból és most fölfrissít másokat, mert az élő vízből ivott. A szentírási utalás bizonytalan. A gondo-

lat bibliai, de nem pontos idézet valamelyik könyvből. 7,39 – *még nem volt Lélek*. Ez áll a görög eredetiben, de az állítás olyan meglepő, hogy sok kézirat módosította; az R.S.V.-ben és más fordításokban ez áll: „*A Lélek még nem adatott*” (magyarban: „*még nem jött el*”). János természetesen nem tagadja a Szentlélek létezését. Már említette: 1,32; 3,6.34. De a Lélek földi korszaka a feltámadás után kezdődik. Jézus megígéri: 15,26; 16,13; 14,17.26, és húsvét napján megadja tanítványainak (Jn 20,22 – a Cselekedetekben pünkösdkor). János tehát csak egy igazságot fejez ki itt túlzóan.

7,53–8,11 – *A házasságtörő asszony*. – Ez az epizód a legjobb kéziratokban nem található itt. Vagy hiányzik, vagy másutt van. Nem János stílusában íródott, nem is illik jól ide. De nyilvánvalóan hiteles történet. Talán valamelyik szent ünnepének saját olvasmánya volt, amelyet a János-evangélium rendszeres olvasásába szöttek bele. Egy későbbi másoló azután az evangélium részének vette.

8,7 – *követ*. Legjobb kéziratainkban: „*a követ*“. A koronatanú feladata volt, hogy elsőnek dobja a súlyos követ az elítélt személy mellére. L. MTörv 17,5.7.

8,20 – *a kincstár*, a nők udvarában, ahol 13 felajánló persely állt egy verandán. Trombitaalakú nyílásuk volt, ha pénzt dobtak bele, mindenki hallotta – vö. Mk 12,41.

8,25 – lásd az általános megjegyzéseket 1,1 előtt.

8,48 – *szamaritánusnak*. – Ez mutatja a zsidók megvetését szomszédaik iránt. Ördögtől megszállottaknak tartották őket. Az arám „*Shomroni*” = Sátán gyermek szó hasonlít hangzásában a „*szamaritánus*” szóhoz.

8,57 – *Ötven esztendősen sem vagy és láttad Ábrahámot?! Jézus még messze állt az ötventől, de ötven*

évvel kellett a levitáknak abbahagyni a szolgálatot (Szám 4,3). A jelentés tehát: „*Még nem is vagy öreg.*” Hogy Ábrahám mikor élt, azt nem tudjuk pontosan megmondani. Kb. K. e. 1700 körül. – Az egyik legjobb kézirat szerint: „*Látott téged Ábrahám?*” Ez jobban illenék az előző vershez.

8,58 – *Én vagyok.* Ezzel nevezi meg magát Isten, az örök valóság, Kiv 3,14-ben. Nem csoda, hogy a zsidók meg akarták kövezni Jézust, amikor Istennek ezt a címét önmagának tulajdonította. Ugyanez lehet Jézus szavai mögött 6,20; 8,24; 8,28; 18,6-ban is.

9,2 – *Ki vétkezett, ez, vagy a szülei?* Általános zsidó hiedelem volt, hogy a szülők bűneiért gyermekeik bűnhődnek – 1. Kiv 20,5; 34,7; Zsolt 109,14, stb. Egyes rabbik azt is hitték, hogy a magzat még az anyaméhben, születése előtt vétkezhet. A zsidók *nem* vallották azt a hindu hitet, hogy az ember előző élete bűnei miatt születik újra.

9,3 – *hogy az Isten művei megnyilvánulhassanak rajta.* Nem úgy kell ezt érteni, hogy Isten akarta az ember vakon-születését, csakhogy Jézus ezt a csodát végbevihesse. Jézus ezt mondja: „*Ne törjétek a fejeteiket a bűn elméleti kérdésein. Itt az alkalom, hogy meglássátok Isten gyógyító hatalmát.*”

9,6 – *a földre köpött.* Az volt a hiedelem, hogy a nyálnak gyógyító ereje van. Végre is emberek és állatok egyaránt nyalogatják sebeiket. Hogy Jézus hitte-e ezt? A vak mindenesetre hitte, és ez segített a gyógyításban. Vö. Mk 7,33.

9,35 – *Emberfia.* Jézus így szerette nevezni magát. A kifejezést használták néha arra a nagy küldöttre alkalmazva, akit a zsidók Istentől vártak az égből, de nem voltak meg benne a „*Messiás*” szóval összefonódott háborús képzetek. Néhány jó kéziratban itt „*Isten Fia*” áll. Jézus akármelyiket használhatta. Ilyen

esetekben azt kérdezzük: „*Mi a valószínűség, hogyan változtatja meg a korai másoló itt az eredeti szöveget?*” Rendszerint a nehezebb olvasatot könnyebbre változtatja. Itt az „*Emberfia*” nehezebb, „*Isten fia*” szokimondóbb. János tehát majdnem biztosan „*Emberfiát*” írhatott és a másolók egyszerűsítették.

9,37 – *Hiszen látod őt.* Azelőtt nem tehette meg ezt.

10,1–18. A juhtenyésztés és a belőle származó metaforák végighúzódnak az egész Biblián. Nyáj és pásztor 270 ízben fordul elő. Itt a palesztinai szokásokra kell gondolnunk. A pásztor valóban néven szólította juhait, és azok úgy jelentkeztek rá, mint a kutyák. Előfordult, hogy több nyáj összekeveredett és a pásztorok kiszólíthatták közülük a maguk juhait. Rendszerint a nyájuk élén jártak, nem hátulról hajtották. Éjszakára a juhokat nyers kövekből épített körrel védték, a pásztor pedig a bejáratnál feküdt. Nappal járhattak ki-be kedvük szerint. Amint már megjegyeztük, a „jó” pásztor nem elsősorban erkölcsi értelemben jó, hanem jó a feladatára, jól megfelel neki.

10,8 – *Mindazok, akik (előttem) jöttek.* Ez a mondat sok fejtörésre adott okot. Egyes kéziratokban megvan az „*előttem*” szó, mások elhagyják. Egyesek attól tartottak, hogy a kijelentést az ószövetségi prófétákra kell vonatkoztatni. A J. B. a farizeusokra érti. Talán természetesebb, ha azokra értjük, akik hamisan azt állították magukról, hogy ők a Messiás, vagy hogy úgy vezetik a nemzetet, amint a Messiástól várták.

10,16 – *egy nyáj.* Ez a helyes olvasat, nem „*egy akol*”, mint Hiv. (és a régebbi magyar fordítások). A fontos az, hogy mind ugyanazt a pásztort kövessék, nem az, hogy mind egy helyre legyenek zárva.

10,29 – *Az én Atyám, aki őket nekem adta, mindennél nagyobb.* (J. B.). Hiv., R. S. V. és N. E. B. (és a magyar

is) így fordítja. Egy betű megváltoztatása a görögben azt a változatot adja, amelyet R. S. V. széljegyzetben hoz: „*Amit Atyám nekem adott, nagyobb mindennél*”. De itt nem a nyáj nagysága a lényeg, hanem az adó Istené.

10,30 – *Az Atya és én egy vagyunk*. A görögben az „egy” semleges nemű, vagyis egységet jelöl, nem „egy személyt”. Az egység a közösség, az akarat és a cél egysége (Bernard), és olyan szoros, hogy el lehet mondani: az Atya és a Fiú teljesen „egy” egymással. Valamit láthatunk ebből két teljes harmóniában lévő emberi személyben. Istenben és Krisztusban ez tökéletesen van meg. Talán nem volt szerencsés, hogy később ezt az egységet filozófiai szakkifejezésekkel próbálták körülírni. Sokkal világosabb képünk támad róla a személyes viszony szókincsével.

10,34 – „*Én mondtam, istenek vagytok*”. Ez nem a Törvényből való, hanem Zsolt 82,6-ból. „*A Törvény*” néha az egész ószövetséget jelenti. A zsoltár Istennek emberfölötti lényekre kimondott ítéletét írja le, amelyeket az ÓSz néha említ. Vagy pedig az utalás a bírákra vonatkozik, akik Isten ítéletét hirdették ki. Jézus azt mondja: ha az „*istenek*” kifejezést lehet használni ilyen emberekre, akkor biztosan nem káromlás őreá használni. Az ilyenfajta érvelés ránk talán nem hat különösebben, de nagyon is hatott a zsidókra, Jézus pedig zsidóknak beszélt.

11,33 – *egyenesen szívéből jövő sóhaj* – R. S. V.: „*lelkében mélyen megindulva*” (magyar: megrendült lelkében és megindultan kérdezte). Az eredeti szó „*azokat a tagolatlan hangokat jelzi, amelyek kibugygyannak az ember száján, ha a nagy megindulás fizikailag erőt vesz rajta*” (Bernard). A 35. versben (az újszövetség legrövidebb verse) János hozzáteszi: „*Jézus sírt.*” Ő, aki egy az Atyával, mivelünk is egy, és

mélyebb emberi indulatok töltik el, mint amilyet legtöbbünk érezni tud.

11,54 – *Efraim* – 15 mérföldre Jeruzsálemtől északra. Jézus szándékosan visszavonul a fölkavart helyzetekből (vö. 8,59; 12,36), egészen a megfelelő pillanatig, amikor halála a leghatásosabb. Egyesek félelemből rejtőznek el, mások azért, mert arra az időre akarják megóvni magukat, amikor majd tudják, hogy Isten kívánja áldozatukat.

12,3 – *valódi nárduszo*laj – indiai kenőcs.

12,6 – *közös kassza*, „*pénzesdoboz*” (R. S.V.) – általános kifejezés minden kis dobozra. Ma a társaság egy ócska konzervdobozt használt volna.

12,7 – *temetésem napjára kellett megőriznie ezt az illatszert*. N.E.B.: „*Hadd őrizze meg (ti. a maradékot) addig a napig, amikor temetésemre készíti*”. A fordítás nem könnyű. Mindenesetre Jézus arra a szokásra utal, hogy temetéskor megkenték a holttestet (vö. 19,39). Valószínűleg arra gondolt, hogy Mária ezzel a jámbor cselekedetével mintegy megelőzi ezt a napot.

12,13 – *pálmaágakat*. Csak János említ pálmát. Ez datolyapálma.

12,14 – *szamarat (szamárcsikót)*. A békés közlekedés rendes eszköze, eltérően a csatalótól, mint már említettük.

12,16 – *Akkor nem értették a tanítványok, de később... eszükbe jutott*. Ez a cselekedetek értéke. Még akkor is eszünkbe jutnak, ha a maguk idejében nem értjük meg őket. Ha szavakat nem értünk, rendszerint elfelejtjük.

12,20 – *görögök*. L. 7,35 jegyzetét.

12,27 – *Atyám, szabadíts meg ettől az órától?* N.E.B.-ben ez állítás, nem kérdés. Így talán természetesebb. Ez nem retorikus kérdés, hanem a mély megzavarodás kiáltása.

12,41 – *Amikor látta az ő dicsőségét.* Az utalás Izaiás templomi látomására vonatkozik (6. fej.), de a „*dicsőség*” szót János újra meg újra használja. Isten dicsőségét 11-szer említi az evangélium, a „*megdicsőít*” ige pedig 21-szer szerepel. Helyenként benne van a fényes nagyszerűség értelme, de az igét különösen Krisztus halálával kapcsolatban alkalmazza. L. 12,27 k és 21,19, ahol Péter halála forog szóban. A dicsőség nem csupán fényes nagyszerűség. Hanem minden cselekedet vagy körülmény, amely tiszteletet ad Istennek és segít az embereknek megismerni és imádni őt.

13,1 – *milyen tökéletes volt szeretete.* A görög jelentheti akár azt: „*(élete) végéig*”, akár „*(képességei) határáig*”. A második értelem, amelyet a J.B. választ, sokkal jobban megfelel a szövegösszefüggésnek. (N.B. A magyar fordítás szövege: „*mindvégig szerette őket*”, az első felfogásnak kedvez, de a negyedik kánon szövegének fordításában már: „*határtalanul szerette őket*”).

13,8 – *nem lehetsz semmi közösségben velem,* mert nem jössz rá a szolgálat elvére, amelyben benne van, hogy minden felsőbbség gondolatát félretegyük. Jézus folytatólag megmagyarázza, hogy nem fizikai tisztaságról van szó, hanem alázatról. Péter megmutatja, hogy megjegyezte magának a leckét és tanult belőle, amikor majd ő maga mondja: „*Övezzétek föl magatokat alázatossággal*” (1 Pét 5,5, R.V.).

13,23 – *Jézushoz legközelebb feküdt,* szószerint „*Jézus keblén nyugodott*” (Hiv., és a magyar is). Lásd 1,18. Júdásnak Jézus másik oldalán kellett lennie, úgyhogy a szeretett tanítvány hátatfordított neki. Hallotta Jézus megjegyzését „*a darab kenyérről*”, de nem látta, hogy Jézus Júdásnak adja. A többiek meg látták a cselekedetet, de nem hallották a megjegyzést. Ezért

nem értették meg akkor az egészet. Csak később adták össze a kétszerkettőt.

13,30 – *éjszaka volt* (J.B. leszállt az éjszaka) – egynél több értelemben is.

14,6– *Senki sem juthat az Atyához, csak énáltalam.* Figyelem: Jézus nem azt mondja: „*Senkisen tudhat valamit Istenről, csak énáltalam.*” Az emberek más hitben is sokat fölfedeztek Istenről. Jézus azt mondja: egyedül ő juttathatja az embereket oda, hogy Istent mint Atyát ismerjék meg, mert egyedül ő a tökéletes Fiú.

14,12 – *sőt még nagyobbakat is tesz:* az evangélium elterjesztése sokkal nagyobb területen, milliók Krisztushoz vitele, míg ő maga csak kevés embert befolyásolt, a Szentírás osztogatása 1300 nyelven egy helyett, és a keresztyén szolgálat egész birodalma a Jézus által végbevitt néhány cselekedethez viszonyítva. De mindez csak akkor lehetséges, ha valaki „*hisz bennem*”, és „*mert én az Atyához megyek*”. Semmit sem tehetünk belőle Krisztustól függetlenül.

14,16 – *más Vigasztalót* (a J.B. az „*ügyvéd*” szót használja). Ezt a szót nem könnyű megérteni vagy lefordítani. Az eredeti „*Paraklétosz*” kifejezést néha himnuszokban használják. Hiv. szava (Comforter) 1611-ben „*megerősítő*” jelentett. J.B. Phillips körülírja: „*Azt, aki eljön, hogy mellettetek álljon*”. Moffatt és a mai angol verzió szerint „*Segítő*”. A szó jelentése ez: „*valaki, akit egy ember oldalára hívnak*”, hogy segítsen, törvényileg, vagy bárhogyan. Ezt teszi a Szentlélek, de még az sem szükséges, hogy kifejezetten hívják. Az Atya elküldi. Tökéletes illusztrációja ennek egy kongói törzsi szokás. Ha egy tudatlan, megzavarodott vétkest megidéznek a főnök elé, a főnök maga kijelöl egy embert, hogy segítse ki zavarából és mondja el esetét. Ennek az embernek megvan a

külön neve. A helyi bibliafordítás ezt használta a Paraklétoszra.

E hely szerint a Lélek segít az embernek, hogy az igazság szerint éljen. Állandóan velünk marad, Jézus rövid földi életével ellentétben. Többi működéséről l. 14,26; 15,26; 16,7.13 jegyzeteit.

14,26 – Itt a Lélek kiegészíti Jézus tanítását és emlékezteti az embereket arra, amit mondott. Az emberek emlékezete, főleg lelkiekben, mindig rossz. A Lélek János emlékeztetésével kezdi, úgyhogy meg tudja írni ezt az evangéliumot. – *az én nevemben*: vö. még 14,13; 14,15.16; 16,23; 24,26; 17,11.12. Ez mindig sokkal többet jelent, mint hogy „*a nevemet használja*”, vagy akár „*engem képvisel*”. A név a zsidó embernek sokszor a személyiséget, jellemet, körülményeket, feladatot is magában foglalta. Jákob mint „*a másikat kiszorító*” kapta eredeti nevét (Ter 25,26). Miután megvívta küzdelmét az ismeretlen férfival, ez Izraelre változott: „*aki Istennel küzd*”. „*Immánuel*” lesz annak a fiúnak a neve, aki azért születik, hogy megmutassa: „*velünk az Isten*” (Iz 7,14). Máté később ezt igen helyesen Jézusra alkalmazta. Itt tehát János azt akarja mondani, hogy a Lélek Jézus minden jellegzetességével fog eljönni, mindannak folytatására, amit Jézus tett.

14,30 – *nincs hatalma rajtam*. Szó szerint „*nincs bennem semmije*”, személyiségemnek egyetlen pontjába sem tud belekapaszkodni, mint a mászó, aki nem tud fölkapaszkodni a síma sziklafalon. Ha akármilyen kicsi helyet is talál, ahol megkapaszkodjék, akkor meg tudja tenni.

15,1 – *az igazi szőlőtő*. A szőlő a palesztinai földművelés egy másik fő terméke – és ez nehézzé teszi a biblia fordítását olyan vidékeken, ahol nem ismerik a szőlőt és művelésének szókincsét. A lenyésés jelentő-

sége nem szorul magyarázatra. A modern görög nyelvben a „szőlőtő”-re használt szó most „szőlőskertet” jelent, a „szőlővessző”-re használt pedig „szőlőtőt”. Ha részletezzük a metaforát, az eredmény pontosan ugyanaz.

Minden zsidó emlékezett Izaiás híres példabeszédére, ahol a próféta Izraelről mint szőlőskertről beszél: hagyta, hogy mindent megtegyenek érte, de mindössze néhány savanyú vadszőlőfürtöt hozott. Nem volt igazi szőlő. Jézus ezzel ellentétben csakugyan az. 16,2 – *azt gondolja, szent kötelességet teljesít*. Ez jobban kihozza az értelmet, mint „szolgálatot teljesít” (R.S.V.). (A magyarban helyesen: „Istennek szolgál.”) Jézus itt nem általában beszél szolgálatról. A János használta szó olyan értelmű, mint ahogyan mi pl. „igeszolgálatról” beszélünk: az eretneket megölni a vallásos imádás megnyilvánulása. Sok századon keresztül annak tekintették.

16,9.10 – A magyarázatok megragadóan váratlanok: *bűn* a Krisztusban, mindenek középpontjában való hit visszautasítása; hogy *ki élt igazságban*, azt Krisztus beteljesedett élete mutatja meg; az *ítélet* nemcsak a jövőre van fenntartva, hanem máris folyik – Krisztus életszabályai és kereszthalála máris elítélte az ördögöt (vö. Kol 2,14–15).

17,1–26. Figyeljük meg az Úr e második imájának hármas felosztását:

1–8. Jézus befejezte művét a földön és most imádkozik, hogy Isten dicsőítse meg eredeti dicsőségében (de vö. „Az új dimenzió” c. fejezet végét és 12,41-hez: Jézus a kereszttel is megdicsóíti Istent);

9–19. Jézus imádkozik tanítványaiért, „*nem a vilá-
gért*” (ti. most nem), hogy olyan szorosan kapcsolódjanak össze egymással, mint ő Atyjával (11), és hogy teljesen feladatuknak szenteljék magukat (17);

20–26. Jézus imádkozik mindazokért, akiket tanítványai az ő megismerésére vezettek, különösen egységükért. Csakis ez az egység fogja világossá tenni mások előtt a keresztény jóhír jelentését (23).

Ez természetesen az egyházi egységre vonatkozik. Legalapvetőbben arra a lelki egységre, amely minden külső egység alapja. Igen könnyű ugyanahhoz a szervezethez tartozni és éles hadilábon állni egy hitsorssunkkal. Az ilyen kereszténység senkit sem fog vonzani.

17,3 – *Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged . . . és Jézus Krisztust.* Lásd az „örök élet”-ről mondottakat. Nem egy millió évet jelent. Hanem személyes viszony Istennel és Krisztussal. De ez körülbelül az örök élet utolsó meghatározása, amit mi magunktól adnánk.

18,3 – *a kohorsz (csapat).* Egy római cohors 600–1000 emberből állt, aszerint, hogy milyen erős volt. Ez nyilván csak egy osztaga. A szinoptikus evangéliumok nem tesznek említést római katonákról a kertben, de ezek ünnepek idején mindig szolgálatot teljesítettek Jeruzsálemben, és a zsidók megkérhették a parancsnokot, hogy adjon segítséget egy „veszedelmes gonosztevő” ellen.

18,10 – *Malkus.* Csak János mondja meg a nevét. Lukács is, János is pontosan megmondja, hogy a jobb füléről van szó.

18,13 – *Annás* nem volt főpap. A rómaiak letették. De minthogy veje volt az, ő is központi helyet foglalt el. Csak János említi itt meg és jegyzi meg a rokonságot. Világos, hogy közeli értesülései voltak.

18,15 – *egy másik tanítvány . . . ismerőse volt a főpapnak.* Ez lehetett értesüléseinek forrása. Ez a „másik tanítvány” nem föltétlenül a „szeretett tanítvány”. Mindkettő névtelen, de ez még nem bizonyítja,

hogy a kettő ugyanaz a személy. „*Ismerőse volt a főpapnak*” nemigen jelent sokkal többet, mint hogy a háznép ismerte, úgyszólván a kapus készséggel beengedte a szavára barátját, Pétert.

18,26 – *rokona annak, akinek Péter levágta a fülét.* Veszedelmes tanú, Péter most igazán nem ismerhetett be semmit.

18,27 – *a kakas.* Talán a valóságos; de a harmadik reggeli óra őrsváltására szólító trombitaszót is „*kakaskukorékolásnak*” mondták. Könnyen meglehet, hogy ez volt Péter bukásának jelzője.

18,37 – Van ilyen és amolyan király. Pilátus megérti ezt, de nem tud mihez fogni a zsidó tömeg és ügyes vezetőik jelenlétében.

18,38 – *Igazság? Mi az?* A kormányhivatalnok megvetése ez az üres filozofálás iránt? Bölcsesség? Gúnyolódás – Aldous Huxley „*tréfálkozó Pilátusa*”? Ki mondja meg? Pilátus nem volt teljesen rossz ember. Olyan helyzetbe keveredett, amelyre nem volt sem kellő ítélőképessége, sem bátorsága.

19,2 – *bíborköpeny.* Talán csak egy katonaköponyeg, de a császári színt viselte.

19,6 – *Vegyétek őt magatok és fészítsétek meg.* A zsidók éppen olyan jól tudták, mint Pilátus, hogy erre nincs hatalmuk.

19,7 – *meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát.* A zsidók a káromkodás elleni törvényt idézik (Lev 24,16). Az „*Isten Fia*” kifejezés megrémítette Pilátust, részint babonás alapon, de azért is, mert ez volt a császár egyik címe.

19,11 – *aki engem átadott* – Kaifás és azok, akiket vezetett, nem Júdás, mert ténylegesen nem ő adta Jézust Pilátus kezébe. Kaifáson volt a „*nagyobb bűn*” teljes súlya, mert Jézus Pilátus hatalmát Istentől kapottnak tekintette – vö. Róm 13,1.

19,15 – *Nincs királyunk, hanem csak császárunk!* Ha valaha valami káromkodás volt, akkor ez az volt.

19,20 – *héber, latin és görög* – a helyi nyelv, a hivatalos nyelv és az általános érintkezés nyelve.

19,23 – *varratlan*. Ilyen volt a főpap ruhája. Jelképes célzás?

19,25. Talán négy asszony, nem három. Mk 15,40 megemlíti Szalómét, aki Mária nővére lehetett, Jakab és János anyja. *Mária, Kleofás felesége* akkor az lenne, akit Márk „*a kisebbik Jakab és József anyjának*” mond. Márk nem említi Szűz Máriát. Az ő felsorolása Jézus halála után következik, amikor Mária már elment a szeretett tanítvánnyal.*

19,29 – *izsóp szárra*. Az izsóp kicsiny bokr, nincs valami hosszú vesszeje. Mind a N.E.B., mind a J.B. jegyzetben adja egy hasonló görög szó fordítását, amelyet az egyik kéziratban találtak; „*egy lándzsán vagy dárdán*”. Ez igen valószínűnek hangzik, de a kéziratos bizonyíték nem valami erős.

19,30 – *Beteljesedett*. Az „*Elvégeztetett*” fordítás nem jelentene többet, mint: „*Vége az életemnek*”. Csaknem bizonyosan ez a jelentés: „*Beteljesítettem, amiért eljöttem*.” A kereszten mondott hét szóból János hármat ad meg (19,26; 28.30), Lukács is hármat (23,34.43.46), Máté és Márk közösen a fennmaradó egyet (Mt 27,46, Mk 15,34).

19,34 – *vér és víz*: utóbbi valószínűleg vizes folyadék, talán az ostorszakította sebhelyekből. De János szimbolikusan értelmezi ezt, amint külön felhívja rá a

* Ez a megokolás ill. föltételezés teljesen alaptalan. Lélektanilag és teológiailag is valószínűtlen, hogy Mária nem maradt végig szenvedő Fiával. Ez olyan természetes, hogy Márknak – aki kétszer is megjegyzi, hogy csak néhány nevet említ az asszonyok közül – fölösleges volt külön mondania. (Ford.)

figyelmet. Talán azt akarja, hogy olvasói a bűnbánat szentségére és a keresztségre gondoljanak, bár kifejezetten nem mondja.

19,35 – *aki ezt látta*. Senkisé tudja, ki. Lehet, hogy a szeretett tanítvány (erről már tárgyaltunk). A 27.vers jelentése valószínűleg: „*hazavitte magához*” (N.E.B.), nem pedig „*(nyomban) hazavitte magával*”. Nem föltétlenül ment el akkor a kereszttől, bár Márk elbeszélése azt mutatja, hogy Mária rövidesen elment (lásd a 19,25 jegyzetét).

19,35 – *ő tudja, hogy igazat mond*. Ez az „ő” aligha azonos azzal, aki látta. A szemtanú szájából nem természetes: „*Tudom, hogy igazat mondok*.” Az „ő” helyén használt görög névmás itt olyan szó, amit János néha Istenre, vagy a megdicsőült Krisztusra használ, pl. 1Jn 3,5.16. Ez esetben a jelentés természetes: „*Isten a tanúja, hogy igazat mond*”.

20,1–18. A legmegindítóbb húsvétreggeli történet. Az első rész a szeretett tanítvány személyes emlékezése – most már öregember, de egyszer első lett életének legfontosabb versenyfutásában. Aztán hirtelen megijedt és engedte, hogy a lassabban járó és kevésbé érzékeny Péter félrelökje az útból. Ott voltak a halotti ruhák és úgy látszott, mintha a test éppen most jött volna ki rajtuk keresztül. Ezután már nem lehetett kételkedni. (A J.B. azt mondja, hogy a gyolcsruhák „*a sír fenekén*” voltak. A görög csak azt, hogy „*ott feküdtek*”. Ha a ruhák egyszerűen csak a sír fenekén feküdtek, gyakorolt volna-e ez akkora benyomást a tanítványokra?) Ezután következik a történelem legnagyobb fölismerési jelenete, két szóba foglalva: „*Mária – Rabbuni*”!

20,17 – *Ne kapaszkodj belém* (magyarban: Ne tarts fel). Ez helyesebb, mint „*Ne érints engem*”. „*Mert még nem mentem föl*” az utóbbiból nem következnek. A

görög szó mindkettőt jelentheti, de Jézus szavainak az értelme itt: „*Ne kapaszkodj belém, hogy magadnál tarts. Még nem megyek*” (ti. Atyámhoz).

Az én Atyám és a ti Atyátok, az én Istenem és a ti Istenetek.

Jézus sohasem társítja magát a tanítványokkal úgy, hogy azt mondaná: „*A mi Atyánk*”, „*a mi Istenünk*”. Isten neki is, nekik is Atyja és Istene volt, de más-más értelemben.

20,20 – *kezeit és oldalát*. Csak Lk 24,39 említi a lábát. A gonosztevők lábát gyakran inkább megkötözték, mint átszegezték.

20,22 – *Vegyétek a Szentlelket*. János ezt húsvét estéjére teszi, mint már láttuk. Nem veszi különálló eseménynek, a nyelvek adományával összekapcsolva. Jézus az utolsó vacsorán megígérte, hogy Lelke állandóan velünk lesz. Most teljesíti ezt az ígéretet.

20,23 – *megbocsátjátok ... megtartjátok*. A tanítványok mostantól számíthatnak az isteni vezetésre önmagukban. Megkapták Jézus példáját a bűnösök iránti magatartásban – ennek az evangéliumnak során l. 5,14; (8,11); 8,21–44; 9,3; 9,41; 15,22; 19,11. Ő tudta, kinek lehet megbocsátani és kinek nem. Legközelebbi követőit megbízhatta azzal, hogy folytassák művét, könnyebbítsék meg az embereket terhüktől, vagy megerősítsék a vétkességet ott, ahol nem vehetik el. Volt úgy, hogy ezt a megbízatást félreértették és visszaéltek vele, de felelőssége megmarad. Csakis olyanok gyakorolhatják igazán, akiket magukat is megtisztított és vezet az Isten Lelke.

20,29 – *Boldogok, akik nem látnak, de mégis hisznek*. Vagyis minden igaz keresztény attól a naptól fogva mostanáig.

21,1–14. Ez az esemény azonos Lk 5,1–11-gyel? Könnyen lehetséges. A korai történetek egymástól függetlenül jártak szájról-szájra, mielőtt összefüggő evangéliumokká szőtték össze őket. Ki mondja meg, Lukács vagy János felfogása-e a helyes? „*Menj ki tőlem, Uram: bűnös ember vagyok*” (Lk 5,8) jól ideillenek Péter tagadása után. Nehéz megérteni, miért nem ismerték föl a tanítványok Jézust *harmadszorra*. Fel-támadott testében lennie kellett valami egyszerre idegennek és különösnek. Még mindig túlságosan nagy volt bennük a félő tisztelet ahhoz, hogy köznapi módon biztosak legyenek a dolgukban.

21,11 – *százötvenhárom*. Ha szimbolizmust akarunk: Sz Ágoston rámutat, hogy ez az 1–17 közti számok összege. $17 = 10 + 7$. 10 a Törvény, 7 a Lélek helyett áll. Egyszerűbb persze arra gondolni, hogy a halászok megszámlálták pompás zsákmányukat, mielőtt elosztották.

De a történet lényeges része nem a halfogás, hanem Jézus szavai Péterhez a 15–17.versben. Három kérdése a szeretetről ellensúlyozza Péter hármas tagadását a keresztfeszítés előtt. A szeretet és a szolgálat eltörli ezeket. Péter bűne meg van bocsátva, úgyhogy pásztorkodhatja Krisztus nyáját.

Két fontos fordítási probléma merül föl itt. Jézus ezt mondja: „*Szeretsz-e engem, jobban, mint ezek a többiek?*” A görögben egyszerűen: „*jobban, mint ezeket*”. Ez jelentheti azt is: „*jobban, mint ezeket a többieket szereted*”, vagy azt is: „*jobban, mint ezeket a dolgokat*”, ti. halászfölszerelését. Ez utóbbi a legvalószínűbb. Jézus aligha kívánja, hogy Péter a többi tanítvánnyal hasonlítsa magát össze. Az ilyesmit azelőtt helytelenítette (pl. Mk 10,35–45). Biztos, hogy azt kívánja tőle: hagyja abba halászmesterségét és egész

idejét arra fordítsa, hogy a leendő keresztényeknek viselje gondját (lásd erről még a 2. fejezetben).

A második probléma a „*szeretet*” szóra vonatkozik, amely a három kérdésben és három feleletben fordul elő. Jézus első két kérdésében ugyanazt a szót használja, de Péter egy másikkal felel. A harmadik kérdésben Jézus Péter szavát alkalmazza. Péter felindul (miért?), de harmadszorra is a saját szavával felel. Van-e különbség a szavak értelmében? R.S.V., N.E.B. és J.B. végig a „*szeretet*” (love) szót használja. Phillips Jézus első két kérdésében „*szeretet*”-et, Péter minden válaszában pedig „*A barátod vagyok*”, és Jézus harmadik kérdésében: „*Barátod vagyok-e?*” De ha Pétert az bántotta, hogy Jézus a saját, gyöngébb kifejezését használta, nem felelt volna-e az erősebbel? János gyakran használja váltakozva a két szót (pl. 16,27 és 17,23), és egyszerűbb arra gondolnunk, hogy Pétert az izgatta föl, hogy Jézus egyre ismételte a kérdést. Akárhogyan is vesszük: ez a kérdés minden keresztény tanítványság és szolgálat legleleke.

János három levele

Első levél

Vessük össze az első levelet azzal, amit a János-evangélium írójáról mondtunk. Minden valószínűség szerint ugyanaz írta mindkettőt: Az evangéliumban saját gondolatain szűrte át Jézus szavait, de folyvást mint Jézus szavait. Sohasem a sajátjaként adja vissza őket.

Ebben a levélben fordított a folyamat. A saját nevében ír, bár mindaz, amit mond, az evangélium üzenetén alapul. Ugyanaz az értékes érme, akár fej, akár írás.

Nézzük a témák kiválogatását. Csak egy példát hozunk mindegyikre, de az éppen elég az egész gondolatmenet megvilágítására: a kezdet (1Jn 1,1; Jn 1,1), élet (1,1–1,4), örök élet (1,2–3,15), világosság (1,5–1,4), sötétség (1,5–1,5), az igazság szerinti élet (1,6–vö. Jn 3,21), bűn (1,8–9,41), Krisztus elveszi a bűnt (2,2–1,29), Isten parancsainak megtartása (2,3–14,15), a szeretet új parancsa (2,8kk–13,34), a hívők mint Isten gyermekei (3,1–1,12), az ördög mint a gyilkosság szerzője (3,12–8,44), diadal a világon (5,4–16,33), víz és vér (5,6–19,34), Isten válasza imádságunkra (5,14–15–16,23).

A listát könnyen szaporíthatnánk vagy módosíthatnánk. Az egészben az a lebilincselő, hogyan veszi János az evangélium tanítását és adja hozzá saját értelmezését és bővítését. Sohasem keveredik ellentmondásba. Egyszerűen úgy adja elő, mint a sajátját. És minden igazi keresztyény író vagy szónok azóta is így tett, bár egy sem olyan jól, mint ő.

De itt új kérdésekkel kell szembenéznie és bebizo-

nyítania, hogy evangéliumi tanítása megbirkózik ezekkel. Főleg három ilyenről van szó:

1. Egyesek nem akarták elfogadni, hogy Jézus a „*Krisztus*”, Isten Fia, maga is Isten (2,22). Ez nem volt újdonság. Ilyen emberek Jézust is körülvették egész működése alatt. Az új veszély a másik oldalról fenyegetett. Voltak, akik nem akarták elfogadni, hogy Jézus valóságos emberként jött el (4,2). Sokat írtak egyes eretnek-csoportokról, akiknek ilyen gondolataik lehettek. Nincs elsőkézből származó bizonyosságunk. De lehettek ezek jó keresztények is, akik úgy gondolták, annál jobban tisztelik Jézust, amikor hangsúlyozzák istenségét és nem fogadják el igazán emberségét. Manapság is van ilyen éppen elég. Az Egyház hibája rendszerint az volt, hogy nem hitte eléggé Jézus emberségét. A kívülállóké meg az, hogy visszautasították istenségének elfogadását. Az igazi keresztény hiszi a megtestesülést: hogy *Isten emberré* lett, pontosan egyenlő hangsúllyal mind a két szón. Kemény dió ez az értelemnek, de nincs harmadik út.

2. Egyesek másféleképpen igyekeztek kitérni a megtestesülés teljes hite elől. Azt mondták, hogy Jézus „*víz által*” jött, de nem „*vér által*” (5,6). Azaz úgy látszik azt gondolták, hogy keresztségekor leszállt rá az Isten Lelke és emberből Istenné változtatta, aztán a kereszten elhagyta a Lélek, úgyhogy ismét emberként halt meg. Elég fantasztikus elgondolás, de nem fantasztikusabb egyes mai elgondolásoknál. Az egyedüli felelet az, ha szilárdan ragaszkodunk az evangéliumi történet lényeges tényeihez, ráeszmélünk, hogy értelmesek és összeillők, és kidolgozzuk alkalmazásaikat. Ennél jobbat igazán nem tudnánk kitálatni.

3. János nem tudja, újnak vagy réginek mondja-e harmadik problémáját. Először azt mondja, hogy nem

új, de eredeti. Azután meg azt, hogy más szempontból nézve új. Mind a kettő igaz. Ez ugyanis a szeretet és gyűlölet problémája (2,5–11). Egymás szeretetének parancsa Jézustól származott, de minden nemzedéknek újból kell hirdetni, mert az emberek továbbra is gyűlölik egymást és nem törődnek egymással. Bármilyen mondanivalója is van Jánosnak, a szeretet mindig a legelső. Ezért 4,7–21 a levél legismertebb része. János is így gondolta. Egy legenda szerint öregkorában, amikor talán már egy kicsit az aggkori gyengeség mutatkozott rajta, folyvást csak azt mondogatta: „*Fiacskáim, szeressétek egymást. Fiacskáim, szeressétek egymást.*” Az ember alaptermészete akkor is megmutatkozik, amikor természetes képességei már hanyatlóban vannak.

Nehéz lenne megmondani, hogy ez a levél egyszerű-e, vagy csalóka módon egyszerű. Minél tovább tanulmányozzuk, annál többet találunk benne. Néhány részletneheztséget az alábbiakban sorolunk föl:

2,2 – *az áldozat, amely elveszi bűneinket*. Hiv. fordítása: „*könyörület*”, R.S.V.: „*kiengesztelés*” (magyar: engesztelő áldozat), N.E.B. „*a megszenteltség elnyerése*”, T.E.V. „*az az eszköz, ami által bocsánatot kapunk (bűneinkre)*”. A sok változat mutatja, milyen nehéz kielégítően visszaadni a görög szót. Lényeges, hogy elkerüljük itt annak a fogalomnak a bevonását, hogy Jézus kiengesztelte Istent. Isten volt az, aki elküldte őt. Az áldozat gondolata sincs szükségszerűen a kifejezésben. Az az egy bizonyos, hogy amikor Isten elküldte Krisztust, ezzel lehetővé tette számunkra, hogy ráeszméljünk bűneinkre, visszatérjünk hozzá, bocsánatot nyerjünk és újból közösségbe léphessünk vele.

2,18 – *Antikrisztus*. A szó csak ezekben a levelekben

fordul elő (itt, 2,22, 4,3, 2Jn 7), de az Újszövetség más részeiben és a korakeresztény irodalomban megtaláljuk egy Istennel ellenséges gonosz nagyhatalom lefetését, amely próbálja megdönteni Isten művét, de azután megsemmisül: pl. a Jelenések „vadállata”. A keresztények gyakran próbálták azonosítani egy-egy határozott üldözővel. Az ilyen kísérlet hiábavaló. Az azonban igaz marad, hogy a gonosz állandóan támad, s hasonlóképpen az is, hogy a végső siker nem az övé.

2,20 – *titeket felkent a Szent* (1. a 27. verset is). János talán a pogány beavató szertartásokkal állítja szembe gondolatát; ezekben olajat használtak, és akiket megkentek, azok különleges titkok birtokába jutottak. Másrészt a keresztények a keresztségben kapják meg beavatásukat és az egyedüli igazi ismeretet, Istenét Jézus Krisztusban. A „ti” mindenképpen hangsúlyos. A keresztény hívő valami valóságosat kap. A pogány beavatott csak egy csomó hókuszpókuszon megy át.

3,9 – *aki az Istentől született, nem vétkezhet*. Ez megdöbbenő képtelenségnek hangzik. Egy kis görög nyelvtani tudás megvilágítja. A görögben kétfajta igealak van, az egyik az egyszerű cselekvésre, a másik egy állandó folyamatra (állapotra). Ahol a „vétkezni” ige a 6–9 versben előfordul, János a folyamatot érti. Nem az itt-ott előforduló alkalmi elcsúszásról beszél, bár persze erre sem ad szabad kezet. Hanem a megrögzött, szándékos bűnben életről. A J.B. jól kifejezi ezt a 8. versben. R.S.V. egyszerűen így fordít: „Az, aki bűnt követ el”, J.B.: „bűnös életet él”. Egy csomó érvelést és aggodalmaskodást megtakaríthatunk volna egy kis helyes fordítással.

5,7–8 – Ez a két vers a J.B.-ban és minden modern fordításban sokkal rövidebb, mint a Hiv.-ban. Ott ez áll: „*Hárman tesznek tanúságot (az égben, az Atya, az Ige és a Szentlélek; és ez a három egy. És hárman*

tesznek tanúságot a földön), a lélek, a víz és a vér; és ez a három egy.” A zárójelbe tett szavak csak egészen kései görög kéziratokban találhatók. János nem írhatta őket, bármilyen igazak is.

5,16 – *halálos bűn*, vagy „*halált jelentő bűn*”. E kifejezés alapján különbséget tettek „*halálos*” és „*bocsánatos*” bűnök között. A J.B. jegyzetei bölcsen csak a Lélek elleni, az igazság elleni bűnt említik mint megbocsáthatatlant – 1. Mk 3,29. Csak akkor nincs alap, hogy valaki bocsánatot nyerjen, ha szándékosan és elvileg fölcseréli a jót a rosszal.

5,21 – *hamis istenek*, szószerint „*bálványok*” (így a magyar is). Nem éppen csak pogány bálványképek, hanem minden – pl. pénz, állás, öntetszélges –, amit valaki a szívében fontosabbnak tart Istennél.

Második és harmadik levél

Ezek rövid személyes levelek. Részletesebb tárgyalást érdemelnének, mint itt módunkban van. A „*preszbiter, idősebb*” kifejezésről már volt szó az íróról szóló fejezetben. Az „*úrnő*” és gyermekei: egy egyház és gyülekezete. „*Nővéred*” (2Jn 13) egy testvér-egyház. Sokan úgy gondolják, hogy a „*preszbiter*” Efezusból írt. Gaiusról, Diotrefeszről és Demetriusról nem tudunk többet, mint amit 3Jn elmond. Diotrefész leírását különbözőképpen fordítják: R.S.V.: „*aki szereti elsőnek feltolni magát*”, N.E.B.: „*aki vezetésükre pályázik*”. J.B. szép jellemzéssel: „*aki úgylátszik élvezi, ha megbízatást kap*”. Diotrefész helyére helyettesítsünk be valami ismerőst – esetleg éppen sajátmagunkat.

Mindkét levél célja egészen világos az elolvasásukból.

János jelenéseinek könyve

Micsoda bonyolult, nagyszerű, érthetetlen, mélyreható, csodálatos könyv! Valaki egyszer azt mondta: „*Ezt a könyvet vagy csak bolond veszi kézbe, vagy megbolondítja azt, aki kézbeveszi.*” Egy látnok írta, olyan ember, aki nem az értelmével gondolkodott, mint – véleményünk szerint – mi. De a látnokok gyakran mélyebbre látnak, mint az értelmes gondolkodók. Mielőtt értelmezni próbáljuk, meg kell értenünk azt a hátteret, amelyben íródott. Saját korának volt szánva, és nekünk azt kell kihámozni belőle, ami minden idők számára jelentős, anélkül, hogy a többivel terhelni magunkat. Igen sokan nem látták meg a fától az erdőt. Tévedéseik sokezer mást félrevezettek. Pedig hihetetlenül megéri, hogy ennek a furcsa szüleménynek a lényegéig hatoljunk.

Kezdjük tehát az író körülményeinek alapos megfigyelésével. A könyv egyes részei esetleg már előbb megíródtak, de valószínűleg Domitianus római császár uralkodásának végéfelé fejezték be (Kr.u.81–96). Domitianus gyűlölte a keresztényeket és üldözése elért egészen Ázsia római provinciájáig (a mai Törökország nyugati része), ahol János élt. A gyűlölet csak részben alapult vallási okokon. Nagyrészt abból származott, hogy a keresztényeket államellenességgel gyanúsították. De a kettő elválaszthatatlan volt. Egy ateista talán nem azért nem hajlandó az angol himnusz (God save the Queen, Isten óvja a királynét) énekelni, mert ellensége az uralkodóháznak, hanem mert nem hisz Istenben. Az első század keresztényeinek eszükben sem volt az államellenesség, de nem

fogadhatták el a császárt istennek, az pedig nem tudta meglátni a különbséget.

János, a látó, Patmosz szigetére, internálva, nem írhatta meg közvetlenül mindazt, ami mondanivalója volt. Ez túlságosan veszélyes volt. De rendelkezésére állt az „*apokaliptika*” nyelve. A szó jelentése: „*fölfedés, kinyilatkoztatás*”. A zsidók jó két századon át voltak hasonló helyzetben és szimbolikus nyelvük fejlődött ki, amellyel a népet bátorították és intették; azok megértették, de kívülállóknak csukott könyv volt. Dániel könyvének második fele tele van ezzel, és János bőségesen él vele. Könyve igen sok ószövetségi idézetet és célzást tartalmaz, visszamenve Dánielen túl még korábbi prófétákig, különösen Ezekielre. De eszméiket gazdagítja és teljességre juttatja Krisztusban.

János a saját korának ír. Rejtélyes nyelve a maga idejének embereire és eseményeire vonatkozik. A vég „*hamarosán eljön*” (22,6). A 666-os számot viselő vadállat (13,18) nem Napoleon, vagy a Császár, vagy Hitler, vagy bármi más eljövendő szörnyűséges zsarnok, hanem Néró császár. A héberben a betűknek számértékük van, e név betűinek összege pedig 666: így leplezte a tirannusról szóló mondanivalóját. A nagy Babilon a nagyszerű 18. fejezetben: Róma.

Annyi jobb ügghöz méltó buzgalmat pazaroltak már a könyv helytelen értelmezésére, amit mind arra fordíthattak volna, hogy hálásan kiaknázzák marandó értékeit. Melyek ezek? Főleg három emelkedik ki:

1. Hogy Isten a történelem és az egész emberiség ura. A gonosz folyvást újból kellemetlen, sőt kétségbeesett helyzetbe sodorja az embereket, de a történelem alakulása végső soron Isten útján jár. Ám beszéljen történelmi determinizmusról, aki akar. Nekünk

igazán nincs jogunk ehhez hasonló elvont fogalmakkal élni. „*A történelem*” semmit sem csinál. Csak személyek csinálhatnak valamit, és ha a dolgokat személyes szintről nézzük, akkor a történelem átfogó, általános kormányzása Isten kezében van. Ez az igazság megerősítette János első olvasóit. És mindig ugyanezt teheti azokkal, akik elfogadják bármilyen nehéz időben.

2. Ha nem volna a Jelenések könyve, nem nagyon lenne világos képünk a mennyről, még az újszövetség alapján sem. Persze nem vesszük betű szerint az aranyat, a gyöngyöket, a drágaköveket, az élet folyamatát és a sugárzó dicsőséget. Még azt sem tételezzük föl, hogy János úgy vette. De hogy tudnánk jobban kifejezni az örökkévalóság világának nagyszerűségét, gyönyörűségét, elevenességét, mint legszebb ismert szimbolumaink használatával? Tehát alkalmazzuk őket, és közben folyvást tisztában vagyunk vele, hogy „*nem igazak*”, de azzal is, hogy nélkülük a mögöttük lévő valóságok igen elvontnak és csupasznak látszanának.

3. Végül meglátjuk, hogy a legnagyobb keresztény erény a lelkierősség. A keresztények itt kísértésnek, üldözésnek, hamis vallási tanításnak, hitehagyásnak vannak kitéve – és a parancs folyvást ez: „*bizonyulj győztesnek*” (2,7 és még sokhelyütt), a győztest pedig ígérek várják. Amikor végül Isten és a Bárány előtt állnak a mennyben, ők maguk kiáltják: „*Győzelem Istenünknek és a Báránynak*”, és a látnok hallja, hogy ők, azok akik „*keresztülmentek a nagy üldözésen*” és diadalmaskodtak Krisztusban (7,9–17). Nem mindenki megy át olyan próbatételen, mint ők, de mindenki kap valami próbatételt, és köznapibb körülmények között talán nehezebb erősnek lenni, mint nagy sorsfordulón. Lelkierősség nélkül pedig nincs kitartás.

Ki írta a könyvet?

Megmondja a nevét: János. Ugyanaz, mint az evangélium írója? Nem valószínű. Az írói stílus egészen különböző. Az evangélium nyelve szabatos, bár egyszerű görög nyelv. A Jelenések írója héberül gondolkodik és görög nyelvtani tudása nagyon felületes. Az evangélium hatása magában stílusának egyszerűségében és gondolatainak világosságában rejlik. A Jelenések könyve pazarul ontja gazdag és színes szókincsét; hatásosságának fő tényezője a nagyszerű pompa. Írója maga János, Zebedeus fia lehetett. Hiszen ő volt „*a mennydörgés fia*”, aki tüzet akart lehívni az égből egy barátságtalan falura (Lk 9,54). Itt ugyanazt a temperamentumot látjuk, bár megtérve.

Tartalom

A könyv bonyolultan egymásba szövődő részekből áll, de szerkezete világosan körülhatárolt:

1. fej. Bevezetés és a dicsőséges Krisztuslátomása
- 2–3. Levelek Ázsia hét egyházához
4. A trónján ülő Isten látomása
5. A Bárány és a hétpecsétetes tekercs látomása
6. Az első hat pecsét feltörése és a rákövetkező csapások
7. Szünet, míg megjelölik a hívőket oltalmukra. Akik kitartottak, azokat a Bárány színe előtt látjuk
- 8.–9. A hetedik pecsét feltörése; a hat trombita további szerencsétlenségeket hirdet
- 10–11,14. Közjáték: Jánosnak megparancsolják, hogy prófétáljon; Róma pusztulásának megjóslása

- 11,15–14,20. A hetedik trombita megjósolja a Sátán végső tevékenységét hét angyal kiűriti Isten haragjának hét kelyhét
- 17–18. Róma pusztulása
- 19–20. Isten diadala
- 21–22. A mennyország.

A könyv végigolvasása megmutatja, mennyi részlet elmaradt ebben a vázlatban. A következő jegyzetekben megmagyarázunk néhány jelképet és más nehézséget a könyv során. Valamennyit sajnos lehetetlen megtárgyalnunk.

1,4 – *Ázsia*, vagyis a római provincia kisázsia nyugati partvidékének közepén.

1,5 – *lemosta bűneinket*, helyesebben „megszabadított bennünket bűneinktől” N.E.B. (magyar: megváltott bűneinktől). A két görög szó csak egy betűben különbözik. A bűnöknek vérrel való lemosása nem újszövetségi metafora.

1,8 – *Alfa és Ómega* a görög ábécé első és végső betűje.

1,9 – *Patmosz*: büntetősziget Kisázsia délnyugati partjánál.

1,20 – *az egyházak angyalai* talán az egyházak megszemélyesítései. A felsorolás patkóalakban halad. Efezus, Szmirna és Pergamum délről észak felé a parton vagy annak közelében fekszik. Ezután a patkó meghajlik, és Tiatira, Szárdisz, Filadelfia és Laodicea irányában a szárazföld belsejében délkeleti vonalban ereszkedik lefelé.

2,6 – *nikolaiták*. Semmi határozottat nem tudunk ezekről.

2,13 – *hűséges tanúm*, *Antipász*. A tanúra használt görög kifejezés az a szó, amelyből a „*mártír*” ered (ehhez képest a magyar „*vértanúm*”-nak is fordítja). Nem ismerjük Antipászt.

2,14 – *Bálaám*. Jólismert történetét l. Szám 22–24. A

későbbi hagyomány kevésbé gondolt jót róla; azt hitték, hogy szabadosságra próbálta csábítani az izraelitákat.

2,17 – *rejtett manna*. L. Kiv 16,33, ahol egy edény manna megőrzéséről van szó és Zsid 9,4: a hagyomány szerint a szövetség ládájában tartották. Azt hitték, hogy a szövetség ládáját Jeremiás megmentette a pusztulástól és a Sínai-hegyen van elrejtve. Mikor eljön a Messiás, majd megint elfoglalja helyét minden benne levővel és a velük járó sok áldással együtt.

– *fehér kő*. Ezeket néha belépőjegynek használták lakomára. Titkos neveket gyakran használtak védő varázslatul. De itt úgylátszik nem a hívő nevééről, hanem Krisztus nevééről van szó (vö. 3,12). Minthogy név és természet összetartozik (l. Jn 14,26 kommentárját), ez lesz az az új, istenadta jelleg, amely alkalmassá teszi a hívőt a mennyországára.

2,20 – *Jezebel (Jezabel)* valami hamis női vezető; annak a királynőnek a nevéén szerepel, aki rossz útra vezette Izraelt (1Kir 16,31).

2,22 – *ágyak* – a házasságtörésre és a betegségekre is értendő. Házasságtörés a Bibliában gyakran jelenti az Istenhez való hűtlenséget.

2,28 – *a hajnalcsillag*: maga Krisztus 22,16-ban. Itt Krisztus dicsősége, amelyet megoszt népével.

3,5 – *az élet könyve*. Régi városok listát vezettek polgáraikról. Ez a mennyország polgárainak a listája.

3,7 – *Dávid kulcsa*. Iz 22,22-ben Dávid kulcsát egy megbízható embernek adják, aki érintetlenül fogja megőrizni Dávid örökségét. Itt a kulcs végső birtokosa, Krisztus kezében van. Ő meg tudja nyitni a menny ajtaját és a misszionáriusi vállalkozások kapuját (vö. 1Kor 16,9).

3,16 – *langyos*. Laodikeia közelében melegforrások

voltak. Az idevalósiak ugyancsak tudhatták, mi az a langyos víz.

3,18 – *szemkenőcs*. Laodikeiában orvosiskola volt, és híres volt fülkenőcséről, talán szemkenőcséről is. Bank- és textilipari központ volt, híres fekete gyapjúszövetet gyártott. Nagy kárt szenvedett Kr.e.60-ban egy földrengéstől, de visszautasította a segélyalapból, felkínált segélyt. *Gazdag* volt – de nem *igazán* gazdag. Minden más városnál szerepel valami jó oldal megemlézése. Laodikeáról semmi dicséret nem hangzik el.

4,4 – *huszonnégy vén*. Sokféle magyarázat merült föl erre, egyik sem biztos. Talán zsidó hagyomány Istent imádó angyalokról. De mért éppen 24?

4,6 – *négy állat sok szemmel*. A képanyag Ezekieltől való: 1,10, 10,12. Nem kell túlságosan kísérleteznünk a szimbolika teljes megmagyarázására. A fontos mozzanatok a régi hagyomány háttere, valamint Istennek és mennyországának ragyogó lefestése. A keresztény művészetben az embert, oroszlánt, bikát és sast a négy evangélistára alkalmazták – érdekes dolog, bár alapja nincs.

5,1–2 – *kívül-belül teleírt könyvtekecs*. A könyvtekerics Isten terve, amely megmutatja uralkodó hatalmát a világ és a történelem felett. A tekercseknek rendesen csak egyik oldalára írtak. De Isten terve sokkal gazdagabb, mint hogy ennyibe be lehetne szorítani. Egyesek a tekercset modern könyvnek ábrázolták, hét részben lepecsételve. De akkor bajosan magyarázható a „hátsó rész”. Megint csak nem kell kifacsarnunk a szimbolumot.

5,6 – *a Bárány*: a megfeszített Krisztus, ő egyben az Oroszlán is (Ter 49,9), az egyedüli, aki teljesen ki tudja nyilatkoztatni Isten szándékait. A huszonnégy vén, miután a 4. fejezetben Istent dicsőítette és imádta, az 5.-ben a Bárányt dicsőíti még elragadtatot-

tabb kifejezésekkel; csatlakoznak hozzájuk az angyalok és az egész teremtség. Ez nem azt mutatja, hogy a Bárány nagyobb Istennél. Csak mintegy crescendo módjára fokozza az istendícséret fortéját.

6,2 – *íjj*. A pártusok, a mai Perzsia ill. Irán északkeleti részén elterülő erős birodalom, rettegett veszedelem akkoriban. Híresek voltak lovas íjjászaik. Erre a veszélyre gondol itt János.

6,4 – *vörös ló*. A háború általában.

6,5 – *fekete ló*. Éhínség.

6,6. Ezek a mennyiségek a szűkölködést jelzik, bár még nem kifejezett éhínséget. Egy ember éppen elegendő búzát vehet magának egy napi napszámért (egy dénár, vö. Mt 20,2kk. A megfelelő modern pénzérték éppen olyan semmitmondó lenne számunkra, mint a régimódi „penny”). Az árpa olcsóbb volt, de nem olyan jó.

6,8 – *dőghalál*. Szó szerint (a magyarban is) „*halál*”, de halálos pestisjárványt jelent. J.B.: „*fekete halál*”.

Maga a Bárány törte fel ezeket a pecséteteket és engedte ki mindezt a rosszat. Az emberek bűneinek eredményét mutatják ezek, amint a kereszt is, de a Bárány végül diadalmaskodik a rossz fölött a kereszten.

6,9 – *az oltár alatt*, amely Isten trónusa előtt állt. Az egyik öreg rabbi mondta: „*Aki az oltár alatt van eltemetve, az mintha a dicsőség trónja alatt lenne eltemetve.*” Nem nélkülözték Isten jelenlétét, bár a végső igazságszolgáltatás még nem jött el.

7,4 – *megpecsételtek* (megjelöltek), személyes igazolásul és védelmül, amint Egyiptomban a zsidó házak ajtaját megjelölték húsvét éjjelén. A pecsét azt jelentette, hogy még ha vértanúságot is szenvednek, a végső pusztulás elkerüli őket.

– *Izrael törzsei*. Következik a teljes lista, kicsit

módosított formában. Dánt elhagyja, mert a zsidók azt hitték, hogy az Antikrisztus abból a törzsből születik. Vajon az 5–8. versben említett meghatározott szám különbözik-e a 9–17. meghatározatlan számától? G.B. Caird nem gondolja.¹ A Jelenések könyve rendszerint azonosítja a régi es az új Izraelt. János egyszerűen két szemszögből rajzolja meg ugyanazt a képet. 7,10 – *győzelem*. A régebbi fordítások (és a magyar) szerint „üdvösség, üdv”, egy modern fordításban pedig: „Üdvösségünk az Istentől jön”. De a görög szó gyakran használatos a győzelem tágabb értelmében. A hálaadás kiáltása ez Isten győzelméért a gonosz fölött, amely meghozta a mártírok szabadulását.

7,14 – *ruhájukat fehérre mosták a Bárány vérében*. Túl sok felületes érzelmességet pazaroltak erre a mondatra. Caird mélyebbre megy a mártírokról beszélve: „Nem a fizikai halál fenyegetése a legnagyobb kínszenvedés, hanem inkább a tartozó kötelességek kíméletlen összeütközése. Ilyenkor a keresztyén őszintén kételkedhet, mi a teendője, hacsak nem kapaszkodik meg szilárdan hitének középponti állításában, hogy Isten teljes igazsága Krisztusban, mégpedig a keresztfeszített Krisztusban található. Arról az emberről, aki a császári Róma messzemenő igényei között ragaszkodik ehhez a meggyőződéshez, bizvást állíthatjuk, hogy fehérre mosta ruháját a Bárány éltető vérében” (101.o.) Nagyszerű megállapítás.

8,1 – *csend lett az égben úgy egy félórára*. Szünetelnek a gonosz csodajelei, és még az angyalok dicsérete is. Mi lesz Isten következő tette? János „fél” idői (vö. 11,2) gyakran a gonosz korszakai – itt a bizonytalanságé.

¹ G.B. Caird, *Commentary on Revelation* (A. & C. Black, 1966) igen melegen ajánlható könyv: szakszerű, mélyrelátó, és igazi vallásos szellemmel közelíti meg a kérdéseket.

8,3 – *füstölő (tömjénező)*: izzó szenet tartalmazó edény, amelyen tömjént égettek, az ember imádságainak szimbolumaként. *A szentek* itt Isten népe, nem éppen csak a vértanúk a mennyben. „*Isten szándékának szent tüze csak akkor válik hatékonnyá a földön, ha keveredik az imádság tömjénjével*” (Caird).

8,7 – *a föld harmada*. Figyeljük meg ebben a fejezetben és a következőben a pusztulás részleges voltát. Nem teljes.

8,11 – *A csillagnak Ūröm volt a neve*. Az űröm keserű növény, bár rendesen nem mérges. A hely Róma csillagának hanyatlására utalhat, amely estében sokakat megmérgez.

9,2 – *a mélység*, a feneketlen szakadék, a káosz és a gonosz lakóhelye. „*A régiek kétségtelenül háromszintű világegyetemben hittek, de ez nem egészen ugyanaz, mintha azt mondanánk, hogy betű szerint vették ezt. Inkább teológiai, mint földrajzi okokból hittek ebben*” (Caird).

9,5 – *öt hónapig*. Anderson Scott (Century Bible) föltevése szerint ez volt a sáska járás normális ideje. A legtöbb más kommentátor diszkréten mellőzi a helyet. János sáskái nyilván Jóél élénk jövődőléséből származnak.

9,11 – *Abaddón*: Sheol, a sír. *Apollüón*: a pusztító.

9,14 – *a négy angyal*: gonosz angyalok. „*Angyal*” jelentése egyszerűen „küldött”, rossz követét éppúgy jelezheti, mint a jóét.

– *Eufrátesz*. Asszírok, babiloniak, perzsák mind erről a vidékről jöttek, János idejében pedig a pártusok fenyegettek.

9,16 – *húszezerszer tízezer*. Egy „*miriád*” (10.000) a legnagyobb görög szám. Itt önmagával van megszorozva és még megkétszerezve, vagyis megszámlálhatatlant jelent.

9,19 – *ereje a szájukban és a farkukban rejlett.* A pártusok lovas íjászaik előnyomuláskor előre felé, visszavonuláskor visszafelé nyilaztak.

10,1 – *szivárvány*, az isteni könyörület jelképe, amely egész idő alatt jelen van Isten ítéletében.

10,6 – *Nincs többé haladék!* (R.S.V. és magyar). „A várakozás ideje letelt” (J.B.). Ez a helyes értelem, inkább mint Hiv.: „*nem lesz többé idő*”. János azt várja, hogy Isten hamarosan cselekedni kezd.

10,10 – *édes . . . keserű.* A látnok magáévá teszi Isten szavát („*megeszi*”), Isten nevében prófétálni pedig gyönyörűség. De a rossz megjósolása keserű. Ez nem ízlik neki (nem úgy, mint egyes „*prófétáknak*”).

11,1–13. Nehéz passzus, többféle értelmezése van. A *két olajfa*, s egyben a *két tanú* Zakariásra utal (4. fej.). Ott ezek Zerubbábel és Józsué, Isten választott népének föl Kent királya és föl Kent papja. Ez a királyi és papi hatalom folytatódik a tanúban Krisztusnak és népének haláláig. A világ szörnyű ítéletéből vértanúságra jutnak, de noha meghalnak, végül is diadalt aratnak, s a gonosz világ és lakói fognak szenvedni. A *negyvenkét hónap (ezerkétszázhatvan nap)* az a „fél” korszak, amely a gonosz diadalának idejét jelzi, Isten hét évben összefoglalt tökéletes tevékenységének a fele. A *nagy város*, amelyben Krisztust megfeszítették, bajosan lehet Jeruzsálem, hiszen Szodomával és Gomorrával veti össze a szöveg. Tehát Rómának kell lennie. Róma befolyása mindenfelé kiterjedt, Jeruzsálemet is beleértve, ahol Jézust a római kormányzó alatt feszítették keresztre.

12,1 – *egy asszony*: Izrael, egész csodálatos nagyságában. Megszüli a Messiást, és a gonosz hatalmak azonnal támadást intéznek ellene a kor szimbolikus formáiban. Isten biztonságba helyezi, azután pedig megtámadja és megveri a gonosz erőket.

12,14 – *egy évig, két évig és félévig.* Ismét a „három és fél” jelzi a gonosz uralkodását.

12,15 – *víz... mint egy folyó.* Izrael vöröstengeri megmenekülésének reminiszcenciája.

13,1 – *egy vadállat... tíz szarva volt és hét feje.* A szimbolika itt is bonyolult. A vadállat Róma; a hét fejet hét császárnak kell tartanunk (bár itt további kérdések vetődnek föl); a tíz szarv is vonatkozhat a császárokra más számlálás szerint, belevéve három olyat is, akinek uralkodása jelentéktelen volt. Vagy a tíz szarv Dán 7,7-re utalhat, ott ti. tíz király kormányozta Antióhiát. Mindenesetre gonosz hatalmokról van szó.

– *káromló címek* (magyar: nevek), mert a római császároknak isteni címeket adtak.

13,3 – *halálos sebe meggyógyult.* Ez valószínűleg Néró császárra vonatkozik, aki meghalt, de sokan azt várták, hogy ismét életre kel.

13,8 – *akiknek a neve a világ kezdetétől nincs beírva az áldozati Bárány életkönyvébe.* A Hiv. a „világ kezdetétől” határozót a „Báránnyal” társítja: „a világ kezdetétől megölt Bárány”. A szavak görög rendje mindkét fordítást lehetővé teszi. Az első igen gyakori gondolat: Isten a világ kezdetétől kiválasztott magának bizonyos embereket. A gondolat sok nehézséget támaszt, és sok zavarra vezetett azok részéről, akik kételkedtek benne, hogy ők is e választottak közé tartoznak-e. Korlátozza az ember istenadta szabadságát is abban, hogy elfogadja, vagy elveti-e Istennek ezt a kiválasztását. Nagy értéke viszont, hogy megadja azt a biztonságot, hogy Isten kezében vagyunk.

¹ Az eleve-elrendelés és szabadakarat viszonyának századokig vitatott kérdését persze bajos három mondatba foglalni. Minthogy Isten mindenhatósága és mindentudása a valóságban egy, a „kiválasztás” már az ember ismeretében történik,

A második fordítás arra utalna, hogy a keresztfeszítés nemcsak az időben történt meg, hanem az örökkévalóságba tartozik. Főnséges gondolat, de egyedülálló volna az újszövetségben.

13,11 – *egy másik vadállat*. Talán az ázsiai helyi császárkultusz. Ezzel kapcsolatban gyakran császárszobrokat emeltek.

13,16 – *bélyegezzék meg* (magyar: jelöljék meg). Ez talán túl erős szó. Általában pecsétre, vagy bármi jelzésre vonatkozik. Így nevezték az iratokon a császár pecsétjét, vagy az érmeiken arcképét. Hivatalos ügyletet jelzett, amely kötelezte az érintett felet. Még a császár pénzének használata is tekintélyének elismerését jelentette.

13,18 – *a vadállat számát*. L. a fejezet elejét.

14,4 – *szűzesség* (szűzek). Itt férfiakra vonatkozik. Az utalás vonatkozhatik részben a nőtlenségre, de talán méginkább a bálványimádás kísértésének legyőzésére; ezt a Biblia gyakran nevezi házasságtörésnek.

14,8 – *Isten haragja*. „Isten” csak értelmi következtetés. A szó maga nem szerepel a görögben. Talán inkább a rosszra lecsapó kikerülhetetlen nemezis eszméjéről van szó.

14,20 – *a lovak zablájáig ért . . . ezerhatszáz stádiumnyira*. Senkisem tudta még kielégítő magyarázatát adni ennek a szimbolumnak.

16,12 – *napkelet királyai*. A pártusok – l. 6,2.

16,16 – *Harmagedón* (Armageddon). A név az ószövetségi Megiddóból származhat: híres csatamező, ahol megölték Siserát (Bír 5,19–20), majd később Jósiást

s így nem korlátozza szabadságát. Az utolsó mondattal sem érthetünk egyet, hiszen ki lehet *bizonyos* választottságában? (Vö. 1Kor 4,4.) Isten Krisztusban mindenkit feljogosít a föltétlen bizalomra, de ez nem válhat vakmerő bizakodássá.

(2Kir 23,29). De János Róma vereségének szimbolusmául használja.

17,3 – *egy asszonyt*. Róma.

17,8 – *A vadállat . . . volt, de már nincs. Felbukkan a mélységből*. Ez Néró császár; 1. 13,3.

17,9 – *a hét fej hét hegyet jelent*: Rómáét. Dombok és császárok a szimbolikus hetes számban szerepelnek.

17,14 – *az urak Ura és a királyok Királya*. Figyeljük meg a nagy és kisbetűket. A kifejezés nem „*legfelsőbb Urat és Királyt*” jelent, hanem a földi urak és királyok Kormányzóját. Nem csoda, hogy a még jelentéktelen keresztény egyházat üldözték, mikor ilyen igényt támasztott a nagy római birodalommal szemben.

18 – Minden idők egyik legnagyobb gyászáneke a gazdagságról és annak pusztulásáról; rémületes szökincsének jórésze az ószövetségből való. Olvassuk el hangosan – és gondoljuk meg, micsoda fölséges arcátlanság kellett ahhoz, hogy valaki ezt egyáltalán elmondja.

19 – Róma pusztulása után következik Isten, a Bárány és az Egyház győzelme. Az ószövetségben gyakran úgy beszélnek Istenről, mint aki „*házasságot kötött*” népével – a legszorosabb viszony, amit emberi gondolkodás találhat. L. Óz 2,19; Iz 54,5; Ez 16,8.

19,10 – *a prófétaság lelke*. A prófétaság Isten szándékainak kinyilvánítása. Ezt művelték az ószövetségi próféták, a legfelsőbb fokon Jézus, és ezt kell tennie minden kereszténynek, hogy tanúságot tegyen róla. A bibliai prófétálás éppenúgy törődik a jelen körülményekkel, mint a jövővel.

19,11 – *lovasa*: A győzelem jelképe.

20,3 – *ezer évre*, vagy egy milleniumra. Innét való a „*millenarizmus*”: az a hiedelem minden korban, hogy az igazak fel fognak támadni és Krisztussal ezer évig uralkodnak a földön, mielőtt a többi halott feltá-

madna ítéletre. Ez a hiedelem János szavait ebben a fejezetben betű szerint veszi. Ebben az esetben igazán furcsa, hogy ez még mindig nem kezdődött meg, és haszontalan dolog ennyi energiát fecsérelni a várására. János szimbolikájában ez igen valószínűen egy óvás: mikor majd eljön az idő, hogy a jó látszólag diadalmaskodik, nagyon is következhet a gonosz végső támadása. A keresztény sohasem ülhet ölbetett kézzel.

20,8 – *Góg és Magóg*: a gonosz ősi ellenséges erői.

20,10 – *kínjuk meg nem szűnik*. Ez itt a gonosz erőkre vonatkozik, nem egyéni bűnösökre. A tüzes tóba vetik őket, amely a második halál (20,14–15). Még János élénk nyelvezete sem bocsátkozik a kárhozottak örök kínjainak részletezésébe.

21,2 – *az új Jeruzsálem*. Ennek a fejezetnek nagyszerű képvilága nem igényel részletes magyarázatot. János persze felhasználja mindazt a szimbolumot, amit az ószövetségben talál, sőt még a korabeli asztrológiát is, de főcélja az, hogy bepillantást adjon olvasóinak a menny dicsőségébe. Ki tette jobban valaha is?

Ezek a részletmegjegyzések természetesen összefüggéstelenek. Sok belőlük olyan pontokkal foglalkozik, amelyek fontossága másodrendű, de magyarázatot igényelnek. Senki se tévessze ettől szem elől a könyv nagy témáit: Isten nagyszerű céljait, Krisztus dicsőségét, a gonosz roppant, de időleges valóságát, a mennyi világ állandó realitását és az ismeretlen, üldözött, hívő Egyház megígért diadalát; bármilyen kétségbeejtő megpróbáltatásokban van része: biztonságban pihen Isten kezében. Ezek a témák manapság – ha nem is mindenütt – mintha nagyon elnémulnának. Pedig ez minden keresztény élet alapja, csak ez a fontos minden helyzetben, és ez a mi egyedüli igazi biztonságunk, reménységünk, örömünk.

Harmadik rész

MARGARET AVERY

Levél a rómaiakhoz
korintusiakhoz 1–2
galatákhoz
zsidókhoz

A rómaiaknak írt levél

Pál igen büszke volt római polgár voltára; „*Róma*” neki is, mint sok kortársának, bűvös szó volt. Egy római ezredesnek, aki súlyos pénzen vette meg ezt a polgárságát, Pál azzal vágthatott vissza: ő abban született! (Csel 22,22–29. Figyeljük meg, micsoda különbséget jelentett ez!) Levele címzettjeinek elmondja, hogy misszionáriusi működésének első szakasza befejeződött, s most nyugat felé szándékozik menni, először Rómába, azután Spanyolországba (15,22–29). Lehet, hogy Rómába indulását annak a pénznek a gondja késleltette, amelyet a pogány egyházak a jeruzsálemi egyház támogatására gyűjtöttek össze, valamint az a vágya, hogy pünkösdkor fölmenjen a Templomba. Mindenesetre úgy érkezett aztán Rómába, ahogyan nem várta (Csel 25,11–12).

Ez a levél látogatásának útját egyengeti. Nem ő térítette meg a rómaiakat, de stratégiailag igen jelentős helyen fekvő, fontos egyházak voltak, így baráti viszonyba kívánt jutni velük. Minthogy nem ismerte személyesen őket, egyes szakemberek úgy gondolják, a 16. fejezet nem ide tartozik, hanem eredetileg más egyháznak volt szánva, pl. az efezusiaknak, és Pál ottani barátainak küld benne üdvözléseket. Mások szerint utazásai közben találkozhatott olyan zsidókkal, akiket Claudius császár kiűzött, azután visszatértek Rómába és az apostol itt megemlékezik róluk. Egyes üdvözlések bensőséges hangja, mint pl. Rufus anyjának küldött hálás üzenete, talán az első felfogást valószínűsíti. Egy mindenesetre világos: hogy nagyon szeretne eljutni Rómába.

Ez a levél nem egy válságos helyzetre való sietős

reagálás, mint a galatákhoz írott: ugyanazzal a témával foglalkozik, de gondosan végiggondolt értekezés, inkább röpirat, mint levél. Pált valószínűleg megdöbentette volna, ha egy próféta közli vele, hogy a levelei a következő században „Szentírássá” lesznek, de azt talán sejtette, hogy a római levél fönnmarad. Mindenesetre nagy gonddal írta meg, – ami csöppet sem teszi kevésbé nehézé!

A levél témája a *megigazulás*. Tárgyal mind a keresztény ember, zsidó és pogány (a rómaiak közt mindkettő előfordult) egyéni üdvösségéről, mind Isten működéséről a történelemben. Próbálja kikutatni és kibontani Isten szándékait.

Az üdvözülésre használt szó (görögben: *szótéria*) épiséget, egészséget, kifogástalan állapotot jelent. A pogány kultuszokban közhasználatú volt és virágzó anyagi helyzetet, személyes boldogságot és halhatatlanságot foglalt magában. Pál a főnévnek és igéjének keresztény ízt adott. A Filippi-beli börtönőr nyilván jobbnak találta Pál „szótériáját”, mint minden mást, amit azelőtt ismert. Pál *szótér*-ja, Üdvözítője szemelláthatólag eredményesen működött. (Lásd Csel 16,25–34).

A levél három nagy szakaszra oszlik, rövid bevezetéssel és epilógussal (16. fej.).

a) 1–8. fej. Bevezetés. Üdvözülés a Krisztusba vetett hit által. Ékesszóló tetőpont a 8. fej.

b) 9–11. fej. Izrael helye Isten szándékában.

c) 12–15. fej. A keresztény ember kötelessége mint hívőnek és mint állampolgárnak. Pál szolgálata és terve.

Üdvözülés a hit által

Pál, mielőtt megkezdené érvelését, bemutatkozik. A megnyitó mondat már sejteti a levél széles körét:

„Pál, Krisztus Jézus szolgája, meghívott apostol, akit az Isten kiválasztott evangéliumának hirdetésére, amelyet prófétái által a szent iratokban már régen megígért” (1,1).

A „jóhír” (evangélium) a feltámadott Úrról szól, és Róma egyike azoknak a „pogány nemzeteknek”, akikhez Pál küldetése szól (1,6). Udvariasan úgy szólítja meg őket, mint *akiket az Isten szeret és a szentségre meghívott*” (1,7). A „szentséget” a szó tágabb értelmében kell venni: azok, akik az Úrnak szentelték életüket, nem föltétlenül kiemelkedő hatalmú vagy erényű keresztények. Ezután hálaadás és imádság következik. Tapintatot tanúsít, amikor azt a reményét fejezi ki, hogy éppenúgy bátorítást fog kapni tőlük, mint ők tőle. Üzenete mindenkinek szól, zsidónak és görögnek, tanultnak és tanulatlannak egyaránt. – Ezután fog a tulajdonképpeni témába.

Az 1–8. fejezet gondolatmenete nagyon hasonlít egy szimfónia vagy concerto menetéhez: Megadja a témát, utána kifejti, majd újból visszatér magához a főtémához; vannak más, kisebb motívumok, de az alapdal-lam állandóan visszatér. Így írtak a próféták, nevezetesen Második Izaiás, ahonnan itt visszhangokat találunk.

A téma a következő: „Az igaz a hitből (hit által) él” (1,17. Vö. Hab 2,4).

A. Az embernek szüksége van megváltásra. A pogányok (1,18–32) és a zsidók (2,1–3,8) bűnös élete.

A korabeli világ baljós képe nagyon hasonlít ahhoz, amit a római szatirikus Juvenalis festett. A pogányokban „természetes vallásosság” van: Istent fölfedezhetnék az általa teremtet világegyetemben, de ők a vaktságot választották, és átadták magukat a bálvá-

nyozásnak és hamis filozófiának, minden elképzelhető bűnbe és perverzióba süllyedtek, bár tudják: végük a halál (1,18–32).

Talán a római zsinagógák zsidókeresztényei ezt a levelet hallgatva gratuláltak önmaguknak, hogy ők nem követik el a pogányok súlyos bűneit. Ha igen, akkor a következő passzus alaposan fejbekólinthatta őket. A zsidók éppúgy alá vannak vetve Isten ítéletének, mint a pogányok, és nem menekülhetnek meg a bűn következményeitől. Mi haszna, hogy óvnak másokat mondjuk a lopás és a házasságtörés bűnétől, ha ők maguk meg elkövetik ezeket? (1,17–24) A törvény nem menti meg őket. „A törvény csak azt mondja meg, mi bűn” (3,20).

Mindenki vétkezett. Sem a zsidókat nem menti meg kiváltságos helyzetük, sem a pogányokat hogy nem részesültek ebben a kiváltságban.

Ezen a ponton a zsidó joggal kérdezheti: mi értelme van akkor, hogy zsidó valaki, ha a törvény nem mentheti meg? Van hát előnye a körülmételésnek? Igen. A zsidók, akár hívők, akár nem, kiváltságos viszonyban állnak Istennel, megkapták üzenetét, és egyedülálló fegyelem birtokosai. (Elképzelhetjük, hogy a zsidókeresztény fölveti a kérdést: miért tartsa ő meg ezt a sok szabályt, mikor a pogányok nem teszik. Sok húhó semmiért!) Pál mélyen értékelte zsidó örökségét. (Vö. Gal 1,13–14; Fil 3,6; Csel 22,3–5). Sohasem tanácsolja a zsidókeresztényeknek, hogy ne legyenek tovább zsidók. Majd ennek is eljön az ideje. De még nincs itt.

B. Hogyan „igazulhatnak meg” tehát a bűnösök?

(„*Megigazult*” annyit jelent, mint „*ártatlannak minősített*”, akár ténylegesen ártatlan, akár nem, fölmen-

tett Isten ítélőszéke előtt, elfogadott előtte. Mint az a fogoly, aki megnyerte pörét az emberi törvényszék előtt, úgy távozik onnan, hogy tisztázta magát a vád alól és a társadalom ismét befogadja.)

A válasz: a hit által. Újból a fő témát halljuk, de jobban kifejtve, mint 1,17-ben: feloldatlan disszonanciákból átmegyünk egy dúr-akkordba:

„Mind a zsidók, mind a pogányok vétkeztek és nélkülözik Isten dicsőségét; és mindkettő megigazulást kap kegyelmének ingyenes adományából, Jézus Krisztus megváltása árán, akit Isten arra szánt, hogy föláldozza életét és így kiengesztelést nyerjen a hit által” (3,23–25).

Mit jelent ez? Három dolgot:

1. Minden Istennel kezdődik, az ő önkéntes nagylelkűségével (ez a „*kegyelem*” szó mögött rejlő gondolat). A megigazulás, vagyis az erkölcsi és lelki egészség, „*ingyenes adomány*”. (Egyes modern vallási vezetők annyira a nekik tetsző Istent akarják megadni a mai embernek, hogy kihagyják az isteni kezdeményezést.)

2. A Krisztusba vetett hit kiengesztelődést jelent Istennel: ő betömi a szakadékot, jóváteszi a sértést és újra helyreállítja a boldog együttlétet (Vö. 2Kor 5). Az ember *elfogadja* ezt az új állapotot: nem arra szólítják föl, hogy érdemelje ki (3,25).

3. Az új állapot szabadulás a szolgaságból, új élet. Valószínű, hogy az őskeresztényeknek több mint fele rabszolga volt. Csak azt tehették, hogy próbálnak elég pénzt megtakarítani szabadságuk megvásárlására. Tehát igen jól megértették a „*redempció*”, meg-váltás, visszavásárlás metaforáját. De jól érthetik a gazdag modern emberek is, akiknek a gyermekeiket elrabolják!

C. Ábrahám példája (4. fej.)

Közjáték, hogy emlékeztesse olvasóit a hitnek egy kiváló példájára. Ábrahám Isten ígéreteinek engedelmeskedve ismeretlen vidékre vándorolt ki. Istenbe vetett bizalma tette „megigazulttá”, nem pedig a körülmételés, mert az később következett. Így ő a körülmételt zsidó *fizikai* őse, a körülmétéletlen hívő *szellemi* őse, és mindkettejüknek a hit példája.

Ez a lényege egy meglehetősen rabbinikus jellegű szakasznak, amellyel nem szükséges részletesebben foglalkoznunk.

D. A megigazulás további megvitatása (5–8. fej.) Ez a levél középpontja.

Harmadszor térünk vissza a főtémához: a Jóhírhez. „Eddig tehát azt láttuk, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus által a hitben megigazultunk és békében élünk Istennel. Mert a hittel és Jézus által jutottunk a kegyelemnek ebbe az állapotába és dicsekedhetünk azzal a reménységgel, hogy az isteni dicsőség részesei leszünk” (5,1–2).

A „megigazulás” gyümölcsei: békesség Istennel és közösség Jézus Krisztussal, a szenvedés türelmes elfogadása és elhomályosíthatatlan remény, mert „Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk ajándékozott Szentlélekkel” (5,1–11).

Ádám és Krisztus hasonlít abban, hogy mindkettő nagy befolyással van az emberi nemre; de ez a hatás teljesen eltérő. Ádám a megváltatlan, bűnös ember jelképe, Krisztus az új emberségé: az emberé, amelyennek lennie kellene. „Az isteni Emberfiának tökéletes engedelmessége eltörli az összes esendő emberfiak engedetlenségét, és őáltala a halál véglegessége az örök élet ígéretévé változott” – írja William Neil

egykötetes bibliakommentárjában (450.o.) (vö. Róm 5,12–21).

Most egy ijesztő indítvány! Ha Isten kegyelme a bűnösökre árad ki, akkor talán vétkezzünk nagyot, hogy nagy bocsánatot nyerjünk? (6,1) Talán egyes rosszul tájékozott keresztények ilyenformán beszéltek. Pál a legerősebb hangnemben visszautasítja ezt. Keresztségekor a keresztény ellene mond a bűnnek, és új életet kezd: saját tapasztalatával megismétli Jézus Krisztus halálát és feltámadását (6,3–4). A keresztény szabadság nem szabadosság, hanem gazdacseré: a bűn szolgája Krisztus szolgájává válik. A bűn szolgájának zsoldja a halál: Krisztus szolgája az örök élet adományát kapja (6,23). „Örök” jelentése: *„olyan mennyei élet, amelyet semmisem tud elpusztítani”*, inkább, mint *„végeérhetetlen”*.

A keresztény és a Törvény (7. fej.). Ez a fejezet különösen érdekes mind a pszichológus, mind a teológus számára. Az erkölcsstan nem az egész kereszténység, de annak jelentős része. A kereszténynek nemcsak hinnie kell, hanem cselekednie is. Itt fölismeri, hogy szakadék tátong szándékai és a kivitel között, és komoly, gyakran szenvedélyes igyekezetének kudarca a kétségbeesésbe kergeti. Ez volt Pál tapasztalata. A zsidó törvény megmutatta neki, mit tegyen, de nem volt képes erőt adni hozzá. Talán a csalódottságnak itt leírt állapota bizonyos mértékig saját élménye volt megtérése előtt és után. De biztos, hogy miután találkozott az Úrral a damaszkuszi úton, a megigazulás új szintjére került, és valami más, nem belőle való erő hajtotta, hogy olyan színvonalra érjen el, amely nem volt megközelíthető a maga erejével. Ekkor indulat fogta el a Törvény ellen, amely nem tudott erkölcsi győzelmet biztosítani neki. Kritikája azonban óvatos, hisz nem Isten adta-e a Törvényt Izraelnek

Mózes által? Amikor a Törvény megtiltotta a bűnt ezzel ráirányította a figyelmet; így tápot adott a bűnös kívánságnak, és kétségbeesett feszültséget teremtet, ahonnet nem volt kiút. A 15–23. vers élénken írja le ezt az egyetemes emberi tapasztalatot (főleg 15,21–22).

És ekkor Pálnak eszébe villan Krisztus győzelme. Egy pillanatra maga előtt lát egy római diadalmenettet, vagy valami más nyilvános alkalmat, ahol a bűnöst egy holttesthez kötötték és úgy rángatták halála felé. Éppenígy ráncigálja halálba az embert alantasabb természetének ösztökélése. De van kiút. „*Én szerencsétlen ember! Ki vált meg engem e halálnak szánt testből? Hála az Istennek Urunk Jézus Krisztus által?*” (7,24).

E. Élet a Lélekből (8. fejelet)

Az embert földies természete következtében a Törvény nem volt képes megmenteni, de „*Isten elbánt a bűnnel: elküldte Fiát minden bűnös testhez hasonló testben, és ebben a testben megítélte a bűnt*” (8,3). Azóta Isten Lelke, uralma alá kerítve a bűnös kívánságot, képessé tette az embert, hogy megtegye Isten akaratát (8,4).

Pál azután szembeállít két életszintet: a földit és a lelkit. A földies ember látóhatára csak e világ. Hiányzik belőle „*az öröklét perspektívája*”, megelégszik azzal, hogy vágyait követi, anyagi érdekekkel foglalkozik. A halállal pedig számára mindennek vége. A lelki ember bizakodva halad, olyan közösségben van Istennel, mint a gyermek apjával, és azon a bensőséges, gyöngéd néven szólítja, amelyet Jézus használt, a gyermek szavával: Abba, Atya (8,14–17). A benne lakó Szentlélek emeli föl imáját Istenhez (8,26–27).

Megosztja Krisztus sorsát. Mint ő, szenved, és mint ő, dicsőséges jövő elébe néz.

Krisztus végső győzelmében nemcsak az ember osztozik, hanem mindaz, amit Isten alkotott, minden teremtménye. Most minden szenved, de ebből a kínból valami új születik meg, az áldás új rendje, amelynek első jele a Lélek jelenléte az Egyházban. Ha a keresztyének nem tudnak úgy imádkozni, mint szeretnének, a Lélek, aki ismeri szándékukat, beszél helyettük (8,18–25).

Ahogy ezt olvassuk, azt kérdezzük: Mikor virrad ránk ez az áldott kor? Pál nem adja meg a kulcsot hozzá, de kétségtelenül hitte az Egyházzal együtt Krisztus második eljövetelét, és a történelem végén bekövetkező nagy beteljesedést. Az 1. tesszalonikai levél a zsidó apokaliptika nyelvén írja le ezt. Emögött a szimbolika mögött az Egyháznak az a meggyőződése dolgozik, hogy Isten a történelemben a maga szándékait valósítja meg. A mindenség nem „*atomok véletlen összesűrűsödése*”, vagy személytelen gépezet, – hasonló nézetek jólismertek voltak Pál olvasóinak, és azok nekünk is. A Biblia szemlélete szerint minden beteljesedése felé tart Isten kezében.

A bizalom tetőfoka (8,28–39). Közreműködni tudni Istennel: olyan kiváltság ez, amelyet Pál igen nagyra becsült és boldogan osztott meg keresztyén testvéreivel. Az a rendeltetésük, „*hogy Fia valóságos képmásai legyenek, így lesz ő elsőszülött sok testvér között*” (8,28–30).

Isten szeretetének és hatalmának biztos tudata örömmel tölti el Pált. „*Ha Isten velünk, ki ellenünk?*” (31) „*Biztos vagyok ugyanis benne, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem*

szakíthat bennünket Isten szeretetéből, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban vált láthatóvá” (8,38–39). (Vö. 1Kor 15,48; 2Kor 3,18).

Így az üdvösség hirdetése Pálnál ragyogó tetőpontra ér.

Azt várnánk, hogy a hitnek ezt a csúcsát közvetlenül gyakorlati tanácsok követik. 12,1-től ez is következik, a jólismert „ezért”-tel. De mielőtt idáig jutnánk, egy önmagában teljes részlet van közbevetve (9–11). Egyesek azt gondolják, ez különálló beszéd volt és vagy maga Pál, vagy egy későbbi kiadó szötte bele a levélbe. Mások szerint az eredeti levél része.

Izrael helye Isten üdvözítő tervében (9–11. fejk.)

Olyan jámbor és hazafias zsidókeresztényt, mint Pál, természetesen nagyon megzavart, hogy Izrael elvetette a Krisztust. Ez értelmileg is probléma volt. Miért történt, hogy Isten kiképezte népét saját ismeretében, azután pedig megengedte, hogy elutasítsák Fiának, Messiásuknak és Üdvözítőjüknek ajánlatát?

Pál ezzel a problémával viaskodik itt, talán nem teljes sikerrel.

Ami nagy benyomást tesz ránk, az őszinte kínja. „*Szívesen lennék magam átok alatt és távol Krisztustól véreimért, Izraelből való testvéreimért*” (9,1–3). Isten fiaivá fogadta őket, számukra alapította a szövetséget, a Törvényt, az istentiszteletet. Mint Ábrahám leszármazottai Krisztus vérszerinti testvérei. Kaphattak-e többet?

A. Istent kell-e vádolni? (9,6–13)

Elvetette volna őket? Ez elgondolhatatlan. Mindig voltak olyan izraeliták, akik nem voltak Izrael igazi

gyermekei, mint mondjuk Ézsau – és mások, akik azok voltak, mint Jákob. A kiváltság mindenesetre nem emberi érdemen alapul, hanem Isten választásán. Egyeseket kiválaszt, másokat elvet, amint a fazekas azt teszi agyagjával, amit akar, egyes darabokat úgy formál, hogy érdemes megtartani, másokat elhajítanak. Az embernek nincs több joga felelősségrevonni Istent, mint a fazéknak panaszkodni a fazekas ellen, miért formálta ilyenre (9,19–21). Isten nagy türelmet tanúsított Izrael iránt és elhalasztotta a megérdemelt pusztulást meghívottjai kedvéért. Az ő választottai pedig a keresztény hívők, akár zsidók, akár pogányok (9,22–24).

Mindezt előre megjósolták az ószövetségben. Számos Izrael hitetlenségét mutató idézet kerül itt rabbinikus stílusban az okoskodásba (9,25–29). De a fejezet vége előtt újból felhangzik a levél fő témája: *a zsidók nem juthattak el a megigazulásra, mert a jótettekre hagyatkoztak, ahelyett, hogy a hitben bizakodtak volna* (9,32). Nem értették meg, hogy a megigazulás Isten ajándéka, nem olyasmi, amit ki lehet érdemelni. „*Buzgóságuk téves úton jár*” (10,2). Nem kell lehoznunk az égből Krisztust, hiszen ott van szorosan mellettük – ezt a tételt a zsoltárokból és a Másodtörvénykönyvből vett idézetekkel erősíti (MTörv 9,4; 30,14; Zsolt 107,26).

10,9–13 betekintést enged abba, milyen feltételekkel léphetett be valaki az ősegyházba. A leendő kereszténynek ajkával meg kell vallania, hogy Jézus az Úr, és szívében hinnie, hogy Isten feltámasztotta őt halottaiból (10,9). *Mindenki*, aki ezeknek a követelményeknek eleget tesz, üdvözl (10,13). A feltámasztásnak ezt a hangsúlyozását mindenütt megtaláljuk az újszövetségben (vö. 1Kor 15,1–11; Csel 2,23kk, stb.) 10,13 egyetemessége nehezen illik össze 9,19–21-gyel, de

nem lenne igazságos, rendszerezett teológiát követelnünk Pálon. Az apostol hangosan gondolkodik.

A 10. fej. Izraelnek, mint „*engedetlen és lázadó népnek*” újabb elítélésével fejeződik be. Nem hozhatják fel mentségükre, hogy nem hirdették nekik érthetően az evangéliumot. Izaiás tudja, hányszor talált jóhíre süket fülekre. Így van ez a Pál-korabeli Izraellel is (10,14–21).

Még sincs minden elveszve.

B. A reménység okai (11. fej.)

„*Én, izraelita Ábrahám ivadékaiból, Benjámin törzseiből, sohasem egyezhetnék bele abba, hogy Isten elvette népét, azt a népet, amelyet hosszú idővel ezelőtt kiválasztott.*”

Micsoda hát Isten terve?

1. Bár Izrael egésze nem látta meg az igazságot, egy maradék befogadta. Az Írásból azt olvashatjuk ki, hogy Isten nem *hagyta* meglátni őket. Itt ismét az eleve-elrendeléssel van dolgunk, ÓSz-i idézetekkel illusztrálva (11,1–10).

2. De a zsidók nincsenek mindörökre kizárva Isten könyörületéből. Amikor visszautasították az evangéliumot, ez arra ösztökelte Pált, hogy a pogányoknak vigye meg (Csel 14). Ha látják, milyen áldásban részesülnek a pogányok, akkor majd vetélkednek velük a hitben és Krisztushoz fordulnak.

3. A zsidók még mindig a választott nép. Jegyezzék ezt meg a pogányok! A gyökér zsidó, még akkor is, ha pogány ágakat oltottak be a lenyesett zsidók pótlására. Ha a pogányok engedetlenek, egykönnyen úgy találhatják, hogy levágták őket az anyatörzsről és a régi zsidó ágakat ojtották be újra (11,16–24). (Pál nyilvánvalóan nem volt kertész. Vagy talán minden analógia tökéletlen.)

4. A zsidók majd akkor térnek meg, ha már minden erre szánt pogány belépett az Egyházba.

A fejezet Isten dicséretével zárul és annak beismerésével, hogy ez a probléma túl van az emberi értelem határán (11,33–36).

Buzdítás

Amint ez Pál leveleiben szokásos, a zárófejezetek gyakorlati tanácsokkal vannak tele. Elmagyarázta Isten szerető kegyességét Krisztusban: most megállapítja, hogyan kell ezt viszonznia a kereszténynek. A 12. fejezet a személyi megigazultsággal foglalkozik, a 13. az állampolgári kötelességgel, 14,1–15,6 az egyház számára ad szabályokat. A 15. fejezet többi része Pál terveiről és missziós hivatásáról szól, a 16. pedig üdvözléseket tartalmaz.

Pál minden levelének erkölcsi szakaszaiban leginkább a *szeretetet* (görög *agapé*) hangsúlyozza. A szó szilárd jóakaratot, nyájasságot jelent. Ez a 12. fej. főtemája. (Vö 1Kor 13.) Mielőtt erről kezdene beszélni, egy megragadó metaforával nyitja meg a fejezetet (12,1–2), amelyet az állatok feláldozásának gyakorlatából vesz. A római keresztényeknek nem megölt állatokat kell feláldozniuk Istennek, hanem önmagukat, mint olyan élőlényeket, akik képesek Isten akaratának fölfedezésére és a tökéletesség felé való törekvésre.

Azután buzdítja őket, hogy éljenek egységben és szeretetben; itt a testnek és tagjainak metaforáját használja, mint 1Kor 12,12–13-ban. Legyenek szerények, szorgalmasok, vidámak (ezt kétszer is említi) és vendégszeretők. Jótékony szeretetüknek ellenségeikre is ki kell terjednie (vö. Mt 5,43–48; Péld 25,21–22). Pál ügyessége és tapintata világosan kitűnik az ilyen megjegyzésekből: „*Sohase legyetek leereszkedők,*

hanem kössetek igazi barátságot a szegényekkel”
(12,16).

A. Állampolgári kötelesség (13. fej.)

Ezt a fejezetet gyakran használták föl a királyok isteni jogának alátámasztására. A keresztény legyen jó állampolgár és tisztelje a tekintélyt. „Az állam azért van, hogy szolgálja Istent a ti javatokra” (13,4). Csak a gonosztevőknek kell félniük az államhatalomtól. A keresztények engedelmeskedjenek a törvénynek (pl. adót ne csak félelemből fizessenek, hanem azért, mert ez keresztény kötelesség). Az állami hivatalnok, aki begyűjti az adót, Isten tisztviselője.

Pál maga is római polgár volt és roppant büszke állampolgárságára. (L. Csel 22,22–29.) Az üldözés csak a következő évtizedben, Néró uralkodása alatt tört ki. Pál tisztában volt vele, hogy az egyháznak előnyös, ha lojális Róma iránt és nem vonja magára a figyelmet. Alattvalói hűsége mindenesetre őszinte volt. Az alkalmazkodás volt az egyetlen bölcs magatartás. A század végén az üldözés időszakos, de olykor szigorú. Rómából a hétfejű vadállat lett (Jel 13).

13,9-ben Pál visszatér a szeretet témájához. Az, aki igazán szereti felebarátját, ezzel a törvény minden parancsát megtartja. A végső üdvösség közelségének arra kell ösztökélnie a keresztényt, hogy legyen lelki-
leg éber, kerülje az érzékiség terén való lazaságot és a viszálykodást. Figyeljük meg Krisztus hamaros visszatérésének várását.

B. Hogyan kell bánni a nagyon aggályosokkal (14–15,6)

Pál azt a részletkérdést tárgyalja, szabad-e enni a bálványoknak áldozott húsból. Az 1. korintusi levélben (8,7–13) kimerítően foglalkozik ezzel. (Másféle

húst alig lehetett kapni.) A nagyon aggályosok úgy érezték, hogy ha ilyenből esznek, azzal gonosz befolyás alá kerülnek. Mások, mint Pál is, hálát adtak Istennek ételükért és mindent megettek. Pál az erősebb lelkiismeretűeknek azt tanácsolja itt is és 1Kor-ban is, hogy korlátozzák szabadságukat, ha annak gyakorlása bűnalkalom lehet a testvérnek (15,1). Egységre és kölcsönös türelemre való felszólítás (7–12), majd áldás (13) vezet át az epilógusba.

Epilógus

Itt Pál sajátmagáról és terveiről beszél, ajánlja magát a rómaiaknak és megmagyarázza, miért ír. Mint a pogányok apostolát, sajátos-helyzete feljogosítja, hogy „*helyenként merészebben írjon*”. Krisztus Jézussal egyesülve egész erejében megvitte a jóhírt Jeruzsálemtől Illíriáig. Minthogy szokásos eljárása az, hogy nem avatkozik más vezetők alapította egyházak dolgába, nem látogatta meg a rómaiakat. Most, miután elvitte az egyházak hozzájárulását a jeruzsálemi anyaegyháznak, meg tudja látogatni Rómát Spanyolország evangelizálására indulóban. Imáikat kéri és örömmel várja a kedves látogatást. Következik egy második áldás (15,33; vö. 15,11).

A 16. fejezet, akár eredeti része a levélnek, akár nem, bepillantást enged Pál baráti ragaszkodásába és buzgó pásztori gondjába sok megtérített híve iránt. Figyelemreméltóan udvarias Rufusnak és édesanyjának szóló üdvözlete (16,13). Az említettek közül legalább nyolc nő, egyikük vezető állásban (1–2. vers). Nem minden megtért alacsony származású (32. v.). Olyanokkal is találkozunk, akiket jól ismerünk az Apostolok Cselekedeteiből: Priszka és Aquila (3) és Timóteus (21). (Lásd Csel 16,1–3; 18,1–4.)

A levél hosszú doxológiával zárul.

A korintusiaknak írt levelek

Korintus városa sziklás fennsíkon helyezkedett el egy fölébe magasló hatalmas szirt alatt, és letekintett a tenger egy hosszú, keskeny öblére. Közelében volt egy keskeny földszoros, amelyet most a korintusi csatorna szel át. Mindegyik oldalán mélytengeri kikötő tette lehetővé, hogy a hajók bejöjjenek, kirakják rakományukat és az árukat elküldjék a földnyelven át a szembenfekvő kikötőnek egy másik hajójára: így elkerülhették Délgörögország szeszélyes partjait. Korintus így hidat alkotott kelet és nyugat között.

Szent Pál korában a római világ negyedik legnagyobb városa volt, Görögország Liverpool-ja, ahol sok népfaj nyüzsgő kereskedelmet folytatott. Ez volt Ahája fővárosa és így a tartományi kormányzat székhelye is; ez pompás épületekben székel, romjai ma is megvannak. Sportközpont is volt; az isztmoszi játékok mindjárt az olimpiaiak után következtek. Híres volt szép házairól és kertjeiről, és kézműiparáról: bronz- és rézvázák és tükrök (vö. 1Kor 13,1.12), hangszerek. (Heródes Korintusban vette a Templom kapuit.) A római világ egyik legfényűzőbb és legerőköstlenebb helye volt, úgyannyira, hogy egy korbéli római drámában halálos sértésnek számított, amikor az egyik szereplőt „*korintusi*”-nak szólították.

Pál eljárása az volt, hogy üzenetét a római utak mentén fekvő városokban hirdette. Először a zsinagógákban, ahol a pogány rokonszenvezők, az ún. „*istenfélők*” gyakran készségesebbnek bizonyultak a zsidoknál. (Vö. Csel 13,44–52.) A zsidók üldözése miatt küldözgették ide-oda ezen a második missziós útján,

míg végül Korintusba ért, igen leverten és aggodva hátrahagyott társai miatt (Csel 17,14–15). Mikor aztán ezek is csatlakoztak hozzá, sokkal nagyobb hévvel hirdette az igét a szilaj ellenállás torkában, időnként visszavonulva a zsinagógából egy vezetőszeretetet élő keresztény szomszédos házába. Feszült helyzetet teremtett, amikor a két ellenséges gyülekezet egymás melletti épületekbe tódult. Csel 18,9–11 azt mutatja, hogy Pál veszélyben forgott, és amikor a város új, szelídségéről és műveltségéről emlegetett prokonzult kapott¹, a zsidók reménykedve törvény elé vitték Pált. De az éleselméjű és tapasztalt Gallio egyáltalán nem volt hajlandó tudomasul venni az esetet, és elutasította őket (Csel 18,12–17).

Pál meggyőződése szerint az Úr akarata volt, hogy egyidőre Korintusban maradjon.

De nyilvánvalóan nem volt kellemes környezet. A görög városok általában elég forrongók voltak. Korintusban sok volt a jövés-menés, fajok és vélemények ütközése, és a mulatóhelyek könnyelműsége. A kicsiny keresztény közösség nemcsak a pogányság tengerében úszott: belül is zavarok voltak. Pál nekik írt levelei közül (világos, hogy több is volt) kettő fennmaradt: ezek világot vetnek mind a korintusiakra, mint az Apostolra.

A korintusiaknak írt első levél

Úgy látszik, Pál efezusi tartózkodása alatt rossz híreket kapott Korintusból (1,11) és éppen ezeket a hibákat fejtegette nekik, amikor küldöttség érkezett tőlük, hogy megvitassanak néhány kérdést, amely az egyházat nyugtalanította (16,17). Ez a levél ezért két

¹ „*Dulcis Gallio*” néven volt ismeretes. A zsidók rosszul számítottak.

részre különül. Az 1–6. fejezet a korintusi egyház hamis filozófiáját és erkölcsi gyöngeségét korholja; a 7–15. kérdéseikre felel. A 16. személyes üzeneteket tartalmaz.

A modern olvasó azt kérdezheti: Mi köze mindennek hozzám? Mi dolgom nekem pogány törvényszékekkel vagy bálványoknak áldozott étellel? Közlebbi vizsgálat majd megmutatja, hogy a levél roppant jelentős a modern világ számára. Alapkérdése a következő: Hogyan lehet valaki keresztyén a szekuláris társadalomban? Mit higgyen a keresztyén? Vannak-e olyan teendői, amelyek mások, mint a nemkeresztyének köteleességei?

Megszólás és botrányok

A. Az első kérdés, amellyel Pál foglalkozik, közismert jelenség: széthúzás az egyházban

A korintusi egyház, akár a görög társadalom, amelyben élt, klikkekre szakadt; ezek élesen szembenálltak egymással és élvezetüket találták egymás gyalázásában (1. 1,10–16; 3,1–9). Úgy látszik, négy vetélkedő csoport volt: egy Pétert követte, ebbe valószínűleg a konzervatívabb zsidópártiak tartoztak; egy másik a művelt és ékesszóló Apolló híve volt (Csel 18,24); a harmadik Pálé, és a negyedik (talán „felsőbbrendű” emberekből álló) csupán Krisztus iránti engedelmességet vallott. Mindegyik csoport igen nagy véleménynyel volt saját bölcsességéről és állapotáról, pedig hát csak „érzéki emberek, gyermekek Krisztusban”, nincs szociális vagy értelmi megkülönböztetőképességük, félrevezette őket egy sekélyes filozófia és hiányzik belőlük az egyedüli igaz bölcsesség: Krisztusé és az ő keresztyéje.

Pál megindító felszólítást intéz hozzájuk: az övé ez és minden olyan keresztény vezetőé, aki mindenét szeretett híveinek adta és cserébe csak hűtlenséggel találkozott:

„Ha számtalan tanítótok volna is Krisztusban, atyátok nincs csak egy. Az evangélium hirdetése által én adtam nektek életet Krisztus Jézusban” (4,15).

Pál érzékeny és szeretetteljes természetű volt, és keservesen esett neki a korintusi egyház kemény magvának kritikus és gyanakvó magatartása (1. 4,18–20).

B. A korintusi egyház erkölcsi süllyedése megdöbben-tette Pált

Pál zsidó erkölcsisége a római világ legmagasabb szintjét képviselte. Vérfertőzés az egyházban? *„Ilyesmi még a pogányok közt sem fordul elő”* (5,1–2). Még súlyosabbá tette a botrányt, hogy büntetlenül történt. Pál apostoli tekintélyével szigorúan beszél: *„Ki kell vetnetek magatok közül ezt a gonosztevőt”*. Figyeljük meg 5,9–13-ban a hivatkozást egy korábbi levélre. Pál tisztában volt vele, hogy itt az Egyháznak a pogányok közti *„image”*-a forog kockán (vagyis az Egyházzal alkotott képük).

C. Pogány törvényszékek igénybevétele

A harmadik buzdítás olyan pereskedő keresztényeket ró meg, akik vitáikat pogány törvényszékek elé vitték ahelyett, hogy egymás között intézték volna el. Pál azt kérdi: *„Hát nem akad közöttetek egy megbízható ember, aki rendezné a vitás kérdéseket a testvérek között?”* (6,5). Mi hajlamosak vagyunk úgy gondolni az ősegyházra, mint az erény mintaképére. Pál futólag

bepillantást ad nekünk abba, milyen fából voltak faragva ezek a „szentek” (vagyis olyan emberek, akik életüket Istennek adták). Nagy kikötőkben mindig megtalálható az emberiség hordaléka (6,9–11).

Felelet különféle kérdésekre

A levél második része különböző múlthatatlan jelentőségű kérdésekkel foglalkozik. Pál elvi szilárdságot tanúsít, hajlékonysággal és józan ésszel párosulva. A nagy szentek rendszerint jó gyakorlati emberek is.

A. Házasság és nőtlenség (7. fej.)

Az első kérdés ez volt: jobb-e a nőtlen élet a házasságnál?

Pál nézete: kívánatos a házasság nélküli élet, de a házasság törvényes állapot, és „*minthogy a szexualitás mindig veszélyes*”, gyakran tanácsos is.

Világosan megmondja, hogy a nőtlenség iránti előszeretete saját álláspontja, nem pedig Krisztus minden embernek szóló parancsa (7,6). Mi volt emögött? Elsősorban az a hiedelme, hogy Krisztus minden pillanatban visszatérhet az ítéletre, tehát a családi élet berendezkedése aligha tartós, és ezért nem érdemes vállalni. Továbbá ez elvonná a keresztényeket életüknek a lelkiekre való összpontosításától. A nem házas asszony akadály nélkül az Úrnak tudja szentelni magát; a férjesnek tekintettel kell lennie az urára (7,32–35).

Egyes zsidó tanok gyanakvóan néztek a szexuális ösztönre. Itt talán a farizeus Pál nyoma merül föl. Nőtlen volt-e Pál, vagy özvegy? Nem tudjuk. Nagyon szokatlan volt, hogy egy zsidó ne kössön házasságot. Más helyen arra céloz, hogy a munkájával járó

kötelezettségek nem engedik, hogy feleség kíséretében járja missziós útjait, mint Péter és Barnabás (9,5–7).¹

Pál azt tanítja, hogy a házasság életreszóló egyesülés, válással fel nem bontható (7,10–11; vö. Mk 10,1–12), kivéve azokat az eseteket, mikor az egyik fél pogány maradt, a másik pedig megtért. Ebben az esetben a házasság megszüntethető, ha a pogány fél (!) ragaszkodik ehhez. De ha lehetséges – mondja –, maradjanak továbbra is házасok.

Általános elvként azt mondja ki, hogy mindenki maradjon meg olyannak, amilyen meghívása idején volt (7,17). Az özvegy köthet új házasságot keresztény emberrel, de *„véleményem szerint boldogabb, ha úgy marad, ahogy van – és hiszem, hogy az Isten Lelke van bennem is”* (7,10).

B. Bálványoknak áldozott étel

A különböző isteneknek szentelt templomok szomszédságában voltak a mézsárszékek (mint Pompeji romjaiban is). Ezek árúsították azt a húst, amit a papok nem használtak el az áldozatra, vagy saját szükségletükre. Nagyon ritkán, vagy sohasem lehetett olyan húst kapni, amelyet előzőleg nem valami istennek ajánlottak volna föl. Mikor tehát a keresztény asszony bevásárolni ment, vagy olyan ételt kellett vennie, amelyet bálványoknak áldoztak, vagy pedig

¹ A magyar fordításban a szöveg értelme egészen más: *„Nincs jogunk az evéshez és iváshoz? Nincs jogunk ahhoz, hogy asszony nővért magunkkal vigyünk, mint a többi apostol és az Úr testvérei, vagy Kéfás is teszi? Csak nekem és Barnabásnak nincs jogunk mentesülni a kétkezi munkától?”* Vagyis az apostol csak általánosságban és elvben védelmezi jogait, amelyekkel azonban szeretetből nem él (12kk), az „asszony” pedig általában nőt, tehát női segítőtársat jelenthet. (Ford.)

üres kézzel mehetett haza. Ugyanígy ha ebédre hívták barátja házába, olyan sertéskarajt ehetett, amelyre például Apolló áldását hívták le, vagy olyan marhaszeletet, amelyet Zeusz pecsétjével láttak el. Legyenek már most a keresztények vegetariánusok? vagy szakítsanak pogány barátaikkal?

Egyes keresztények, mint Pál is, ténylegesen fölismerték, hogy minden hús az Úré, Isten adományaként kell fogyasztani, akárhonnét is való. Mások, kevésbé biztos lelkiismeretűek, úgy érezték, beszennyeződnek, ha „bálványhúshoz” nyúlnak. Volt úgy, hogy egy asztalnál együtt evett mind a két fajta keresztény. Egyenek a nem aggályosak kedvük szerint?

Pál szabálya itt a szeretet követelményein alapul. Ezt mondja: Az étel nem érinti Istennel való viszonyunkat. *„Csak ügyeljete, hogy szabadságtokat ne úgy használjátok, hogy csapdát készítsetek a gyöngének”*. Vagyis ha a gyöngé keresztény kísértésbe esik, hogy kövesse a példát és az evéssel erőszakot tesz lelkiismeretén, akkor inkább tartózkodni kell. A felvilágosult keresztény vétkezik Krisztus ellen, ha példája félrevezet *„egy testvért, akiért Krisztus meghalt”*.

Pál rámutat, hogy amit hirdet, azt evangelizáló működésében meg is valósítja. Nem ragaszkodik fizetéshez vagy kiváltságokhoz, keresztül tudta vinni, hogy *„ingyen nyújtsa az evangéliumot”* (9,18). *„Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenáron megmentsek egyeseket”* (9,22–23). (Magyar fordítás: *„hogy mindenkit üdvözítsek”*.)

Szándékosan korlátozta szabadságát, mint az atléták, akik szigorú fegyellemmel készülnek föl a mérkőzésekre. Ez a metafora itt igen hatásos, ugyanis Korintust ebben az időben elárasztották Görögország más részeiből való fiatal versenyzők a helyi isztmoszi játékokon. A keresztényeknek is küzdeniök kell, hogy

győzzenek – de ők romolhatatlan koronát nyernek, nem pedig hervadó levelekből font koszorút. Gyorsan kell futniok, keményen ütniök.

„*Megzabolázom és engedelmesség alá vetem testemet, hogy míg másokat tanítok, magam méltatlanná ne váljak*” (angol: disqualified, vagyis ki ne zárjanak a versenyből).

Pál kifejezett tanáccsal zárja. Maradjanak távol a pogány istenek imádasával összekötött ünnepekekről (nem könnyű dolog, mert ezek állami ünnepek voltak). Nincs szükség túlságos aggályoskodásra. Vásároljanak és egyenek húst kérdezősködés nélkül, hacsak vendégségben valaki kérdőre nem vonja őket. „*Akár esztek, akár isztok, tegyetek mindent Isten dicsőségére*” (10,31).

C. Illendőség a nyilvános istentiszteleten

Pál a zsidóságban élt: hozzászokott a rendben folyó, tiszteletteljes zsinagógai istentiszteletekhez, amelyek részei voltak: istendícséret, főként a zsoltárokból, imák, a törvény és a próféták olvasása, beszéd. A keresztény istentisztelet századokon át ezt a tervszerűséget utánozta. Pál egyes megtért korintusi hívei ugyanezekre a tapasztalatokra támaszkodtak, de többségük pogány volt. A pogány vallási gyakorlat pedig kétféle volt: az állami kultusz, amely vidám, hazafias közös összejöveteleket nyújtott, és a misztériumkultuszok, amelyek az egyéni „*üdvösséget*”, egy isten pártfogását, és a jelen és jövő világ áldásait kínálták. A misztériumvallásokban kifinomult szertartások szerepeltek, olykor elragadtatott prófétálással és „*nyelveken beszéléssel*”. Egyesek tiszteletreméltóak és erkölcsösek voltak, mint a mitraizmus (Londonban

kiásták egy templomukat), mások kegyetlenek és szabadosak.

1Kor 11–14-ből világos, hogy a korintusi keresztények vallási múltjukat magukkal vitték az új keresztény imaéletbe.

Pál ezt mondja: „*Tehát, kedves testvéreim, törekedjetek a prófétálásra, ne akadályozzátok meg a nyelvek adományát, de minden illő módon és rendben menjen végbe*” (14,40).

Hogyan hanyagolták el ezt az elvet?

Az *asszonyok* (11,2–16) fátyol nélkül jöttek a templomba. Pál rabbinikus ellenvetései nekünk ma különösek, de akkor és ott tanácsa időszerű volt. Korintus hemzsegett az Aphrodite-templom prostituáltjaitól, akik fátyol nélkül fitogtatták bájaikat a látogatóba jövő idegenek előtt. Ezért fontos volt, hogy a keresztény nők megjelenése tiszteletet parancsoló és szerény legyen.

Az *Úr vacsorájánál* (11,17–34). Az Úr vacsorájának emlékünnepeét közös étkezés, az *agapé* előzte meg; ez alkalmat szolgáltatott helytelen viselkedésre. Megvoltak a szakadások, és „*amikor eljön az étkezés ideje, mindenki olyan sietve fog hozzá saját vacsorájához, hogy az egyik éhen marad, a másik pedig dőzsöl*” (11,21). „*Megszégyenítik a szegényeket*” – ez talán azt jelenti, hogy a rabszolgákat lenézően kezelték.

Pál nyomatékosan emlékezteti őket az Úr vacsorájának szentségére és isteni eredetére, idézve az alapítás szavait; az Egyház azóta is mindenütt ebben a formában használja. Ez az Eucharisziáról szóló legrégebbi emlékünks. Pál Kr. u. 57 körül írt, de azt idézi nekik, amit „*az Úrtól kapott*”, talán amikor vagy húsz évvel azelőtt Damaszkusznál megtért és csatlakozott az egyházi hagyományhoz (Csel 9). Intéssel és tanáccsal fejezi be ezt a részt.

A lelki adományok használatában (12–14). A Szentlélek jelenléte az ősegyházban különböző módokon mutatkozott meg. Az egyik volt a prófétálás, vagyis ihletett igehirdetés; egy másik a „*nyelveken beszélés*”: a vallásos lelkesedés izgatott beszédben jutott kifejezésre, amelyet csak maga a beszélő, vagy egy tolmács értett meg. (Ezek a „*nyelvek*” időnként megjelentek a kereszténységben a századok folyamán, manapság a pünkösdszektéknél.) A korintusi egyházi összejövetelek zajosak és fegyelmezetlenek voltak, mert túl sokan igyekeztek egyszerre beszélni. Ha idegen kerül a gyülekezetbe, cseppet sem épületes zűrzavart találna (14,23).

Pál a következő megállapításokat teszi:

1. A Szentlélek különböző adományokat oszt ugyanannak az egyháznak épülésére. Mindegyiknek megvan a helye Krisztus Testében, amint az emberi test minden szerve az egészet szolgálja a maga sajátos szerepével. Krisztus a Fő.

2. Egyes adományok értékesebbek, mint mások. Pál mondhatni rangsorolja őket (12,27–31). A prófétálás a második, a nyelvek az utolsó. Pál is beszél nyelveken, de az egyházban „*inkább szólok öt érthető szót, mint tízezer szót nyelveken*” (14,18–19).

3. Egyetlen adomány sem használ szeretet nélkül. Ez Pál ékesszóló szeretethimnuszának összefüggése (13. feje.).

4. Csak ketten vagy hárman beszéljenek nyelveken egy összejövetelen, és csak akkor, ha értelmezőt találnak. A próféták sorban beszéljenek, és a legjobb legyen az elsőség.

Hogyan lehet az istentisztelet a keresztény öröm szabad kifejezése, s ugyanakkor mégis fegyelmezett? Ez volt Pál problémája – és ez örökös probléma.

D. A holtak feltámadása (15. fej.)

A feltámadás a görögöktől idegen gondolat volt (Csel 17,31–32). Nem meglepő tehát, hogy a korintusiak botránykőnek találták. A görög filozófusok és a misztériumvallások hittek ugyan a lélek fennmaradásában, de a testében nem: az a halálban mint a ruha lehull és szabadon engedi a lelket, hogy – ha utat tud törni magának az ellenséges hatalmak között – a mennyek helyére jusson.

A zsidók számára ellenben az ember lélektől lakott test volt: a lélek egymagában nem létezhetett valóságosan. Századokig azt hitték, hogy jók és rosszak a halálban egyaránt a Sheolba, a szakadékba, az árnyak országába jutnak, ahová Isten nem hatol be. Utóbb a zsidóság késői idejében (pl. a makkabeusi háborúk korában) úgy érezték, Isten igazságossága forog kockán, ha az igaz ember vége egyenlő a gonoszéval (Dán 12,2), és létrejött a feltámadásba vetett hit, különösen a farizeusok között; ebben a hitben Jézus is osztozott (Mk 12,18–27). Lehet, hogy a korintusi egyház zsidó-keresztényei olyan nyersen fejezték ki nézeteiket, ami visszataszító volt pogány testvéreiknek. Így bizonytalanság és kérdezősködés uralkodott.

A 15. fejezetben Pál először is szilárdan tanúságot tesz Jézus Krisztus feltámadásáról. Ez a passzus az újszövetség legértékesebb helyeinek egyike. Arra tanította őket – mondja – amire őt magát is tanították; föltehetőleg amikor a keresztfeszítés után néhány évre megtért. Idézi a feltámadás utáni megjelenéseknek minden valószínűség szerint hivatalos listáját és hozzáteszi saját látomását a damaszkuszi úton. Az Úr egyszer megjelent Péternek, kétszer a Tizenegynek, egyszer Jakabnak, egyszer 500 testvérnek egyszerre, akiket – mondja – meg is kérdezhettek, ha nekem nem

hisztek, mert egyesek még ma is élnek. (Az első négy jelenést az evangéliumok is megemlékítik.) „*Utoljára pedig megjelent nekem is; mintha megszülettem volna, amikor senkisémet várta*” (15,8). (Magyar: „*mint-egy elvetéltnek*”). Állítja, hogy Istennek reá árasztott kegyelme nagyon gyümölcsöző volt, bár azelőtt szerencsétlenül üldözte az egyházat.

Ezután hangoztatja: ha a feltámadás nem volt valóság, akkor az egyház tanúsága hazugság, és semmi értelme nem volna, hogy keresztény legyen valaki. A keresztény sorsa elviselhetetlen lenne, ha Krisztus feltámadása nem volna a biztosítéka végső diadalának és hozzátartozói feltámadásának.

És milyen lesz a feltámadott „test”? A lélek alkalmas eszköze, az új környezetbe illő, és dicsőségesebb, mint a régi. Amint a mag meghal a földben és belőle születik meg az új növény, amely bizonyos értelemben azonos a régivel, úgy a régi test meghal, de az ember identitása nem vesz el; megkapja azt, amire szüksége van, hogy saját maga lehessen az új szellemi környezetben (15,35–53. Vö. 2Kor 5,1–5).

A szakasz győzelmi himnusszal végződik (1Kor 15,54–58).

A levél utolsó (16.) fejezete Pál lelkipásztori és szervezői ügyességét mutatja, de még világosabban azt, mennyi barátja volt. Nemcsak meggyőződése és ereje vonzotta az embereket, hanem szeretetének melege és lebilincselő személyisége is.

A korintusiaknak írt második levél

Az 1. korintusi levél békés és boldog hangulatban végződik. Pál boldog, hogy üdvözölheti a korintusi küldötteket, Sztefanászt, Fortunátuszt és Ahaikuszt; reméli, hogy gyorsan átmenve Macedónián, rövidesen

egy kis időt tölthet Korintusban, mielőtt fölmegy Jeruzsálembe. Időközben arra kéri őket, fogadják barátságosan Timóteust.

Záróüdvözlete: *„Szeretettel vagyok mindnyájatok iránt Krisztus Jézusban”*.

Sajnos a dolgok nem maradtak ebben az állásban. Úgylátszik a korintusiak rossz néven vették Pál levelét. Biztos, hogy látogatásakor semmibevezték tekintélyét (1. 2Kor 1,23–2,1; 12,14; 13,1–2). Ígért nekik egy hosszabb látogatást, de ezt nem váltotta be. *„Föltettem magamban, hogy nem úgy látogatlak meg újból, hogy ismét meg kelljen szomorítanom titeket”* (2,1). (A magyar fordításban: *„nem szomorúságomban megyek ismét hozzátok”*, a szomorúság az apostolra vonatkozik, de ez kevésbé felel meg az összefüggésnek.) Ehelyett levelet írt, de a levél nem talált kedvező fogadtatásra. Pál ekkor egy harmadik, *„szigorú levelet”* küldött Titustól, s olyan gyötrő aggodalommal várta a választ, hogy maga is útrakelt követe nyomán és már Macedóniáig ért, amikor hallotta a jó hírt, hogy a korintusiak megengesztelődtek (7,8–13). 9,5-ből úgy látszik, hogy Jeruzsálembe vivő útján harmadszor is meglátogatta őket.

Ez a levél teljes egészében apostoli tekintélye hangsúlyozásának és a rokonszenvért és megértésért való könyörgésnek a vegyüléke. Különösen a 10–13. fejezetben ott lappang a megbántottság érzése, amit méltatlankodás és ironia jelez. A 9. és 10. fejezet tónusa között a változás olyan hirtelen, hogy egyes szakemberek föltételezése szerint a 10–13. fejezet az elveszett szigorú levél része; ez esetben a levél többi részének békésebb és kiengesztelő hangú fejezetei (1–9) valószínűleg előbb íródtak. Vagy pedig ezek megkönnyebbülését fejezik ki, amikor viszálykodásuk végetért. Bármelyik elméletet alkalmazzuk is, a szö-

veg zavaros. 2Kor 6,14–7,1 mintha egy harmadik levél része lenne, talán a legelsőé (l. 1Kor 5,9–13).

2Kor nem olyan jelentős teológiaiilag, mint 1Kor, de emberileg igen gazdag. Valamennyi Pál-levél közül csak a Filippi levél mond el még ennyit magáról az emberről.

10–13. fejezet

Minthogy ez a rész az ellentétek hevében, a többi előtt íródott, nézzük először ezt. A Jeruzsálemi Biblia ezzel a címmel látja el: „*Pál apológiája*”. Nem tudjuk, eredetileg mi előzte meg, de most így kezdődik:

„*Ez személyes ügy: én, Pál, kérlek titeket Krisztus szelídségére és türelmére – én, aki közöttetek lévén, szemtől-szembe szerény vagyok, de távollétemben acsarkodom rátok*” (10,1).

A. Pál replikázik a vádakra

Ebből a helyből láthatjuk, milyen megvető megjegyzéseket tettek Pál ellenfelei. A 10. versben hasonló rágalmat találunk:

„*Valaki azt mondta: Erőteljes és kemény leveleket ír, de szemtől-szembe csak félemler, és egyáltalán nem szónok.*” (Vajon a „félemler” Pál természetére vonatkozik? Egy 2. századi regény szerint (Pál és Tekla cselekedetei) alacsony volt, de megragadó megjelenésű.)

Pál erre így felel:

„*Aki ezt mondta, gondolja meg: amilyenek a távolból leveleinkben vagyunk, olyanok leszünk a tetteinkben is, amikor jelen vagyunk*” (10,11). Előbb már megengedte, hogy talán túl sokat dicsekszik tekintélyével, de nem az Úr adta-e azt neki épülésükre? (1,8)

Azután kezdődik az irónia: „*Mi ugyan nem merjük magunkat azokhoz hasonlítani, akik sajátmagukat ajánlgatják*” (10,12). Ez persze balgaság, de ha egyszer balgaság és dicsekvés jött divatba, Pál fölveszi a versenyt ezekkel a „fő-fő apostolokkal” a saját mezejükön.

B. Így Pál arra kényszerül, hogy saját dicséretébe fogjon

Elhárította azt, hogy *személyes ambíciói* lennének. A szónoki képességről ezt jegyzi meg:

„*Lehet, hogy nem vagyok csiszolt szónok, de ami a tudást illeti, az más kérdés; ezt nyilvánvalóan igazoltuk amikor mindnyájatok előtt mindenféle tárgyról beszéltünk*” (11,5–6).

Állítását bizonyítják levelei, amelyek világos tanúságot tesznek briliáns értelméről és széleskörű ismereteiről.

Egy másik támadási felület az volt, hogy állhatatosan *nem fogadott el honoráriumot* a korintusiaktól. Ezt barátságtalan viselkedésnek tekintették. Pál inkább hűséges Filippi-beli macedónjainak engedte meg, hogy támogassák szükségében, mint hogy egy ilyen egyháztól való függést kockáztasson meg, ahol egykönnyen haszonlesőnek bélyegezték volna.

Ezután azt mondja: most *egy kicsit dicsekedni fog*, a maga szakállára, nem Krisztus irányítása alatt. Szándékosan ostobának teszi magát. Ha egyszer ők olyan bölcsek, hát tűrni fognak egy ostobát, hiszen eltűrik, hogy új apostolaik kihasználják és lealacsonyítsák őket! Ő is tud éppen olyan arcátlan lenni, mint ezek a hamis tanítók, sőt még ügyabbul. Igényt tarthat ugyanarra a zsidó származásra; ő is ugyanúgy Krisztus szolgálja. Amivel amazok nem dicsekedhetnek, az a

szolgálatnak ilyen szembeötlő teljesítménye. („*Bolond vagyok, hogy így beszélek*” – jegyzi meg.) „*Többet fáradtam, többször voltam börtönben, módfelett sok verésben volt részem, sokszor forogtam halálveszélyben. A zsidóktól öt ízben kaptam egy híján negyvenet, háromszor megbotoztak, egyszer megköveztek, háromszor szenvedtem hajótörést, egy nap és egy éjjel a nyílt tengeren hanyódtam. Állandóan vándoroltam, veszélyben forogtam folyóvizeken, veszélyben az én népem körében, veszélyben a pogányok között, veszélyben városokban, veszélyben a pusztaságon, veszélyben a tengeren, veszélyben az áltestvérek közt. Fáradtam és kínlódtam, sokat virrasztottam; éheztem és szomjaztam, sőt koplaltam; fagyoskodtam és nem volt mit fölvennem. Nem tekintve az egyebeket, ott a naponkénti zaklatásom: az összes egyházak gondja*” (11,23–29).

E szakasznak a költészet ritmusához közelálló ritmusa a mögötte rejlő érzelem erejét tükrözi. Az újszövetség egyik legmegindítóbb passzusa; olyan hősi szolgálat emléke, amelyet a századok folyamán Krisztus valamelyik odaadó szolgája talán megközelített, de senki túl nem teljesített.

Pál a továbbiakban egy másik vádat utasít vissza: hogy nincs tapasztalata lelkiekben. A korintusiaknak a mutatós lelkiség volt ínyére. Pál – bár vonakodva – szót kerít a „*látomásokra és kinyilatkoztatásokra*”, amelyek során a paradicsomba ragadtatott (12,1–6); végrehajtott olyan csodákat és jeleket is, amelyeket egy apostoltól elvártak (12,12). A lelki elbizakodástól egy húsába adatott túske (vagy cövek) óvta meg (12,7). Ez lehetett valami betegség, pl. visszatérő váltóláz, szemgyulladás vagy epilepszia; vagy talán a zsidók ellenállása, vagy más akadály munkájában. A hatás annál mélyebb bizalom volt Isten kegyelmében.

Pál végül még egy vádat utasít vissza: hogy Tituszon keresztül gyakorolt nyomást rájuk és így játszottak ki őket. Biztosítja őket, hogy csakis Istentől származó szavakkal kíván beszélni az ő javukra. Ha Pál gyöngének látszik, Krisztus is ilyen volt, most pedig Isten erejében él – és ezt az erőt Pálnak egész szigorúságában kell gyakorolnia egy olyan egyházzal szemben, amelynek romlott állapotáról már előzetes tudomása van, de fél szembekerülni vele (12,20–21; 13,10).

1–9. fejezet

A. Pál jelenlegi viszonya a korintusiakkal

A támadót, aki Pált megvetette, olyan szigorúan megbüntették, hogy most *„megbocsátást és bátorítást”* tanácsol, *„nehogy nagy nyomorúságában kétségbeessek”* (2,7). *„Akinek ti megbocsátok – mondja –, annak én is.”* Dé azért még most is szükségesnek érzi hangoztatni, milyen fontos a megbízatása és milyen őszinte szívvel hajtotta végre (2,14–17; 4,1–6). Gyönyörű meglátások villannak elénk:

„Mi ugyanis nem magunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat¹, magunkat csak úgy, mint a ti szolgákat Jézus kedvéért. Ugyanaz az Isten, aki azt mondta: „A sötétségből támadjon világosság”², a mi szívünket is megvilágosította, hogy Isten dicsőségének ismerete felragyogjon nekünk Jézus Krisztus arcán” (4,5–6).

Pál a keresztényeket tükrökhöz hasonlítja, amelyek Krisztus dicsőségét verik vissza (3,18), vagy cserépedényekhez, amelyek Isten ismeretének kincsét hordozzák (4,7). Megosztják Jézus szenvedését, részesei halá-

¹ Görögben *kúriosz*, úr – az ÓSz ezt Istenre használja.

² Ter 1,3–5.

lának, de magukon hordják feltámadott életének jegvét is (Csel 4,13).

A 3–5. fejezetben Pál a *keresztény tanítás* bizonyos pontjaival foglalkozik.

Krisztus Isten képmása (4,4; vö. Kol 1,15–20; Zsid 1,3). Krisztusra nézni annyi, mint Istent látni. A görög szó *eikon*: kép, festmény. A szó fennmaradt a görög ortodox egyház „*ikon*” szavában: Jézusnak, vagy egy szentnek a képe.

A jövődő dicsőség reménye elviselhetővé teszi a viszontagságokat (4,13–18). A látható világ bajai hamar elmúlnak; a láthatatlan világ valóságai örök-kévalók.

Élet a halál után (5,1–10). Pál a testet sátorhoz hasonlítja¹, de közben a ruha metaforájára is gondol, és a kettő kicsit összekeveredik. A test olyan, mint egy sátor, a lélek ideiglenes lakhelye; a halálban ezt összegöngyölik és helyébe kerül „*egy örök otthon, amit nem emberi kéz készített, hanem Isten építette nekünk*” (5,1). A mennyei otthon vár ránk, de mi visszariadunk a haláltól, a mezítelenségnek attól a pillanatától, amikor ruhát váltunk. Azt kívánjuk, bár ne kellene levetni a régi ruhát, hanem az új elfödhetné és magába vehetné. Nincs utalás itt az általános feltámadás várására; a magasabb állapotba való átmenet a halállal vár ránk. A gondolatmenet inkább görög, mint zsidó, többen törődik a lélek halhatatlanságával, mint a halottakból való feltámadással².

A jóvátétel hirdetése (5,11–6,2). Pál missziós munkájának indítéka: válasz Krisztus túlradó szeretetére (6,14). Ő meghalt mindenkiért, azért mindenkinek

¹ Görög *szkene*. Az ÓSz „*hajlék*” értelemben használja, vö. Mk 9,5; a görög színpadon „*kunyhó*” is.

² L. Jeruzsálemi Biblia 315.o., 5c jegyzet, továbbá az 1Kor 15 kommentárját.

érette kell élnie. Aki Krisztusban van, az mind új teremtmény, és résztvesz Istennek abban a munkájában, amellyel kiengeszteli magát az embereket.

A kiengesztelődés talán a legjobb metafora arra, amiről itt szó van. „*Isten Krisztusban kiengesztelődött a világgal*” (5,19). A bűn következtében Isten és ember közt tátongó szakadék áthidalódott; a megszakadt viszony helyreállt. Az ember megváltását csak képes nyelven lehet leírni, de bizonyos képek bizonyos korokkal tartoznak össze. „*Kiváltás*” nem általánosan használatos a 20. században. De a „*kiengesztelődés*” sohasem veszíti el erejét. Pál és társai ilyenformán „*Krisztus követségében járnak*”. „*Krisztus nevében kérünk: engesztelődjete ki Istennel*” (5,20).

Személyes megjegyzés (6,11–7,16). Pál számára apostoli hivatása Korintusban sok szenvedést jelentett (1. a levél 11. fejezetét). Őszintén szereti őket; óhajtja támogatásukat és szeretetüket. Nyíltan beszélt; fogadják szívükbe. Az, ahogyan Tituszt fogadták, nagy meglepődésére volt Titusznak és neki magának, és megszabadította az aggodalomtól. „*Nagyon örülök, hogy ilyen teljesen bízhatom bennetek*” (7,16).

B. Az egyház anyagi ügyei: a gyűjtés (8–9. fejr.)

Az alamizsnálkodás a zsidók szent kötelessége volt (vö. Mt 6,1–14; Mk 12,41–44). Elvárták, hogy mindenki hozzájáruljon a szegények támogatásához, de a jeruzsálemi templom és a helyi zsinagóga fenntartásához is. Pál megtért híveit ugyanebbe az irányba vezette tovább. Különösen szíven feküdt a pogány egyházaknak a jeruzsálemi anyaegház számára rendezett gyűjtése. Ez utóbbi szegény volt, talán mert megosztották javaikat, vagy mert a különböző tartományokból való, pünkösdkor megtért zsidók, akik ott

maradtak a keresztény közösségben, elköltötték a pénzüket. A jeruzsálemi egyház kicsit gyanakvóan nézte a pogány missziót (Csel 21,17–21). Pál azt remélte, hogy az új egyházaktól jövő tekintélyes adomány elcsitítja ezt a gyanakvást. Mindenesetre illendő gesztus volt, és együttérzésük kifejezése közös főhelyük iránt.

Pál különösen figyelmükbe ajánlja a macedónok bőkezűségét, és reméli, más tartományok is vetélkedni fognak ezzel (8,1–5). Gondosan megválasztott küldöttek kísérik majd Pált és ügyelnek a pénzre, amikor Jeruzsálembe mennek a pünkösti ünnepekre (Csel 20,4.15). Pál jó szervező volt és elég ügyes ahhoz, hogy nem akarta maga kezelni a pénzt.

„Reméljük, így nem ér majd semmi vád bennünket, hogy ekkora összeget hogyan kezelünk” (8,20). A bőkezű Isten bőkezű viszonzást érdemel (9,15).

A levél áldással végződik; ez az első hely, ahol előfordul a hármastétel (Isten, Fiú, Lélek).

A galatáknak írt levél

Minden társaságnak megvannak a felvételi szabályai és tagsági feltételei; gyakran különböző beosztásokban lévő tagjai is. A kezdeti időszak a kísérletezésé, és minden szakaszban előfordulhat feszültség és összeütközés. A sport világában az amatőrök igényeit össze kell egyeztetni a professzionistákéval.

Így az egész keresztény egyházban és a missziós egyházak egy csoportjában még külön is egy közös probléma merült fel, s oly veszedelmes méretűvé dagadt, hogy Pál sietve megírt egy lángoló levelet a helyzettel való megbirkózásra, addig is, míg személyesen intézheti el. Ez a levél a mi galata levelünk.

A. A kérdés ez volt: Hogyan jut a nemzsidó a keresztény közösségbe?

Kezdetben a keresztények zsidókból kerültek ki. Az újszövetség tanulmányozói és azok a szaktudósok, akik lecsaptak a Holt-tengeri tekercsekre, mindjobban hangsúlyozzák a kereszténység „zsidó” voltát. Az Apostolok Cselekedeteinek mindössze a nyolcadik fejezetében merül fel egy valódi pogány: az etiópiai eunuch. (A szamaritánusok keverékfaj voltak, részben zsidók.) Azok között, akiket Péter pünkösdkor megtértített, lehetett a zsidóság néhány pogány barátja, de az őskeresztény egyház zsidó szektának gondolta magát, így is viselkedett, és a kívülállók is annak tekintették. Ez utóbbiak valószínűleg furcsállották ezt a gyülekezetet, de tiszteletreméltónak és hasznosnak tartották (Csel 5,13–16). Fura gondolataik voltak a Messiásról és túltettek a farizeusokon a feltámadás

hangsúlyozásában, de máskülönben igazhívók voltak és semmi kétség, hogy jócselekedetekre adták magukat.

Csakhogy Jézus tanításában dinamikus erő volt. Ez az új bor erjedőben feszegette a régi tömlőket, ez a látomás nem fért el a Templomban és a Törvényben, hanem áttérjedt a rajtuk túleső világra. Egészen világos ez István védekezésében. Istent – mondotta – nem lehet a zsidóságra korlátozni. Legnagyobb kinyilatkoztatásai mind az ígélet földjén kívül történtek: Mezopotámiában Ábrahámnak, Egyiptomban Józsefnek, a pusztában Mózesnek (Csel 7,4.14.30). És Salamon, amikor fölszentelte Isten házát, ezt mondta: „*A Fölséges nem lakik kézzel épített templomokban*” (2Krón 6,18). István halállal lakolt ezekért a szavakért (Csel 7,55–60).

Halála szétszórta a keresztényeket (Csel 8,1). A pogány városokban a görögök fölfigyeltek rájuk, vonzotta őket örömről és jószáguk, és különös biztonságuk az evangélium hirdetésében. Kereső lelkek eljártak összejöveteleikre, átvették lelkesedésüket, oktatást kaptak és fölvtették a keresztséget, így belépve az új hitbe.

A szíriai Antióhiában nevezték Jézus követőit először „*keresztényeknek*” (Csel 11,26). Pál itt szolgált le „*tanoncidejét*” egy kiemelkedő vezetői csoportban, zsidók, görögök és afrikaiak vegyesen (Csel 14,1), itt kapta meg missziós megbízatását és körútjai végén mindig visszatért ebbe a kedves kozmopolita városba, támaszpontjára.

A mai Kisázsiaiban volt egy másik Antióhia. Itt a zsidók ellenállása arra készítette Pált, hogy a pogányok felé forduljon. A második szombatnapon, amelyet a városban töltött, a zsidók tiltakoztak az ellen, hogy a pogányok tömegestől jöttek Pál hallására

(talán elfoglalták a helyüket) (Csel 13,46–49). Röviddel ezután Pálnak ellenállásuk miatt el kellett hagynia Antióhiát, majd Ikóniumot és Lüszttrát. Mindjobban arra kényszerült, hogy pogányok között dolgozzék, és ezek lassanként túlhaladták számban a zsidókat a Palesztinán kívüli közösségekben.

Nem meglepő, hogy a zsidókeresztények kellemetlennek érezték a pogánykeresztényekkel való együttést. Mögöttük a monoteizmus hosszú hagyománya állt, magas erkölcsi színvonal, fennkölt és szépséges liturgia. Büszkéek voltak egyedülálló rendeltetésükre, arra, hogy ők „*Isten népe*” (Kiv 19,3–6). Mindez megmaradt örökségüknek, amikor keresztények lettek. Ezek világánál lenézték a pogányságból jötteket, mint a régi szövetségen kívülálló jöttmenteket. Egy kisebbség még tovább ment. Azt mondták: egy pogányt sem szabad befogadni a kereszténységbe, ha előbb nem lesz zsidóvá és nem fogadja el a Törvény fegyelmét: Szerintük a keresztény közösségbe *kettős* ajtón kellett bejutni: a körülmetélés és a kereszttség által (Csel 15,1).

Pál világosan látta, hogy a kereszténységhez vonzó pogányok nem akarják és nem is tudják alávetni magukat ezeknek a föltételeknek. A Törvény rituális kívánságai tűrhetetlennek bizonyulnának olyanok számára, akik nem ebben nőttek föl; még a zsidók is túlságosan követelőnek találták. Biztos, hogy szükségük volt erkölcsi nevelésre, de Pál hitt abban, hogy ez lehetséges a Krisztusba vetett hit által és a Lélek megtapasztalásával a keresztény közösségben. Kockázatos kísérlet volt ez: a korintusi levelek mutatják, milyen fegyelmezetlenek és erkölcstelenek tudtak lenni a pogányságból megtértek. „*És közületek egyesek ilyenek voltak*” – jegyzi meg Pál egy elrettentő

bűnlista záradékául (1Kor 6,11). De meg volt róla győződve, hogy ez a helyes út.

Erről szól a galata levél. A „zsidózók” nyomon követték Pált a galata egyházakba és megzavarták pogány megtértjeit annak hangoztatásával, hogy ők nem is igazi keresztények. Alá kell vetni magukat a zsidó rítusnak. A meglehetősen állhatatlan galaták ingadozni kezdtek; már-már kétségbevonták Pál apostoli tekintélyét. Ezért Pál egyszerre mindazzal a tekintéllyel lép fel ellenük, amire csak képes. Az üdvözülés biztosabbnak és könnyebbnek látszott bizonyos számú érdemszerző cselekedet véghezvitelével, mint az Úrba vetett hittel, mert az ugyan föltétlen hódolatot kívánt meg tőlük, de az elvek alkalmazását rájuk hagyta.

B. Kik voltak ezek a galaták?

Erről a kérdésről sokat vitatkoztak. Két elmélet van:

A régebbi elmélet „*északgalata elmélet*” néven ismeretes: eszerint Galácia római provincia lakói voltak Kisázsia északkeleti részén, és fajilag galaták vagy kelták voltak.

Ha ez a helyes, akkor Pál meglátogatta őket második és harmadik missziós útján (Csel 16,6; 18,23). Nincsenek részleteink erről a látogatásról, egy város nevét sem említik a területen. Ez az elmélet elég későre teszi a levelet, Kr.u. 57 körülre; Efezusból vagy Macedóniából írta volna az apostol. Az elmélet hívei ezt a levelet összekapcsolják a római levéllel, amely fő témájának kifejtése.

Az utóbbi években a „*délgalata elmélet*” hódított tért. Ez a galatákat Galácia római tartomány *politikai* körzetébe helyezi. (*Fajlag* frígek vagy lükaóniaiak lennének.) Pál első missziós útján négy várost meglá-

togatott ezen a területen (Csel 13,13–14,23). Hamarosan zavar támadt, és az apostol Antióhiából vagy Korintusból írt nekik Kr.u. 49-ben, vagy az ötvenes évek elején.

Lásd az alábbi kommentárt Pál jeruzsálemi látogatásairól és a jeruzsálemi zsinatról.

C. A levél tartalma

1–2. fej. Pál védekezése.

3–4. fej. Tanbeli kérdések.

5–6. fej. Buzdítás. A hit életté váltása.

Pál védekezése (1–2. fej.)

A. Isten hívása

Pál titkáranak nem lehetett könnyű dolga, mikor ezt a levelet leírta. (Pál, hacsak tehetne, nem maga írt. Talán a sátorkészítés nehézkessé tette a kezét. L. 6,11.)

Nyersen kezdi, mindjárt hangoztatva, hogy apostol, akinek tekintélye Istentől van, nem emberektől. (Hasonlítsuk össze ezt a filippi levél barátságos és kedves nyitányával.) Majd így folytatja: *„Meg vagyok döbbenve, hogy attól, aki meghívott titeket, ilyen hamar elpártoltatok és azt határoztátok, hogy a jóhír más formáját követitek. Nem mintha lehetne több jóhír, mint egy; csupán néhány zavarcsináló igyekszik megváltoztatni köztetek Krisztus jóhírét”* (1,6–10). Ezek a legszigorúbb elítélésben részesülnek. A 10. vers azt mutatja, hogy Pált azzal vádolták: felhívítja az evangéliumot, hogy emberek tetszésére legyen. Pedig ő csakis azzal törődik, hogy Mesterének, Krisztusnak tessenek. *„A jóhír, amelyet hirdettem, nem*

emberi üzenet, amelyet emberektől kaptam: hanem csupán Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából tanultam” (Csel 9,22.26).

Erre életrajzi részletek következnek annak igazolására, hogy Pál független a jeruzsálemi egyháztól. Megbízatását nem tőlük kapta, hanem Krisztustól.

Hangsúlyozza zsidó eredetét, a Törvény lelkes megtartását, amiben kiemelkedett kortársai közül, könyörtelen egyházüldözését (1,13–14). Mikor aztán Isten elhívta arra a pályára, amelyet neki szánt, nem beszélt a jeruzsálemi apostolokkal, hanem elvonult Arábiába és onnan Damaszkuszba. (Nyilvánvalóan időre volt szüksége, hogy magához térjen Krisztus-látomásának megrázkódtatásából, amely eddigi sokatígérő zsidó pályafutásának a végét, vallási eszméinek tökéletes visszajára fordítását jelentette. Ha Jézus feltámadt, akkor ő kell hogy legyen a Messiás; a döbbenetes az volt a dologban, hogy neki éppen Pál, az üldöző kellett.)

Ezután megemlíti két jeruzsálemi látogatást és igen erősen hangsúlyozza, hogy csak kétszer járt ott. Az első, három évvel Damaszkuszba való visszatérése után történt. Tizenöt napot töltött Péterrel (volt mit mondaniuk egymásnak!), de más apostolt nem látott, csak Jakabot, az Úr testvérét. Ez a látogatás bizonyára gazdag tapasztalattal járt, de Pál kiemeli, hogy lényeges változást nem jelentett a helyzetében. A következő éveket Szíriában és Cilíciában töltötte. Majd 14 év múlva (talán megtérésétől számítja az éveket) másodszor is ellátogatott Jeruzsálembe és *„személyesen a vezető emberek elé terjesztettem az evangéliumot úgy, amint hirdetem a pogányok között”* (2,2). Szilárdan ellenezte, hogy a pogányokra ráerőszakolják a zsidó törvényt. *„A kérdés csak azért merült föl, mert egyesegek, akik igazából nem tartoznak*

a testvérek közé, titokban belopóztak, hogy kikémleljék azt a szabadságot, amelyet Krisztus Jézusban élvezünk és mindnyájunkat visszavigyenek a szolgaságba” (2,4). Jakab, Péter és János elismerte Pál küldetését a pogányokhoz, úgy, amint az övék a zsidókhoz szólt, és társaságukba fogadták, Barnabással együtt. Egyetlen óhajuk az volt, hogy a pogány egyházak emlékezzenek meg a jeruzsálemi szegényekről; erre Pál igen készségesen hajlott (2, 10)¹.

B. Összeütközés Antióhiában (2,11–21)

Képzeljük el Antióhiában az egyház egy összejövetelet, talán az Eucharisziát megelőző *agapé* (baráti lakoma) alkalmából². Zsidók és pogányok együtt ülnek a legszorosabb kötelék, a közös étkezés egységében. Péter is ott van, csatlakozva a többihez.

Ekkor odaérkezik néhány „zsidózó”. Megrémülve látják, hogy zsidók együtt esznek a pogányokkal, és ragaszkodnak a külön asztalhoz. Péter gyenge ahhoz, hogy megmaradjon az eddigi alkalmazkodásban, elhagyja a pogányok asztalát és átmegy a zsidókhoz. Úgylátszik még Barnabás is ugyanezt tette és Pál egyedül maradt pogány barátaival. Ez elviselhetetlen volt. Pál szemtől szembe szemrehányást tett Péternek, és Péter, amint látszik, elfogadta a megrovást³. Pál kötelességének érezte, hogy leszögezze az elvet: mindenki, zsidó és pogány egyformán, nem a törvény által, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által üdvözülni.

¹ L. 2Kor-ban az egyházak gyűjtéséről szóló részt.

² L. 1Kor 11 jegyzetét.

³ De vö. Péter liberálisabb magatartását Csel 11,1–18-ban.

„Azt az életet, amelyet most még testben élek, hitben élem: Isten Fiának hitében, aki szeretett engem és föláldozta magát értem” (2,20).

Tanbeli kérdések (3–4. fej.)

A. Megigazulás a hit által

Pál már világosan megmondta, mit tanít ebben a kérdésben; most részletesebben megvitatja ezt. Kezdi egy heves megjegyzéssel, amely elárulja keserű dühét:

„Bolondok vagytok ti ott Galáciában? Valaki megigézett benneteket . . .?” (3,1)

Miután új életszínvonalra emelkedtek, mert hittek Krisztus megváltó hatalmában és megkapták az ő Lelkét, most visszacsúsznak abba az ostoba elgondolásba, hogy külső gyakorlatok megtartásával legyenek kedvesek Isten előtt? Hát *kiérdemelték* a kapott lelki áldásokat azzal, hogy megtartották a Törvényt? Vagy Isten felelete voltak ezek az áldások hitükre!

B. A Törvény – mondja Pál – átokkal sújtja azokat, akik nem tartják meg tökéletesen (MTörv 27,26)

Már pedig ki tartja meg? Ábrahám, aki által Isten megígérte, hogy minden embert megáld, zsidót és pogányt egyaránt, nem azért talált kedvet Istennél, mert megtartotta a Törvényt (hiszen az 400 évvel későbbi), hanem mert hitt Istenben. Bízunk Krisztusban, akit keresztfeszítettek értünk, aki magára vállalta a Törvény átkát – mert az átokkal sújtja mindazt, aki ilyen halállal hal meg: MTörv 21,23 – és akiben beteljesedett Isten Ábrahámnak adott ünnepélyes ígérete (3,10–18).

Mi tehát a Törvény célja? Fegyelem alatt tartotta az

emberiséget Krisztus jöveteléig. Olyan volt, mint a házi rabszolga („nevelő” a Hiv.-ban félreérthető), aki iskolába viszi a gyerekeket és vigyáz rájuk, hogy jól viselkedjenek, mint a „pedagógus” (szósz. gyermekvezető) vagy őrző, akinek gondja van rájuk, mígnem felnőnek és érettek a szabadságra. „Mi most már – mondja Pál – nem vagyunk többé ilyen őrizet alatt és ti mindnyájan Isten fiai vagytok a Jézus Krisztusba vetett hit által.” ViselkedjeteK felnőtthöz illően! IsmerjéteK föl, hogy mindazok, akik a hit és keresztség által „Krisztusba öltözködteK”, egy áldott közösséget alkotnak, öK az Ábrahámnak ígért örökösök, mindnyájan egyenjogúak. „Nincs többé megkülönböztetés zsidó és görög, rabszolga és szabad, férfi és nő között, hanem mindannyian egyek vagytok Krisztus Jézusban” (3,28).

Nem csoda, hogy a rabszolgák özönlötteK az Egyházba, ahol mint keresztények egyenjogúságot élvezteK a szabad emberekkel, hiszen mindnyájan ugyanolyan viszonyban voltak Istennel. Már nem szolgák, hanem fiak, és ha az Atyához fordulnak imádságukkal, a Szentlélek beszél általuk (4,6–7). „Abba” arámi nyelven a gyereknyelvből vett kifejezés az apára¹. Jézus használta ezt a szót (Mk 14,36).

Milyen furcsa lenne, ha a galaták, miután ezt a szabad és boldog viszonyt élvezteK mennyei Atyjukkal, visszatérnének előző gyerekes állapotukba! „Ti és a ti különleges napjaitok és hónapjaitok és évszakaitok és éveiteK! Azt kell hinnem, hogy hiába fecséreleteK az időmet rátok” (4,10).

C. Személyes felszólítás

Ezután személyes felhívás következik. Mindezidáig a

¹ L. Róm 8 és e fejezet kommentárját.

galaták barátságosak voltak Pálhoz, és még mikor betegen ment is hozzájuk működése kezdetén, nem riadtak vissza tőle, hanem úgy bántak vele, mint Isten angyalával. Nem volt, amit meg nem tettek volna érte. Ellenségeivé tette-e őket azzal, hogy igazat mondott? Valami gonosz befolyás tolakodott közéje és közéjük. Nem tudja, mit gondoljon (4,12–20).

Egy Hágárról és Sáráról szóló rabbinikus értelmezés után – a két nőalak a Törvény és az Evangélium szimboluma – buzdítások következnek.

Buzdítás (5–6)

1. Krisztus azt akarja, hogy szabadok legyenek; ha hagyják, hogy körülmetéljék őket és így kötelesek legyenek az egész törvény megtartására, az annyit jelentene, mint a rabszolgaságot választani (5,1–6).

2. Álljanak ellen szilárdan a rosszra való rábeszélésnek: úgy látszik, ez mint a kovász „szétterjed egész kenyértésztákban” (5,10).

3. A szabadság nem jelent szabadosságot. A Szentlélek nem vezérel az embereket önteltségre, paráznaságra, bálványimádásra, pártoskodásra, részegeskedésre és hasonlókra (5,16–21).

„Amit a Lélek hoz (vagy: a Lélek gyümölcsei), az egészen más: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség és önmegtartóztatás”. A „gyümölcs”-re sajátos szót használ (görög *karposz*). Ezek az erények együtt sarjadnak, mint a fűtők egyazon száron. Pál rámutat, hogy azok, akik ezeket mutatják be életükben, nem vádolhatók a Törvény megszegésével¹.

¹ Vö. a keresztény szabadságról és fegyelemről szóló fejtegetést, Róm 6,1kk.

4. Legyenek kedvesek. Tegyenek jót minden emberrel, különösen keresztény hitsorsosaikkal. Ne legyenek kemények a bűnösökhöz: mindenki maga is elbukhat. Ne legyenek önteltek.

5. Fizessék meg, amivel tartoznak. A keresztény tanítók megérdemlik tanításukért, hogy eltartsák őket (6,6. Vö. 1Kor 9).

6. Istent nem lehet megcsalni (6,7–10).

Epilógus

Pál maga veszi kezébe a tollat és írja a befejezést, hogy megmutassa: a levél valóban tőle származik. *„Jól figyeljétek meg, amit hozzáteszek saját kezem írásával, nagy betűkkel”* (6,11). Megismétli intelmét a zavarcsinálók ellen. Azok az okai, hogy megosztja Krisztus szenvedését. Az ő áldásával fejezi be.

A levélnek majdnem minden pontját bővebben kifejti a római levél. Mindkét levél a *„Szent Pál szerinti evangéliumot”* tartalmazza.

A zsidókhöz írt levél

Az újszövetség legnagyobb könyveinek egyike. Páratlan belátás Jézus Krisztus személyiségébe és küldetésébe. Mélyen lelki, remek szerkezetű és gyönyörűen megírt levél. Bár Pál leveleivel közös keresztény hagyományi alapot mutat, teológiai szövete is egyező, ugyanolyan jótanácsokat osztogat, és néhol ugyanolyan példákat hoz (pl. Ábrahám: Róm 4, Zsid 6–7), de sem tartalma, sem stílusa nem igazán szentpáli. Türelmesebb a zsidó törvény iránt, mint Pál levelei, stílusa méltóságteljesebb, rendezettebb, szenvedélyét jobban féken tartja.

A. Szerzőség

Ki írta hát? Ez a kérdés nagyon régi. Origenész, a kitűnő biblia tudós válasza ez volt: „*hogy ki írta a héber levelet, azt csak Isten tudja.*” De nem ellenezte a könyv besorolását az újszövetségbe, hisz tudta, milyen értékes. Kelet tehát kedvezőbben vélekedett; Nyugaton nem fogadták el a Szentírás részének a 4. század végéig. Nem volt rajta semmi szerzőjelzés. Sokat találgatták, ki írhatta. Barnabás, a ciprusi levita, aki jól ismerhette a zsidó istentisztelet részeit? (Csel 4,36–37). Priscilla, és nem illett a női szerzőt elárulni? (Csel 18,1–4) Vagy Apolló, az ékesszóló alexandriai, aki görög-zsidó környezetből származott, s tudós híre és szép stílusa valószínű szerzőjelöltté teszi? Nem tudjuk. Azt sem, hogy mikor vagy hol írták, vagy a zsidókeresztények melyik csoportjának szólt. Nem sokra megyünk itt a fejtöréssel.

B. A „zsidók”

Mindazonáltal maga a levél ad némi útbaigazítást arra nézve, kik voltak ezek a „zsidók”, mik voltak a nehézségeik, és miért ír a szerző olyan sürgetően nekik. Homogén, jól megszervezett egyház voltak, korábban igen hűséges tanúságot tettek és még most is jó szolgálatokat teljesítettek.

„Isten nem olyan igazságtalan, hogy megfélemlézék mindarról, amit tettetek, arról, hogy milyen szeretettel vagytok az ő neve iránt, vagy azokról a szolgálatokról, amelyeket véghezvittetek és még most is véghezvisztek a szentekért” (6,10).

Üldözést szenvedő keresztény társaikat támogatva szembeszálltak a veszedelemmel és anyagi veszteséget is kiálltak.

„Emlékezzetek vissza mindarra a szenvedésre, amelyből ki kellett venni részeteket, miután megvilágosodtatok, az elmúlt időben; részint úgy, hogy ti magatok nyilvánosan ki voltatok téve sértéseknek és erőszaknak, részint mint olyanok társai, akikkel ugyanígy bántak. Mert nemcsak hogy megosztottátok a szenvedést a foglyokkal, hanem örömmel elviseltétek, hogy megfosztottak vagyonotoktól, tudva, hogy jobb és maradandó javakkal rendelkeztek!” (10,32–34).

De korábbi ígéreteiket nem váltották be. Ismétlődő intelmek fordulnak elő az elsodródás, a hittől való elpártolás ellen (2,1; 3,12; 4; 6,4–6; 10,26–31) és gyakori buzdítások bizó hitre, állhatatosságra és bátorságra (4,16; 6,12.19; 10,35–39). A levél írója valamiképpen felelős értük, és reméli, hogy visszajut hozzájuk; addig is nagyon szíven fekszik, hogy tanítványi voltuk hiányosságait jóvátegyék és ismét régi erejében virágozzék egyházuk (13,18–19).

Mi volt a baj? A legvalószínűbb felelet az, hogy a

zsidóságba való visszasüllyedés veszélyében forogtak. A római hatóságok hivatalosan engedélyezték a zsidók vallásgyakorlatát, mint nemzeti kultuszt. Alkalomadtán üldözték őket, de sokkal nagyobb biztonságban éltek a keresztényeknél. A kereszténységet eddig elé eltűrték a zsidóság egy formájaként, de mind világosabbá vált, hogy különálló vallás. Nem élvezett törvényes pártfogást, és a keresztények államhűségét gyanússá tette, hogy nem voltak hajlandók tömjénnel áldozni az isteni császárnak. Zsidónak lenni biztonságosabb volt. Lehet, hogy a héber levél címzettjei is a régi életmód után vágyakoztak, a jóleső gazdagság és a régi vallás változatos szertartásai után (9,1–10); talán azért igyekszik a levél annyira megmutatni a kereszténység fölényét a zsidóság fölött. Elveszítették lelkesedésüket és a haladás vágyát, gondatlanná váltak a közösségi imádságban (10,25). Nem igen történik említés nagy bűnökről, de a laodikeiaiakhoz hasonlóan se hidegek nem voltak, se melegek (Jel 3,14–22).

A levél végefelé a szerző ismét óvja őket: ne hagyják „félrevezetni magukat mindenféle furcsa tanítástól” és ne hagyatkozzanak „ételtörvényekre inkább, mint a kegyelemre” (13,9). Jelentheti ez azt, hogy zsidózó felfogásuk pogány filozófiai elemeket is magába zárt, a gnosztikus szektákra jellemző spekulációkat. Ezek közül egyesek azért folytattak askétikus életet, mert azt tartották, hogy az anyag mindenestül rossz, és a testet le kell igázni a lélek kedvéért. Az „ételtörvények” jelenthetik a Leviták könyve szabályainak szigorú megtartását, vagy gyanús szekták vegetáriánizmusát, vagy talán mind a kettőt (vö. Kol 2,16–20). Mindenesetre elveszítették korábbi szilárd keresztény meggyőződésüket.

Ezután következik a nagy horderejű és rendszeres

eszmefuttatás, amelynek célja azonban végső soron nagyon is gyakorlati.

C. A főtéma

Ez Jézusnak, mint Főpapnak, Isten és ember közvetítőjének a műve: Ő a földé, ahol teljesen megosztotta az emberi életet (2,17–18; 4,15; 5,7–10); ugyanakkor az égé is, ahol megosztja Isten mindenható uralmát (5,10; 6,20). Utat készített számunkra a mennybe.

„*Ne tévesszük szem elől Jézust, aki hitünkben vezérel és tökéletességre viszi azt*” (12,2). Milyen ostobaság elhanyagolni őt bármi kevésbé tiszteletreméltóért, Mózesért, vagy bárki másért (3,1). Használják föl teljes mértékben szeretetének és megmentő hatalmának segítő erejét, karolják át a hősiek szolgálat kiváltságos megtiszteltetését.

A levél gondolatmenete

A. Prológus: Jézus Isten Fia (1,1–3)

A levél nyitánya talán megragadóbb, mint – Szent János evangéliumát kivéve – az Újszövetség bármelyik más könyvéé. Jézus Krisztusban Isten betört az emberi történelembe, hatalommal és dicsőséggel. Isten népének történelmében időről-időre a próféták által adott az Úr kinyilatkoztatást, – fel-felcsillanó fények itt-ott a sötétben –: most Fiában teljesen megnyilvánult Isten fényessége. (Vö. Jn 7,12; Bölcs 7,26.)

„*Ő Isten dicsőségének sugárzó fénye*” (1,3). (A birtokviszony azt fejezi ki, hogy tőle származik. A magyar fordítás jól adja ezt vissza a „*dicsőségének kisugárzása*” kifejezéssel.) (Az Egyház később így nevezte: „*Világosság a Világosságból*”).

Isten tökéletes képmása ő. Isten láthatatlan, de Jézusban megláthatjuk. Minden nagy újszövetségi teológiai hagyományban megvan ez az eszme. A héber levél írója azt mondja, hogy Jézuson rajta van az Isten „bélyege”, lenyomata, mint egy érmén egy alaké. A görög szó: *karakter*, amely a mi nyelvünkbe is átment. Pál a görög *eikón* (kép) szót használja Kol 1,15-ben. János így mondja: „Az, aki látott engem, látta az Atyát” (Jn 14,8–10). Ez a kereszténység legelke.

Ezt a nagy kijelentést összehasonlítás igazolja Jézus és az angyalok, Jézus és Mózes, Jézus és a levitikus papság között.

B. A Fiú és az angyalok (1,5–2,18)

„Isten sohasem mondta egy angyalnak sem: *‘Fiam vagy te, ma lettem Atyáddá’*” (1,5). Zsoltáridézeteket alkalmaz a szerző az angyalokra és Jézusra. Az angyalok „szellemek, akiknek a dolga szolgálat, azok segítségére küldve, akik majd öröklük az üdvösséget” (1,14). Jézus nem szolga, hanem az örök Fiú, megosztja Isten trónját (Szám 14,21–23; 29; Kiv 33,14; Zsolt 95 és más zsoltárok). A szenvedésen át tökéletességre jutott és testvéreivé teszi követőit. „*Résztvevő és hűséges Főpap, képes kiengesztelni az emberi bűnöket*” (1,17). Ne kicsinyeljük le a megváltást, amit felkínál.

C. A Fiú és Mózes (3,1–6)

Mindkettő hűséges volt: Mózes mint szolga, Jézus mint Fiú, mint a ház ura.

„*És mi vagyunk az ő háza mindaddig, amíg rendületlenül kitartunk reményünkben, azzal a bizalommal, amellyel dicsekszünk*” (3,6).

D. Kitérés: Isten nyugalma (3,7–4,11)

Az író az Ószövetséghez, különösen a Számok könyvéhez fordul, hogy megmutassa, hogyan játszotta el Isten népe engedetlenségével a megígért nyugalmat. Holttestük ott hevert a pusztában (3,17). Intő példa legyen ez a zsidóknak, hogy ne játsszanak Isten ígéreteivel. Hallották a jóhírt, éppúgy, mint az izraeliták megkapták Isten ígéretét. De mi haszna a hallásnak, ha nem követi engedelmesség? (4,1) Már megkapták a Szentlelket és megismerték hatalmát. Ne pártoljanak el, ne fosszák meg magukat az ígértől.

Itt és az egész levélben a fejtegetés összeolvad a buzdítással.

Jézus Krisztus papsága

Visszatérünk a papság központi témájához. Fölség és irgalom egyesül az Úrban – nagy főpap, de mindig hozzáférhető és megértő (4,12–16).

Mielőtt itt teljesen kifejtene gondolatmenetét, a szerző szemrehányást tesz a zsidóknak gyerekességük miatt. Tejre van szükségük, nem húsrá (5,12). Még mindig túlságosan éretlenek a magasabb tanításra. De nem akarja megismételni azt az elemi tanítást, amit 6,1–2-ben határoz meg, ezzel fényt vetve a kezdeti idők hitjelölt-oktatására. Ebben szerepelt a „*holt cselekedetektől való elfordulás*”-ról (vö. Ef 2,1), az Istenben való hitről, a keresztségről (Csel 2,35), a kézföltételről és az örök ítéletről szóló tanítás (6,2–3).

Az ítélet megemlítését az egész levél legszigorúbb intelme követi. Ha elfogadták a hagyományos tanítást, részesedtek a Szentlélekben (Róm 5,5) és teljesen belekerültek az Egyház életébe, utána pedig elpártolnak, akkor „*lehetetlen, hogy másodszor is megújuljanak*” (6,6). A későbbi üldözések idején éles vita

támadt erről a pontról, amikor ti. aposztaták, akik kereszténységük megtagadása árán mentették a bőruket, azt kérték, vegyék vissza őket az Egyházba. Rendszerint visszaeresztették őket. A szerző igen meggyőzően biztosítja a zsidókat, hogy nem tekinti őket hittagadóknak, de elvárja, hogy visszaszerzik előző buzgóságukat, hitet és kitartást tanúsítanak és horgonyt vetnek a keresztény reménybe. Mert a függönyön túl, a mennyei „szentek szentjében” ott áll közbenjárójuk, Jézus, „*Melkizedek rendjéből való főpap mindörökké*”.

A fönséges és titokzatos papkirály, akivel Ábrahám-nak volt rövid találkozása, Krisztus szimboluma lesz (Ter 14,18).

A. Összehasonlítás Krisztus főpapsága és a leviták papi munkája közt (7,1–10,18)

1. Ábrahám hódolt Melkizedeknek, amikor nekiadta zsákmányának tizedét és áldását fogadta (7,4–10). Melkizedek Krisztus előképe; a levitikus papság Ábrahámtól származik. Papságuk ennél fogva alsóbbrendű Krisztusénál, akiben Júda törzse megelőzi Lévit (7,4–14).

2. A levitikus papság testi leszármazáson alapult: Krisztusé „*az elpusztíthatatlan élet erejéből*” való (7,16). „*Az ő üdvözítő hatalma egészen bizonyos, hiszen örökké él, hogy közbenjárjon mindazokért, akik Istenhez jutnak általa*” (7,25).

3. Sok pap van és az mind meghal: Krisztus egyedülálló, örökkévaló Főpap (7,25.28).

4. Az emberi papok bűnösök és naponta sajátmagukért is áldozatokat kell bemutatniok, éppúgy, mint népükért. A tökéletes Fiú egy áldozatot ajánlott fel

egysersmindenkorra, amely szentségénél fogva tökéletes volt (7,26–28).

5. A papi törvénynek, amely senkit sem tudott tökéletessé tenni, ennél fogva helyébe lépett a hatékonyabb keresztény remény (8,15–19).

Az igazoló szövegek elrendezése és az előképek (pl. Melkizedek) használata, valamint a sok allegória nagyon közhasználatúvá vált az első századok egyházában, különösen keleten. A holttengeri tekercsekben közeli megfelelőit találjuk az író szöveghasználatának.

B. Mit jelent Krisztus papságának felsőbbbsége? (8,1–10,18)

Az író célja, úgy látszik, az, hogy megóvja a „hébereket” attól, hogy visszasüllyedjenek a zsidóságba és lekicsinyeljék, vagy elhagyják keresztény hitvallásukat. Ezért folytatólag megmutatja, milyen sokban fölötte áll a kereszténység a zsidóságnak. Fel kell sorolni ezeket a pontokat, hogy rájöjjenek, milyen nagy kiváltságokat élveznek.

Ebben a szakaszban hosszas ellentétet állít föl a mennyei és a földi, az eredeti és a másolat, a valóság és az árnyék között. Ez valószínűvé teszi, hogy a szerző jól ismerte Platónt. Alexandria híres tudósai együtt művelték a zsidó és görög hagyományokat. Apolló ebből a városból való volt (Csel 18,24–25). Talán ő írta a levelet?

A keresztényeknek különb szentélyük van. Krisztus papi működésének helye nem a földi Találkozás Sáttra, hanem a menny. Mennyei szentélye volt az a minta, amely szerint Mózes Isten parancsára megépítette a Szövetség Hajlékát (Kiv 39,33–43).

A keresztények Jézus közvetítésére hagyatkoznak;

nekik különb szentélyük van, mint az ó törvény imádkozóinak.

És különb szövetségük. Az új szövetség megalapítása már azt mutatja, hogy a régi tökéletlen volt. Amint Jézus nagyobb Mózesnél, éppúgy ez a szövetség is nagyobb, mint Istennek és Izraelnek Sinai-hegyi szövetsége. Ez a Jeremiás megjövendölte új szövetség, amely a bocsánat áldását hozza, és minden embernek biztosítja Isten új, személyes ismeretét és a vele való meghitt viszonyt (Jer 31,31–34. Vö. 1Kor 11,25).

És különb istentiszteletük (9. fej.). Az első szövetség idején Isten imádása a két részből álló sátorban – szentély és szentek szentje – folyt le. Az előbbiben volt a lámpa és a szent kenyér; az utóbbiban, a szövetség ládájában, egy edény mannával, Áron vesszeje és a tűzparancsolatot tartalmazó kőtáblák.

A szentélyben ki-be jártak a papok, szertartásokat végezve; a szentek szentjébe csak a főpap lépett be, ő is csak egyszer egy évben, hogy áldozatot mutasson be a nép és saját bűneiért.

Ilyenformán az istentiszteletnek megvolt a megadott rendje, de ez csak meghatározott időközre szólt.

Az e szabályok szerint bemutatott adományok és áldozatok egyike sem hozhatja meg bemutatóinak a benső tökéletességet. Külső életszabályok ezek, összekapcsolva ételekkel és italokkal és különféle lemosásokkal. Mindennek az érvénye csak annyi időre van szánva, míg el nem érkezik az újjárendezés ideje.

Most mindezt különb istentisztelet helyettesíti. Főpapunk belépett mennyei sátrának belső szentélyébe, ahol nem állatok, hanem önmaga feláldozásával szerzi meg számunkra azt a teljes megszentelődést, amelyet a régi áldozatok sohasem tudtak biztosítani. Gyönyörűen fejezi ezt ki 9,13–14:

„Ha ugyanis a bakok és bikák vére meg az üsző

hamva a tisztátalanokra hintve külsőleg tisztára szenteli őket: mennyivel inkább megtisztítja lelkiismeretünket a holt cselekedetektől Krisztus vére, aki az örök Lélek által saját magát adta tökéletes áldozatul az Istennek, hogy az élő Istennek szolgáljunk.”

A 9. fejezet hátralevő része két pontot emel ki:

a) *Minden szövetséget vérrel pecsételnek meg, minden rituális tárgyat vérrel hintenek meg, „és vérontás nélkül nincs bűnbocsánat” (9,22).*

b) *Krisztus önmagának áldozatával egyszersmindkorra megváltott bennünket a bűntől: ezt az áldozatot nem lehet megismételni (9,28).*

A modern olvasó olyan időben él, amikor az állatáldozat távoli és sokak számára visszataszító dolog. Különösen a gyerekekre hatnak gyakran visszataszítóan a Krisztus vérére való utalások a Bibliában és a keresztyén himnuszokban. (Nem kell a kelleténél jobban hangsúlyoznunk ezeket.) Itt talán három dolgot fontos meggondolnunk. Az egyik: minden vallásos nyelv homályos és jelképes, próbálja megfogni és megőrizni az igazság egy kis töredékét. A második: ez a nyelv abból a történelmi korszakból veszi a színezetét, amelynek a terméke. Az áldozat metaforája olyan mély valóságot képvisel, hogy használata ma sem fakult meg, de minekünk ma valami mást jelent, mint amit a zsidóknak jelentett – talán ma kevésbé élénk és közvetlen fogalom. A harmadik: a régi világban az áldozat inkább jelentett pozitív nyereséget, mint megfosztást és halált. A vér az élet szimboluma volt, és amikor kiöntötték áldozatul, ezt abban a hitben tették, hogy életet szerez az imádkozónak és közösséget biztosít neki Istennel. Az állat halála mellékes volt.

És különb áldozataik (10,1–18). Ezt már kimutatta,

de itt megismétli és bővebben illusztrálja sok ószövet-ségi utalással.

A régi áldozatok hatástalanok voltak, mert árnyak voltak, nem valóság. Meg kellett ismételni őket, mert nem volt igazi hatalmuk, hogy megtisztítsanak a bűntől. Amint az Írás mondja, Isten inkább kíván erkölcsi engedelmességet, mint bikák és bakok véré (Zsolt 50; Ám 5,26; Óz 6,6; 1Sám 15,22–23; Iz 1,11–12).

Buzdítás a hitben való kitartásra (10,19–39; 11; 12)

Miután a szerző ilyen ékesszólóan leírta Krisztus főpapi működését, emlékezteti a zsidókat, hogy nekik joguk van belépni a mennyei szentélybe, mert van *„eleven nyílásuk a függönyön, vagyis az ő testén keresztül”* (10,20). Ilyen kiváltságokból felelősség származik – az őszinteség kötelessége és a hit szükségessége (22. v.), valamint hűség a nyilvános istentiszteletben, főleg minthogy a Nap egyre közelebb jön (25. v.)¹.

Szigorú intelem következik a hitehagyás ellen. Nincsen remény azok számára, akik szándékosan vétkeznek, miután megvilágosodtak. *„Rettenetes dolog az élő Isten kezébe esni”* (10,31).

¹ Figyeljük meg az „*így*” kötőszó használatát a 22. versben (a magyarban újabban nincs kötőszó, de megvan a latinban: *Adeamus ergo . . .*) Pál szokása, hogy ismételten használja az „*ezért*”, „*ennélfogva*”, „*így*” kötőszót, amikor a tanítás után áttér a buzdításra, pl. Róm 12,1.

A. Indítékok a kitartásra (10,32–39)

Térjenek vissza első szeretetükhöz. Közvetlenül megtérésük után sértéseket és erőszakot türtek el, vagyounuk elvesztését, és támogatták az üldözés áldozatait. Álljanak hát most szilárdan. Az idő rövid, a jutalom nagy. *Az igaz ember a hitből él* (10,38). Ők nem olyanok, hogy elbukjanak¹.

Ezután következik az újszövetség egyik legmegragadóbb része.

B. A hit hősei a zsidó történelemben (11. fejr.)

Először meghatározza a hitet, mint a bizalmat annak valóságában, amit nem látunk.

„Csak a hit biztosíthat azokról az áldásokról, amelyekben remélünk, azoknak a valóságoknak a létezéséről, amelyek a jelenben még láthatatlanok. A hit tette kedvessé (Isten előtt) őseinket” (11,1–2). A hit magában foglalja, hogy a világot Isten teremtésének tartjuk.

A hit hősei: Ábel (4), Hénok (5,6), Noé (7), Ábrahám, „aki elindult anélkül, hogy tudta volna, hová megy”; és nomádként élve az ígélet földjén „várta a szilárd alapokon nyugvó várost, amelyet az Isten tervez és épít”, aki a hitben egyetlen fiát ajánlotta föl (8,10,17)².

Más hősi alakok Sára (11,11–12), Izsák (20), Jákob (21), József (22), Mózes (23–29), aki úgy ragaszkodott céljához, „mintha már a Láthatatlant látta volna”, megalapította a húsvétot és a vöröstengeri átkelésre

¹ L. Hab 2,3–4; Róm 1,17 (Habakukban az eredeti jelentés hűség, nem hit).

² Vö. Gal 3,6–9.16.18; Róm 4.

indította a zsidókat; Józ sue (nevének említése nélkül: 30) és Ráháb (31).

Ezután pedig, olyan ékesszóló retorikával, amely nem marad az azidőbeli pogány szónokoké mögött, következik a csúcspont:

„Kell-e többet mondani? Kifogynék az időből, ha felsorolnám Gedeont, Bárakot, Sámson, Jeftát vagy Dávidot, Sámuelet és a prófétákat.” A hithősök elszenvették a kínzások minden elképzelhető nemét, de hűségesek voltak mindhalálig. *„Megkövezték, kettéfűrészelték vagy lefejezték őket; hazátlanok voltak, juhok és kecskék bőrébe öltöztek; nélkülöztek és semmi másban nem volt részük, mint zaklatásban. Túlságosan jók voltak a világnak; kimentek belőle, hogy a pusztákban és hegyek közt, barlangokban és szurdokokban lakjanak. Ezek mind a hit hősei, de nem nyerték el az ígéretet, mert az Isten nekünk valami jobbat tervezett, és nélkülünk nem juthattak a tökéletességre”* (37–40)¹.

Most a zsidóknak, akik „*valami jobbnak*” az áldásban részesültek, be kell tölteniök szerepüket. A keresztény versenyfutás résztvevői ők Isten arénájában. A versenypálya körül, a nézőtér soraiban ott ülnek a régi szentek, nézik a versenyt, és a versenybíró Jézus, aki maga is ott volt a pályán, győzelmet aratott, és most követőit hitük tökéletessége felé vezeti. Amint az atléta ledobja a tunikáját, hogy jobban tudjon futni, úgy dobják félre a bűnt és fussanak kitartóan. Jézus bátorsága ihlesse őket a küzdelemben. Az ő próbatételük még nem halálos, nem úgy mint az övé (Zsid 12,1–4).

¹ Az író nem mondja meg közelebbről, mikor vagy hogyan fognak osztozni a hit hősei a tökéletességben és a kereszténység áldásában.

Az író és olvasói kétségtelenül jól ismerték az atlétikai versenyeket, amelyek a korabeli élet intézményes része voltak, és nemcsak Görögországban folytak, hanem mindenütt a birodalomban¹.

Két idézet a Példabeszédek könyvéből hangsúlyozza a szenvedés szükségességét: ez szerves része a keresztény tréningnek (Péld 3,11–12; 4,26). Amint a fiút fenyíti atyja, úgy fenyíti őket Isten javukra. Szedjék össze magukat (12,13).

Újabb intellem következik. Ézsau egyetlen hibával örökre elveszítette elsőszülöttségi jogát (16). Buzdítja olvasóit, hogy igyekezzenek békében élni mindenki-vel, éljenek szentül és szeretetben, és kerüljék az erkölcstelenséget (14–17).

C. A két szövetség

Most visszatér a főtéma és kitölti a 12. fej. megmaradó részét: borzongató felelősség, hogy helyet örököltek az újszövetségben, sokkal súlyosabb rendeltetés ez, mint az óban való részvétel. A Sinai-hegyen sötétség, mennydörgés és villámlás rémítgette az izraelitákat (Kiv 19). Az egész jelenet olyan rettenetes volt, hogy Mózes azt mondta: „*Félek*”, és remegett a rémülettől (21. v.). De az író azt mondja a zsidóknak:

„De ti Sion hegyéhez járultatok és az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez (vö. Jel 21,2–3), ahol milliónyi angyal gyűlt össze az ünnepre az egész egyházzal, amelyben mindenki elsőszülött fiú és a menny polgára (vö. Fil 3,20). Magához Istenhez járultatok, a legfőbb Bíróhoz, a Szentek lelkével van a

¹ Pál is használja a versenyfutás metaforáját. Vö. 1Kor 9,24–27; Fil 3,12–16; 2,16.

helyetek és tökéletességre jutottatok; és Jézushoz járultatok, aki új szövetséget hoz . . .” (22–24).

Kozmikus vízió ez, újra földidézi a fejezeteleji aréna képét (angyalokkal megtoldva). Az új kor földrengető eseményeiben a zsidóknak folyvást figyelniök kell Isten hangjára, és úgy kell őt imádniok, amint kedves előttük: „*tisztelettel és félelemmel*”. Vagyis teljesen bele kell vetniök magukat a keresztény örökségbe: „*mert a mi Istenünk püszítító tűz*” (Iz 33,14).

A 13. fejezet a Jeruzsálemi Biblia szerint függelék, a 20–22. vers pedig epilógus.

Buzdítások (13. fej.)

1. Gyakorolják a testvéri szeretetet, a foglyok iránti jóságot, a házastársi hűséget, ne legyenek kapzsis (1–6).

2. Legyenek hűségesek vezetőikhez, akik megtérítették őket (7,17–19). Ez pártoskodásra, pökhendiségre vagy köntörfalazásra mutat (vö. 2Kor 10–13).

3. Kerüljék az idegen tanításokat (talán valami csábító megjelenésű szintetikus filozófia?) és ne fecse-reljék idejüket étkezési előírásokra.

4. Osszák meg Jézus gyalázatát, aki Jeruzsálem kapuján kívül szenvedett, éppen úgy, mint ahogy az áldozati állatok testét is a városon kívül égették meg. Menjenek ki Jézushoz a táboron kívülre, vagyis készüljenek föl a kivetettségre, még a halálra is (12–14)¹.

5. Ajánlják fel szüntelenül a dicséret áldozatát (15). (Úgy látszik, hanyagok voltak a keresztény imádságban. Vö. 10,25.)

Két emlékezetes vers van ebben a szakaszban: a) „*Jézus Krisztus ugyanaz ma, tegnap és mindörökké*”

¹ Új ásatások Jeruzsálemben (1966) megerősítették, hogy a szentsír hagyományos helye a második falon kívül volt.

(8). b) „*Mert nincs maradandó városunk ebben az életben, hanem a jövő hazát keressük*“ (14) (vö. Fil 3,20).

Epilógus

Imádság (20–21. v.), amelyet Szent Pál legjobb ilyen helyeivel vethetünk össze. Nagyon szép, átfogó és mély.

Záróüdvözetek. Jó hír, hogy Timóteust szabadon bocsátották (23. v.). A Timóteusra, Pál „*hadsegédére*” való utalás megerősíti az újszövetség egységét.

A levél írója bocsánatot kér levele rövidegégeért! (22. v.).

Negyedik rész

JAN THOMSON

Levél az efezusiakhoz
fillipiekhez
kolosszeiekhez
Filemonhoz
tesszalonikiakhoz 1–2
Timoteushoz 1–2
Tituszhoz
Jakab, Péter 1–2, Judás
levele

Bevezetés

Ez a kiskommentár tizenhárom olyan dokumentumot vesz szemügyre, amelyek lényeges tájékozással szolgálnak ahhoz: hogyan gyökerezett meg kezdetben a keresztény egyház a történelemben. Természetes, hogy minden intelligens és kutató ember szeretné tudni:

mi volt a Názáreti Jézus hatása azokra, akik ismerték?

mi volt életének és tanításának öröksége?

mi volt ennek közvetlen eredménye a következő nemzedékben?

mi a jelentősége mindennek a mi számunkra ma?

Ezeket a kérdéseket úgy tudjuk megválaszolni, ha leásunk az ismert, hiteles forrásokig – és szerencsére ezek közül sok megmaradt. Az újszövetségben olyan forrásgyűjtemény áll előttünk, amely maradandó jelentőségű, és az ősegyház tekintélye úgy nézett rá, mint amely magában foglalja a keresztény hit lelkét és lényegét, az első századi keresztény tanítás gyűjteményét, szabályát, kánonját, igazhitűségének mértékét. Ez a könyvecske tizenhárom levelet vizsgál meg. Írónik különbözők, de mindegyik szerepet játszott az evangélium elterjesztésében a keresztény egyház első évtizedei alatt.

A négy író

PÁL a rettenthetetlen tudós, a természetadta intellektus igazi példája, teljes odaadással keresi az igazságot. Először fenyegetésnek látja az evangéliumot a zsidóság ellen, amelyben felnőtt és amelyre módfelett büszke volt. Ösztönös vágya az volt, hogy csírájában

fojtsa el az új tanítást, eretnekségként elítélje, és még születőben megsemmisítse a keresztény egyházat. Beismeri, hogy „*egyetértett*” István, az első keresztény vértanú megkövezésében (Csel 8,1), abban a hiábavaló reményben, hogy a kegyetlen üldözés hamarosan végetvet a zsidóságban beállott szakadásnak. A damaszkuszi úton végbement megtérése megváltoztatta mindezt; Tarzusi Saul, az üldöző, a pogányok Pál apostolává lett, és talán mindenki másnál többet tett, hogy elterjessze Jézus Krisztus jóhírét az egész római birodalomban. Mint a római polgár minden jogával és kiváltságával, másfelől pedig zsidó ősökkel és magasszintű iskolázottsággal rendelkező személy, gondviselészerűen és eszményien alkalmas volt, hogy az áttörés vezére legyen a régi rendből az újba, mind a teológiai belátás, mind a politikai lehetőségek terén. Kétségtelenül egészen kivételes, alkotó és dinamikus módon volt Isten szolgálja és isteni szándékának eszköze.

Az újszövetségben 13 levelet találunk tőle. Ezek közül ebben a könyvben kilencvel foglalkozunk. A másik négyet már kiválóan megtárgyalták az előző kötetben.

JAKAB egyetlen levél írója. Ez tartalmánál fogva is jelentős, de azért is, mert Jakab Jézus „*fivére*” volt és a jeruzsálemi egyház feje.

PÉTER-t két újszövetségi levél szerzőjének tartják; ezek is kivételes érdekűek az ősegyház minden tanulmányozójának. Péter természetes, heves és gátlástalan egyénisége, amellyel olyan jól megismerkedünk az evangélium beszámolóiban, a kor és felelősség hatása alatt nyilván megszélidült. De olyasvalakinek a hiteles kezenyoma érzik itt, aki ismerte az Urat, az ő társaságának örömeiből és erejéből él, és főgondja az, hogy annak megfeleljen. Hosszú út vezet a kafar-

naumi halászember életétől az Egyház prédikáló és evangelizáló oszlopáig, de Jézus ezt előre megmondotta és kérte tőle: „*Emberek halászaivá teszek*” (Mt 4,19). „*Legeltesd juhaimat*” (Jn 21,16). Péter éppúgy engedelmeskedett ennek a kívánságnak, mint Pál a „*mennyei látomásnak*” a damaszkuszi úton (Csel 26,19).

JÚDÁS szintén Jézus „*fivére*” lehetett, és egy rövid levéllel járul a gyűjteményhez. Ez is világot vet az ősegyház növekedésére.

Nélkül a 13 levél nélkül a keresztény kaland e korszakáról való ismereteink sokkal szegényesebbek lennének; nem tudnánk több olyan lehetőségről és problémáról, amely a korai keresztények előtt fölmerült. Megismerésük viszont bátoríthat, és az ő igyekezetüket hozzámérhetjük a magunkéhoz. Ha komolyan vesszük ezt, akkor ezeknek az írásoknak a jelentősége lehengerlő; a legnagyobb mértékben felelősségre vonnak minket, és ráébresztenek, hogy az evangélium örök jelen.

Azt mondják az őskeresztényekről, hogy fejetetejére állították a világot, kihívást intéztek a fennálló rend ellen, és gondolkodásukkal, életükkel és halálukkal fölébe emelkedtek napjaik váltakozó filozófiáinak. Hogy ezt kellően értékeljük, vessünk egy tekintetet arra a világra, amelybe a kereszténység beleszületett.

„*A civilizált emberiség Róma ellenőrzése alatt állt. Sok népfajra, királyságra, hercegségre, városra, tartományra, törzsre kiterjedő kormányzat volt ez – bölcs kormányzat, amely a lehető legnagyobb fokban teret adott a helyi önkormányzatnak és a hagyományos szokásoknak. Róma nemcsak meghódította, de magához is bilincselte az embereket világszerte; egy költő szerint úgy kormányozta őket, mint anya, nem mint királynő, és magához kötötte őket. Az emberek nem*

annyira azon buzgólkodtak, hogy lerázzák igáját, inkább próbáltak rómaiak lenni; és az Atlanti óceántól az Eufráteszig nem római vérből származó emberek büszkéek voltak arra, hogy római nevet viselnek és római polgárok. 'Én szabadnak születtem' – mondja Sz. Pál, nem minden elégtételség nélkül (Csel 22,25–28). Általános béke uralkodott a római világban, és ez újdonság volt az emberiségnek.” (T. R. Glover: Jesus of History, pp. 196–7.)

Az első század képe

A Kr.u. 1. század a császárimádat, bálványimádás, babona és hamis istenek korszaka volt. A birodalom nagyságát már a hanyatlás jelei kísérték. A társadalmi tekintély talpköve a kiváltságok voltak, a politikai hatalomé pedig a katonai. Róma egy hatalmas centrális elgondolás középpontja volt, mint egy nyolckarú polip feje, és a rómaiaknak jó okuk volt arra, hogy valamelyes „*Übermensch*”-gondolkodást sajátítsanak el. Jézus tanítása hamarosan mélyen behatolt ebbe a társadalomba, kihívást intézve a kor erkölcsi, értelmi és szociális felfogása ellen, és újra meg újra győzelmesnek bizonyulva. Ez nem jelenti azt, hogy Isten országa hamar megalakult, de az első keresztények rövidesen látták, hol van a tere tanúságtételüknek, és az egyéni élet milyen oldalai szorulnak leginkább megváltoztatásra, hogy Krisztus gondolkodásához és szelleméhez hasonuljanak. Így kell lennie a huszadik században is, mert az evangélium természete lelki megújulás, és ez állandó minden nemzedék egyéneiben és társadalmában. Látni fogjuk, mi mondanivalója volt Pálnak, Jakabnak, Péternek és Júdásnak a korukbeli társadalom állapotáról.

Az a nagyarányú műveltség, amely Görögországban

virágzott, mielőtt a római birodalom elnyelte, sokat adott a földközitengeri világnak: dialektikus jártasságot; a szépség, igazság és jóság eszméit és választékos nyelvet; ez utóbbi később jó útnak bizonyult, hogy Krisztus jóhíre elhatoljon a nyugati világba. Isten gondviselésében nyitva állt az út az evangéliumnak, hogy a zsidóság szűk határain túl szétáradjon a tágas pogány világba, különösen északra és nyugatra, de másfelé is. Itt nincs helye annak, hogy elmagyarázzuk, hogyan indult Pál missziós utakra és merrefelé járt. Ezt tanulmányozhatjuk a Mini-kommentár első füzetében. De ebben a távcső-méretbe sűrített bevezetésben is eszünkbe kell jutnia, honnét származott az ősegyház dinamikája: közvetlenül az Úrtól és apostolainak adott megbízatásából. Ezt a következőképpen örökítették meg:

„Menjetekek tehát, tegyétekek tanítványaimmá az összes népeket; kereszteljétekek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére és tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek. És tudjátok, hogy én veletek vagyok mindig; igen, a világ végéig” (Mt 28,19–20).

„Mikor leszáll rátok a Szentlélek, erőt nyertek, és tanúim lesztek nemcsak Jeruzsálemben, hanem egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (Csel 1,8).

Ezeknek a világos meghagyásoknak az erejében, és a beléjük vetett bizalom hatása alatt az apostolok elkezdtek hirdetni az Igét Jeruzsálemben, majd mikor eljött az ideje, elindultak különféle irányokban, hogy beszéljenek a világnak Urukról és Mesterükről. A hagyomány szerint Máté északra ment Szíriába (ez Észak-Galileából elég könnyű dolog volt), János Efezusba, sok éven át számkivetést szenvedett, de kiszabadult és magas korban halt meg (erre elég nyomós

adataink vannak), András egészen Örményországig jutott (ez bizonytalanabb), Tamás apostol kelet felé ment és Indiába ért (ahol egy igen régi keresztény egyház sok százada viseli nevét), Péter pedig Rómába került és ott keresztre feszítették hitéért Néro császár uralkodása alatt. Ez volt az apostoli kor, amelyben a jóhír először szájról-szájra terjedt, részint minthogy ez volt a természetes út, részint mert sokan azt várták, hogy Krisztus a közeljövőben visszatér nagy hatalomban és dicsőségben, hogy uralma alá kerítse a világot. Az újszövetség szakemberei általában megegyeznek abban, hogy jónéhány év eltelt, mielőtt az apostolok megkezdték volna azt a levelezést, amelyet ma mint „*episztolákat*” ismerünk. Úgy gondolják, hogy Pál legtöbb levelét Kr.u. 49 és 62 között írta és 64-ben, vagy röviddel azután szenvedett vértanúságot. Tehát ezzel a korszakkal foglalkozunk legtöbbet ebben a mini-kommentárban: a Kr.u.1. század középső évtizedeivel és a keresztények első nemzedékével.

Nem lenne teljes a korszak háttére, ha nem említénénk meg még két tényezőt.

Először is a római birodalom jogos büszkesége volt, hogy könnyűvé tette az utazást és közlekedést, és az emberek viszonylagos biztonsággal járhatták végig a birodalom egymástól ugyancsak távoleső részeit. Például Afrika északi partja – amelyet mi Líbia néven ismerünk – a görög-római világ virágzó része volt; Küréne kikötőjéből, Apollóniából hajók vitorláztak messze az öböl legbelsejébe, gabonát vive Olasz- és Görögországba. Rómának volt oka büszkélkedni befolyásával és hatalmával, és azzal, hányféle nyelv és kultúra tartozik befolyása alá. A kereskedelem szabadon közlekedett Alexandria és Cezárea, Efesus és Szmirna kikötőitől egészen a Földközi-tenger nyugati vidékéig és még azon is túl. Ahová az áruforgalom

eljutott, oda az eszmék is eljutottak, és így terjedt az evangélium.

Másodszor: a legtöbb nagy népességi és kereskedelmi központban voltak zsidó közösségek, ennél fogva zsinagógák is. Ezek a zsidó szórványok, görög szóval *diaszporák*, a görögül beszélő világ igen sok részében meghonosodtak; úgy vélik, több zsidó élt szétszórva a Földközi-tenger vidékén, mint Palesztinában élt együtt Jézus idejében. A szétszórt zsidók között kezdték először hirdetni az evangéliumot. Természetes is volt, hogy az apostolok a már zsinagógákba tömörült gyülekezetekhez fordultak, mint olyan helyekre, ahol legelőször várhattak meghallgatást. Csak amikor kifejlődött a zsidó ellenállás, akkor készítették a körülmények az őskeresztényeket arra, hogy külön helyen gyülekezzenek össze, vagy magánházakban, vagy különálló gyülekezetekben.

Az efezusiaknak írt levél

Isten üdvözítő terve

Bevezetés

Pál ezt a levelet a római fogságból írta Kr.u. 60–62 között és Tihikusszal küldte el (6,21).

Páratlan kifejtése Pál felfogásának

- a) a történelem jelentéséről
- b) Krisztus misztériumáról
- c) az Egyház természetéről.

Jelentősége figyelemreméltó minden korban és nemzedékben; Isten kibontakozó tervéről szóló tanulmány.

Szövegösszefüggés

Pál a fogságból azt a feladatot szabja maga elé, hogy írjon a nyugatázsiai fiatal egyházaknak, kifejtve az üdvösség isteni tervét, amint az Úr ezt neki kinyilatkoztatta és ő megértette. Néhány ilyen gondolat megtalálható a kolosszei levélben is, amely körülbelül ugyanebben az időben íródott, de az efezusi levél részletezőbb, koncentráltabb és teológiai mélyebb.

Egyes korai kéziratok elhagyták az „Efezusban” szót. Ezért a tudósok azt gondolták, hogy ez a levél körlevél volt; először talán Efezusban kellett elolvasni, utána lemásolni vagy körbeküldeni a többi keresztény közösségnek és gyülekezetnek a messzebb fekvő részekén. Ez megmagyarázná, miért van az első mondatban üres hely: így minden egyház a maga nevét tehette be és ugyanaz a levél mindegyiküknek

szólt. Továbbá megmagyarázná a levél objektív és személytelen jellegét, ami Pál stílusában nem megszokott.

Téma

A levél kulcsmotívuma az egység: Istennek egyetlen terve és szándéka van az egész világgal és emberiséggel. Pált úgy magával ragadja a mély meggyőződés Isten működéséről, hogy hosszú mondatokban és átfogó képekben próbálja megéreztetni Isten szándékainak bölesességét és dicsőségét.

Ennek az egy levélnek hat fejezetében benne van a keresztény életfilozófia. Nem lehet nagyobb bizonyossága Pál hitének annál, hogy képes volt rabságban, „*mint bilincsbevert követ*” (6,20), a látomás ilyen magasságáig emelkedni és az értelmezés ilyen mélységébe bocsátkozni. A teremtésről már megírta néhány gondolatát, mielőtt még Rómába ért (Róm 8,19–23,28). A teremtés folyamatát befejezetlennek látja. Csak úgy érheti el teljességét, ha közreműködünk Krisztus művében: az embereknek Istennel, és ezáltal egymással való kiengesztelésében.

Érdemes meggondolnunk, hogy ezeknek a leveleknek a szerzője semmit sem ismert az atomkor modern tudományából. És mégis olyan módon látta a történelmet, a jövőt és az élet titkát, hogy az ma is épp olyan igaznak hangzik, mint mindig.

Pál minden levele közül az efezusi levél a legmélyebb az Egyházra mint az isteni akarat eszközére vonatkozó tanításban, az imádság és dicséret, egyetemesség, katolicitás és szentség összefüggéseiben.

Kommentár

1,1–2 Pál szokása Isten áldását hívni le azokra, akiknek ír. „*Kegyelem*” és „*békesség*” kedvelt szavai. A „*kegyelem*” Isten gyarapodást adó szeretete, amely kiáradt, hogy mindnyájunkat támogasson és fenntartsa. A „*békesség*” az isteni jelenlétnek mint Isten adományának meggyőződött belső biztonságérzete.

1,3–14 Egy tizenkét versre terjedő nagy doxológia hirdeti, mit tett és fog tenni Isten népéért „*Krisztusban*”. A három első fejezet valójában dicsőítő ének, az imádás légkörét árasztja. A Jeruzsálemi Biblia lábjegyzetei hat áldást különböztetnek meg, aminek örvendezhetünk:

1. 4. vers: „*Kiválasztott bennünket a világ kezdete előtt*”. Isten tervében minden előre el van rendezve – nem csupán a teremtés hasonlíthatatlan fönsége, hanem az emberiség is. Isten szeretete „*a mienk*”. A szeretet mindig Istentől ered, elér hozzánk és hív, „*hogy legyünk szentek*” (vö. Róm 5,5).
2. 5. vers: Újfajta viszonyba lépünk Istennel, amikor Jézus Krisztus „*adoptál*” és magáévá tesz bennünket.
3. 7. vers: Az ő halála, mint időben lefolyt esemény, megváltást szerzett a világnak. Csak az ő áldozata mentett meg a bűnből és szabadított meg, mert halottaiból való feltámadásával bebizonyította győzelmét a gonosz hatalma, sőt maga a halál fölött, és új értelmet adott az életnek.
4. 9. vers: Krisztusban sokkal többet tudunk Isten tervéről és szándékáról. A függöny félrehúzódt, és kezdjük megérteni azt, ami eddig titok volt (vö. Róm 16,25).

5. 11. vers:Isten kezdettől fogva embereket választott szándékának eszközeiül. Ezek az emberek természetesen a választott fajta, a zsidók voltak.

6. 13. vers:Most a nemzsidók is meghívást kaptak, hogy osztozzanak az üdvösség áldásaiban, amelyek eddig a zsidók kiváltsága voltak. Ők is megkapják az ígéret szerint a Lelket.

Ezt a doxológiát tanulmányozva láthatjuk, milyen tökéletes egyensúlyt tart az egyetemes és a részleges között, és mindent összefog az isteni akarat iránytű-jébe.

A 10. versben Pál azt állítja, hogy Isten mindent egybe akar gyűjteni Krisztusban. Az ő akaratának érvényesülnie és diadalmaskodnia kell. Ez mindennek-fölötti hatalmának mértéke, és az ember végső soron nem tudja megghiúsítani. Az ember részéről az egyedüli feltétel a hit (13. v.). Ez a jóhír hallásából és elfogadásából fakad. Az egyedüli biztos hit a Krisztuson alapuló, ez pedig a feltámadás tényén nyugszik (20. v.), amely megelőzte Krisztus kormányzását hatalomban és dicsőségben (21–23. v.).

Pál alig bír magával, amikor Isten hatalmának nagyságáról és Krisztus isteni fönségéről gondolkodik. Evilági hatalom, természetfölötti hatalom, örök hatalom ez egyszerre. Időtlen tekintély, amely egy napon mindent össze fog gyűjteni Krisztusban, az Egyház fejében, „*amely az ő teste*”.

Tehát már az első fejezetben rámutat az apostol Istenre, a legfelsőbb kormányzóra, és Krisztusra, aki által megvalósítja szándékait, s aki fölemel bennünket a hittel Isten emberi mértéket meghaladó szeretetterveinek birodalmába.

2,1–10 Mielőtt ezt a hitet megkaptuk, lelkileg halottak voltunk. Méltatlan életet éltünk aljas ösztönök és

gonosz erők sodrában. De Isten könyörületesen megmentésünkre jött és új életet adott nekünk. Hasonlítsuk össze Pál kifejezésmódját 2,4–6-ban János evangéliumával, 3,16.

Pál hangsúlyozza, hogy az embert Isten kegyelme menti meg, nem pedig bármi saját cselekedete. A kegyelem elfogadása megköveteli a hit aktusát, a készséget Isten szeretetének befogadására. Ha egyszer megadtuk magunkat Isten szeretete kormányának, akkor már nem lehetünk azok, akik azelőtt. Megváltozik világfelfogásunk, megváltozik vele való viszonyunk, megerősödünk igazi természetünkben, vagyis hasonlóak leszünk Krisztushoz. Pál a 10. versben foglalja össze mindezt: *„Isten alkotása vagyunk; Krisztus Jézusban azért teremtett minket, hogy jó életet éljünk, amint kezdettől erre szánt.”*

A kegyelem műve az, hogy megújítja az emberiséget, és a kereszténységnek ez a célja (még ha mi nem is töltjük be). 2,11–22 Számunkra ma már különösnek ható nyelven Pál lefesti a különbséget a zsidók között, akik „szövetségi” viszonyban álltak Istennel (a körülmetélés szertartása volt a szövetség jele), és a világ többi része között, amely ki volt zárva ebből a „választottságból”. Éles és nyers kifejezésekkel írja: *„Nem volt Krisztusotok”* (12. v.), *„idegenek”* (kívülállók) voltak *„kizárva a szövetségekből és ígéreteikből”* (különálló történelem, amelynek kevés vagy semmi köze sem volt a megváltás isteni tervéhez), *„a világba voltak merülve remény nélkül és Isten nélkül”*.

Gondoljuk végig, mi minden következik ebből. Nem túlozza el Pál a dolgot? Lehetséges egész népfajokat, nemzeteket és kultúrákat kismizni, mint ilyen értelemben vett *„idegeneket”*, az ígért szövetségén kívülállókat? Kihívás-e ez a vád?

Pál hirtelen, nyers erővel kijelenti, hogy van felelet. A két oldal összetalálkozik Krisztus személyében, „*Ő a mi békénk, a kettőt egygé forrasztotta és a közénk emelt válaszfalat ledöntötte*” (14. v.). A régi út, amely Ádámtól Ábrahámon keresztül leágazott a jelenig és a „*szabályok és rendelkezések*” rendszerét fejlesztette ki, hogy az emberek Isten engedelmességében éljenek, szerencsétlen ellenségeskedést és megoszlast teremtett az emberek között. Ez az út a különválásé volt.

De Isten most új, jobb utat ajánlott fel, a kiengesztelődés útját. „*Egy új Embert teremtett*” (15. v.), hogy az új élet, az új emberség mintája legyen, azé, amelyet az emberiség egészének tervezett. Ebben az új Emberben (Krisztusban) helyreállt az egység, mindenki ugyanegy Testben egyesült és kibékült Istennel. Az a pillanat, amelyben ez ténylegesen megtörtént, a keresztfájdozaté volt; itt nyilvánult ki a kiengesztelődés új útja, és Krisztus halála Isten pecsétje volt a múltra. Krisztus magához vonzza az embereket. Így nemcsak vele kerülnek személyes viszonyba, hanem egymással is új kapcsolatba.

A jövő kilátása dicsőségesen reményteljes. Pál azt mondja az efezusiaknak és mindenkinek, aki csak ezt a levelet olvassa: „*Nem vagytok többé idegenek vagy jövevények*” (19. v.). „*Apostolokra és prófétákra alapozott épület részei vagytok, s a szegletkö maga Krisztus Jézus*” (20), „*ahol Isten lakik a Lélekben*” (22).

Csudálatos dolgok következnek ebből. Isten túlhatol minden korláton. Az egyedüli hely, ahol az ember végleg kiengesztelődhet embertársával, „*Krisztusban*” van, vagyis ha hittel éli a szeretet elvének alávetett életet. Krisztusban eltűnnek a határok. Micsoda víziója Isten országának!

3,1 Pál nem siránkozik fogsága miatt, nem is úgy írja

le magát, mint Néró császár, vagy a római kormány foglyát, nem panaszolja fel láncait, őreit, korlátozásait. Szinte büszkén mondja, hogy „*Krisztus Jézus foglya értetek, pogányokért*”, és ebben benne van, hogy önként fogadta el ezt a helyzetet, azt remélve, hogy Isten dicsőségére válik.

Az Egyház mindig „*a pogányok apostolának*” hívta Pált, és ez a minősítés saját meggyőződésén alapul: erre hívta, ezzel bizta meg őt Isten, „*értetek*”, pogányokért, illetőleg nemzsidókért.

Ez a meghívás eszébe juttatja apostoli munkájának kezdetét, s félbeszakítja gondolatmenetét, hogy erről beszéljen olvasóinak. Ez a kitérés a 2–14 versig terjed.

Isten „*kinyilatkoztatás által*” (3.v.) bizta meg ezzel: közvetlen utalás ez drámai megtérésére a damaszkuszi úton, arra az élményre, amely egész élete folyását megváltoztatta (Csel 9,1–9; 26,9–18), üldözőből apostollá tette.

Mint Kisázsiában (Tarzus városában) élő zsidó és mint születésétől fogva római polgár, Pál közvetlenül felfogta, amint az evangélium látomása kiáradt a zsidóság és Palesztina határán a körülvevő világba. Ez nemcsak földrajzi lépcsőfokokat megjáró igehirdető misszió volt, hanem sürgető értelmezési feladat is, hogy teológiai magyarázatát adja „*a tervnek, amely öröktől fogva el volt rejtve az Istenben*” (11. v.): egyesíteni mindent Krisztusban.

Ez a ragyogó passzus kitörő dicsőítéssel végződik (16–21. v.). A 4. fejezet folytatja az egységről szóló klasszikus szentpáli elgondolást. Ez az alapja az Egyházzal szóló tanításának (2–13). Ez a „*katolicitás*” igazi meghatározása és a keresztény hitvallások bibliai megalapozása, hogy ti. az Egyház természete szerint egy, szent, katolikus (egyetemes) és apostoli.

Az Egyház egysége és gazdagsága minden részt

magába foglal, minden karizmatikus adomány érvényre jut benne, és az egység a szerepek és a működés különbözőségében jut kifejezésre. Mindezek végcélja az egység elérése Krisztusban, aki emberségében és istenfiúságában is tökéletes (15–16), és ez a végcél a szeretet.

A 17–32. v. olyan kifejezésekkel írja le a Krisztushoz hasonló életet, amelyeket mindenki megérthet és senkisem térhet ki előlük. Krisztushoz való viszonyunk mértéke és tükröződése a személyes magatartás. Pál kéri olvasóit, bírálják meg magukat és alakítsák újjá életútjukat.

Az 5. fejezet tovább buzdít „Krisztus követésére” (1–20. v.), majd tanácsokat ad a családi életre és a férj és feleség egymáshoz való viszonyára vonatkozólag.

A 6. fejezet más viszonyokra terjeszti ki a buzdítást – gyermekek szüleikkel, szülők gyermekeikkel, rabszolgák uraikkal és fordítva – ünnepélyesen emlékeztetve arra, hogy Isten színe előtt mind egyformák vagyunk.

A 10–20. vers ihletett rész azokról a lelki erőforrásokról, amelyek az ember rendelkezésére állnak. A legnagyobb mértékben pozitív és erőtadó hit származik ennek a szakasznak a megértéséből.

ERŐSÖDJETEK MEG

ÖLTSÉTEK MAGATOKRA

ÁLLJATOK

FOGJATOK

IMÁDKOZZATOK

Az ószövetség, mind a Törvény, mind a próféták negatívumainak sajátosan helyébe lépnek a legpozitívabb követelések. Új szellem ragadta meg Pált és áradt ki az Egyházba ezen a levélen át, Efesusba és azon túl.

Csak a legutolsó négy versben lesz a levél ismét személyesebb hangú; ez éppen elég arra, hogy újból a

földre hozzon a tiszta teológia területére tett izgalmas kirándulás végén. Pál nem volt valami könnyű jellem, és egyes tanácsokat, amelyeket olyan készségesen osztogatott másoknak, talán sajátmagának is szánt. De elég alázatos és fogékony volt ahhoz, hogy Isten felhasználhassa; ez a levele, meg a többi is emberek sokaságának segített az Istenbe vetett hitet megtalálni.

A 23. vers: *„Adjon Isten, az Atya és az Úr Jézus Krisztus békét, szeretetet és hitet minden testvérnek”* azt fejezi ki, amit minden embernek kíván.

A filippieknek írt levél

Bevezetés

Olvassuk el együttőhelyőnkben ezt a négy fejezetet, mint egy baráti levelet olvasnánk, és jegyezzők föl hirtelenében első benyomásainkat. Minden valószínűség szerint ilyesmiket írnanők:

- a) igen személyes hangő levél (különösen az efezusi-val szemben), mély szeretet nyilvánul meg tőnősbő és a címzettjeivel való törődésben;
- b) római fogságból íródott, de nem panaszkodik fogvatartása miatt; személyes szenvedése és korlátozásai tanúságuł szolgálnak és megerősítik más keresztények akarátát;
- c) az „előljárók (idősebbek) és diákonusok” említése már meghatalmazott szervezet kezdeteit mutatja az Egyház életén belül;
- d) „Jézus Krisztus napja” vagy Krisztus visszatérésének reményére, vagy a beteljesedés napjára vonatkozik;
- e) Pál egységet sürget, mind elvben, mind az egyesek között;
- f) 2,6–11 „teológiai” himnusz vagy költői leírás az isteni leereszkedés csodájáról: Krisztus „kiüresítette őnőmagát” a dicsőseőgből, hogy emberi életet vállaljon, azután pedig visszatért a dicsőseőbe, amely már azelőtt is ővé volt, készen az egész mindenség hódolatának fogadására;
- g) Epafrodítusz vissza akar térni hozzátok. „Nagyon megértem ezt, bár hiányozni fog nekem. Fogadjátok melegen”;
- h) a személyes üdvősség nem a körőlmetélésen mőlik (külső szertartás vagy külsőseőges engedelmesség),

sem az ősökön (kiváltság vagy családfa), hanem lényegében a hit, az Isten szerető hívására való odaadás;

- i) korábban engedelmességet sürgettek egy meghatározott erkölcsi kódexnek; az új és jobb út a hit és bizalom viszonya;
- j) „igazi” otthonunk Istennél van, túl a megtapasztalható és látható életen, a jelen élet csak előkészülete ennek;
- k) mindig a legjobbat gondoljátok;
- l) köszönöm velem való minden törődéseteket;
- m) üdvözet a római keresztényeknek és „az Úr Jézus Krisztus kegyelme legyen lelketekkel”.

Háttér

Filippi a nevét Macedóniai Fülöpről, Nagy Sándor apjáról kapta. Jó nagy város volt, egy régebbi alapításon épült. A Via Egnatia mentén feküdt, amely az Égei tengertől az Adriáig nyúlt, tehát kereskedelmi úton. Nyolc mérföldre volt tőle Neapolisz kikötője, ahol Pál több ízben is megállt vagy partraszállt Macedónia keleti részébe utaztában. De Filippi jelentősége Pál idejében nem görög város, hanem római provincia mivoltában rejlett. Pál ekkor már azt forgatta fejében, hogy egyszer Rómába megy és útközben hirdeti a pogányoknak a jóhírt. Csak egy lehetőség hiányzott: Filippiben nem volt zsinagóga. Így nem volt természetes támpontja a kapcsolatteremtésre és behatolásra. Mindamellett volt egy imahely, ahol az emberek össze szoktak jönni, lenn a folyóparton, a város kapuin kívül. Itt szerezte Pál első megtért hívét, Lídiát, Tiatira városából. „Hallgatott bennünket és az Úr megnyitotta szívét, hogy elfogadja, amit Pál mondott” (Csel 16,14). A következmények közvetlenül és

logikusan adódtak: Lídia háznépe is megtért. Egy rabszolgálaný „megváltozott”. Pált és Szilást zavar-keltéssel vádolták, rövid úton megvesz-szőzésre és bebörtönzésre ítélték, egy földrengés a börtönből csodálatosan utat nyitott nekik, de nem éltek a menekülés lehetőségével. A fogságban tanúsí-tott viselkedésük megtérítette a börtönőrt és egész családját. Még a bírának is látogatást kellett tenniök Pálnál és Szilásnál a börtönben, ami egyenértékű volt a hivatalos bocsánatkéréssel, amért így elbántak velük (római állampolgár megvesszőzését a törvény kifejezetten tiltotta); egészen megrökönyödtek, ami-kor rájöttek, mennyire túllépték hatáskörüket. Mielött Pál a bíróság kérésére elhagyta volna Filippit, meglá-togatta Lídia házát, amely addigra a városban létre-jött kis keresztény közösség találkozóhelye vagy főha-diszállása lett. Ez a történet utolérhetetlenül élénk. Csoda-e, ha Pál olyan büszke és szeretetteljes emléke-zéssel tekintett vissza rövid látogatására, és remélte, hogy újra látja mindnyájukat? Szívesebben emléke-zett látogatásának kimenetelére, mint az elszenvedett megalázásokra. Saját hitének tanúsága egy macedó-niai egyház megalapítására vezetett. Csel 16-ból csak-nem bizonyos, hogy Timóteus is Filippiben volt Pállal és Szilással. Ez az élmény drámai tanoncidő lehetett számára, hogy mit jelent a tanúságtétel és az evangé-lium hirdetése. Mint görög apa és zsidókeresztény anya fia és a római polgár Pál tanítványa, a Filippi-ben uralkodó helyzet minden feszültségét át kellett éreznie.

Kommentár

1. *fejezet.* Ez a levél Páltól ered, de Timóteussal közösen. Nemcsak a Filippi-beli keresztényekhez szól

(ezek a „szentek Krisztus Jézusban”), de „az élükön álló idősebbekhez és diákonusokhoz” is. Ezek a tényezők együttesen véve nyilvánvalóvá teszik, hogy már elismertek bizonyos embereket, bizonyos felelős vezető állásokat. „Szolgálat” keletkezett az ősegyházban, akár szükségből vagy alkalmasságból, akár a nép akaratából, akár az apostolok irányításából. A Cselekedetek 6. fejezete világosan mutatja, hogy már abban a korai időben megkezdődött egyes kiválasztott és a közösség szolgálatára elkülönített személyek kijelölése. A kezdeményezés az apostoloktól indult ki; külön összeíjvetelt tartottak a dolog elvi megvitatására, és az *egész gyülekezet helyeselte az indítványt*” (Csel 6,5). Az általános irányítás azonban még most is az apostolok kezében volt, és a Fil 1,1-ben használt „*episzkoposz*” szó csak felügyelőt vagy lelkipásztort jelentett, meghatározott, de általános értelemben, még nem az a sajátos egyházi jelentés tapadt hozzá, ami a későbbi „*püspök*” megjelöléshez. A püspökök, papok és diákonusok hagyományos hármas szolgálata, amely az ősegyházban kialakult, ilyen kifejezések használatából kezdett kialakulni, mint apostol, presbiter (idősebb) és diákonus.

A 2. fejezet 5–11. verse dióhéjban az egész evangéliumot sűríti össze.

Mély teológiai belátás halmozódik föl néhány szóban, és Pál ihletett nyelvét semmiféle rövid magyarázat nem méltathatja megfelelően. Isten „*szolgai alakot öltött*” (az angolban: emberré fokozta le magát) Krisztus személyében, és mégis folyvást isteni maradt, folyvást Isten Fia, folyvást az öröktől fogva létező Krisztus. Pál teljes mélységében behatol a megtestesülés jelentésébe: Isten mint ember él az emberek közt (Emmánuel), azonosul az emberi teremtménnyel. Kereszthalálával az ember határolt természetéből és

korlátozottságából áttör a korlátlan uralkodás fölségébe; ezt önküresítésével, engedelmességével és feltámadásával nyerte el és mutatta be. Az apostol megmagyarázza a misztériumot, amelyet Isten az emberiség számára tartogatott, és még mindig véghezvisz vele, egészen addig a napig, amikor *„minden nyelv hirdeti majd az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr”*.

A teológusok figyelmét fölkeltő kulcsszó 2,7: *„kiüresítette magát”*. A görög kifejezést: *kenózis*, sokkal könnyebb megérteni, mint lefordítani. Önmagunkról való lemondást, önmagunk kiüresítését jelenti és különbözőképpen fordították: *„megalázta magát”* (J. B. Phillips és a régebbi magyar fordítás), *„semmivé tette magát”* (N.E.B.), *„dicstelenné tette magát”* (Hiv.). Krisztus szándékosan mellőzte, *„dicsőségét”*, hogy belépjen az emberi életbe. Így megosztotta és megtapasztalta mindazt, amit az emberi élet jelent és tartalmaz. Nem veszítette el ezáltal isteni természetét, de teljesen ember lett az emberrel. Ezzel megmutatta Isten egységét az emberrel, saját teljesen önzetlen alázatosságát, és azt az örök paradoxont, hogy készen kell lennünk *„elveszíteni”* önmagunkat, hogy *„megtaláljuk”* önmagunkat. Krisztus alázatossága természetes volt, nem mesterkélt visszahúzódás, vagy trükk. Az életébe került, de nekünk megnyerte az üdvözülés biztosítékát. Emberfiává lett, hogy mi Isten fiai lehessünk.

Azt hiszem, a Krisztus lelkületébe való behatolás egyik módja az, ha ezeket a verseket könyv nélkül tudjuk és újra meg újra elmondjuk, mindaddig, míg valamelyik benne rejlő mély igazság hatalmába nem ejt. Számomra ezek a versek egy rövid Credo, egy miniatűr Te Deum, odajárulás a Kegyelem trónusához.

A 3. fejezet ráadás. Mintha Pál be akarta volna fejezni levelét, de aztán mégis többet írt az üdvözülés jelentéséről és arról: milyen hiábavaló azt gondolni, hogy ezt saját erőnkől megszerezhetjük, vagy meg-szolgálhatjuk. Önmagunktól semmit sem tehetünk, de (alázattal) el kell fogadnunk valamit Istentől a Krisztusba vetett hit által (3,9). *„Mindaz, amit kívánok: az, hogy megismerjem Krisztust és feltámadásának erejét”* (3,10).

A 4. fejezet csupa tanács, öröm és üdvözet. De van egy szakasz (5–8. vers), amely sohasem téveszti el megdöbbentő hatását. A szavak veszedelmesen megszokottak. De helyezkedjünk csak képzeletben Pál helyébe: házi fogságban, bizonytalanul sorsa felől, vágyakozva arra, hogy szabad legyen és a lehető legteljesebben gyakorolja az apostolságot. Le tudtuk volna-e írni ilyen körülmények között: *„Türelmes magatartásokat ismerje meg mindenki; az Úr közel van. Nem kell aggódni . . .”*

Hányszor fejezi be már-már a levelet? Nézzük 3,1; 4,9; 4,20; 4,23-ban. Bár Rómában ül „fogságban”, lelkének egy része ugyanakkor kétségtelenül Filippi-ben időzik. Ilyen a szeretetnek, a Lélekben való szövetségnek a természete, és az az egység Krisztusban, amelyért Pál könyörgött.

A kolosszeieknek írt levél

Háttér

Ez a levél valószínűleg Kr.u. 60–62 közt íródott és a fogságból, ill. háziőrizetből küldött négy levél csoportjába tartozik; a fogság helye majdnem bizonyosan Róma. A többi három fogságból írt levél az efezusiaknak, filippieknek és Filemonnak szóló.

Kolossze kb. 100 mérföldre keletre fekszik Efezustól, az Égei-tengertől a szárazföld felé, nem messze Laodikeiától, Hierapolisztól és Antióhiától (nem tévesztendő össze a szíriai Antióhiával).

A levél célja a kolosszei keresztények hitének gyarapítása és Krisztus páratlan mivoltának értelmi és élményi megvilágítása. Pál hallotta, hogy hamis tanítások félrevezettek egyeseket: vagy a szellemek rangsorát vallották, akik között Krisztus csak a legnagyobb, vagy ételekre és ünnepekre vonatkozó szabályokat és előírásokat. Ez egyik sem a keresztény igazság vagy élet útja, mindkettőt kerülni kell. Pál elejétől fogva megmagyarázza Krisztus pozitív igényeit, amelyek megilletik mint az egész teremtés fejét, a láthatatlan Isten képmását, úgyhogy félreérthetetlen az ő legfelsőbb és egyedülálló középponti szerepe az Istenségben. Nagy erővel adja ezt elő, mielőtt áttérne arra, hogy óvja olvasóit a hamis tanítás veszélyeitől. A levél értéke tehát részint teológiájában van, részint a belőle következő életmód leírásában.

Erdemes megfigyelni, min volt a hangsúly az ősegházban: a vallásos élményen, a meggyőződésen, az életszentségen, a keresztény testvériségen. Ebben az időben a keresztény közösségnek még nem volt elfoga-

dott vagy elismert szervezete. Még nem alakult ki kifejezett szolgálat. Az újszövetség még nem volt megírva, összegyűjtve és elfogadva, mint a keresztény igazságok foglalata. Még egy félszázadnak kellett eltelténie az alapítás e folyamatának befejeződése előtt. A „*struktúra*” egyetlen világos bizonyossága az ősegházban valóban csak a keresztények között fennálló testvériség volt. Ezek az emberek együtt találták magukat, mint akik egyek „*Krisztusban*”, megtértek, meggyőződtek, fölvtették a keresztséget és közös isteniszteleten imádják Krisztust.

Kommentár

1. fejezet: *Megszólítás.* Kezdő mondatával Pál a testvériség kötelékét teremti meg egyfelől a Rómában időző Timóteus és sajátmaga, másfelől a kolosszei keresztények között, akiket még nem is látogatott meg soha. Amikor úgy beszél róluk, mint „*testvérekről Krisztusban*”, olyan szoros személyes és lelki viszonyt hoz létre, amely független minden távolságtól, időtől, a személyes ismeretség hiányától. A keresztények nem pusztán a közös emberségben egyek, hanem „*Krisztusban*”, s átjárja őket az a mély kegyelem és béke, ami Isten adománya, elér az ember lelkébe és lakást vesz benne. Nincs arra célzás, hogy az isteni kegyelem vagy áldás kedvezései meg lennének tagadva másoktól, de minden következményével együtt megmutatkozik, hogy egyesek különleges hivatást kaptak Isten szándékainak szolgálatára. Az ilyen emberek személyes élményen mentek át és ennek eredményeképpen meg vannak győződve, hogy élő viszonyba kerültek az élő Istennel. Pálnak pontosan ilyen tapasztalata volt, amely a damaszkuszi úton érte el drámai csúcsát (Csel 9). Itt fedezte fel újra Isten adományából, hogy

hogyan szolgálja őt. A keresztények üldözőjéből, aki csírájában próbálta megfojtani a kezdődő Egyházat, a nagy úttörő misszionáriussá, az evangélium rettenthetetlen hirdetőjévé vált. Méltán jellemezhetette magát úgy, mint akit „*Isten jelölt ki Jézus Krisztus apostolának*”, és kortársai tudták, hogy ez nem túlzott dicsekvés. Hasonlóképpen nevezhette az összes keresztényeket „*szenteknek*”, olyan embereknek, akiknek életüket új szellemmel kellett eltölteniök, miután Isten megérintette őket. Ha a társadalom romlott is, nekik kifogástalanul kell élniök. A levélnek ez a nyitánya tipikus példája annak, micsoda döbbenetes mennyiségű bennfoglalt tanítást tud Pál két rövid mondatba zsúfolni.

1,7 Pál jogos elismeréssel adózik Epafrásznak, mint tanítónak és a kolosszei keresztény közösség felépítőjének. De az is világos, hogy lekötelezettje Pálnak a bizalmi szövetségben. Talán azt várnánk, hogy Pál Epafrásztól küldi el ezt a levelet Kolosszéba, és aztán ott marad folytatni szolgálatát. De Pálnak más tervei vannak. 4,7-ben tudatja azt a szándékát, hogy helyette Tihikust küldi el Onezimusszal együtt.

1,15–20 A Jeruzsálemi Biblia ezt a hat verset költemény formájában közli. A költemény lényege a Krisztus természetéről szóló tanítás. Krisztus még a teremtés előtt létezett. Ő a teremtés feje: „*minden általa jött létre*” (16.V.). Ugyanígy Krisztus az egységhez és tökéletességhez visszavezető út, mert csak őáltala kerülhet egymással békés viszonyba ismét minden. Ezt a művet már megkezdte, amikor „*halálával a kereszten békességet szerzett*” (20.v.).

A teremtésnek és kiengesztelődésnek ebbe a teológiájába veti bele Pál az Egyház fogalmát: ez az az eszköz, amely által Isten akarata beteljesül. Az Egyházat úgy írja le, mint Krisztus „*testét*”, Krisztus

pedig természetesen a feje. Már kezdjük látni itt, hogyan bontakozik ki a keresztény teológia az ősegházban, hogyan alakul ki fokozatosan a keresztények gondolkadásában és a maga sajátos nyelvében. Ha Krisztus a teremtés feje és a kiengesztelődés eszköze mindannak, „*ami csak a mennyben és a földön van*”, akkor hamarosan el kell jutni abba a szakaszba, mikor elismerik őt „*mindenben mindennek*”, és ez át fogja alakítani az ember szemléletét a világról és mindenségről. Úgy tetszik, mintha a keresztény teológia alapjai olyan gondosan le lennének itt fektetve ihletett intuícióval, hogy semmi radikálisan újat nem kell hozzátennünk, mielőtt elfogadnánk a huszadik században Teilhard de Chardin prófétai és tudományos elgondolásait (lásd „*Az isteni miliő*” és „*Az emberi jelenség*” c. műveit).

Jegyzet. Ostobaság volna azt várnunk, hogy minden bibliatudós és teológus minden részletben egyetért a Szentírás bizonyos nehéz helyeinek értelmezését illetőleg. Végül is amivel próbálkoznak, az Isten természetének, meg a világra és az emberiségre vonatkozó szándékának fölfedezése. Ez nem egy könnyen felfogható misztérium. Isten sok ember tapasztalatán keresztül szólt a világhoz egymásután következő korszakok során – nagy hívő és prófétikus egyéniségeken át az ószövetség idejében, és egyedülálló módon Jézus Krisztus életében és személyében, aki egyszerre Isten Fia és emberfia, egyszerre názáreti ács és a világ Megváltója, egyszerre „*feltámadott és megdicsőült*”, és „*bennünk lakozó*” Jelenlét.

Mit gondolunk mindezek világánál Istennek a jövőre vonatkozó tervéről, az emberiség és a mindenség sorsáról? Indokolt, ha azt várjuk, hogy a Szentírás valamiképpen kulcsot ad a felelethez, és ez a szakasz (Kol 1,15–20) megad valamennyit Pálnak erre vonat-

kozó gondolatából. Pál megelégszik azzal, hogy felállítja a teológiai elvet. Nem folytatja részletes elemzéssel, ezért sok kérdésünk és hozzászólásunk válasz nélkül marad. Isten szándékát nagymértékben titok leple födi, és nekünk a bennünk lévő hit korlátai között kell élnünk, tudva, hogy Isten, bölcsességében és hatalmában, „*valami jobbat*” készített nekünk, s kezében van az üdvösség és örökkévalóság kulcsa.

A Jeruzsálemi Biblia, amely tele van hasznos és gondoltébresztő lábjegyzetekkel, így kommentálja ezt a helyet: „*Az egész mindenségnek (az angyalokat éppúgy beleértve, mint az embereket) ez a kiengesztelődése nem azt jelenti, hogy minden egyes ember üdvözülni, hanem hogy mindaz, aki üdvözülni, úgy éri el ezt, hogy közösen visszatér az Istennek való teljes alávetettség helyes rendjéhez és békéjéhez. Aki nem csatlakozik ehhez az új teremtettséghez a kegyelem által, az kényszerűségből fogja megtenni (vö. 2,15; 1 Kor 15,24–25 és 2Tessz 1,8–9; 1 Kor 6,9–10; Gal 5,21; Róm 2,8; Ef 5,5)*”

2. fejezet. Pál olyan híreket hallott, vagy azon aggódik, hogy hamis és pogány eszmék félrevezetnek egyes kolosszei keresztényeket. Az ilyen eszmék megronthatják, vagy felhigíthatják a Krisztusban kapott egyedülálló keresztény istenkinyilatkoztatást. A kifinomult görög gondolatok és az elavult zsidó elméletek veszedelmesek, és Pál a 8. versben ünnepélyesen int: „*Vigyázzatok, hogy senki félre ne vezessen benneteket másodkézből való, üres, racionális filozófiával, amely e világ elemein alapul, nem pedig Krisztuson.*”

Pál e fejezetben hangoztatja, hogy Krisztusban átalakult a világ (9.v.). Amint Krisztus Isten, és a földön élt annak részeként, úgy most az ember osztozik ebben a „*plérómában*”, vagyis beteljesedés-

ben és teljességben. Isten kezébe kerítette a világot és Krisztusban igényt tart rá.

Az emberiséget Krisztus keresztdozata váltotta meg (11–15. v.). A bűn bocsánatot nyert. A megbánás útja megnyílt. Az embernek az Isten erejébe vetett hitből kell élnie. A feltámadás Isten hatalmának bizonyossága, és ezután már az új élet útját kell járni. Az ószövetségi törvény útmutató volt az életre, de nem adott az embernek bocsánatot vagy üdvösséget, csak ha egészében megtartották – ez pedig emberileg lehetetlen. Csak Krisztus adja ezt nekünk.

Pál megmagyarázza, hogy egyesek az ételtörvények megtartását, vagy a pogány ünnepeket is ilyen életre vezető útnak tekintik, de ez hamis tanítás, és a keresztények ne vezettessék félre magukat ilyenektől.

A 2. fejezetben nincs egyenes utalás a kor gnosztikus eszméire, de a 15. versben láthatjuk, hogy Pál igyekszik megmagyarázni: a vetélytársnak tekintett „*istenségeknek*” nem marad semmi hatalma, ha összehasonlítjuk őket Krisztus életével. A Kereszt győzelme minden más uralmat vagy „*hatalmasságot*” megfutamít. Az apostol jellemzése szerint ezek képtelenek üdvözíteni, Krisztus viszont mindig új hódításokat tesz.

A 3. fejezet felszólítás, hogy Krisztusra központosított, Krisztustól ihletett életet éljenek. Vagyis hagyjanak fel minden tisztátalannal és gonosszal, és öltsek magukra az „*új embert*”, az új „*képmást*”. Ebben az új életmódban fel fogják fedezni, hogy az eddig görögök és zsidók, körülmetéltek és körülmetéletlenek, barbárok és szkíták, rabszolgák és szabadok között fennálló korlátok többé nem számítanak és semmi következménnyel nem járnak. Egy újfajta kapcsolat fölébe emelkedett valamennyinek. A keresztyén életre való felhívása során Pál néhány általános

elvet ad személyes kapcsolatok terén, különösen a férjeknek és feleségeknek, gyermekeknek, rab-szolgáknak és gazdáknak.

A 4. fejezet nagyon személyes jellegű, és az utolsó 12 vers nem kevesebb mint tíz keresztény nevét említi az ősegyházból. Hasznos eszmecsere alapja lehet, ha gondosan elolvassuk ezt a szakaszt és megnézzük, mit fedezhetünk fel az ősegyház jellegéről és minőségéről abból, amit az apostol ezekről mond: Tihikusz, Onezimus, Artisztarhusz, Márk, Jusztusz, Epafrász, Lukács, Démász, Nimfa, Arhippusz. Pál személyes áldással fejezi be: „*kegyelem veletek*”. Egy formája volt ez annak, hogy Istent Krisztusban egymás megemlékezésébe ajánlják, egymást pedig Istennek – sokkal gyakorlatibb jellegű dolog, mint első tekintetre látszhatnék!

A Filemonnak írt levél

Rövid, személyes, Pál szíve mélyéből fakadó levél Filemonnak, a kolosszei keresztény közösség egyik vezetőjének. Arra kéri, hogy szívesen fogadja vissza rabszolgáját, Onezimuszt, aki megszökött házából és szolgálatából.

A modern korban, amikor a rabszolgaságot mint az emberméltósággal és emberi jogokkal ellenkezőt elítéljük, úgy értékeljük ezt a kis gyöngyszemet, mint a keresztény szabadság Magna Chartáját és a kiengesztelődés evangéliumának bizonyosságát. Fölvetették, hogy megváltoztatta a rabszolgaság tekintetében tanúsított magatartást az ősegyházban, és így eszköze volt a társadalmi szerkezet átalakításának a római birodalomban. Kétségtelen, hogy megvolt a maga hatása. A levél több, mint a rabszolgaságra mért csapás. Szelíd és mégis erőteljes felhívás, hogy a keresztények mélyebb szinten legyenek kapcsolatban egymással. A Krisztusban való testvériségnek fölébe kell emelkednie a társadalmi akadályoknak és a múltban elkövetett vétkeknek.

Pál alkalmasint sok más rövid levelet írt hasonló személyes kérdésekben. Persze örülnénk, ha több is ránk maradt volna belőlük. De szerencsések vagyunk ezzel az eggyel is. Volt egy idő a 4. században, amikor ezt a Filemon-levelet nem tartották méltónak Pálhoz, mi azonban másként gondolkodunk. Az ősegyház bölcsessége megőrizte, és lelkiismeretünk azt mondja nekünk, hogy még mindig messze állunk a szeretet és kiengesztelődés elveinek betöltésétől, amelyeket Pál itt olyan világosan kifejtett.

A levélhez igen kevés magyarázatra van szükség,

hisz önmagáért beszél. Nem sokat tudunk Onezimusz szökésének háttéréről: miért ment világgá és hogyan került össze Pállal. De tudjuk Kől 4,9-ből, hogy Pál Tihikusz társaságában visszaküldi, és itt meleg, szeretetteljes hangon ír róla.

Eszerint a kolosszei és a Filemon-levél összetartozik, mindkettő Pálnak fogságból írt levele, és mindkettőt egy napon küldte el.

Onezimusz megtért; új életet kezdett és Krisztusba vetette hitét. Hogyan éljen most mint keresztyén? Pál azt mondja, vissza kell térnie gazdájához; ez világos kötelessége. Elég nehéz feladat volt ez Onezimusznak; senki sem jósolhatta meg, hogyan fogadja gazdája, Filemon, ezt a meglepő, sőt elképesztő visszatérést.

Pál mindenesetre a legmagasabbra és legnemessebbre hivatkozik Filemon lelkében. Kéri, vegye vissza szolgáját, mert az „*lelkileg*” Pál gyermeke, megtérése az ő fogságának gyümölcse, és ő a kérelmező ügyében. Azután felhasználja az Onezimusz névben rejlő szójátékot: azelőtt „*haszontalan*” volt, most pedig „*hasznos*”. Micsoda belső átalakulás! Ez hálára és alázatos fogadtatásra ösztönöz; és Pál azt ajánlja, hogy ez nyílt szívből jöjjön, ne pedig a körülmények kényszeréből.

Hogy minden ellenállásnak vagy neheztelésnek elejét vegye, kijelenti: jótáll minden anyagi veszteségért vagy tartozásért. Még arra is céloz, hogy szeretné, ha szállást készítenének neki, hátha személyesen is el tud jutni Kolosszéba. Ez egészen közvetlen és személyes jellegűvé teszi kérését.

Ezt a levelet és megindító felszólítását közös barátai két listája közé ágyazza. Az elején Timóteust, Appiát és Arhippuszt említi. A végén öt másiktól eredő üdvözetekkel fejezi be, ezek: Epafrász, Márk, Arisztarhusz, Démász és Lukács.

Ha Filemon visszautasítja a kiengesztelődést Onezimusszal, mint keresztény testvérével, ezzel hűtlen lett volna a hithez és megtagadja a testvériséget mindezekkel a jókívánságaikat küldő barátaival és minden keresztény társával.

Az ügy kimenetele képzeletünkre van bízva, de csak szerencsés befejezésre gondolhatunk, minthogy a levelet nem semmisítették meg.

Talán a tékozló fiú történetéből is van itt egy leheletnyi?

Nem emlékeztette-e Pált Onezimusz belső változása saját megtérésére és arra, ahogyan ez átalakította egész életét?

Az az áldozat, amibe visszaadása és a kiengesztelés kerül neki, nem annak az „*üdvözítő hatalomnak*” az eredménye-e, amely Krisztus keresztjéből árad?

A tesszalonikiakhoz írt levelek

Bevezetés

Csel 17,1–10-ből tudunk Pálnak Tesszalonikében (a mai Szaloniki) tett látogatásáról, és az ezzel kiváltott felfordulásról. Pálnak meg kellett rövidítenie ottlétét a növekvő ellenállás miatt, és Szilással együtt a sötétség leple alatt távozott alig több mint háromheti ottlét után. Beröa és Athén irányában továbbmenve egészen Korintusig ért, ott végre kedvezőbb fogadtatásra talált.

Korintusból írt a tesszaloniki egyháznak. A levél kelte valószínűleg egészen Kr.u. 50-re nyúlik vissza. Ha így van, akkor ez az első tesszaloniki levél a legkorábbi ránkmaradt mindazok között, amelyeket írt. A Macedóniában kiállott igen kemény idő után azért ír, hogy megnyugtassa azokat, akikkel találkozott és akiket megtérített, hogy megmagyarázza és igazolja saját álláspontját, hogy bátorítsa őket az üldözésben, hogy fejlessze bennük a keresztény életet és gondolkodást, és hogy mondjon nekik valamit, hogyan álljanak készen az Úr jövetelére. Tanításának egyes tételeit félreértették vagy félremagyarázták, ezért egy második levelet ír, hogy megvilágítsa a szóban forgó dolgokat, főleg „*az Úr jövetelére*” vonatkozólag. A leveleket együttesen kell néznünk ahhoz, hogy lássuk a korai keresztény élettapasztalat és tanítás fejlődését.

Gondosan kell tanulmányoznunk a Cselekedetek egész 17. fejezetét, hogy valamelyest megértsük, hogyan emelkedik ki, hogyan tör ki az Egyház a zsidó környezetből a hellénisztikus társadalomba. Az ellen-

állás szilaj volt. Az evangéliumnak erősnek kellett lennie ahhoz, hogy túlélje az üldözést.

Az eddig tárgyalt levelekben (pl. efezusi, filippi, kolosszei) Pál közösen szólított meg egyéneket: „*a szentek, akik itt és itt élnek . . .*”, azok, akik hisznek, stb. De ebben a levélben „*a Tesszalonikében lévő egyházhoz*” szól, másszóval azoknak a testületéhez, akik már összegyűltek és közösen adták életüket Istennek Krisztusban. Ez jelentős használata az *ecclesia* szónak: benne van az, hogy a *meghívottak*, kiválasztottak megkülönböztetett közösséget alkotnak. Természetesen ez még a nagyon korai időkben van; a tesszalonikai keresztények üldözést szenvedtek, kevesen voltak, veszélyeztetett kis csoport az ellenséges környezetben. De ez volt az indulása az egyház begyökerezésének (vö. Mt 5,11–12).

Háttér

Pál egy meghívásnak és egy látomásnak engedve ment át Macedóniába. Előzőleg Bitíniába akartak menni, de ez valami titokzatos úton megghiúsult („*a Lélek nem engedett bennünket*” Csel 16,7), ehelyett a Macedóniába vivő út nyílt meg előttük. Mint tudjuk, itt folytatólagosan ugyancsak elbántak vele. Filippiben megvesszőzték, bebörtönözték, majd szabadon bocsátották. Fölmerül a kérdés, milyen hatással lehetett ez lelkére és lelki egyensúlyára. Bizonyos tekintetben ártatlan, de sértett fél volt, amikor arra kérték, hagyja el Filippit. Más oldalról nézve becsülete elégtételt kapott, amikor maguk a bírák jöttek el, hogy szabadon bocsássák és bocsánatot kérjenek, mert rájöttek, hogy római polgárt börtönöztek be. De valószínű, hogy ez az érzelmileg mélyen érintő tapasztalat (Csel 16,19–40) fizikailag is, értelmileg is befolyásolta Pált.

Elhatározta, hogy az evangelizálás egyetlen alkalmát sem mulasztja el, és igehirdetésében fokozódott a kihívás és a biztonság tónusa.

Mindaz, amit tesszalonikai látogatásáról tudunk, tíz versben van összesűrítve (Csel 17,1–10), de ezek szikráznak az elektromos erőttől. Rövid három hét alatt Pál az ellenkezés középpontjává vált. Az írásokból bizonyította, hogy Jézus a megígért Messiás, és ez azonnal megoszlást hozott létre a lakosság között. Azok közt, akiket Pál meggyőzött az igazáról, voltak zsidók, görögök és néhány befolyásos asszony. Az ellenállás olyan erőszakossá vált, hogy Pál és Szilas számára csak a város elhagyása maradt. Ez fölveti a kérdést: milyen egyéniség volt Pál? Természetből fogva nyughatatlan és nehezen kezelhető? Vagy csak túlságosan szókimondó és éles? Vajon ha mi hirdetnénk az üdvösség üzenetét ugyanilyen félreérthetetlen kifejezésekkel, mi is ugyanezt az ellenállást és üldözést váltanánk ki? Talán egy Pál kivételes értelmi és akarati erejére volt szükség ahhoz, hogy áttörje az ellenállás minden erejét. Vitathatatlan az az igénye, hogy mint „*a pogányok apostolát*” ismerjék, és minden: származása, környezete, iskolázása és élettapasztalata előkészület volt erre a történelmi szerepre Isten gondviselésében. Kisázsiai ifjúsága, római polgársága, szigorú zsidó képzettsége és gondolkodásmódja, jeruzsálemi életének drámai eseményei, különösen pedig a damaszkuszi úton végbement megtérésének körülményei mind hozomány volt számára, egy-egy eleme jövőendő hasznavehetőségének Isten üdvözítő tervében. Ez megmagyarázza, miért járt természetes vezetői szerepe különös tekintéllyel, és ennek megfelelő fellépéssel; valamint azt is, miért volt olyan erősen meggyőződve az isteni fennhatóság és eleve-elrendelés nagy befolyásáról az életben és a történelemben.

A korai keresztények teljesen világosan látták a szembenálló nehézségeket. Például a római császár istenítése egyenes kihívás volt a keresztény istenhit és a zsidó istenfogalom ellen. Már Kr.u. 40-ben megszentéstelenítették a jeruzsálemi templomot a császár szobrának felállításával. A zsidók számára ez szentségtörés és káromlás volt. A keresztényeknek pedig (akik akkor majdnem mind zsidók voltak) egyenes kihívás Krisztus ellen. Ez volt-e a Dániel megjósolta „pusztulás utálatossága”, amiről Krisztus is beszélt az „utolsó napokról” és „végső dolgokról” szóló tanításában, eszkatológikus beszédében (Mt 24, Mk 13, Lk 21)? A zsidók erre következő kiűzetése Rómából újabb bizonyosság volt-e, hogy az események végükhöz közelednek? Ha a római birodalomban lakó zsidókra és pogányokra isteni ítélet vár, akkor a keresztények nagyon remélhetnek Krisztus eljövételében. De mikor és hogyan? Ez a téma (az eszkatológia) mindkét tesszaloniki levélen végighúzódik.

A tesszaloniki egyháznak írt első levél

1,1 A levél szerzője Pál, és ez olvasásából teljesen világos, de nemcsak a saját nevében írja, hanem Szilvánuszéban (Szilás latin változata) és Timóteuséban is. Ez természetes és bölcs eljárás, hiszen Szilás és Timóteus társai voltak Macedóniában, és megosztották vele a megaláztatást és üldözést. 1Tessz 3,6-ból azt is tudjuk, hogy Timóteus újból fölkereste Tesszalonikét, és jó hírekkel tért vissza az ottani megtértek hitéről és állhatatosságáról. Ez megfelelő alkalmat adott Pálnak arra, hogy írjon az általa alapított tesszalonikai „egyháznak”. Tanulságos mindjárt a levél végére lapoznunk (5,12–28) itt megfigyelhetjük, hogy Pál ugyan kezdetben többesszám első személy-

ben beszél, de nem említi névszerint Szilást vagy Timóteust, azután pedig a 27. versben fenntartás nélkül saját egyéni tekintélyét hangsúlyozza: „*Az Úr nevében elrendelem, hogy ezt a levelet minden testvér előtt olvassátok fel.*”

1,2–10 Pál meleg hangon ír örömről a Tesszalonikében történtek miatt. Az ottani megtért hívek „*választottai*” (4. v.) Istennek, hogy az új irány úttörői legyenek. „*Az evangéliumhoz tartottátok magatokat a körülvevő nagy ellenállás ellenére is. Ez minden hívő nagy példaképévé tett benneteket Macedóniában és Ahájában*” (6–7 v.). 2,19–20 szerint Pál olyan büszke a tesszalonikai keresztényekre, hogy ez szalad ki a száján: „*Dicsekvésünk és örömünk vagytok*” (20), „*ti lesztek az a korona, amelyre legbüszkébbek leszünk Urunk Jézus előtt, amikor eljön*” (19).

2,1–12 Pál megmagyarázza, mi indítja az igehirdetésre. Semmiféle önérdék, hanem csakis az a mélységes vágy, hogy „*nemcsak a jóhírt, de egész életünket is nektek nyújtsuk*” (8. v.).

2,13–16 Összekapcsolja Tesszalonikét a júdeai egyházakkal, amelyek szintén üldözést szenvedtek.

2,17–20 Bármennyire is igyekezett, nem tudta újból meglátogatni Tesszalonikét, de ezt a csalódást feloldja Krisztus visszatérésének említése, amelyre már 1,10-ben is utalt.

3,1–13 Ez a szakasz azt mutatja, mennyire törődik Pál megtért híveinek lelki haladásával, milyen hálás és mennyire megnyugodott, amikor a hozzájuk küldött Timóteus jó hírekkel tér vissza arra vonatkozólag, hogy szilárdan állnak a nekik átadott hitben. Nyilvánvaló, hogy Pál egyre jobban bízik Timóteus lelkipásztori képességeiben, és ez már magyarázza, mi történik vele később (ezt majd látjuk a hozzá intézett levél olvasásakor és tanulmányozásakor).

4,1–12 Ennek a szakasznak a témája az életszentség: ez legyen a keresztény élet megkülönböztető jegye. Isten szent, ennél fogva teremtményeinek és követőinek részt kell venniük az ő szentségében és maguknak is szentnek kell lenniük. Amikor Pál erre kéri őket, kijelenti, hogy „az Úr Jézusban”, „az Úr Jézus tekintélyével” teszi (2. v.).

4,13–18 Mi történik azokkal, akik úgy haltak meg, hogy nem ismerték Krisztust? Ez gondolkodóba ejtette az embereket. Pál a Feltámadás fényében válaszol. Ez a tény Krisztust az élők és holtak Urává teszi; az embersors végső fokon tehát vele dől el, dicsőséges hatalmában. Azok, akik élve érik meg „az Úr jövetelét”, nincsenek kiváltságos helyzetben azokkal szemben, akik már meghaltak. Ezután következik az ítélet apokaliptikus leírása; a leírás szándéka ezekben a kifejezésekben csendül ki: „*hogyan találkozunk az Úrral*”, „*örökké az Úrral leszünk*” (17. v.). Másszóval az emberiség igazi lelki rendeltetése az örök élet Krisztussal, amelyre a benne való hit képesít, és ebben a tekintetben a fizikai halál nem akadály vagy korlát. Pál a nagy biztonság és vigasz hangján fejezi be a passzust.

5,1–11 Itt az éberség ideje. „*Az Úr napja*” hirtelen-váratlan jön el, minden figyelmeztetés nélkül. A keresztényeknek készen kell lenniük. Úgy látszik, Pál azt gondolta, hogy még életében meg fogja érni ezt a napot (4,17), de látni fogjuk, hogyan módosította ezt második levelében (2Tessz 2).

5,12–28 A keresztény életmódra és jópéldára vonatkozó gyakorlati jótanács előzi meg a befejező imát és istenhozzádót.

A tesszalóniki egyháznak írt második levél

1,1–2 Ez a második levél éppúgy, mint az első közösen szól Pál, Szilás és Timóteus nevében és így egyesült tekintélyével, bár lényege Pálé. Ismét nem egyéneknek, hanem „*az egyháznak*” van címezve, mint a város lakói szervezett és különálló csoportjának, és ez az egyház „*Istenben, a mi Atyánkban és az Úr Jézus Krisztusban*” áll fenn. Nem csupán emberi kapcsolat, hanem az isteni szándék megtestesülése.

1,3–12 Pál nem hízeleg a tesszalónikiaknak, amikor kijelenti, hogy különösen büszke rájuk. A dicséret őszinte és igaznak hangzik. Végre is szakítottak a pogány bálványimádással és hitetlenséggel és kegyetlen üldözést álltak ki. Szilárd fiatal végvára voltak a keresztény egyháznak egy jelentékeny városban, nagyon fontos csomóponton, ahol az Itáliából Kisázsia felé vezető főútvonal találkozott az Égei-tengertől a Dunához vivő úttal. Ha az evangélium itt fel tud virágozni, ezáltal továbbterjedhet minden irányban. Pál elég éleslátó ahhoz, hogy fölmérje ennek stratégiai lehetőségeit (4–5. v.).

A 6–10. vers a zsidó „*visszafizetés*” szellemét leheli, az ószövetség korai megtorlás-fogalmi alapján. Szellem inkább a megtérés előtti, mint a megtérés utáni Pálé, és mintha híjával lenne a könyörület, részvét és helyettesítő szenvedés lelkületének, ami a „*kereszt útjának*” igazi ismertetőjele. De az alapeszme nem önteltség, hanem Isten akarátának és szándékának megalkuvást nem ismerő jellege. Ezt könnyebb meglátni a 11–12. versben.

2,1–12 Krisztus eljövételének gondolata szinte rögeszmévé vált, és a levél főcélja nyilvánvalóan az, hogy többet mondjon erről a tárgyról. Pál nem ismétli meg azt, amit már az első levélben elmondott, lejjebb

hangolja aggodalmaskodó vágyukat. A *parúzia*, vagyis Krisztus „*jövetele*”, csak akkor mehet végbe, ha a helyzet már megfelelő. Nagy felfordulásnak kell bekövetkeznie – ez talán abban áll, hogy az emberek elfordulnak mindentől, ami Istené, azaz fellázadnak Isten ellen, és így a gonosz leplezetlen mivoltában jelenik meg. Pál személyes kifejezésekkel beszél az Ellenségről, a Lázadóról, az Elveszetről. A lélek dolgában összeütközik a két tekintély, de az Úr pusztá megjelenése (8. v.) megoldja a kérdést és győzelmet arat. Pál kissé titokzatosan vagy talányosan ír erről a találkozásról, de az világos, hogy a jó és gonosz, világosság és sötétség erői közti feszültség szakítópontra ér, mielőtt Isten elérkezettnek tartja a kellő pillanatot az Úr „*eljövetelére*” (2,6; 2,11–12).

2,13–17 Az előző szakasz intelmei olyan baljóslatúak, hogy Pál most sietve áttér azokra a pozitív jótéteményekre, amelyek az evangélium mellett kitartó hívek osztályrésze lesznek. Nem annak az ideje ez, hogy elveszítsük a hitet, hanem hogy szilárdan álljunk.

3,1–5 A buzdítás az imádságra és az Úrba vetett bizalomra szilárdságot és erőt hoz magával.

3,6–15 Pál értesült, hogy egyes megtértek abbahagyták a munkát, az „*eljövetelre*” várakozva. Ez teljesen helytelen és minden törvény ellenére való. Igen szigorú kijelentést tesz ebben a tekintetben: „*Ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék*”, a Jeruzsálemi Biblia fordításában: „*Ne adjatok enni senkinek, ha vonakodik dolgozni*” (10. V.). Ez a marxizmus egyik alaptétele, és benne van a szovjet alkotmányban. Pálnak és Leninnek voltak közös gondolatai. Az újszövetség tanítása mindig időszerű.

A 14–15. versben Pál megpendíti a fegyelem hangját. Mennyire értünk egyet? Fegyelem nélkül a társadalom hamarosan széthull. Helytelen fegyelemmel a

nemzet agresszívvá válhat és szomszédainak veszedelme lehet. De a fegyelem eszméjében egyaránt benne rejlik az engedelmeskedés szüksége és a javulás elve. A kereszténység alapvető vonása a szív átalakulása, ez a rossz megbánásából ered és a hitbe kell torkollnia. A lelki fegyelem személyes jellegű, de mindig az Isten és a közösség iránti lojális magatartás egészébe illeszkedik bele.

3,16–18 Pál tekintélye erősen kidomborodik, bár olvasóit Isten békéjébe és Urunk Jézus Krisztus kegyelmébe ajánlja.

A pasztorális levelek

Bevezetés

Lebilincselő korszakhoz jutunk most a szervezett egyház növekedésében és fejlődésében. Az első apostolok már többnyire meghaltak, és növekvő mértékben a helyi egyházak felelősségére hárul saját lelkiéletük és tanúságtételük fenntartása. Három tényező volt lényeges ebben az átmenetben az apostolok személyes irányításától az eleven keresztény gyülekezetek hálózatának kiépülése felé:

- a) egészséges tanítás
- b) egészséges vezetés
- c) egészséges életszabályok.

A következő három, Timóteusnak ill. Titusznak szóló levélben élénken élénk tűnik, milyen nagy gonddal adták át ezt a pasztorális felelősséget a második vezető nemzedéknek. Pál tudja, hogy napjai megszámláltattak, és útmutatásokat ad Timóteusnak és Titusznak: hogyan szervezzék meg az egyház életét az evangéliumban lefektetett elvek alapján és az első tanítványok tapasztalatával. Az Apostolok Cselekedetei drámai ábrázolással állítja élénk a Szentlélek munkáját az egyház első harminc esztendejében, a bátor evangelizálás és úttörő missziós munka korában. Ebből az elbeszélésből megismerjük, hogy hirdette az ősegyház az evangélium lényegét, milyen személyiségek játszottak ebben főszerepet, mi volt az elbeszélte missziós utak lefolyása (nem feledkezve meg arról, hogy bizonyára sokkal több ilyen volt, más apostolok és úttörők vállalkozásai) és mekkora nehézségekkel találkoztak útközben. Ha azonban a lelkipásztori leveleket vesszük szemügyre, ezekben megha-

tározott helyi szituációt találunk az Égei-tenger partvidékének gyors fejlődése idején, egészen személyes jellegű helyzettel.

Háttér

Timóteus, görög apa és zsidó anya fia, akkor tért meg, mielőtt Pál a kelet-kisázsiai Lüzstrába ért második látogatásakor (Csel 16,1). Hamarosan Pál egyik állandó társa és kísérője lett. Természeténél fogva bizalmatlan volt, de Pál iránt lojális és Krisztus iránt odaadó. Keverék-ősei mindjárt szívesen látottá tették azokban a keverék-közösségekben, amelyeken Pállal átutazott, tehát olyasvalaki volt, akit Pál kiképezhetett jövőendő vezetőnek. Tudjuk 2Tim 1,5-ből, hogy Timóteus nagyanyja (Loisz) és anyja (Eunice) is keresztény lett. Ebből úgy látszik, hogy sok bátorításban és támogatásban részesült hazuról, amikor útnak indult, hogy segítsen Pálnak missziós munkájában.

Nem könnyű meghatározni e levelek pontos keletkezési korát. Egyes tudósok azt hiszik, hogy Pált első római fogsága után szabadon bocsátották és Kr.u. 65 körül egy másik utazást tett az Égei-tenger körül. Ez annak az elméletnek kedvezne, hogy Macedóniából írt (vö. 1Tim 1,3) az Efezusban időző Timóteusnak, és valószínűleg ugyanebben az időben a Krétában lévő Titusznak (Tit 1,5). Arra számított, hogy Nikopoliszban, Efezusban tölti a telet és azt akarta, hogy Titusz ott találkozzék vele. A második Timóteus-levél írása idején Pál ismét fogságban van Rómában, de közben meglátogatta Troászt (4,13) és Miletoszt (4,20), és tudatában van annak, hogy közel áll a véghez. Erről természetesen nem történik említés az Apostolok Cselekedeteiben (az hamarabb bevégeződik), hanem össze kell állítanunk mindazt, amit tudunk, össze-

gyűjtve magukból a levelekből a helyekre és személyekre történő utalásokat.

Más szakemberek véleménye szerint a levelek az egyházszervezet fejlődésének olyan szakaszát mutatják, amely már túlesik Pál korán, és rámutatnak, hogy egyes stíluselemek nem jellemzői más páli írásoknak. Ezért azt a lehetőséget feltételezik, hogy a leveleket Pál nevében későbbi időben írták. De ennek az elméletnek is megvannak a maga nehézségei, és nehezen képes megmagyarázni az önéletrajzi hitelességgel hangzó személyes passzusokat.

Timóteus jól ismerte Pál elgondolását a helyi egyházak megszervezéséről. Hiszen vele volt Macedóniában és Korintusban, Efezusban, Troászban és Rómában, és igen szorosan összeműködött vele. Tudatosan-öntudatlanul vezetői kiképzést kapott és nyugodtan elmondhatjuk, hogy életét tanulmányozva egy kis bepillantást kapunk az Evangélium egyik első szolgájának nevelésébe. Timóteus készségesen elfogadja Pál tanácsát a keresztény viselkedésről, az imáról, az asszonyoknak az egyházban elfoglalt helyéről, a vezető presbiter vagy szuperintendens („*püspök*”) tisztségéről és arról, hogy milyen példát kell adnia, a diakonusok állásáról, az igazság őrzésének kötelességéről, arról, hogyan bánják fiatalokkal és öregekkel, de különösen az özvegyekkel, az idősebbek, rabszolgák és tanítók helyzetéről. Végül Pál emlékezteti Timóteust hivatására, megmondja, milyen magatartást tanúsítson a gazdagokkal szemben, és milyen szükséges, hogy szilárdan álljon a „*hitben*”. E tanácsokkal Pál átvitte tekintélyét a keresztény közösség jövőndő szerkezetére. A szöveg tanulmányozása megmutatja, hogyan vált az ősegyház lassan megkülönböztetett testületté, saját feladattal, életszabályokkal és vezetőséggel. Mindez az isteni meghívás meggyőző-

désén alapult. Az a szervezeti fejlődés, amelyet ezek a levelek tükröznek, olyan „előrehaladott” a többi páli levélből és az Apostolok Cselekedetei második részéből kapott általános képhez viszonyítva, hogy – mint főtebb mondtuk – egyes tudósok szerint ezek a levelek Pál utániak, az apostoli kort követő idők képe. Ha ez így van, akkor semmi meggyőző bizonyítékunk a szerző kilétére. Maguk a levelek Pál tekintélyét igénylik maguknak.

A Timóteusnak írt első levél

1,1–2 Pál szokása szerint mint Krisztus Jézus apostolá mutatkozik be, merészen használva ezt a szót, amely egy szintre állítja a tizenkét eredeti apostollal, bár földi életében sohasem találkozott Jézussal, nem is ismerte. Pál apostolságának gyökere drámai megtérése és elhivatása, hogy a pogány világban terjessze az evangéliumot. „Üdvözítő Istenünknek rendeletéből kijelölve” – ez igényének további támasza. Az „üdvözítő” szó használata jelentős, mert nem kevesebb mint kilenc ízben fordul elő a pasztorális levelekben (1Tim 1,1; 2,3; 4,10; 2Tim 1,10; Tit 1,3; 1,4; 2,10; 3,4; 3,6) vagy az Atyaistennel, vagy Krisztus Jézussal kapcsolatban. Érdekes, hogy az „üdvözítő” vagy „üdvözítés” szó használata a többi Pál-levélben nagyon ritka (Ef 5,23; Fil 3,20). Ez a tény esetleg támogathatja egy későbbi író föltételezését; másrészt viszont lehetséges, hogy a szó egy későbbi időben került Pál szókincsébe és állandó használatába, különösen amint mindig tötebb gondolkodott Isten megváltói művéről a világban.

1,3–11 Pál hallotta, hogy furcsa és hamis eszméket terjesztenek, és már akkor óvta ezektől Timóteust, amikor hátrahagyta Efezusban. Zsidó társaik a tette-

sek ebben, akik a mózesi törvény ismeretét használják fel az érvelés és gondolkodás alapjául. De ez visszaélés a Törvénnyel. Pálnál senkisémet tudta jobban, milyen értékes a törvény, amennyiben úgy értelmezik, hogy csupán alapvető vezető és helyesbítő az életben, nem pedig úgy, mint önmagában az üdvösség tökéletes eszközét. Ez arra viszi, hogy a következő szakaszban nagyszerű személyes bizonyítást adjon.

1,12–17 *„Ha valakinek szüksége volt megváltásra és üdvözítésre, az én vagyok”* – ez Pál témája. Nyíltan megvallja: senkisémet tehetett volna kezdetben többet a keresztény hit bántalmazására, – de Isten az ő könyörületében módot adott neki arra, hogy megváltoztassa egész életét. Valóban – mondja – egy nagy igazságról most tökéletesen biztos: *„Krisztus Jézus azért jött a világba, hogy a bűnösöket üdvözítse”* (15. v.), és én vagyok köztük a legbűnösebb. Pál itt legmélyebb személyes tapasztalatából beszél. A mélységes megbánás soha el nem feledett pillanata idéződik föl itt, fölébe kerekedve annak a túlságos magabiztosságnak, ami időről-időre mintha beszívárogná leveleibe. Ez az élmény fordulópontot jelzett életében, ez vitte az újonnan fölfedezett hitre, nagy hálára és öröme, és fölfedezése új életre vezetett.

1,18–20 Az apostol emlékezteti Timóteust azokra a szavakra, amelyekkel fölszentelték, és a felelősségre, amit kapott. Az a tény, hogy Himeneusz és Alexander elbukott, annál inkább ösztönözze a hithez való ragaszkodásra.

2,1–8 Ez a szakasz műfajában lelkipásztori tanácsadás, tele jótanáccsal, különösen az imádságra vonatkozólag. Még most is ugyanolyan jelentős, mint megírása idején, és a szerző tág látókörét és szellemi érdeklődését mutatja.

2,9–15 Pálnak az asszonyok iránti magatartásáról sok

vita folyt, különösen a modern időkben. El kell fogadnunk, hogy vagy a maga kora emberének beszélt, vagy ez a nagymértékben konzervatív magatartás szigorú erkölcsi hátterének és rabbinikus képzésének következménye volt, vagy pedig ez volt a személyes meggyőződése, amelyet most megkontráz a nők társadalmi szerepének eltérő felfogása.

3,1–7 Az Egyház és a szolgálat vezetőket igényel. Az itt használt görög szó: *episzkoposz*, az, amit ma püspöknek mondunk. A szó eredeti jelentése felügyelő, szuperintendens, és eredeti használata a keresztény körökben egyszerűen „*elöljárót*”, elnöklőt, vagy csupán első szolgát (presbiter) jelenthetett egy körzet vagy terület ellátásában. Semmi baj, ha valaki ilyen tisztséget visel, vagy szeretne viselni, de az ilyennek kifogástalannak kell lennie és próbált életűnek. A szakasz bámulatos leírása azoknak a tulajdonságoknak, amelyeket meg kell kívánni az „*elöljáró*” vagy „*püspök*” hivatalára jelentkezőtől.

3,8–13 Hasonló élet és magatartás képesít valakit a diakonusságra is.

3,14–16 Az egyház az igazság őre. Az igazságot őrizni kell és nem vehetjük magától értetődőnek. A 16. verset egy korai himnusz részének gondolják, hitvallás formájában gazdag tanítást tartalmaz.

4,1–16 Óvás a hamis tanítóktól, akik szerint tilos a házasság, valamint bizonyos fajta ételek. Ő legyen pozitív, vallja, hogy Isten mindent jónak teremtett. Az igazság az, hogy Isten „*az egész emberi nem üdvőztője*” (10. v.), és Timóteusnak küldetésében azon kell munkálkodnia, hogy elfogadják ezt az igazságot. Pál inkább csak utal erre a hamis tanításra, mint hogy leírná, mi viszont tudjuk, hogy a gnosztikusok megvetették a házasságot, és szigorú zsidózók ételszabályokat akartak erőszakolni mindenkire. Ez a negatív

magatartás Pál óvásának lényege, hiszen semmi rossz nincs a becsületes házasságban, vagy a tisztességes étkezésben.

A következő szakasz (12–16. v.) Timóteus ünnepélyes bátorítása, hogy gyakorolja tanítói és igehirdetői szolgálatát. Különleges adományokban és kegyelemben részesült, és ezeket nyilvánosan elismerték és Isten szolgálatára szentelték akkor, amikor kézfeltétellel fölszentelték. Világos bizonyság ez a hely arra, hogy a keresztény vezetői tisztség sajátos elkülönítést jelentett Isten Igéjének hirdetésére és igazságának bebizonyítására a szeretet, hit és tisztaság személyes példájával. Ennek a fejezetnek főhangsúlya azon van, hogy fenn kell tartani az igazságok összességét úgy, amint ezt Isten kinyilatkoztatta és ahogyan áthagyományozták (vö. 6. v.). Még mindig abban a létfontosságú közbeeső korszakban vagyunk, amely a Jézus ajkáról hallott evangélium és az egyház korai hitvallásaiban összegezett keresztény üzenet közé ékelődik. 5,1–16 Lelkipásztori tanácsok, különösen az özvegyeket illetőleg. Egyesekre hozzátartozóik viselnek gondot; mások Isten szolgálatára adják magukat; mások valószínűleg új házasságot kötnek (vö. 1Kor 7,8.40). Az egyház köteles támogatni azokat az özvegyeket, akik különben elhagyatottan élnének.

5,17–25 A görög *preszbüteroi*, presbiterek szó (a Jeruzsálemi Biblia és sok más fordítás „*idősebb*”-nek fordítja) egy az egyházi szolgálatban már elismert rendre utal. Pál tanácsot ad Timóteusnak, milyen legyen magatartása velük szemben. Szolgálatukat becsülni és viszonzni kell, és Timóteus aggályos gonddal ügyeljen, hogy korrekt viszonyban legyen velük. Ezután saját egészségére vonatkozólag és a személyes bírálatokkal kapcsolatban ad néhány tanácsot neki.

6,1–2 Az engedelmesség és alávetettség kötelessége a rabszolgáknál a római társadalomban. A mi modern, liberalizált társadalmunkban ez talán keményen hangzik, de Pál próbálja fenntartani a fegyelem elvét, miközben a „*hittestvérek*” új viszonyát csempészi bele. Korábbi leveleiben Pál azt tanította, hogy Krisztus lebontotta az elválasztó korlátokat; itt megismétli ugyanezt a tanítást. Efezusra éppúgy vonatkozott, mint bárhol másutt. A fejtegetés valami sajátos esettel lehet kapcsolatos.

6,3–10 A hangsúly ismét az „*egészséges tanításon*” van. Az igazság megőrzése mérhetetlenül jelentősebb, mint világi birtokok vagy világi ambíció, ami mind veszedelmes az ember lelkére.

6,11–16 Timóteusnak ezzel szemben szent és kifogástalan életet kell élnie, amely igazolja hitvallását. Amint Krisztus rettenthetetlenül és feddhetetlenül viselkedett Poncius Pilátus előtt, úgy kell Timóteusnak is viselkednie Krisztus visszatéréséig. Pál ezekben a pasztorális levelekben inkább Krisztus *epifaneiájáról* (görögül: „*megjelenés*”) beszél, mint *parúziájáról* (eljöveteléről); korábban ezt a kifejezést használta. Ez a kifejezésváltozás talán a hangsúly vagy az értelmezés némi eltolódását tükrözi Pál eszkatológikus¹ tanításában, vagy pedig a későbbi szerzőség néhány kommentátortól fölvetett eszméjét támogatja (l. az általános bevezetést).

6,17–19 Komoly felszólítás a gazdagoknak a vagyonnal való sáfárkodásra.

6,20–21 Szívből jövő befejezés. Ilyen sok függ Timóteustól! Pál aggódva igyekszik megadni neki az erkölcsi szilárdságot, hogy híven kitartson magas

¹ A végső dolgokról szóló – általában a világ végére vonatkozó.

hívásában. Az egész levélen végighúzódik az az érzés, hogy Timóteus Pál tanítványa, pártfogoltja és lelkipásztori utóda. Mélyen személyes írás, amely világosan kidomborítja az egyház növekedését és az egyházi szolgálatot.

A Timóteusnak írt második levél

2Tim 1,1–5 A levél nagy szeretettel kezdődik, hangja jellemző egy öregedő emberre, aki olyasvalakinek ír, akiben nagyon megbízik. Pál visszaemlékezik egy szívbemarkoló búcsújukra, és Timóteus anyjára és nagyanyjára is: mindez szoros kötelék köztük.

1,6–18 A „*friss megpróbáltatások*” (12. v.) lehetnek a második bebörtönzés Rómában: ez sokat megmagyarázna a levél hangulatából és tartalmából. Pálnak nagy gondja, hogy Timóteus szilárdan kitartson a hitben és ne essék áldozatul az üldözésnek és hamis tanításnak. Nagyon magányosnak kezdi érezni magát (15. v.), mert régi barátai egymásután cserbenhagyják. Kivétel Oneziforusz, aki még az Efezusban töltött időből barátja (Timóteus most Efezusban van).

2,1–13 A 8. vers az evangélium veleje. Jézus Krisztus, Dávid nemzetségéből, feltámadt halottaiból. Ez a világrengető üzenet mindenütt el fog terjedni. Pál bilincsekbe van verve. De a jóhírt senkisem verheti bilincsbe. A 11–13. vers valószínűleg egy őskeresztény himnusz része.

2,14–26 Sohasem könnyű megmaradni az igazságban, de Pál kéri Timóteust, kerülje a haszontalan vitákat és igyekezzék szentül élni. Gondolata a személyes tanácsról reminiscenciákra ugrik át, és ráadásul két idézetet vesz be.

3,1–17 Az első 9 vers a társadalom erkölcsi állapotának erős süllyedését festi: az emberek gondolkodása,

lelke és magatartása beteg. Az „*utolsó napokra*” való utalás (1. v.) arra mutat, hogy Pál most ismét azt gondolja: közel van Krisztus visszatérése, és mindezek a küszöbön álló vég jelei. A jövődő egyetlen reménye és a jelen ellenszere csak az, ha híven kitartunk az igazság mellett (14–15. v.). Ezután az Írások olvasását ajánlja, amelyek Isten ihletésére keletkeztek és megadják az élet és életmód irányvonalait. Pál az ószövetségről beszél. Az újszövetséget ekkor még nem írták meg, ill. nem gyűjtötték össze.

4,1–5 Itt Pál előre látja, hogyan fognak viselkedni az emberek az evangéliummal szemben. Ha egyszer azt hiszik, hogy már ismerik üzenetét, akkor beleúnnak és abba a kísértésbe esnek, hogy akármilyen új eszme felé forduljanak, ha az megragadja képzeletüket. Ezt a veszedelmet mindenáron el kell kerülni.

4,6–8 Pál élete vége felé közeledve már várja a találkozást Urával és Mesterével és bízik benne, hogy „*jó harcot harcolt*”.

4,9–22 Levele befejezésében 16 személyt említ névszerint és nyíltan, szépítgetés nélkül megírja a véleményét róluk. Egyesek cserbenhagyták. Másokat ajánl. Sokat közülük szeret és nagyrabecsül. A személyes kapcsolatok akkor sem voltak könnyebbek, mint most. De bámulatos, milyen világosan emlékszik Pál azokra az emberekre, akikkel annyi különböző helyen találkozott, és mindegyikükkel személyesen törődik. Nincs is egyedül. Nemcsak azt említi, hogy Lukács vele van (Lukács, az orvos, író, missziós társ, művész), hanem üdvözléseket küld Eubulus, Pudens, Linus és Claudia, „*és minden testvér*” részéről: ez jelzi, hogy derék keresztények csapata volt körülötte Rómában. Volt támasza szenvedéseiben és nehéz sorában.

Ezek az utolsó szavak közé tartozhattak, amelyeket

Pál leírt. Végső szavával az Úr gondjaira bízza a rábízottakat. „Az Úr legyen lelkeddel. Kegyelem veletek!”

A Titusznak írt levél

Háttér

Titusz a pogányságból tért meg, Pál meghitt társa és pártfogoltja volt. Tudjuk a galata levél 2. fejezetéből, hogy Antióhiából elkíserte Pált és Barnabást Jeruzsálembe, és unszolták, hogy metélkedjék körül, alkalmazkodva a zsidó szokáshoz, de Pál ellentmondott ennek. Ő már ebben a korai időben is látta, hogy ha a pogány világ elfogadja a keresztény kinyilatkoztatást, megtérésüket nem szabad megterhelni vagy elviselhetetlenné tenni azzal, hogy a zsidó hagyományt és gyakorlatot is átadják nekik. A kereszténnyé lett zsidóknak testvérként kell élniök a kereszténnyé lett pogányokkal és együttesen új testvériséget, új közösséget (*koinónia*), új egyházat (*ecclesia*) kell alkotniök a világban. Titusz jelentős alakja ennek az új helyzetnek. Nem zsidó, mint mestere, Pál, nem is félzsidó-félpogány, mint társa, Timóteus, hanem teljesen pogány. Pál tehát őt képezheti ki jövőendő vezetőnek a pogány világban, amint az evangélium a túlnyomóan zsidó körökön kívül is gyökeret ver.

A 2. korintusi levélből azt is tudjuk, hogy Pál a korintusi egyházzal való kapcsolatában erősen élt Titusz közvetítésével (2Kor 7,13–16; 8,6; 8,16–24; 12,18). Elküldte Korintusba több kérdés elintézésére, és ez a megbízatás igazolta képességeit és értékét (2Kor 7,5–7). Titusz szervezte a jeruzsálemi szegényeknek való gyűjtést is.

Bevezetés

A levél szerint Titusz és Pál együtt volt Krétában, ott Pál megbízta az egyház megszervezésével és „*presbiterek rendelésével minden városba*”. Ez azt mutatja, hogy a jóhír elég gyorsan terjedt Krétában, úgyhogy meg kellett szervezni a rendszeres vezetést, és Titusz akkora becsülésnek örvendett, hogy vállalhatta ezt. A neki adott tanácsok nagyon egyeznek azokkal, amelyeket Timóteus kapott az efezusi egyház számára. Az apostol azt várja Titusztól, hogy ugyanazt teszi Krétában. Sok tudós föltételezi, hogy ez a levél Pál római házfogsága után íródhatott, második bebörtönzése előtt.

Ez megmagyarázná, miért kéri Pál Tituszt arra, hogy csatlakozzék hozzá az epiruszi Nikopoliszban (Tit 3,12), későbbi fogsága idején viszont arról ír, hogy Titusz Dalmáciában van (2Tim 4,10).

Timóteust gyakran kellett bátorítani és támogatni érzékeny természete és időnkénti betegeskedése miatt. Titusz ezzel szemben függetlenebbnek és kevésbé törékenynek látszik. Nyilvánvaló, hogy Pál nagy véleményvel volt róla és nem voltak kételyei, amikor ilyen nehéz feladattal bízta meg.

Kommentár

1,1–4 Pál határozott, de nem túlzó kifejezésekkel szögezi le apostoli tekintélyét. Tituszt ugyanúgy szólítja, mint Timóteust: „*igazi gyermekem a hitben*”.

1,5–9 Egészen világosan körvonalazza a levél célját. Titusznak előjárókat (presbitereket) kell kiválasztani az egész szigetről. Roppant fontos, hogy ezek kifogástalan férfiak legyenek és teljesen átértsék az evangélium üzenetét. A szövegből nyilvánvaló, hogy Pál már előbb részletesen megbeszélte ezt Titusszal, de min-

dent gondosan megismétel, részletezve a követelményeket jellem, családi élet, kötelességek és értelmi képességek terén. Hangsúlyozza a tanítói szerepet, amint a Timóteusnak szóló mindkét levélben is. Az elöljárókra használt görög szó itt (5.v.) a *preszbüteroi*. Az Apostolok Cselekedeteiből és Pál leveleiből tudjuk, hogy ez a szó akkor már közhasználatú. Az apostolok is presbitereket jelöltek ki (vö. Csel 14,23). Helyi vezetőknek választották meg őket a keresztyénységben. Megbízatásuk imádsággal és kézfeltétellel történt. Szolgálatukat Isten kegyelméből gyakorolták, sokféle különböző adománnyal rendelkeztek.

1,10–16 Intsen és fegyelmezzén bátran, máskülönben elterjed a hamis tanítás és kimondhatatlan kárt okoz.

2,1–10 Pál tanácsot ad a keresztyén életmódra vonatkozólag; véleménye szerint ez szentségben, szerénységben és a másokkal való helyes viszonyban nyilvánul meg. Rámutat, hogy a becsületesség és feddhetetlenség legmagasabb fokán kell állni. A keresztyén élet ösztönzője az, hogy „szavahihetővé tegyük Isten tanítását”. Gondoljuk meg, mennyire különbözik ez a szellem a mózesi törvény és a zsidó hagyomány szigorú szabályaitól és kötelezettségeitől.

2,11–15 A szentség szervesen hozzátartozik az üdvösség tervéhez. Krisztus áldozatával megszabadított a bűntől és új életpályát szabott elénk. Méltónak és késznek kell lennünk „megjelenése” (epiphania) napjára.

3,1–8 Pál most minden keresztyén számára ad tanítást, megkülönböztetve az elöljáróktól és Titusztól. A példa, amelyet adnak, visszatükrözi, milyen viszonyban vannak Istennel, akinek szolgálnak. Valójában kegyelemből, Isten irgalmából és résztvevő szeretetéből élünk. Pál utal „az újjászületés megtisztító vizére” – ez világosan a keresztséget jelenti – és a Szentlélek

„megújító” hatalmára is. Már láthatjuk a szentségekről szóló tanítás kezdetét.

3,8–11 De ismét hangoztatja a fegyelem szükségességét az igazi keresztény közösség összeforrasztásában. Szelíden kezdje. Kétszer is intse meg azt, aki rosszul tesz valamit. Végül azonban megtörténhet, hogy törésre kell vinni a dolgot a közösség épségének megóvása érdekében.

3,12–15 Mint annyiszor, ez a levél is egyesek említésével és személyes szükségletekre való utalással végződik. A személynevek említése élővé teszi a krétai egyházat és megmutatja, milyen fajta embereket vonzott magához az ősegyház. Ebben az esetben művelt és vezető állású emberekről van szó. Az apostol arra buzdítja őket, hogy járuljanak hozzá gyakorlatban a közös jóhoz, ne pedig másokon élösködjenek.

Az egész levél hangja pozitív és reménykedő. Nincs benne semmi páli önigazolás, sem önsajnálát az elszenvedett fogság miatt. Inkább sürgető felhívás ennek az egyháznak további kialakítására, ahol a feltételek kedvezőek és biztatóak. „*Kegyelem mindnyájatokkal.*”

Levelek az összes keresztényekhez

Most négy olyan levélhez érkezünk, amelyeket hagyományosan a „*katolikus levelek*” csoportjába foglalnak (vagyis általában a mindenütt élő keresztényeknek szólnak): Jakab levele, Péter 1. és 2. levele és Júdás levele. Pál leveleitől eltérően ezek nem egyes személyekhez, vagy közösségekhez és egyházakhoz szólnak. Jellegük és alkalmazhatóságuk „*egyetemesebb*”, általánosabb, innét a „*katolikus*” jelző. Tanulmányozásuk bővebb felvilágosítással szolgál arra nézve, hogyan növekedett az egyház az apostoli és az apostolokat követő korban, és milyen útmutatásokat kapott az ősegyház. Szerzőségükről nem lehetünk teljesen bizonyosak, de minden levél egy apostoli vezető nevét és jegyét viseli magán, és az ősegyház bölcsessége besorozta őket a szentírási „*kánonba*”, hiteles jellegük és sugalmazott hangjuk miatt. A 2. században ezeket a leveleket már széles körben olvasták az evangéliumok és Pál levelei mellett, és már olyan korai egyházi vezetőférfiak, mint Tertullianus és Origenész, hivatkoznak rájuk.

Jakab levele

Bevezetés

Ezt a levelet hagyományosan Jakabnak, „*az Úr testvérének*” tulajdonítják, aki a jeruzsálemi egyházat vezette, míg a zsidó hatóság (a Szanhedrin) kb. Kr.u. 62-ben ki nem végeztette. Jakab nem tartozott a 12 tanítvány közé, és a hagyomány azt tartja, hogy egészen a feltámadás utánig nem tudott hinni Jézus

istenségében és küldetésében; akkor már nem volt más hátra, mint hinni. A zsidók annyira adtak a családi kapocsra és József családja Dávid házából való származása miatt olyan tiszteletnek örvendett, hogy Jakab már röviddel Urunk földi szolgálatának befejezése után egész természetesen elismert tekintélyre tesz szert és felelős helyzetbe kerül. Csel 12, 17 mutatja, hogy már igen nagyra becsülik és bizalmi állásban van. Csel 15 elmondja egy fontos megbeszélés, az első jeruzsálemi zsinat lefolyását, és itt látjuk, hogy Jakab ül az elnöki székben, még Péter, Pál, a többi apostol és Barnabás jelenlétében is. Jakab az ószövetség, a zsidó hagyomány és a Törvény beható ismeretében nevelkedett. Így lett az ősegyház „zsidó” hangsúlyú ágának elismert vezetője, bár ugyanakkor örömmel üdvözölte a pogányok begyűlését. Csel 15 világosan mutatja, mekkora tekintélyt élvezett és meddig egyezett bele az alkalmazkodásba. Jakab levele úgy tele van zsidó gondolatokkal és célzásokkal, hogy könnyen tulajdoníthatjuk Jakabnak, „az *Úr testvérének*”. De annyira kultúrált görög nyelven íródott, hogy a tudósok gyakran kifejezték meglepetésüket: hogyan eredhetett Jakabtól, akinek galileai környezete csak korlátozott nevelkedési lehetőségeket biztosított.

Nincsenek határozott támaszpontjaink a levél pontos dátumának megállapítására. Egyes szakemberek szerint igen korai dokumentum, arra az időre vonatkozik, amikor az egyház egészen közeli kapcsolatban volt a zsinagógai istentisztelettel a görög-római világban. Ezt megerősítik a levél folytonos utalásai a Törvényre, erkölcsi kötelességekre és a hegyibeszéd szellemére és tanítására. Mások sokkal későbbi keletkezési időt tételeznek föl, azon az alapon, hogy már megállapodottabb közösséget tükröz.

Kommentár

1,1 Jakab igen alázatosan úgy írja le magát, mint „Isten és Urunk Jézus Krisztus szolgája”, de mások (pl. Gal 1,19) készségesen úgy tisztelik, mint „az Úr testvérét”. A levél „a szórványokban élő tizenkét törzsnek” szól, vagyis minden zsidónak, akárhová szóródtak is szét. Keresztül-kasul a római birodalomban számtalan központban, főleg nagy városokban, tengeri kikötőkben és kereskedőterületeken voltak zsidó kolóniák (*diaszpóra*), soknak saját zsinagógája is volt. Ismerték a Törvényt és szerinte éltek. Így hát megértették azt a felszólítást, hogy adjanak erkölcsi példát és éljenek becsületesen. A levél hangneme gyakorlati, úgyannyira, hogy Luther Márton „szalmalevélnek” hívta.

1,2–12 A jellem próbája a hit próbája. Az élet tele van problémákkal és nehézségekkel, de ha Istenhez fordulunk, ő megadhatja nekünk a bölcsességet és a hitet, hogy szembenézzünk velük és fölébük kerekedjünk. Őrizkedjünk a gazdagságtól: olyan mulandó az, mint a virág. A lelki erő és hit értékesebb.

1,13–18 Vigyázzunk, hogy sohase Istent hibáztassuk a kísértésért vagy bármi rosszért. Csak a jó származik Istentől. A gonosz belőlünk magunkból jön, és csak sajátmagunkat vádolhatjuk, ha megengedjük, hogy gyökeret verjen bennünk.

1,19–27 Az igazi vallásosság az igazságnak való engedelmeskedést jelenti. Ha vesszük magunknak a fáradságot, hogy tanulékony lélekkel hallgassuk a tanítást, megismerjük, mi a helyes; azután már rajtunk áll, hogy éljük is. A valódi vallásosságot az mutatja meg, hogyan uralkodunk nyelvünkön és mit teszünk (pl. hogyan segítjük a szükségben élőket).

2,1–13 A sznobizmus és osztálygögg lelki veszedelem,

azt mutatja, hogy gondolkodásunk különböző irány-
tűk után igazodik. El kell kerülni annak kockázatát,
hogy megrontsuk önmagunkat. Végre is azok, akik
anyagilag szegények, gyakran a leggazdagabbak a
hitben. Az ő gazdagságuk valódi, a gazdagok viszont
kíméletlenek és megbízhatatlanok. Legjobb, ha enge-
delmeskedünk az írás legfőbb parancsának, hogy
szeressük felebarátunkat. A parancsolatok az élet
szabályzói, a megigazultság mércéi. Ha nem tartjuk
meg őket, problémákba bonyolódunk. A jóság soha-
sem probléma.

2,14–26 De a jóságnak is nyilvánvalónak kell lennie.
Az ember nemes életszemlélete nem ér semmit, csak
ha tényleges viselkedése szentesíti ezt. Jócseleke-
deteknek kell kísérni a helyes eszméket és helyes
gondolkodást (a hitet). Példa rá Ábrahám. Az ő
esetében hit és cselekedetek együtt járnak, támogatják
és kiegészítik egymást. Nem csoda, hogy „*Isten barát-
jának*” hívták.

Egyes kommentátorok azt gondolták, hogy ez a
passzus és értelmezése ellentmond Pál eszméinek a
„*hit által való megigazulásról*” (Róm 4, Gal 3). Pál
ezeket a leveleket apostoli működése kezdeti idejében
írta, és Jakab talán válaszol itt témájára, vagy egyen-
súlyba hozza a dolgot. De valójában nincs alapvető
ellentmondás. Pál is, Jakab is a hit és cselekedetek
egymást kiegészítő voltát hangsúlyozza; egyik inspi-
rálja a másikat, egyik a másiktól fakad.

Nem kell messze mennünk, hogy hasonló hangsúly-
eltolódásokat lássunk ma akármilyen baráti kör-
ben. Egyesek az Istenbe vetett hit szükségét hangsú-
lyozzák és azt, hogy határozottan át kell adnunk
magunkat Istennek. Mások inkább az eredményre
néznek és a „*tevékeny hit*” erényét emelik ki, a
„*szociális evangéliumot*”, amely az irgalmasság csele-

kedeteiben és egyéb gyakorlati módon mutatkozik meg. Az igazi megoldás az, ha a kettő kéz a kézben jár.

3,1–12 Erőtéljes buzdítás, hogy éberren vigyázzunk beszédünkre. A kimondott szó nagy jót vagy nagy rosszat létrehozó erő lehet, és ellenőrzés alatt kell tartani.

3,13–18 Az igazi béke az igaz szívből fakad. Ahol ez nincs, minden csak zűrzavar és nyomorúság.

4,1–12 Mi a rossz forrása? A lázadás az emberi szívben. Ez háborúságot kelt önmagunkban, s azután egyenetlenségre és ellenségeskedésre vezet. Csak úgy lehetünk megint igazak, ha visszatérünk Isten törvényéhez; ő majd helyreállítja bennünk a rendet és újból fölemel.

Az a mód, ahogyan Jakab az Istenről beszél, mint jóról, tökéletesről, igazról, egyedüli törvényhozóról (4,12), világosan mutatja, hogy ószövetségi háttérből kiindulva a keresztény egyházhoz frissen csatlakozott zsidókhoz szól.

4,13–17 Az anyagi bővelkedés és az elbizakodottság egyaránt súlyos veszély. Órizkedni kell hát tőlük.

5,1–6 Ez a hely megerősíti mindazt az intelmet, amely a hegyibeszédben (Mt 6,19–21) a gazdagság veszélyeiről szerepel. Ünnepeles felszólítás, hogy ne bízzanak a gazdagokban, ne hagyatkozzanak rájuk.

5,7–20 Végül jusson eszükbe, hogy az Úr vissza fog térni. Legyenek készen erre, „mert az Úr eljövetelének ideje közel van” (8.v.). A türelemnek meglesz a jutalma.

Ismét int, hogy vigyázzunk nyelvünkre, beszéljünk egyszerűen és közvetlenül.

Tanácsot ad azokra vonatkozólag, akik különféle szükségben vannak. Imádkozzunk a bajban lévőkkel. Énekeljünk az örvendezőkkel. „Ha beteg valamelyi-

*tek, küldjön el az egyház előjáróiért és azok imádkoz-
zanak fölötte, kenjék meg olajjal az Úr nevében. A
beteget a hitből fakadó ima megszabadítja és az Úr
talpra állítja; és ha bűnöket követett el, bocsánatot
nyer.”*

Ez a passzus a legkifejezettebb buzdítás a gyógyítás
szolgálatának folytatására. Pál legtöbb levele a tanít-
ás szolgálatát hangsúlyozza. Itt az a felszólítás szege-
ződik nekünk, hogy gyógyítsuk meg a betegeket,
amint a Mester tette. De ehhez hit szükséges. A
gyógyítás az Egyház elhanyagolt szolgálatai közé
tartozik; ez az emlékeztető időszerű. Az ősegyházban
a szolgálat gyakorlásának természetes része volt. A
tudomány korában a hitnek még mindig igen jelentős
a szerepe, az egyháznak pedig az a feladata, hogy
helyreállítsa a hitet.

Jakab a személyes evangéliumhirdetésről szóló
mondattal fejezi be levelét. Isten kétségtelenül
megáldja és megtiszteli azt az embert, aki a másikat
visszahozza az igazság útjára. Kötelességünk ebben
segíteni egymást.

Péter első levele

Bevezetés

Ez a levél nemcsak Péter nevében íródott, hanem a
következő nemzedékek néhány legmegbízhatóbb egy-
házi vezetője neki is tulajdonította a hagyomány erős
bizonyossága alapján. Polikárp, Római Kelemen és
Irénéusz megerősíti, hogy a levél Pétertől, az apostol-
tól való. Így nagy várakozással fordulunk feléje,
abban a reményben, hogy fölfedezzük, milyen helyzet-
ben emelte föl szavát.

Mindjárt a legelső vers meglepetést tartogat. Azt
nagyon meg tudjuk érteni, hogy Péter „a szórványok-

ban” élő zsidó és keresztény hívőtársaknak akar írni. Ez természetes volt, és Jakab levelének megnyitását visszhangozza. De Péter még pontosabb. Kifejezetten megemlíti azokat a vidékeket, amelyeknek ír: Kisázsia provinciái ezek, Pontusz, Galácia, Kappadócia, Ázsia és Bitínia. Rendes körülmények között nem kapcsoljuk össze Pétert személyesen ezekkel a vidékekkel úgy, mint Pált. Valósággal az az íze a dolognak, mintha Péter betolakodna Pál közismert missziós területére. De bizonyára megvolt az oka rá.

A levélről az a benyomásunk, hogy hangsúlyozottan szembeállítja a keresztények életmódját az őket körülvevő környezettel. Félreértés, üldözés fog támadni és egyre nő. A keresztényekre a próbatétel ideje vár; úgy tudnak megbirkózni vele, ha tudják, mit higgyenek és hogyan éljenek. Mindez Isten üdvözítő tervének része népe iránt. Az egész levél hangja a hité, erőé és reményé, seholsem pesszimista vagy csüggedt.

Péter „Babilonból” ír, ami a számkivetés és fogság fedőneve. (Föltehetően Rómára vonatkozik; tudjuk, hogy itt volt fogságban, és kegyetlen halált halt – a hagyomány szerint fejjel lefelé keresztre feszítették). Vele van Szilvánusz (Szilás), „*olyan testvér, akiben tudom, hogy megbízhatok*”, és Márk, „*a fiam*”. Ez a két ember Pálnak is kísérője és misszióstársa volt, mint tudjuk.

Itt az ideje, hogy Péter apostoli tekintélyével buzdítsa és megerősítse Kisázsia keresztényeit. A türelmes kitartásra való felhívás megindító meggyőződéssel hangzik annak a szájából, aki hűség és cserbenhagyás, bizalom és tagadás minden csúcsát és szakadékat megjárta, és próbált életével fölemelkedni annak a névnek a követeléséig, amelyet a Mester adott neki: „*szikla*”, szilárd, rendíthetetlen. Az üzenet tehát olyan embertől származik, aki tudta, mi a szenvedés, lelkiis-

meretfurdalás és viszontagság, és olyanoknak szól, akik hasonló nehézségekkel álltak szemben. Továbbá a levél a római egyháztól, a császárvárosból jön a félreeső provinciák egyházainak, testvéri kapocsba fogva őket egymással, és ez bizonyára nagyon bátorította őket.

Nem tudjuk, voltak-e más indítékok vagy szándékok a levél mögött. Pál nem mindenki szemében volt hős vagy példakép. Olyan egyoldalúan intellektuális, kritikus és követelő tudott lenni, hogy egyesek talán megelégtették. Esetleg az történt, hogy Pétert felszólították: írjon egy levelet, hogy az ő jelleme is rajta hagyja jegyét az intenzíven növekedő ősegyháznak ugyanazon a területén, ahol Pál hatásos működése folyt? Péter levelét mélyen átjárja az a tanítás, amelyet Jézustól tanult, elfogadott és szerinte alakította életét. A hangnem mindenütt pozitív, nem ad okot megoszlásra. Előrenéz az Ország eljövele felé, és az olvasót hitben és reményben magával sodorja. A levél valóban attól a faragatlan galileai halásztól származik, akit Krisztus szolgálata az apostolok vezetőjévé, az egyház fő oszlopává alakított, előbb Jeruzsálemben, majd Rómában. És mind teológiájával, mind szellemével mély hálára kötelez iránta.

Kommentár

1,1–12 Péter tekintélye mint „Jézus Krisztus apostoláé” mindenestül bizonyos. A Mester személyesen hívta meg és hívta el követésére. Megbízást adott neki, hogy apostoli szolgálatot teljesítsen: „Amint Atyám küldött engem, úgy küldelek én titeket”. Bár háromszor megtagadta Krisztust, az Úr újból bizalmába fogadta és ismét, személyesen megbízással látta el (Jn 21). Pünkösdötől kezdve Péter tekintélyes eredménnyel

gyakorolta vezetői hatalmát, félelmet nem ismerve Isten szolgálatában. Ebben a háttérben vizsgálva ez a levél kivételesen jelentős és tanulságos. A „szórvány” vagy „diaszpóra” szó rendesen a Palesztinán túl szétszórt zsidó közösségek sajátos jelzője. De Péter levelét és üdvözleteit nemcsak zsidó testvéreinek küldi, hanem „mindazoknak, akik idegenek között élnek . . . akiket Isten kiválasztott” – ez pedig éppúgy magába foglalja a pogányokat, mint a zsidókat. Ezért tartozik a levél a „katolikus” levelek kategóriájába.

A levél kezdete teológiailag is jelentős, mert a 2. vers határozott gondolati egységgel mérlegeli az Atya, a Lélek és a Fiú egymáshoz való megkülönböztetett viszonyát. Az Atyaistennek a „gondviselő szándékot” tulajdonítja. A Léleknek a „megszentelés” szerepét. Jézusnak a megváltás árát, a „vérével való meghintést”, és az iránta való engedelmesség kötelességét. De mindez egységet alkot. Egy Istenségben három személy fogalma, az Istenség egységében három tevékenységi tér (teremtés, megszentelés és megváltás) olyan nyelven fejeződik itt ki, amely századok során át az Egyház terminológiája lett. Ez a hely valóban világos bizonyosság a keresztény teológia középpontját tévő Szentháromság-tan kifejlődésére. Az érett keresztény hite trinitárius: Isten föntségét és dicsőségét a teremtés, megváltás és megszentelés isteni megnyilvánulásainak tökéletes összhangjában és egyensúlyában látja.

1,3–9 Az üdvösség Isten ajándéka az embernek. Lelki újjászületéssel lesz osztályrészünk, amely által Isten gyermekei leszünk. Hogy ez lehetséges, azt Jézus Krisztus halottaiból való föltámadása igazolta. Amint ő letette életét és újból fölvette azt, úgy mi is megváltozhatunk lelkileg jellemünkben és sorsunkban, ha elfogadjuk, amit ő már megtett értünk. Ez

annyit jelent, hogy szívünk átalakul, alávetjük magunkat a „*bűnbánat és hit*” folyamatának és ezáltal „*megújulunk*” Isten irgalmában és gondviselésében. Az egyház küldetése, hogy ezt hirdesse; ez az evangélium lelke. Az „*újászületés*” inkább János 3. fejezetét idézi (Jézus és Nikodémus), mint Pál „*örökbefogadását*”, de különben a passzus erősen párhuzamos Pál gondolataival és kifejezésmódjával.

1,10–12 Az ószövetség jövődölései elővételezték és előkészítették a Krisztusban kinyilatkoztatott üdvösséget. Ezért az ó- és újszövetségi megnyilvánulások egységet alkotnak. Péter rámutat, hogy a keresztények helyzete kiváltságos, mert közvetlenül megtapasztalhatják és elfogadhatják azt, amit a próféták csak lélekben szemlélték és megjósoltak.

1,13–21 Vigyázni kell viselkedésünkre, mert az Írás szentséget köt lelkünkre, amint Isten is szent. Azért kell komolyan venni az életet, mert Istennek igen sokba került a megváltása. Életével fizetett meg érte (a „*drága vér*”) Krisztus, a hibátlan és szeplőtlen áldozati bárány.

1,22–25 Ez az új születés (üdvösség) nem az embertől való („*nem pusztulásra ítélt magból*”), hanem magától Istentől, az ő örök ígéretének szava szerint; nem mint a halandó test, vagy hervadó fű. Isten örök, s örök a szeretet és az igazság is, mert az Istené.

2,1–13 Minden erővel törekedjenek teljességre növekedni, most, hogy „*megízleltétek az Úr jóságát*”. Péter föltételezi, hogy bevehet idézeteket a héber Szentírásból, ezeket olvasói fölismerik és megértik. Itt Zsolt 34,8-at idézi.

2,4–10 A keresztények hivatása most az, hogy „*szent papság*” legyenek, csatlakozva ahhoz az áldozathoz, amelyet Krisztus felajánlott és Isten elfogadott. A zsidóknak otthonos kifejezésekkel Péter úgy írja le a

keresztényeket, mint akik „*választott faj, királyi pap-ság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép*” (9. v.). Az alkalmazás nagyon is világos. A keresztények Isten szándékaiban a zsidók helyébe léptek, mert ők elfogadták Krisztust és hitték, hogy ő a jövődölések beteljesedése. De ez rettenetes megrázkódtatás, akkor is, ha igaz. Elkerülhetetlenül föl kell merülnie lelkükben a kérdésnek: van-e valami szentírási igazolás az eseményeknek erre a drámai lendületére, erre a frontváltásra? Péter megelőzi a kérdést azzal, hogy Izaiást idézi. A zsidók eljátszották küldetésüket azzal, hogy visszautasították Krisztust; ő volt „*a kő, amelyet az építők megvetettek*”. Zsidókból lett keresztények megérthették az ilyen érvelést. A pogánykeresztényeknek nem ilyen értelmi problémáik voltak, hanem másforma gondolkodási nehézségeik.

2,11–25 A nemkeresztények közötti életnek példaadónak kell lennie. Ez magában foglalja a megillető tisztelet megadását a társadalmi szervezetnek, és főleg a császárnak. Csakugyan, ebben a szakaszban kétszer is említi a császárt. Ez talán meglepő, ha arra gondolunk, hogy a levelet valószínűleg Rómából írja, és ott keresztényüldözés folyik.

Péter hosszan fejtegeti a tekintélytisztelet és a gazdák iránti engedelmesség témáját. Ha igazságatlanságot vagy megaláztatást szenvedünk, gondoljunk arra, hogy Krisztussal is ez történt, csak hogy sokkal inkább. Izaiás 53 jövődölését idézi a helyettesítő szenvedés értékének igazolására; ez hozott vissza bennünket „*lelketek pásztorához és oltalmazójához*”. 3,1–7 Péternek van néhány tanácsa az asszonyok számára, de hangja értelmes és bátorító, és nem kemény. Pál általában keményebb vonalat képviselt; nála az a benyomásunk, hogy az asszonynak a társadalomban meg kell elégednie a férfiaknál alacsonyabb

helyzettel. Ezzel szemben Péter megmagyarázza, hogyan tudják az asszonyok pusztá példájukkal megnyerni férjüket az igazságnak, hogyan lehetnek áldás az otthonnak, és hogyan fejeződhet ki a szépség jellemükben. A férjeket is sürgeti, hogy legyenek megértők feleségük iránt.

3,7 Amíg az ember erkölcsi magatartása helyes, mindig nyitva áll az ajtó Isten felé az imádsággal. De ha a szív vagy az elme vétkezik a világosság ellen, akkor az imádság ajtaja bezárul. A 7. v. végének egyszerű állítása nem valami véletlenül odadobott megjegyzés, hanem mély igazság, amelyet igazolnak a misztikusok, szentek, és minden imádságos ember.

3,8–12 Péter felszólítja olvasóit, hogy „jó életet” éljenek; ennek elveit a 34. zsoltár egy idézetére alapozza, amit a zsidók jól ismertek.

3,13–17 Üldözés idején nemcsak az létfontosságú, hogy megőrizzük a hitet, hanem az is fontos, hogy képesek legyünk megmagyarázni hitünk alapjait és meggyőzően tudjuk képviselni ezt a hitet. Tanácsot adni könnyű. Példát nehezebb – de lehet, hogy végül ezzel nyerjük meg a csatát.

3,18–46 Krisztus feltámadásáról beszélve Péter hozzáteszi: „*lélekben elment hírt vinni a börtönben levő lelkeknek*”. Ennek a versnek pontos jelentése minden korban sok bajt szerzett a teológusoknak és bibliai szakembereknek, s nem lehetünk egészen biztosak benne, mire gondolt, vagy célzott. Ha úgy érti, hogy kereszthalála képessé tette és felhatalmazta Krisztust arra, hogy lelki, misztikus módon megjelenjék azoknak, akik már meghaltak („*börtönben lévő lelkek*”), úgyhogy ők is felfoghatták megváltó szeretetének nagyságát, akkor könnyű megértenünk a verset. A Lélek tanúsága biztosít belül arról, hogy a megváltásnak a kereszten „*egyszersmindenkorra*” megszerzett

gyümölcsei mindenkinek, mindenütt, mindig elérhető. Ezt értjük azon, hogy „*az örökkévalóság a pillanatban*”. A megváltás áldása a múltra és a jövőre éppúgy vonatkozik, mint a jelenre, és akár Noé idejére is visszanyúl.

Minthogy Isten egyaránt ura élőknek és holtaknak, nagyon is igazságos, hogy az utóbbiak is közvetlen találkozással, egészen meglássák uralkodó fönségét, ezért látogatta meg a „*börtönben lévő lelkeket*”. Így ezek is megkapták a módot arra, hogy „*megbánják bűneiket és higgyenek*”.

4,7–11 Péter nagyon tudatában van annak, hogy közel van az ítélet és mindennek a vége. Annak a tanításnak hatása lehet ez, amelyet az Úrtól hallott apokaliptikus kijelentéseiben és példabeszédeiben (pl. Mt 24 és 25, Mk 13, Lk 21). Valószínűleg az is élénken emlékezetében élt, amit Jézus mennybemenetelekor mondott (Csel 1). Ezért olvasóit éberségre és jó sáfarkodásra buzdítja. Ez hasonlít Pál várakozásához, de nem annyira sürgető a megnyilvánulásában, és nem is hangsúlyozza föltétlenül Krisztus újabb személyes megjelenését. Péter a „*vég*” (görög *telosz*) szót használja a 7. versben, nem pedig a „*jelenlét, eljövétel*” (görög *parúzia*) kifejezést, amelyet Pál kedvel. De mind Péter, mind Pál hangsúlyozza, hogy a „*vég*” vagy „*második eljövétel*” tényén túl ott egy még nagyobb tény: a hatalom és dicsőség megnyilvánulása. Ez lesz az igazság történelmi pillanata az egész emberiség számára, „*az Úr nagy napja*”, Isten országának megvalósulása, a győzelem és diadal beteljesülése. A keresztényeknek türelemmel kell várni és készülni erre (vö. Mt 24,3kk; 1Tessz 4,15; 2Kor 5,1–10; Fil 1,21–23). Mindaz, ami az ember és Isten közé áll és megghiúsítja Istennel való közösségét (ti. az örök életet), amilyen a bűn, a rossz, a halál, eltűnik azon a

„Napon”. Pál is használja a „vég”, *telosz* szót (pl. 1Kor 15,24), de azokban a levelekben, amelyeket itt tanulmányoztunk, gyakoribb a *parúzia*, amely Krisztus személyes megjelenését hangsúlyozza.

4,12–19 Péter visszatér a viszontagságok szenvedéséhez és a keresztyénység miatt kiállott üldözéshez. Bizonyos, hogy ezt el lehet viselni a Mester kedvéért, így valamelyest osztozva az ő szenvedéseiben. Áldás fakad ebből. Az ítélet (ebben az összefüggésben ez is megújulást jelent) ott fog megkezdődni, ahol kezdődnie kell: magában az egyházban, „*Isten házanépénél*”.

5,1–4 Péter most az elöljárókhoz (görög *preszbüteroi*), az egyházak helyi vezetőihez fordul és saját magát is közéjük sorolja, de azzal a különleges hitellel, hogy személyesen ott volt Krisztussal kínszenvedése alatt. Kétségtelenül emlékeztet arra, hogyan adott Jézus újból megbízást neki pontos utasításokkal: „*Legeltesd juhaimat*”, „*Legeltesd bárányaimat*”. Most tehát továbbadja ezt az utasítást és megbízást: „*Legyetek pásztorai Isten nyájának*”. Ezért emlegetik Pétert *pastor pastorum*-nak, a pásztorok pásztorának, inkább, mint Pálhoz hasonló nagy elmének.

5,5–11 A végső buzdítás általában a hívőkhöz szól és tele van jótanáccsal: „*az idősebbek*” (elöljárók, presbiterek) tisztelete; Isten iránti magatartás; személyes problémák; ellenállás a gonosznak, „*az ördögnek*”; bizalom az isteni kegyelemben és hatalomban.

5,12–14 Csak az utolsó néhány mondatban üt meg igazán személyes hangot azzal, hogy neveket említ. Szilvánusz lehetett az *amanuensis*, azaz íródeák, aki leírta a Péter diktálta levelet. Lehet, hogy személyesen vitte el. Bizonyára jól ismerték Kisázsiaiban, és ezért neve nyomott valamit a latban.

„*Nővéretek Babilonban*” általános értelmezés szerint a római egyházra vonatkozik, ennek okait már a bevezetésben megadtuk.

„*Fiam*”, Márk, mind Péternek, mind Pálnak társa és kísérője, s fokozatosan jelentős vezető helyet foglal el saját hatáskörrel az apostolokat követő korban. A hagyomány szerint annak az embernek a fia lehetett, akitől az utolsó vacsorára kibérelték a ház felső termét. Azt is tartja a hagyomány, hogy úttörő és misszionárius volt és az alexandriai (Egyiptom) egyház vezetője, első „*püspöke*” („*episzkoposz*”) lett. Pusztá megemlézése az üdvözlők között máris hiteles nyomot nyom a levél végére.

A békecsók és a *pax vobiscum*, béke veletek, a Krisztusban újonnan megtalált testvériség zálogai az őskeresztény egyházban.

Péter második levele

Bevezetés

A levél szerzőségéről megoszlanak a vélemények. Biztos, hogy maga a levél azt hangoztatja, hogy Pétertől való, „*Jézus Krisztus szolgájától és apostolától*”, de előtte hozzáteszi eredeti nevét: Simeon (Simon), míg 1Pét ezt elhagyja. A szerző kijelenti, hogy jelen volt a színváltásnál és fülével hallotta a szavakat: „*Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik*” (1,17–18). 3,1-ben egy előző levelére is utal. A levél tartalmában lényegében semmi sincs, ami akár ellenkezne az apostoli tanítással, akár teológiai vagy történelmi alapon nem származhatnék Pétertől. De más okokból mégis haboznak Péter szerzőségét elfogadni. A szókincs és tartalom egyes elemei teljesen különbözők az első levélétől, ez pedig arra utal, hogy valaki más írhatta, abban a reményben, hogy elég

közel marad Péter gondolkodásához és tekintélyéhez és így indokoltan használhatja a nevét. A 2. fejezet közeli egyezést mutat Júdás levelével, úgyannyira, hogy a tudósoknak nagyon feltűnt ez a hasonlóság. Miért van ez? Egyik másolta a másikat? Tudhatjuk-e bizonyosan, melyik volt az első? Nincs válasz ezekre a kérdésekre. Egyik levél sem mondja meg egészen világosan rendeltetési helyét, nem is tesz említést a föltételezett szerzőn kívül semmi más személyről. Továbbá az 1–2. századi egyház vezetői maguk sem voltak egészen bizonyosak a szerző kilétéről. Biztosan csak annyit mondhatunk, hogy a levél a korai egyház szorongatásának és küzdelmének idejét tükrözi, és ebben a helyzetben ad tanácsot. Ha Péter a szerző, akkor Kr. u. 63 vagy 64 körül kellett íródnia. Ha nem, akkor jelentősen későbbi is lehet.

Kommentár

1,1–12 Míg 1Pét öt pontosan megnevezett kisázsiai tartományhoz volt intézve, 2Pét egészen általános kifejezésekkel azokhoz szól, *„akik velünk együtt ugyanannak a hitnek kincsét birtokolják”*. Krisztus személyes ismerete a kegyelem és béke forrása.

1,3–11 Felszólítás keresztény életre, *„megosztva az isteni természetet”*, eljutva *„Urunk Jézus Krisztus igazi ismeretére”*, *„szabad bemenetelre Urunk és Megváltónk örök országába”*. Határozott krisztológia kezd fölmerülni itt, amely nem adja vissza pontosan az 1Pét 1,2-ben már megfigyelt trinitárius egyensúlyt. Egyszer történik utalás Istenre, *„az Atyára”* (1,17) és egyszer a Szentlélekre (1,21). Máskülönben minden figyelem Krisztusra összpontosul, és ez nem disszonáns az első Péter-levéllel, Pállal, Jakabbal és az

ősegyház általános tanításával és felfogásával az apostoli és az apostolokat követő korban.

1,12–18 Nincs már messze a szerző életének vége, és szeretné megörökíteni, amit csak tud, hogy majd halála után mások emlékezetükbe tudják idézni ezeket. A Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatás nem ábránd vagy kitalálás volt. Ténylegesen megtörtént az időben és történetiségében, és a szerző abban a kiváltságban részesült, hogy saját szemével látta.

1,19–21 Vegyék komolyan a jövődöléseket, mert a Szentlélek hangja az, előre szólva az eseményekről.

2,1–10 Ünnepestes óvás a tévtanítóktól, akik szét akarják szaggatni és hitelétől megfosztani az evangéliumot saját kotyvasztású szép meséikkel. Megkapják ítéletüket, mint mások a múltban (pl. az angyalok, akik kiestek a kegyelemből, vagy Szodoma és Gomorra városa). De Isten megmenti majd azt, akit akar, mint például annakidején Noét és Lótót, és bebizonyítja jóságát és hatalmát.

2,11–22 Következik az emberi lealjasodás leírása: milyen mélyre tud süllyedni az ember, csak hogy kedvezzen saját önzésének, önfejűségének és fegyelmezetlenségének. Tragikus, bolond és pusztító lerombolása ez önmagának. A leírást a szerző Szám 22-ből (Bálaám számarra) és Péld 26,11-ből vett idézettel támogatja.

3,1–10 A szerző emlékezteti olvasóit, hogy ugyanazt mondta el nekik, amit az egymást rendben követő próféták, Krisztus és az apostolok tanítottak. Most már meg vannak számlálva a napok. Ugyanaz az Isten, aki megteremtette a világot, a végét is meghozhatja. Ez a „Nap” drámai hirtelenséggel érkezhethet el, úgyszólván maga a föld is lánggra gyúlhat. De csak az Úr tudja, mikor lesz ez. Számára nincs idő. Ha késlelteti (a *parúziát*), az könyörületének záloga lehet,

„mert nem akarja, hogy valaki is elveszen, inkább, hogy mindenki eljusson életének megváltoztatására”
(9. v.).

3,11–18 Igyekezzenek szentek lenni, készen erre a „napra” – szól a buzdítás. Majd következik az egyetlen utalás, Pál tekintélyére, *„a bölcsesség, amely az ő különös adománya”*, tanúskodik amellet, amit ez a levél kijelent. A levél vége azt ajánlja olvasóinak, hogy növekedjenek a kegyelemben és Krisztus ismeretében, de nem ad hozzá semmi személyes jellegű dolgot, amint ez Pál és mások szokása volt.

Júdás levele

Bevezetés

A szerző úgy mutatkozik be, mint *„Jézus Krisztus szolgálója és Jakab testvére”*. A hagyomány úgy tartja, és a szakemberek általában egyetértenek ezzel, hogy ez a Jakab az imént tárgyalt *„katolikus”* levél szerzője, *„az Úr testvére”*. Mt 13,55 és Mk 6,3 külön említi Jakab és Júdás nevét az Úr négy *„testvére”* között. Jakabot kb. Kr. u. 62-ben végezték ki és Júdás ekkor úgy érezhette, most rajta a sor, hogy óvja, erősítse és bátorítsa a fiatal egyházat. Mint 2Pét, Júdás levele is nagyon általános kifejezésekkel *„a meghívottaknak”* szól, *„azoknak, akik kedvesek Isten előtt”*, és semmi utalást nem tartalmaz más egyházi vezetőkre, vagy keresztényekre. De a levél hangja mégis sokkal személyesebb és szeretetteljesebb, mint 2Pét. Az egész levél egyetlen, 25 versből álló fejezet, a végén remek doxológiával.

Kommentár

1–2 A megszólításnak hiteles csengése van, a kifejezések szívből jönnek: „*kedvesek Istennek*”, „*Jézus Krisztusnak megtartottak*”, „*kívánom, hogy irgalomban, békében és szeretetben bőven legyen részetek*”.

3–4 Közvetlen, erős és biztató azonosulás olvasóival. Ezután következik a levél „*raison d'être*”-je (indítóoka): őrizkedjete a hamis tanítóktól, akik közéték akarnak furakodni.

5–7 A büntetés elkerülhetetlenül utoléri a gonosztevéket, mint Szodoma és Gomorra esetében.

8–10 A heves és káromló beszéd megkapja a neki járó ítéletet.

11–16 A gonoszoknak meg kell fizetniök gonoszságuk árát, amint az Írás esetről-esetre megmutatja.

17–19 Júdás utal az apostolok közösségére, olyan módon, hogy ez nem foglalja be sajátmagát, de azt igen, hogy ismeri tapasztalatukat és tanításukat. Ők intést adtak „*az idők végéről*”, amikor egyesek kigúnyolják a vallást.

20–23 Ezzel teljes ellentétben a keresztényeknek „*szentséges hitük*” alapján kell felépülniök. Ezután Júdás a Szentháromság mindegyik személyét említi, olyan kifejezésekkel, amelyek befolyasolták a rákövetkező teológiát és amelyeket az egyház tapasztalata és tanítása támogat. „*Tartsatok ki az Isten szeretetében*”. „*Várjatok Urunk Jézus Krisztus örök életet szerző irgalmára*”. „*Imádkozzatok a Szentlélekben*.” Látjuk itt, hogy a keresztény tanítás nyilvánvalóan egyre érettebb lesz az ősegyházban még az első század vége előtt.

24–25 Minden dicsőség Istené, mi is az övéi vagyunk. Minden az övé: a fönség, a hatalom és a dicsőség. Amen.

STUTTGARTI BIBLIAI KISLEXIKON

Prugg Verlag, Eisenstadt, 1973. 331 lap.

1970-ben már 2. kiadásban forgott közkézen Dr. Klaus *Vogt* szerkesztésében a „Kleines Stuttgarter Bibellexikon”. Egy katolikus és egy evangélikus kiadóvállalat összefogásából született. 1973-ban az eisenstadti Prugg Verlag kiadásában magyarul is hozzáférhetővé vált ez az aránylag kis terjedelmű, de komoly bibliai segédeszköz. A közel 2000 címszó elsősorban a fontosabb bibliai helyekről és személyekről nyújt tájékoztatást, de tárgyalja a bibliatudomány alapfogalmait és a biblia erkölcsi szemléletét is. A fordítás szakszerűségéről *Szabó* László beyrouthi szentírás-tanár ellenőrzése szavatol. 28 szövegekőzi ábra és 32 kitűnő fénykép teszi teljessé a művet, amely a mai kutatások megismer-tetésével, a vitatott kérdésekben józanul mérsékelt álláspontjával igen hasznos kézikönyv a Szentírás tanulmányozójának, de egyszerű olvasójának is.

Kapható a SZOLGÁLAT kiadóhivatalában: A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15, és Verlag OMC, A-1042 Wien, Postfach 17.

Jacob KREMER:

HOGYAN OLVASSUK A SZENTÍRÁST?

Útmutatás a Szentírás helyes megértéséhez

Megjelenik kiadásunkban 1974 tavaszán, kb. 72 lap terjedelemben.

Korunkban, de különösen a Zsinat óta, az Egyház egyre inkább szorgalmazza, hogy a hívek ne csak hallgassák Isten igéjét, hanem maguk is olvassák a Szentírást. Sokak számára ez igen nehéz feladatnak tűnik. *Jacob Kremer*, a bécsi egyetem biblikus professzora a Szentírás olvasásához ad értékes útmutatást ebben a könyvében, amely egy 1964-ben elmondott beszéd sorozatának irodalmi lecsapódása. – A könyv tartalmából: I. A szentírásolvasás alapelvei – II. Törekvések a Szentírás korszerű tanulmányozására – III. A Szentírás a modern bibliatudomány tükrében – IV. Az Evangéliumok igazsága – V. Az Egyházzal és a sugalmazásról szóló tanítás jelentősége a modern evangéliumkutatás számára. – VI. A Szentírás olvasása – manapság.

BIBLIÁVAL VASÁRNAPRÓL VASÁRNAPRA

Mai gondolatok új liturgiánk szentírási olvasmányaihoz

Bécs, 1971, 495 lap

Könyvünk célja a mai ember érdeklődésével és igényeivel vizsgálni a Bibliát, amely a Zsinat óta a vasárnapi liturgia révén nagy részében közkinccsé lett. Keresi az Írás mondanivalóját a mai kor embere számára, hogy megvilágítsa, átalakítsa életét. Állandó kapcsolatot keresni a Szentírás tanítása, Krisztus üzenete és mindennapi életünk között: ezt sürgetik könyvünk írói. E mű biblikus szakemberek, papok és világi hívők kollektív munkájának eredménye.

Jean-Claude BARREAU:

AZ ÖRÖMHIR

Jézus Krisztus üzenete

Bécs, 1972. 182 lap

A kereszténység lényegéről szól ez a könyv. Kiindulópontja, hogy a kereszténység nem valami, hanem valaki: Jézus Krisztus –, ezért az Ő személyével és művével kívánja megismertetni az olvasót. Egyszerű, közvetlen módon magát Jézust beszélteti, az evangélium szavaival magyarázza a keresztény hit központi igazságait. A mai ember nyelvén szól hozzánk, mindenkinek közérthetően.

Gaston COURTOIS:

A LEGSZEBB TÖRTÉNET

Bécs, 1972. Harmadik kiadás, 192 lap

Courtois 13 nyelven megjelent nagysikerű képeskönyve nemes egyszerűséggel s mai nyelven mondja el Jézus életét 5-8 éves gyermekeknek. Laponként egy-egy – színes ceruzával kifesthető – képhez fűződően napi felolvasásra szánt 12-14 soros szöveg.

Rendelési cím: VERLAG OMC. A-1042 WIEN, Postfach 17.

Négy biblikus szakember munkáját kapjuk itt egy kötetbe foglalva. Rövid, közérthető, könnyen kezelhető segédeszközül szánták az újszövetségi Szentírás megértéséhez, át-elmélkedéséhez. A tárgyalás tudományos alapossága, a korszerű, közvetlen, életízű előadás, a sorokból áradó szeretet és áhítat az Isten szava iránt, hathatósan segíti az olvasót, hogy érdeklődéssel és vonzódással forduljon a Könyvek Könyve felé, jobban ismerje a benne megnyilatkozó Urat és életével kövesse őt.